

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

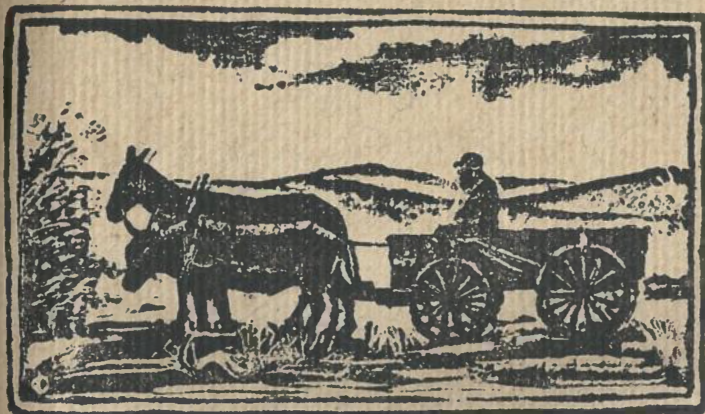
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA
STUDEKØRSEL
TIL
MOTORDRIFT

NOGLE OPTEGNELSER OM GELLERUP SOGN
AF
K. F. L. NIELSEN
FORHENV. OVERSERGENT

HERNING
I KOMMISSION HOS BOGHANDLER J. JACOBSEN
1922

FRA STUDEKØRSEL
TIL MOTORDRIFT

FRA STUDEKØRSEL TIL MOTORDRIFT

NOGLE OPTEGNELSER OM GELLERUP SOGN

AF

K. F. L. NIELSEN
FORHV. OVERSERGENT

HERNING

I KOMMISSION HOS BOGHANDLER J. JACOBSEN

1922

FORORD.

Naar jeg har søgt at samle nogle Oplysninger om Gellerup Sogn og hermed udsender dem i Bogform, saa er det fordi jeg selv har Interesse derfor, men ogsaa fordi jeg mener, de fleste af Sognets Beboere har for lidt Kendskab til det Sogn, hvori de selv lever, ligesom jeg ogsaa mener, at vi, der er opvokset i Sognet, men som senere har faaet vor Gerning andet Steds, har godt af at følge med i, hvad der foregaar »derhjemme«, og endelig har vi nu her en Mængde Oplysninger samlede i én Bog, saa vi der kan faa Svar paa mange Spørgsmaal Sognet vedrørende, ligesom jeg ogsaa tror, at mange Mennesker, som ikke har nogen Forbindelse med Gellerup, kan læse enkelte af Bogens Afsnit med Interesse.

Ethvert Sogn burde have en lignende Bog, og gid Børnene, som i Skolen lærer saa meget om fjerne Egne, ogsaa maatte lære en lille Smule om det Sogn, hvori de selv bor.

Jeg tænkte først paa at kalde Bogen »Gellerup Sogns Historie«, men jeg blev snart klar over, at der mangede meget, før man havde Lov at give Bogen en saadan Titel, den maatte nøjes med en mere beskedent, og jeg beder da ogsaa om, at den maa blive modtaget kun som nogle Optegnelser.

Men naar jeg har paataget mig Arbejdet og Risikoen med Bogens Udgivelse, saa er det mit Haab, at Sognets Folk vil tage vel imod den, saa den kan komme ud blandt Folk — ogsaa til dem fra Sognet, som nu bor andet Steds.

Det har ikke været mig muligt at faa Tid til at sætte mig stille hen og nedskrive og ordne disse Optegnelser, men jeg har ofte maattet skrive en kvart eller en halv Time nu og da.

Derfor er jeg ogsaa klar over, at Bogen hvad Sprog m. m. angaar kunde have været »poleret« lidt pænere, og jeg er ogsaa klar over, at den har mange Mangler, og at én af Sognets Folk, som »bor hjemme«, kunde have gjort det bedre; men da ingen tog fat, følte jeg Trang til at gøre det, men den Gerning, som jeg nu har, lægger saa megen Beslag paa min Tid og mine Kræfter, saa jeg nu ikke har mere Tid at ofre paa dette Arbejde.

Hvor ingen trykte Kilder er opgivet, har jeg som Regel mine Oplysninger enten fra ældre Folk eller fra Selvoplevelse. Jeg takker alle, som beredvillig har givet mig de ønskede Oplysninger, og jeg er fremdeles taknemlig for yderligere Oplysninger, da der mulig senere kan komme lidt mere om Gellerup Sogn.

Da ogsaa Efterslægten kan nyde godt af disse Optegnelser, bør denne Bog ikke laanes men ejes, og det er mit Haab, at den maa tjene til at vi, der fik vort Barndomshjem i Gellerup Sogn — denne yndige Plet — maa komme til at elske det mere.

Gothersgade 115², Købh. K., den 25. Novbr. 1922.

K. F. L. NIELSEN.

Indholdsfortegnelse.

	Side		Side
Agerskov Vold	14	Hoveri	31
Aviser	133	Husenes Indretning	60
Bagerier	126	Husmandsforeningen	107
Befordring	83	Højdepunkter	21
Begravelser	46	Højskolen	173
Belysning	67	Højskolehjemmet	187
Biavl	88	Jacob Jensen & Co.	117
Bjødstrup	76	Jensen & Stampe	114
Blaa Kors	210	Jernbaner	59
Bogsamlinger	188 og 206	Jordens Beskaffenhed	22
Bonitetsforholdene	23	Kendte Mænd	151
Børnegudstjenesten	201	K. F. U. K.	203
Børnehjemmet	214	K. F. U. K. U. A.	205
Brugsforeningen	122	K. F. U. M. og U. A.	205
Bryllupper	44	Kartoffeldyrkningsforen.	107
Brændsel	66	Kakkelovne	65
Cykler	60	Kirken	162
Dyreliv	29	Kirkegangskoner	170
Efterslæt	218	Kirkestævne	170
Elektricitetsværket	125	Klædedragten	69
Faareavl	89	Kommunalt	134
Fattiggaarden	146	Kontrolforeninger	103
Fladeindhold	22	Kort (gamle)	19
Folkeantallet	30	Kreaturholdet	84
Foredragsforeningen	185	Kristoffer Hansen	197
Føden	37	Krügers Minde	129
Gelleruplund Marked	50	Kræmmere	73
Hammerum	121	Krøjgaard	77
Hammerum Afholdsforen.	128	Kunstgødn. (Indkøb)	107
Havebrugsskolen	150	Kvindesamfundet	189
Have- og Plantningsforen.	142	Kvægavlsforeninger	102
Hedningemissionen	210	Kørsel	82
Hesteavlsforeningen	104	Landbruget	81
Heste- og Kreaturforsikr.f.	104	Legater	148
Do. for smaa Heste	106	Levevis	32

	Side		Side
Ligsynsmænd	139	Skyttekreds, nordre	189
Lindbjerggaard	78	Do. søndre	190
Lystanlægget	147	Slutningsbemærkning	217
Læge og Medicin	40	Smedier	120
Løn	92	Sognets Navn	9
Medicin	40	Sognepræsteembedet	173
Mejerier	94	Sogneraadmedlemmer	135
Mergel	83	Spejderne	217
Mølleri	118	Stednavne	10
Nedlagte Hjem	74	Store Langelund	76
Niels Larsens Fabrik	115	Strikning	71
Oldtidsfund	15	Sundhedskommissionen	146
Originaler	153	Sygekassen	127
Overtro	51	Sygeplejeforeningen	215
Pedersen P., Lærer	197	Søren Hampen	154
Plantager	28	Tabithaforeningen	207
Politiske Forhold	161	Tanningjens	153
Postvæsenet	132	Taterne	151
Præmiemalkning	103	Teglovn	120
Priser	89	Telefon	122
Præster	171	Tricotagefabrikation	114
Præstegaarden	173	Udsigt over Sognet	12
Reb	89	Uldhandlere	72
Rejser	58	Valgmenigheden	186
Retsvæsenet	131	Vandløb	20
Sagn	160	Vandværket	126
Silo	198	Vejvæsenet	140
Skikke	48	Veteraner	53
Skolevæsenet	142	Vækkelse	193
Skovene	27	Zoar	200

Sognets Navn.

Hvorfra Sognets Navn har sin Oprindelse er vanskeligt at afgøre.

Nogle mener, det har Navn efter den Kilde, som er vest for Kirken, og hvor Sagnet fortæller, at en Præst engang skal have nedmanet et Spøgelse og rammet en Pæl igennem det. Pælen skal have staaet der for faa Aar tilbage, fortælles der. Ingen turde før tage den op, da man var bange, at Spøgelset saa skulde vise sig igen.

Navnets Oprindelse deraf forklares saaledes: Paa den Tid var der kun lidt beboet mod Øst før Kellerup, — Kilden her i Vest og Kilden i Øst = Kilderup; Navnet skal saa senere være blevet forandret.

Men den Forklaring kan man vist gerne ramme den omtalte Pæl igennem. Hvad der imidlertid er sikkert, er dette, at Sognets Navn er undergaaet store Forandringer i Aarenes Løb.

Trap kalder det i 1340 for Gøldrup; Boths »Danmark« 1872 kalder det Goldorp.

I Eline Gøyes Jordebog benævnes det som Gjeldrup. Samme Betegnelse benyttes paa Generalstabens Kort af 1872 og 1878. Senere er Navnet blevet til Gellerup.

Nogle mener, Navnet stammer fra de to *gildede* Kalve (eller Væddere), som i Følge Sagnet benyttedes ved Bestemmelsen om Kirkens Beliggenhed, og der menes da, Navnet oprindelig har været Gilderup. Et andet Sagn fortæller, at Borgherren paa Agerskov Vold = »Gjeldrup« har bygget Kirken, og Sagnet har Navn efter ham.

Men ingen ved det, saa vi faar vist lade Spørgsmaalet staa hen.

Stednavnene.

Angaaende de forskellige Stednavne i Sognet har jeg henvendt mig til det af Staten nedsatte »Stednavne Udvalg«. Men dette er endnu ikke naaet til at behandle Navnene fra Gellerup Sogn.

Selve Navnet *Gellerup* mener Udvalget oprindeligt er et Personnavn. Det hed i ældre Tider Gøldorp. O. Nielsen omtaler det i »Olddanske Personnavne« og mener, det forudsætter »Gildi«, »Gialde«. I Markbogen af 1683 kaldes det for Gielderup Sogn.

Sigurd Nygaard: »Danske Personnavne og Stednavne« omtaler ogsaa Gellerup, ligesom ogsaa »Historisk Tidsskrift«, 7. Række, I. Bind, S. 95, behandler Navnet Gøldorp.

Vraa betyder »Krog«, hvilket jo ogsaa passer her, hvor det drejer sig om en By, der ligger i en Krog af Sognet. 1612 kaldtes den for Wra. I Markbogen begyndes med »Vraa Gaard«.

Frølund havde allerede 1610 samme Navn som nu og menes at stamme fra hedensk Tid. Guden Frø eller Frej var den, som var bestemmende for Menneskenes hele Velfærd omtrent. Han raadede for Størrelsen af Markens Afgrøde, idet han kunde sende Sol og Regn efter Behag, hvorfor vore hedenske Forfædre tilbad ham.

Ringstrup menes at være et Personnavn. I Markbogen af 1683 nævnes Ringstrup Gaard.

Bjerregaard kendes 1610. — Gaarden eller Gaardene paa Bjergene = Højene.

Busk kaldtes 1660 for Tømmermands Busch. Buskegaard nævnes i Markbogen.

Bjødstrup kaldtes 1610 for Bjørstrup. Der menes, det tidligere har heddet Bjørnstorp efter Personnavnet Bjørn. Torp = Udflytter.

Langelund = en lang Lund. Navnet maa som mange andre af Sognets Bynavne stamme fra Skovtiden. Gaardene St. Langelund og Lille Langelund nævnes i Markbogen.

Have eller rettere *Hauge* havde samme Navn 1660. Det har formodentlig sin Oprindelse fra en Kohave eller

Hestehave, d. v. s. en Indhegning i Skoven. Først omkring Reformationstiden begynder man at bruge Ordet Have i samme Betydning, som i vor Tid. Før betød Have: Gærde eller omgærdet. — Andre mener, det kommer af Hau = et ophøjet Sted.

Skovby. Dette Navn peger med al ønskelig Tydelighed hen paa Skovtiden. Byen ved Skoven.

Fastrup menes at have sin Oprindelse af Fader — Torp.

Ole Nielsen sætter det S. 24 i Forbindelse med det oldhøjtyske Ord for Fader: »Fathier«.

Agerskov benævnes i Markbogen af 1683 som Auerskauff — Auerschou — Agerschou.

Ogsaa 1610 kalder man det Agerschou og 1688 kalder man det Auerschouf.

Birk kaldte man 1610 for Berck. Navnet henviser sandsynligvis til Birkeskov.

Bitzow kaldes 1688 Bishoved og 1612 hed det Bezhoud. Bis = Bisp og Hoved = Hoved eller Houed.

Krogslund = Krogs-Lund, er ogsaa et Navn fra Skovtiden.

Hvad Personnavne angaar skal her kun siges, at indtil ca. 1816 nævnes i Kirkebogen kun Barnets Fornavn. Derefter, henimod 1850, kaldtes Børnene med Faderens Fornavn som Efternavn, men senere blev Tilnavn ret almindelig, saasom Søndergaard, Krøjgaard, Vestergaard o. s. v.

I mange Aar var det Skik og Brug, at den første Søn opkaldtes efter Mandens Fader, saa altid Faderens Forældre »nævnedes op« eller »kaldtes op«, og først derefter Moderens Familie. Man hørte ofte Folk sige: »Nu er han »kaldt op«, nu kan han godt dø«.

Enkelte Slægtsnavne kan føres langt tilbage i Tiden. Navnet Siggaard kan med Sikkerhed føres tilbage til Mads Nielsen Siig, født 1700 i Siig i Tulstrup. Han blev kaldt Mads Siig eller Mads Siggaard. Navnet Vestergaard kan føres tilbage til N. Jensen Vestergaard, født 1702, død i Fastrup 1788. Navnet Ringsted kan med Sikkerhed føres tilbage til Peder Ringsted, som var den nulevende Peder Ringsteds Faders Bedstefader

og boede i Ringsted, hvor han drev Tricotageforretning.

Udsigt over Sognet.

Gellerup Sogn er omgivet af Vand næsten paa 3 Sider. Mod Nord dannes Skellet af Storaa, mod Vest har vi Herningsholms Aa og mod Syd Kølkjær eller Fjederholdt Aa.

Naar man nu ser ud over den smukke, tæt bebyggede og veldyrkede Egn, er det underligt at tænke paa den Tid, da der næsten ikke fandtes et levende Menneske i Sognet, fordi »Den sorte Død« havde revet dem bort.

Sagnet fortæller, at Beboerne paa hin Tid gik op paa de højeste Punkter og saa ud over Landskabet for at se, om der nogen Steder steg Røg op fra Skorstenen, thi saa vidste de, at der paa dette Sted endnu var Mennesker i Live.

Et andet Sagn fortæller, at da Pesten havde udraaset her, var der kun én Kvinde levende i Gellerup Sogn (et andet Sagn har jeg hørt sige 3), én Mand i Snejbjerg, og disse to fandt hinanden. Hvor meget sandt der er deri, er vanskeligt at afgøre.

Evald Tang Kristensen skriver i Danske Sagn III, S. 307, Stk. 1524:

»I Snejbjerg var efter Pesten kun to levende Mennesker, begge var Mænd. — Den ene var fra Voldsgaard, den anden var fra Ørskov.«

Det er altsaa disse to Mænd, som efter Sagnet skal have fundet de i Gellerup Sogn boende Kvinder.

Om Pesten skrives i »Den danske Kirkes Historie«. Dr. Ludv. Helveg (1870), S. 127:

Den sorte Død var værst i 1348—50. Paa mange Steder blev næppe én Mand af 100 sparet. Det var den største Dødelighed siden Syndfloden.

Hvem, der rørte ved afdødes Tøj, døde næste Nat, saa smitsom var det.

Tanken om, at Verdens Ende var nær o. s. v., vakte aandeligt Røre, især hos Almuen.

I Gejstligheden og Kirkevæsenet var alt aandeligt Liv henvisnet og udtørret. Tjenesten var et Levebrød.«

Der er vel ingen Tvivl om, at mange af de Plovfurer, som fandtes under Hedens brune Lyng, naar den var afbrændt, stammer fra den Tid. Befolkningen er revet bort af Pesten, Jorden er blevet forsømt, og Tid efter anden er Lyngen groet op, og de store Hedestrækninger er fremkommet.

Senere er en Del igen blevet opdyrket, og en Del Landsbyer er opstaaet.

I de senere Aar har disse Landsbyer forandret Udseende, idet mange af Gaardene er flyttet ud paa Markerne, saa man har lettere ved at dyrke Jorden, da der saa ikke er saa langt at køre med Korn, Gødning o. s. v.

I Skovby var der flere Gaarde sammenbygget. Øst for Thyge Svenningesens eller Kr. Jensens Gaard laa Østergaard og Meldgaard.

I Lund brændte paa én Gang 2 Gaarde, 3 Huse og 1 Udhus. Ilden var paasat af Hævnlyst. Da det byggedes op efter Branden, flyttedes Kr. Jensens og Kr. Lambeks Gaarde. Senere er bl. a. ogsaa Jens Kølbæks Gaard flyttet ud.

1838 brændte en Del af Birk By, nemlig Niels Gadegaards, Marie Birks og Jens Okkels'. De flyttedes derefter til det Sted, hvor de nu ligger. De laa før noget længere mod Syd.

Der fortælles, at man i et af Hjemmene havde faaet Væggetøj. Konen i Huset vilde »ryge« dem ud. Hun havde faaet Ild i et eller andet, som hun holdt ind under Alkovesengen. Hun fik ogsaa ret grundig rensed ud, men der medgik 3 Gaarde og 2 Huse. Dette Middel imod Væggetøj viste sig at være ret kostbart, men ufejlbarligt i sin Virkning.

Gellerup By menes i ældre Tider at have været Sognets Hovedby.

Der er nu kun meget lidt Hede tilbage i Sognet. Jorderne er saa godt som overalt veldyrkede, Gaardene vel vedligeholdte, og man faar Indtrykket af, at Sognet har en dygtig og velsitueret Befolkning.

Fæstegaarde, som man endnu har mange Steder — især paa Øerne — kender man i Gellerup Sogn kun af Navn, der er alle Ejendomsbesiddere Selvejere, eller,

som de mest beskedne udtrykker sig, »Prioritetsbestyrere«.

I de senere Aar er der fremkommet enkelte Statshusmandsbrug. Saaledes er der f. Eks. fra den gamle Præstegaard udstykket 2 omkring Aaret 1904. Ligeledes er der nord for Lund By bygget ét omkring Aaret 1905 paa Jord fra Knud Thomsens Gaard.

Fra Neder Vraa udskiltes omkring Aaret 1908 tre, og endelig fra Øster Bjødstrup i 1921 fire Statshusmandsbrug, og der ventes udstykket fire til.

Agerskov Vold.

I Agerskov, tæt øst for Banen og i den nordlige Engside, findes en firkantet Plads, indhegnet af 7—8 m brede Voldgrave, der dog nu tildels er tilgroet. I min tidligste Barndom var de ret brede og dybe, og flere har fortalt mig, at de kunde huske, at en Hest kunde svømme deri. En Del Pæle er pløjet op paa Pladsen, som i min Barndom altid gik under Navnet »Herregaarden«, og som er 63½ m i S. og N. og 50 m i Ø. og V. 2 af Pælene opbevares i Kælderen i Herning Museum (opgravet 1909).

Nogle mener, at der i sin Tid har ligget en Herregaard, andre mener, der har ligget en Røverborg eller en anden befæstet Borg.

I min Barndom laa der ca. 500 m Ø. NØ. derfor 4 smaa Jordhøje, to større og to mindre. Der fortaltes, at under de to største laa »Herremanden« og hans Kone og under de to smaa laa deres to Børn. De smaa Jordhøje havde Form som en opkastet Grav. Nu er Sporene udslettede.

Et Sagn fortæller, at der paa Borgen, eller hvad man nu vil kalde det, har boet en Mand ved Navn »Gjelling« (et andet Sagn kalder Borgherren for »Gjeldrup«), og at han skal have bygget Kirken; men da man ikke har trykte eller skriftlige Kilder, kan man intet bestemt sige derom, og blev der ikke nu skrevet derom, vilde man om faa Aar ikke i Sognet have Anelse om, at der har boet Mennesker derude i Engen.

En Del Murbrokker er fundne paa Stedet, og fra

Voldenes nordøstlige Hjørne har der gaaet en Vej, der var dannet af et Lag Marksten. Vejen gik til det sydøstlige Hjørne af den nu Lars Kr. Andersen tilhørende Gaard ca. 125 m derfra.

Der menes, at der paa dette Sted har ligget en Ladegaard, og at Agerskov er opstaaet paa den dertil hørende Jord, og de første Gaarde i Agerskov er nok opført delvis af Materiale fra Borgen og Ladegaarden.

Der er dem, som har ment, at der paa Voldstedet i længst forsvundne Tider har ligget en Røverborg, og at der har været Sejlads derfra og til Herningsholm-Lundenæs og videre.

Flere nulevende, der har været Børn i Gaardene tæt derved, kan huske, at de som Børn har haft store Portnøgler at lege med, og at der blev sagt, at det var gamle Nøgler fra Borgen derude i Engen. Nøglerne var fundne ca. 1850 paa Borgpladsen.

I »Danske Sagn« III, Stk. 1414, trykt 1895, skriver E. Tang Kristensen:

»Agerskov Borggaard har ligget lige sønden for den Gaard, Kr. Knudsen nu har, og der har været Grave rundt om Borggaarden.

Ladegaarden har ligget der, hvor den gamle Gaard laa, og der fører en brolagt Bro fra Ladegaarden over til Borggaarden.

Peder Rasmussen, der boede i Jens Birks Gaard og døde 1840, fortæller dette efter Jesper Hyrde, som gik ved ham og fik Naadsens Brød. Niels Uglso.»

Dette er sikkert det ældste, man bestemt ved om »Agerskov Vold«.

Oldtidsfund.

Der er Ting, der tyder paa, at Gellerup Sogn har været beboet lige fra Stenalderens Tid.

Bl. a. tyder de Fund af Oldsager, som er gjort paa forskellige Steder i Sognet, derpaa, idet der er fundet Ting fra Stenalderen, Broncealderen, ældre Jernalder og den nyere Tid, derimod mig bekendt ikke noget fra den yngre Jernalder af særlig Betydning.

En Del af de Ting, der er fundne, opbevares paa

Nationalmuseet i København. De findes i Protokollen under Numrene CCCCXLI—CCCCXLIII, A 16405—16446, 10794—22231, C 2815 til 2827 — 6188 og 9287 samt D 3213. — Gaardejer P. Sepstrup indsendte 1849 Brudstykker af Vaaben, fundne ved Gravning paa hans Mark i Gellerup. — Gaardejer Mads Nørgaard i Hammerum fandt i 1865 i Tornebuskehøj $1\frac{1}{4}$ Al under Jorden en Kedel, der rummede 18—20 Potter, desuden fandtes nogle Lerurner og en hamret Guldring, der vejede fem sejstendel Lod og som blev vurderet til 5 Rgd. (Protokollen Nr. 22231). Ringen stammer fra den ældre Jernalder.

1877 fandt og indsendte Rasmus Nielsen som Gave følgende Ting, fundne i Tornebuskehøj. Nr. i Protokollen C 2815 til 27. Alt fra den ældre Jernalder:

Et stort romersk Broncefad. Tre Lerkar. En mindre Lerskaal, et Lerbæger, to Jernknive, en Jernsaks, et Brudstykke af et Jernsegl, en Sølvfibula, nogle Stykker tykt Tøj. Sagerne fandtes i et Gravkammer knap et Spadestik under Jorden. I et af Tøjstykkerne laa en Del brændte Ben.

Morten Petersen i Hammerum, hvis Gaard nu er lagt ind under P. Larsens, Hammerumholm, men var beliggende vest for Vejen fra Hammerum til Kirken mellem Bækken og Forsøgshaven (der staar nu et enligt Træ der, hvor Haven var), har gentagne Gange fundet Urner m. m. ved Gravning paa Marken tæt ved Gaarden. Desuden fandt han en Stensætning $2\frac{1}{2}$ Alen under Jorden. Kammeret var ca. 4 Alen langt og $3\frac{1}{2}$ Alen bredt, og deri fandtes 8—9 Lerpotter, hvoraf det største stod i Midten.

I 1889 fandtes der en Kiste, lavet af kløvede Træstammer, med den runde Side udad. Kisten var ca. 2 Alen lang, $1\frac{1}{4}$ Alen bred. Derunder laa to Følge af Vognhjul.

I 1895 indsendtes af Kirkeinspektionen et Stk. Egetømmer, Protokollen Nr. 3213 (fra den nyere Tid).

Ogsaa i Fastrup er der funden Urner og lignende Ting. Man ser, det er særlig paa de højere beliggende Steder, Fundene er gjort.

Fundet af Oldsager i Tornebuskehøj er gentagne Gange nævnt i Literaturen og er et bekendt Fund.

Se saaledes Aarvog for Oldkyndighed og Historie 1881, S. 170 og 171 samt S. 116—18. S. 170 benævnes det som en Kvindegrav. S. 118 er en Del af Sagerne afbildet, f. Eks. Bronceskaalen.

Nationalmuseet har en Liste over 45 af vore Oldtidsminder i Sognet, men kun de færreste er af nogen større Betydning. Dog skal jeg nævne dem og tage dem By for By. s. H. betyder sløjfet Høj, p. H. betyder at Højen er pløjet.

1. *Vraa*, Matr.-Nr. 1 b. s. H.
  2. *Gellerup Lund*, Matr.-Nr. 2 b. s. Høj.
  3. — — 2 b. s. Høj. (Lund Høje).
  4. — — 5 a. (Bavnhøj).
  5. — — 2. s. H., deri er fundet en Broncedolk Aar 1849, Mus. Nr. 10794.
  6. Matr.-Nr. 2. s. H., hvori er fundet en Stenhammer m. m.
  7. *Frølund*, Matr.-Nr. 1. s. H., hvori er fundet et Broncesværd, som nu findes i Oldsamlingen i Aarhus. Desuden fandtes 2 Lerkar. Højen kaldes »Storhøj« eller »Petershøj« (Kong P. Høj).
  8. Matr.-Nr. 1. p. H. (Harehøj).
  9. — 2. s. H.
  10. — 2. (Ellekongens Høj).
  11. — 2. p. H.
  12. — 2. p. H.
  13. — 2. p. H.
  14. — 2. p. Høj, hvori er fundet en Urne, indeholdende en Del brændte Ben.
  15. — 2. s. Høj.
  16. — 2. s. H. (mange Sten).
  17. — 3. Høj, hvori der er fundet en Del Menneskeben.
  18. — 4. p. H.
  19. — 4. p. H.
- Bjerregaard.*
20. Matr.-Nr. 5 (Ikast Skel). p. H.
  21. — 5. p. H.
  22. — 5. p. H.

Busk.

23. Matr.-Nr. 5. s. Høj.
24. — 5. s. H.
25. — 5. s. H.

Hammerum.

26. Matr.-Nr. 1. Tornebuskehøj = Gravplads fra romersk Jernalder. Deri er bl. a. fundet en Guldfigerring, Mus. Nr. 22231 og Nr. 2815—2827, indsendt 1885 og 1877.
27. Matr.-Nr. 3. s. H. I denne er der fundet en sten-sat Kiste, hvori der fandtes en Skjaldbule af Jern og 10 Lerkar, Mus. Nr. C 6188, indsendt 1889 (Topshøj).
28. Matr.-Nr. 3. Paa en flad Mark fandt man to Hjul-fælge, $\frac{1}{2}$ Al. under Jorden. De var en anden Slags end de nu brugelige.
29. Matr.-Nr. 3. Fandtes ogsaa paa flad Mark, $\frac{1}{2}$ Al. under Jordoverfladen, et Hjulnav.
30. I Bunden af Hammerum Bæk, en Ende af tilhugget Træstamme, 2,2 m lang, 0,21—0,15 bred.
31. Matr.-Nr. 3. Flad Mark — en Baad.
32. — 3. Flad Mark — en Kasse, lavet af Træk-lodser med et tyndt Laag og en tynd Bund, ca. 1 Al. lang og $\frac{1}{2}$ Al. bred (indv. Maal).

S. Fastrup.

33. Matr.-Nr. 1. »Sorthøj«. Deri skal være fundet et Broncesværd.

Have.

34. Matr.-Nr. En Høj.
35. — 2. En Høj.
36. — 2. s. H., hvori der i 1883 fandtes nogle sorte Potteskaar. Jorden er nu kørt bort og be-nyttet som Fyld.
37. Matr.-Nr. 2. En Høj.

Bjødstrup.

38. Matr.-Nr. 3 d. p. H.
39. — 3 d. p. H.
40. — 3 g. En Høj.
41. — 4 a. En Høj.
42. — 4 a. p. H.
43. — 4 a. En Høj.

44. Matr.-Nr. 4 a. En Høj.

45. — 4 a. p. H.

Som man ser, er det særlig paa enkelte Parceller, Højene har ligget, saaledes Frølund Matr.-Nr. 2, Have Matr.Nr. 2, Busk Matr.Nr. 5 og Bjerregaard, ligeledes Matr.-Nr. 5, samt Bjødstrup Matr.-Nr. 4 a.

Gamle Kort over Gellerup.

I Matrikulsarkivet findes de Kort over Gellerup Sogn, som ligger til Grund for hele Matrikuleringen. For dem som har Tid, vil det være meget interessant at gennemgaa dem. Man finder bl. a. der en Del Navne, som giver Stof til Eftertanke og videre Forskning.

Jeg skal kortelig nævne lidt om, hvad der er at bemærke:

Kort tegnet 1795 og 1796 over Hammerum og Ager-skov. Derpaa findes Navnet »Brønd Agre«, saa vidt jeg kan skønne, er det der, hvor Brøndsgaard nu ligger.

Næsten alt, hvad der ligger øst for den saakaldte Høvej (mellem Ø. Agerskov Agre og Engen) er benævnet som Agerskov Hede. Der findes Navnene »Baller Enge«, »Baller Kjær«, »Øster Enggaard«, »Agerskov Enggaard«.

Der findes et Kort over Frølund, opmaalt 1800, et over Krogslund Nørum, opmaalt 1817, og et over Bjødstrup, opmaalt 1796. Paa sidstnævnte findes Navne, som i høj Grad er egnede til at pirre ens Nysgerrighed, f. Eks. »Skov Jord«, »Skov Engen«, »Østerkiær Enge«, »Stakket Agre«, »Neder Brud«, »Leerpyt Agre«, »Mellem Brud«, »Stakkeltofte Mose«, »Wilkilde Mose«, »Wilkilde Agre«, »Søndre Brud«, »Vester Hvidlands-agre«, »Øster Hvidlands Agre«, »Rundskov Mose«, »Skiden Enge«, »Rundskov Enge«, »Haal Enge«, »Haal Grønne«, »Skiden Sig Mose«, »Ellens Mose«.

Et Kort over Skovbys Jorder, der er opmaalt 1804, hyder ikke paa noget af særlig Interesse. Kortet over Birk Bys Jorder, der er opmaalt 1790 (?), har bl. a. følgende Navne af Interesse: »Brok Kiær Enge«, »Skiden Enge«, »Klamkiær Hede«, »Møgel Vang«, »Sparre Toft«.

Efter dette Korts Udseende at dømme, har der paa den Tid været megen Hede i Birk.

Nr. Fastrup, Sd. Fastrup, Gelleruplund-Vraa, Ringstrup, Bjerregaard, Busk, alle opmaalt 1817, Gellerup-Lund, opmaalt 1794. Dette Kort er bemærkelsesværdigt ved sine mange lige Linier, der tillige er utrolig lange. Næsten alle Parceller er i Firkant, meget lange og smalle og desuden ret smaa paa faa Undtagelser nær. Det er maaske et tilsvarende, som findes i Lund nu. Et Kort over Store og Lille Langelund, Hauge, opmaalt 1817, viser, at der paa den Tid har været mest Hede.

Gellerup Byes Kort, opmaalt 1790, er ogsaa et Kort, der viser lange og smalle Parceller. Her findes Navne som »Gammel Marks Hede«, »Vingen«, »Skamløs Høj«, »Hvid Lykke Agre«, »Høl Skov«, »Bury Bakke«. De tre sidste ligger tæt ind til Gelleruplund.

Naar man ser paa Kortet over Lundenæs Amt af 1803, bemærker man bl. a., at Hammerum der kaldes Hamrum.

Der findes da kun meget faa Bøndergaarde i Sognet.

Lindbjerggaard benævnes som Hav Gaard. Lille og Store Langelund bestaar af 4 Gaarde. Lillegaard i Fastrup er nævnet ved Navn, ellers har ingen Gaarde Navn paa dette Kort. Mærkelig nok er Bjødstrup Gaarde ikke afsat derpaa. Kortet synes saaledes at mangle en lille Smule i Paalidelighed.

»Det kgl. Videnskabernes Selskab«s Kort, udgivet 1820, viser, at Gellerup Sogn er et af de største opdyrkede Pletter i flere Miles Omkreds. Lignende ses omkring Gødstrup Sø, ellers er der Hede og atter Hede, hvorhen man ser, kun hist og her mindre opdyrkede Pletter.

Vandløb.

findes der ingen af i Sognet, som har videre Betydning. Storaan danner Skel mellem Gellerup og Sunds. Ellers er de Vandløb, som findes, nærmest kun Grøfter.

Agerskov-Birk Bæk, i daglig Tale kaldet »Ballegrøf«, tager sin Begyndelse i den nordlige Side af Ager-

skov Enge og gaar i Herningsholms Aa nord for Herning—Silkeborg Landevej, efter at have beskrevet en stor Bue syd om Agerskov og om gennem Birk.

Hammerum Bæk begynder i Skovby og gaar i Herningsholms Aa paa samme Sted som Agerskov-Birk Bæk.

De to sidstnævnte har i forrige Tider haft mere Vand end nu. I Aarene omkring 1880 og længe før kunde man ofte om Vinteren løbe paa Skøjter fra »Agerskov Vold« — og til Fastrup, idet hele Engdraget var dækket af en eneste stor Isflage, der ofte laa i ugevis og hvor Børn, unge Mennesker og gifte Folk med morede sig paa en smuk og sund Maade Aften efter Aften og tit om Dagen ogsaa.

Af mindre Vandløb findes nedennævnte paa Regulatorivet:

Lille Bæk, Frølund Afledningsgrøft, Birk—Lind Skelgrøft, Holtbjerg—Birk Skelgrøft, Agerskov—Birk Bæk (Ballegrøft), Agerskov Afledningsgrøft, Nørre Fastrups Afledningsgrøfter, Sahlholt—Lund Skelgrøft.

Højdepunkter.

Der som man i en af Skolerne i Gellerup Sogn vilde spørge Børnene, hvad Verdens højeste Bjerg hedder, eller hvor Danmarks højeste Punkt er, da kunde sikkert de fleste besvare disse Spørgsmaal. Mange vilde maaske ogsaa vide, at den største Havdybde, der er maalt, er $1\frac{1}{2}$ dansk Mil.

Vilde man derimod spørge, hvor det højeste Punkt er i Gellerup Sogn, og hvor mange Fod eller Meter det er over Havet, saa var der næppe ret mange, som vidste det.

De forskellige Kort kan afvige en lille Smule fra hinanden. Generalstabens Kort af 1878 siger, at det højeste Punkt i Sognet er ved Ikast Skel ved Hovedlandevejen (altsaa mellem Skovb. og Bøgild Kro), idet man der er 255 Fod over Havet. Kirkebakke, n. v. for Klokkehøj 243, Bavnhøj 241 (ved Lund), Klokkehøj 224, Store Høj 204 og Harehøj syd for Frølund 209, Tornebuskehøj i Hammerum er 207 Fod over Havet.

Mellem Skovby og Bjødstrup er der Højder paa 237 Fod øst for Vejen og 244 vest for Vejen. Ellekongens Høj vest for Busk findes der ikke opgivet Højdetal paa.

Højeste Punkt i Fastrup er 226 Fod, Langelund 223, Skillund 210, Kolpenhøje er 228 Fod. I Birk er det højeste Punkt kun 193.

I danske Samlinger, II Række, 4. Bind, staar der i Præsteindberetningen af 1638 følgende af Interesse: »Sydvest for Kirken ligger det store Bjerg »Raffuensberg«. Sønden for samme ligger en Skov, og Byen sønden for Skoven kaldes Birck. Vesten for Kirken ligger Langeberg og den store Høj Møllehøj, paa hvilken man kan se gandske mange Kirker udi fremmede Herreder.« (Der menes selvfølgelig *fra* hvilken man kan se o. s. v.).

Nordvest for Kirken ligger adskillige Høje og Bjerge, en kaldes Lundhøj, en kaldes Madhøj, paa hvilken man undertiden kan høre adskillige Slag og lald.

Vesters i Sognet ligger en Gaard kaldet »Vraa.«

Fladeindhold.

I Følge Traps »Danmark« er Fladeindholdet i 1896 ialt 10,367 Td. Land, hvoraf 3366 besaaet; deraf med Rug 996, Byg 441, Havre 1097, Boghvede 76, Spergel 13, Blandsæd til Modenhed 232, Grøntfoder 88, Kartofler 224, andre Rodfrugter 193, andre Handelsplanter 6, Afgræsning 2426, Høslet, Brak, Eng m. m. 2490, Have 67, Skov 39, Moser 267, Kjær, Fælleder 298, Hegn 20, Heder 1127, Veje, Byggegrunde 258, Vandareal m. m. 9 Td. Land.

Ager og Engs Hartk. Aar 1895: 237 Td. 75 Selvejergaarde med ialt 170 Td. Hartkorn, 196 Huse med 67 Td. Hartk., og endelig 67 jordløse Huse.

Sognets Jordareal opgives nu til 5809 ht. I 1911 var der i Sognet 405 Gaarde og Huse; i 1921 er Tallet steget til 467.

Jordens Beskaffenhed.

Jordens Beskaffenhed i Gellerup Sogn maa abso-

lut betegnes som god og særdeles veldyrket. Enkelte Steder er vel Jorden noget bar og sandet, men bærer alligevel ret godt. Andre Steder er der Muldjord med Lerunderlag. Mergel findes mange Steder.

Af Hede findes der nu kun lidt i Sognet.

Mose er der ikke meget af. Dog hører lidt af Knudmose ind under Gellerup.

I »Danske Samlinger« 2. Række 4. Bind S. 52 staar der: »Vest for Lundby ligger en skønne Mose eller Fægang kaldet Huidmose og strækker sig vestest i Sognet hen til Raakier Aa, som er Skel mellem Gellerup og Herning Sogne.

Raakier Aa har sit Udspring syd for Birk.

Af Vandløb findes kun nogle faa og smaa«.

I »Danske Samlinger« nævnes Asbek, Guddenkjær Aa, Bitzhouedbek og Hammerum Bæk.

For ca. 50 a 60 Aar siden laa ca. Halvdelen i Hede. Der var høj Lyng, hvilket betød, at Jorden kunde bære en god Avl frem. Af større Hedestykker paa den Tid kan bl. a. nævnes Frølund Hede, Bjødstrup Hede, Langelund Hede, Øster Agerskov Hede, Busk og Skovby Hede, ligesom der ogsaa var Hede mellem Lund By og Bækken syd derfor.

Bonitetsforholdene.

Man forbavses, naar man ser, hvor meget der avles i Gellerup Sogn, og man saa hører, hvor lidt Hartkorn der er paa Jorden.

Eksempelvis kan jeg anføre, at vi paa Marken tæt øst for mit Barndomshjem i Agerskov i Aaret 1890 havde saa megen Havre, saa den ikke saa nær kunde staa i én Række, naar Negene var sat »i Rader«, selv om den var sat hel tæt sammen, saa der slet ingen Mellemrum var. Vi maatte sætte ca. $\frac{1}{3}$ i en anden Række. Agrene var af almindelig Bredde, og Jorden staar i Takst $\frac{1}{8}$. Grunden til den lave Ansættelse af Hartkorn, maa antagelig søges deri, at Jorden laa i Hede, da Matrikuleringen afsluttedes 1844. Den højeste Takst er 24. Som Udgangspunkt benyttedes Jorden ved Kalvslunde i Nærheden af Køge.

Af de bedste Jorder gik $6\frac{1}{2}$ Td. Land paa 1 Td. Hartkorn. Paa Lolland og Falster gik $9\frac{4}{5}$ og i Ringkøbing Amt 45 Td. Ld. paa 1 Td. Hartkorn. (Gennemsnit for hele Landet 18 Td. Land), d. v. s. at saa meget var der om at svare til Jorddrotten en Tønde Rug eller Byg, som kaldtes »hart Korn«, i Modsætning til Havre, der kaldtes »blødt Korn«.

Det kunde ogsaa afregnes saaledes f. Eks.:

1 Td. Gryn eller Hvedemel.....	2	Td. Hartkorn.
1 Td. Hvede eller Ærter	$1\frac{1}{2}$	«
1 Td Havre	$\frac{1}{2}$	«
1 Td. Humle.....	$\frac{1}{2}$	«
4 Læs Enghø	1	Skp.
12 Gæs	1	Td.

Gellerup Sogns Matrikuleringsprotokol slutter med en Opgørelse, der ser omtrent saaledes ud:

BY	Td.	Skpr.	Fdkr.	Alb.	Jordernes partielle geom. Ind- hold ☐ Al.	Reduce- ret Størrelse
Gjelleruplund By	41	0	0	2 ³ / ₄	1706520	2881860
Gjellerup By	51	1	3	2 ¹ / ₄	25918330	3688750
Vraa By	11	5	1	2 ¹ / ₂	9154330	841460
Frølund By	13	4	1	2 ³ / ₄	10262620	976300
Ringstrup og Bjerregr. By	4	0	2	2	3531620	294060
Busk By	2	5	1	1 ³ / ₄	2386430	192450
Bjødstrup By	11	3	3	1 ¹ / ₂	11536190	826950
Langelund By	7	5	3	2 ¹ / ₂	12492760	557460
Hauge By	2	6	0	2	5304980	199550
Skovby By	6	2	0	2	7313640	451730
S. Fastrup og Lillegaard	4	5	3	1 ³ / ₄	4869690	340830
N. Fastrup By	12	6	1	1 ¹ / ₄	8044780	921060
Hammerum By	12	4	2	2 ¹ / ₄	4821440	906250
Agerskov By	12	2	3	0	5002990	888910
Birk By	36	3	0	1 ¹ / ₄	11598850	2620300
Bitzov, Krogl. og Nørum	7	6	0	2 ¹ / ₄	6767840	559610
Ialt	238	1	1	3/ ₄	146083010	17147530

Er 10434 $\frac{7010}{14000}$ Td. Land.

Det vil altsaa sige paa det allernærmeste 10,435 Td. Land.

Noget af den bedste Jord findes i Birk, som det ses af Oversigten over de forskellige Byer.

Oversigt over Hartkornets Fordeling og Taksterne i de forskellige Byer i Sognet:

BYERNES NAVN	Byens	Byens	Byens	Byens	ANMÆRKNING (højeste Takst)
	sydlige Udkant Takst fra = til	vestlige Udkant Takst fra = til	nordlige Udkant Takst fra = til	østlige Udkant Takst fra = til	
Agerskov	$\frac{1}{8} = 6$	$\frac{1}{4} = 7$	$\frac{1}{8} = 12$	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	Paa Matr.-Nr. 1 a og 3 a naas Takst 12; men paa samme Matr.-Nr. er noget paa $\frac{1}{2}$.
Birk	$4 = 6$	$2\frac{1}{2} = 7$	$4 = 10$	$\frac{1}{4} = 8$	Der findes en Del mellem 10—14. Paa Mellemtoft øst for Birk By naas T. 15.
Bitzow-Krogsl. og Nørum	$\frac{1}{8} = \frac{1}{4}$	$\frac{1}{8} = 4\frac{1}{2}$	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	$\frac{1}{8} = 6$	Paa Matr.-Nr. 9 a naas T. 6 (Krogslund). Nørum naar T. 8 et enkelt Sted.
Bjødstrup	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	$\frac{1}{8} = 4\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4} = \frac{1}{4}$	$\frac{1}{8} = 2\frac{2}{3}$	Nordvest for Bjødstrupgaardene naas T. 8.
Busk	$\frac{1}{8} = 6$	$\frac{1}{8} = 6$	$\frac{1}{8} = 3$	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	Højeste Takst 6.
Fastrup S. og Lillegaard	$\frac{1}{8} = \frac{1}{4}$	$\frac{1}{8} = \frac{1}{4}$	$\frac{1}{8} = 11$	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	Højeste Takst 11.
Fastrup N.	$\frac{1}{8} = 11$	$\frac{1}{8} = 2\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4} = 6$	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	Højeste Takst 11.
Frølund	$\frac{1}{8} = 3\frac{1}{2}$	$\frac{1}{8} = 6$	$5 = 12$	$\frac{1}{8} = 10$	Højeste Takst 10.
Gjellerup	$\frac{1}{8} = 8$	$\frac{1}{8} = 10$	$5 = 12$	$\frac{1}{8} = 8$	Paa Matr.-Nr. 1 a øst for Kirken naas Takst 14.
Gjelleruplund	$3\frac{1}{2} = 10$	$2 = 10$	$3 = 7$	$\frac{1}{8} = 9$	Vest for Byen naas T. 14. Nordv. for Byen naas 12.
Hammerum	$\frac{1}{8} = 11$	$\frac{1}{2} = 6$	$\frac{1}{4} = 6$	$\frac{1}{4} = 4$	I den vestlige Del af Hammerum naar en Del op paa T. 10 og 11. Matr.-Nr. 1 d og 6 a naar Takst 12, Enkelte Steder naas Takst 7.
Hauge	$\frac{1}{8} = 5$	$\frac{1}{8} = 2$	$\frac{1}{8} = 3\frac{1}{2}$	$\frac{1}{8} = 5$	Meget paa $\frac{1}{8}$; det bedste ligger langs Fjederholt Aa.
Langelund	$3\frac{1}{2} = 10$	$\frac{1}{8} = 5$	$\frac{1}{8} = 5$	$3\frac{1}{2} = 10$	Højeste Takst 12.
Ringstrup og Bjerregaard	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	$\frac{1}{8} = 6$	$\frac{1}{4} = 12$	$\frac{1}{8} = 2\frac{1}{2}$	Der er sørgelig meget paa $\frac{1}{8}$ og $\frac{1}{4}$. Matr.-Nr. 9 a og 3 c naar Takst 7.
Skovby	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	$\frac{1}{8} = 4$	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	$\frac{1}{4} = \frac{1}{4}$	Den nordlige Side langs Aaen staar højt. Matr.-Nr. 1 a og 3 d naar Takst 12.
Vraa	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	8	$\frac{1}{8} = \frac{1}{8}$	

I ovenstaaende Oversigt er anført laveste og højeste Takst langs Byernes Ydergrænser. Da enkelte af Kortene er noget utydelige og et enkelt (Birk) f. T. er til Omtegning, kan der ikke garanteres for mindre Afvigelser.

Skove.

At Gellerup Sogn er skovfattigt, er en sørgelig Kendsgerning; men saaledes har det ikke altid været. Meget tyder paa, at der endogsaa har været megen Skov i Sognet. En Del Bynavne tyder bl. a. derpaa, saaledes Agerskov, Birk, Skovby, Frølund, Langelund, Busk, Krogslund, Have, ja Traps specielle Del, S. 770, mener, at flere af Byerne har været bevokset med Skov.

Skovene omtales ogsaa i Præsteindberetningerne af 1638. Skovene skal have strakt sig fra Herning mod Øst ind i Ikast Sogn, og man mener, at Lægdsgaard Krat er en Levning deraf, og et Sagn fortæller, at der var Skov i Gellerup Sogn, saa et Egern kunde klatre i Træernes Grene fra Ikast til Herning.

Hvornaar Skovene her er forsvundne, kan vanskeligt afgøres. Troels Lund »Dagligt Liv i Norden« mener, Skovene er forsvundne ca. Aar 1600.

Skovene er selvfølgelig ikke forsvundne paa een Gang; men man byggede den Gang næsten udelukkende af Træ; Heste og Geder pillede Bark af Træerne og tog de nye Skud, en Del Træ brugtes til Brændsel til Udsmelting af Jern af Myremalm; alt dette kunde Skovene ikke holde til.

Det hedder sig da ogsaa, at i det 16. Aarhundrede borttrydtede man Skovene og erstattede dem med Lyng, Velstand ombyttedes med Armod, idet nemlig Landmandens bedste Indtægtskilde den Gang var Svin, Skovsvin, som gik og selv fandt Føden i Skovene.

Forøvrigt sættes Aaret 1643 af Historiker som Skelaar mellem »skovrig« og »skovfattig«.

I Præsteindberetningen af 1638 skrives, at der ligger en Skov mellem Gellerup Kirke og Birk By.

Man maa vel da gaa ud fra, at det er den sidste Rest af Skov i Gellerup Sogn.

I Knudmose, syd for Birk, staar der endnu en Mængde smaa Birketræer i Mandshøjde som Vidnesbyrd om, at der har været stor Birkeskov, da Knudmose oprindeligt har været 1 Mil lang fra Øst til Vest.

I Agerskov Enge er der fundet Egestammer i mange forskellige Tykkelser, foruden store Rødder af Ege-

træ, hvilket tyder paa, at Fortidens Skove paa dette Sted har været Egeskov.

I Skovtiden var der her en Mængde Ulve. Naar man ser paa det fredelige Dyreliv i Gellerup, er det underligt at tænke paa, at Ulvene ogsaa her har huseret, og det endda saa sent som omkring Aar 1700. Se derom bl. a. i Herningsholms Historie S. 13 samt Hardsyssels Aarbog 1907 S. 109.

Plantager.

Den ældste af de »Trægrupper« i Sognet, som kan benævnes »Plantager«, er vel den saakaldte »Søren Krøjgaards Plantage« ved Klokketilde. Den er plantet omkring 1870—1872 og allerede ca. 1897 afholdtes der deri kristelige Ungdomsmøder, bl. a. »anden Mærkedag«.

»De Unges Plantage«, som ligger N. V. for Frølund By, er paabegyndt i Aaret 1903. Beslutningen om at plante denne Plantage blev taget under en Udflugt, som en Del unge Mennesker fra Kroglund, Ole Frølund Andersens Børn, Anders Siggaards og Lærer Mikkelsen Tønnings Børn, havde til Lindebjerg Bakke. De havde som Regel en saadan aarlig Udflugt og ønskede at sætte dette varige Minde derom.

Der købtes først 60 Td. Land, senere er tilkøbt ca. 10 Tdr. Land.

Aktierne i »De unges Plantage« er paa 25 Kr.

Syd for Missionshuset Zoar i Langelund ligger en Plantage paa ca. 16. Td. Land, plantet ca. 1910 (Gran). Den ejes af Gaardejer N. Kjærsgaard, Have, Jeppe Kjærsgaard, Fastrup, og Fabrikant Knud Knudsen, Hammerum.

Plantagerne er mest Gran og Fyr.

»Lynnerup Plantage« ved Busk Skole. Smed Lynnerups Son, Kristian, der fra Barndommen af har haft et daarligt Ben, gik efter sin Konfirmation til Lindebjerggaard for at tjene lidt ved Udprykning af Planter i Riegels 16 Tdr. Land store Planteskole omkring Gaarden. Riegels forærede Kristian nogle Fyrreplanter, som han plantede hjemme i sin Faders Hede Vest

og Nord for Ejendommen. Fyrretræerne groede i Lyn-gen, og det gav Kristian Lyst til at plante flere. Han gik til Tjørnehækken ved Lindbjerggaard og plukkede en Skp. Tjørnebær, som han saaede i et lille Bed paa ca. 50 □ Alen. Disse Smaatjørn kom saa op næste Aar, og naar Planterne var store nok til Salg, byttede han med Hedeselskabet (Dalgas) og fik Fyr og Gran for Tjørnene. Saadant et lille Tjørnebed kunde Kristian Lynnerup udbringe i 50 Kr. ved Byttehandelen. Efter sin Faders Død i Slutningen af 1880 fik han Ejendommen, ca. 24 Tdr. Land, som nu er omgivet af Plantage i Vest og Nord, saa det er ikke uden Grund, at gamle Kristian Jørgensen i Nørum kalder Ejendommen en Lystejeendom. I Verdenskrigens Aar solgte Lynnerup Fyrrekvas til Brændsel for ca. 1000 Kr. Træerne har Kristian Lynnerup plantet i sin Fritid, og de har ikke kostet ham mange Øre. Denne Plantage staaer som et Vidnesbyrd om, hvad Flid og Nøjsomhed kan føre til, naar Fritiden benyttes ret.

Ved Kolpenhøje er der ca. et Par Tdr. Land beplantet, ellers er det nærmest kun »Trægrupper«, der staaer hist og her i Sognet, hvor en eller anden har plantet lidt.

Dyrelivet.

er som alt andet i Sognet undergaaet en mægtig Forandring. Mens der endnu var større Hedestrækninger, var der en Mængde Harer, Ræve og Agerhøns. Ofte kneb det for dem at faa Føden om Vinteren, og de søgte da hen til Huse og Gaarde.

Der fortælles, at »Mads Kræmmer« havde en Mynde, som én Vinter tog 60 Ræve. Naar Rævene blev for talrige, og der medgik for mange af Beboernes Høns til Rævenes Husholdning, foranstaltede man Klapjagter om Vinteren, naar der var Sne. Jeg husker fra saadan en Klapjagt, hvor Skytter og Klappere kom fra Rind, Herning, Gellerup, ja saa galt fra Ikast, og Kæden sluttedes i Knudmose, at der laa 7 Ræve paa Valpladsen.

En stor Dreng tog i Halen paa en af Rævene, som

vi alle mente var død, men da han løftede den fra Jorden, bed den ham i »Bagen«, saa Blodet randt ned ad Benene paa ham.

Før Plantagerne voksede op, saa man aldrig en Skovdue i Sognet; nu er det ingen sjælden Fugl der mere.

Før 30 Aar siden var der paa sine Steder, f. Eks. i Bjødstrup Mose, en utrolig Mængde Frøer, som »kvækkede«. (De kaldtes i daglig Tale for »Mads Kræmmers Frøer«). Nu hører man sjælden en Frø der. Storken og Hjejlen ses ogsaa meget mere sjældent nu. Og saaledes er Dyrelivet paa saa mange Maader forandret, vel nærmest som en Følge af at mere af Jorden nu er opdyrket.

Folkeantallet.

Folkeantallet er steget meget i de senere Aar.

I »Beskrivelsen af Landbrugets Udvikling i Danmark indtil Nutiden« af J. B. Krarup, trykt 1899, siges, at Hammerum Herred i 1840 havde 9348 Indbyggere, i 1860 havde det 12,852, i 1880 var det steget til 16,591 og i 1890 var der 18,765, og saa er deri ikke medregnet de 2166 Indb., som i 1890 var i Herning.

Der var i Herredet 87 Indbyggere pr. 1000 Tdr. Ld. og 885 pr. 100 Tdr. Hartkorn.

Før Gellerup Sogns Vedkommende er Folkeantallet steget betydelig, som det vil ses af det efterfølgende:

15. Aug. 1769 var der 666. 1. Juli 1887: 611. 1801: 770. 18. Febr. 1834: 1041. 1840: 1086. 1845: 1138. 1850: 1212. 1855: 1251. 1860: 1390. $\frac{1}{2}$ 1870: 1482. $\frac{1}{2}$ 1880: 1666. $\frac{1}{2}$ 1890: 1978. $\frac{1}{2}$ 1901: 2122. $\frac{1}{2}$ 1906: 2293. $\frac{1}{2}$ 1911: 2378, deraf 1151 Mænd og 1227 Kvinder. $\frac{1}{2}$ 1916: 2475, deraf 1214 Mænd og 1261 Kvinder. 1921 var der 2496, deraf 1231 Mænd og 1265 Kvinder.

Hjemmehørende Befolkning opgives i 1916 til at være 2518, der maa saa en Del have været bortrejst, mens Tællingen foretoges.

Hammerum havde 686, deraf 297 Mænd og 389 Kvinder. At der var saa mange flere Kvinder end

Mænd, maa vel hidrøre fra de mange Trikotagefabriker, der beskæftiger saa mange Kvinder.

Der er i 1920 født 24 Piger og 29 Dreng, i 1921 født 23 Piger og 23 Dreng. Ingen født udenfor Ægteskabet. I 1920 er der død 17 Kvinder og 20 Mænd. I 1921 er der død 12 Kvinder og 8 Mænd.

Som man ser, er Fødselstallet nu omkring 50, medens det i Halvfemserne var paa over 100.

Der findes ca. 500 Husstande i Sognet.

Hoveri.

Som det vel er en Del bekendt, laa der i sin Tid et Slot i Skern Sogn, som hed Lundenæs og hvorefter Amtet havde Navn — Lundenæs Amt.

Dette Slot ejedes omkring 1536 af Hr. Mogens Gøye, hvis Hustru hed Eline Gøye. Da Mogens Gøye døde og Eline Gøye var Enke, lod hun 1552 skrive en Jordebog, som er trykt 1892. Man ser deri, at hun ejede 15 store Hovedgaarde, fordelt saa godt som over hele Landet.

Lundenæs Amt bestod af 5 Herreder, deriblandt Hammerum Herred. Se »Den danske Atlas, Tornus V«.

Af Jordebogen fremgaar det, at der den 9. Juli 1563 var givet Mogens Gøye Papirer paa Lundgaard, en Gaard i gamle Gjeldrup.

Man ser endvidere, at adskillige Mænd i Sognet skulde svare Skosuin = Skovsvin, og Skovvogne m. m. til Lundenæs Slot.

I Uddrag af Lundenæs Slots Jordebog ser man, at adskillige i Sognet har svaret Afgift dertil i 1498, saaledes Iben Michel Nielsen, Birk, »et skoffsvin, ½ skofvogn« o. s. v.

En Del af Sognets Beboere har maattet gøre Hoveriarbejde paa Vig — nu Herningsholm.

Der fortælles, at naar Pigerne fra Vraa, Lund og Gellerup om Morgenen gik over Vigs Bro (Herningsholms Bro) for at gaa paa Hovarbejde, sagde de livlig: »Der hopper en Frø«. Men om Aftenen efter endt Dagværk, sagde de langsom, idet de passerede Broen: »Der kravler en Tuds«.

En Mand har fortalt mig, at hans Fader omkring

1850 maatte gøre en Dags Hovarbejde om Ugen paa Bjødstrup. Dette er antagelig noget af det sidste Hovarbejde i Sognet.

Paa en Tavle, som hænger paa Landbrugsmuseet i Lyngby, ser man, hvorledes Hoveriet er aftaget i de 100 Aar fra 1788—1888.

Der ydedes Hoveri saaledes (hele Landet):

1788 af 200,000 Tdr. Hartkorn.

1807 af 80,000 — do.

1849 af 24,000 — do.

1888 af 2,300 — do.

Befolkningens Levevis.

Et Ordsprog siger: »En Jyde er god at binde sin Hest ved«. Meningen er den, at han bliver, hvor han er sat, han staar støt og fast. Dette kan vel ogsaa siges om Folk i Gellerup. Det har gennem Tiderne været en solid Befolkning.

Det har, særlig i ældre Tider, været en haardfør Befolkning. Jeg husker i min Barndom, der blev fortalt om en Jordemoder i Sognet, som væltede i en Snedrive og brækkede sin ene Arm, men, da der lige i Øjeblikket var en vældig Travlhed i »hendes Fag«, tog hun imod tre smaa Verdensborgere, før hun blev forbundet.

En Gaardejer, hvis Navn de fleste i Gellerup kender, fik for mange Aar tilbage en voldsom Tandpine. En anden Gaardejer skulde med en Tang trække Tandene ud, men Patienten sagde: »Naar du faar fat paa Tanden, saa skal du holde fast, indtil den er ude af Munden, uanset hvor meget jeg skriger«.

Ordren blev nøjagtig efterkommet, og det hedder i Fortællingen, at »Tandlægen« slæbte »Patienten« rundt paa Gulvet under sidstnævntes frygteligste Hyl.

Man forstaar, at der skulde en vis Haardhed til fra begge Sider.

Det er interessant at læse, hvad Pastor Fabricius skriver:

»Bondestanden her i Egnen er meget sædelig, anstændig i Opførsel, har Virkelyst og interesserer sig

baade for Fædrelandets og andre Staters Anliggender, alligevel Skoleundervisningen er maadelig og Herredet ligger langt fra kultiverede Steder, som kan befordre Oplysning og Dannelse.

Deres Anstændighed i Opførsel, deres Dannelse og Levemaade hidrører dels fra deres Handelsrejser til Sjælland og Holsten, dels fra Tjenesten i Armeen, dels fra ædel Kappelstrid hjemme til at overgaa hinanden i Sædelighed og Anstændighed.

Præstens Ord fra Gjødstrup har sikkert ogsaa Anvendelse paa Befolkningen i Gellerup.

Endvidere siger Fabricius, at Bonden er stræbsom og flittig, men viger nødig fra de gamle Sædvaner. Jorden dyrkes her til Korn 5 á 6 Aar.

Trap siger, at Aar 1890 levede 1296 Personer af Landbrug, 21 af Gartneri (der var Havebrugsskole i Hammerum paa den Tid), 312 af Industri, 54 af Handel, 106 af Daglejervirksomhed, 73 af deres Midler, 19 under Fattigvæsnet.

Som Helhed kan det sikkert med Sandhed siges, at Sognets Befolkning, hvad Dygtighed og Oplysning angaar, fuldtud staar paa Højde med Befolkningen i andre Sogne i Herredet. Dog findes der jo altid en Del meget naive Mennesker. Jeg husker for ca. 25 Aar siden, at Aviserne ofte indeholdt nogle Vejrspaadomme af en Professor, der saa vidt jeg husker hed Falb. En gammel Kone havde læst dem, men hun havde bl. a. ikke rigtig faaet fat paa Navnet.

Hun sagde i dybeste Alvor til en anden Kone: »Før, da Vorherre raadede for Vejret, havde vi dog noget ordentligt Vejr, men siden denne Professor Fl a b er kommen til det, er det ikke nær saa godt, som før«.

I gamle Dage var Folkenes Levevis saa vidt forskellig fra Nutidens. Men da det vil føre alt for vidt, om man skal til at anstille Sammenligninger der, og da der desuden i andre Bøger er fortalt meget derom, skal jeg nøjes med at fremdrage enkelte Træk, som kan fortælle en eftertænkssom Læser mere, end mange lange Forklaringer.

For mange Aar siden stod to Mænd og talte sammen. De drøftede, hvad de vilde ønske, dersom de

kunde faa deres Ønsker opfyldt. Den ene sagde da i dybeste Alvor: »Jeg vilde ønske altid at kunne køre paa et Hølæs og spise Boghvedeskovre«. Det var for ham Livets højeste Nydelser.

I min Barndom hørte jeg fortælle om en Mand, som boede i Hammerum, og som med et mildt Udtryk var meget sparsommelig. Engang vilde han og hans Kone, der var højt frugtsommelig, til Herning store Marked. Hun kunde ikke gaa Vejen ind, Billet med Toget frem og tilbage var vel ca. 35 Øre for hver. Dette Beløb skulde spares. Saa laante han en Trækvogn og kørte Mutter paa. Det var en billig Markedstur, men maaske mere fornøjelig for Tilskuerne end for dem selv.

Mange Steder kogte man Kaal til en hel Uge paa én Gang, saa Kosten var lidt ensformig.

Nogle Mænd fra Gellerup var en Gang paa Vej til Salten Marked. Undervejs tog de ind i en Kro, hvor de forlangte en Æggekage. Da de syntes, det varede noget længe, før den kom, saa de gennem Dørsprækken ud i Køkkenet. Der stod Krokonen med et Læderforklæde for, deri havde hun slaaet Æggene til Æggekagen, som hun var ifærd med at piske.

Efter et større Gilde klagede en af de Koner, som havde været behjælpelig med Forberedelserne, over Smerter i Kæbebenene. Hun kom da i Tanker om, at det stammede fra Dagen før Gildet. Hun havde da staaet og bidt al den brune Kandis itu, som Gildesgæsterne skulde have til Kaffen.

Disse Træk viser, at man paa den Tid paa enkelte Punkter var langt tilbage.

En gammel Mand fortalte mig i 1909, at han aldrig havde set nogen i Gellerup Sogn besørge Markarbejde en Søndag; men han kunde heller aldrig huske, at Hø eller Korn var blevet ødelagt af Regn. Det tyder paa, at man havde Ærbødighed for Herrens Dag.

Men paa samme Tid var deres Begreber om kristeligt og ukristeligt en hel Del forvirrede.

En gammel Mand i Sognet har fortalt mig, at han kan huske fra sine Drengaar, omkring 1851, at hans Bedstefader gik til Kirke om Søndagen og undertiden først vendte hjem om Torsdagen. Mellemtiden var da

som Regel tilbragt i en af de Kroer, som fandtes i Kir-
kens Nærhed, og han var derfor sjelden ædru, naar
han kom hjem.

Dette tyder jo ikke paa, at han har haft meget godt
ud af sin Kirkegang. Desværre var det jo heller ikke
enhver Præst, der kunde ende den Tur paa én Dag, ej
heller komme ædru hjem fra Turen. Dette skulde jo
ikke tjene til at rettede Menigmands Begreber.

I det hele taget har Spiritusen haft en alt for stor
Plads og haft alt for meget at betyde for den ældre Slægt.

Jeg husker et Par Oplevelser fra min yngre Tid.
En Mælkekusk kom i en noget omtaaget Tilstand ind i
Brugsforeningen i Hammerum og vilde købe et halvt
Svinehoved. Niels Sepstrup stod derinde. Han saa paa
Manden og sagde med et Smil: »A tægges te du haar
Svønhue nok«.

At Trangen til Spiritus kan udvikle sig til en fryg-
telig Højde, fik jeg at se en Dag, jeg stod inde i Brugs-
foreningen. Uddeleren var ikke selv til Stede. Der
kom da en gammel Mand, som boede i Hammerum og
som havde megen Sans for de vaade Varer, og da hans
Hustru heller ikke var nogen lille Forbruger deraf, kom
han med en 2Liter Flaske, der skulde fyldes med Bræn-
devin. To unge Mennesker, som ekspederede, fyldte da
ca. $\frac{1}{2}$ Liter Brændevin og $\frac{1}{4}$ Liter Petroleum i Flasken
og sagde, at det maatte han faa gratis, dersom han
kunde drikke det, men de havde haft det Uheld at spilde
lidt Petroleum deri. Den arme Stakkel satte Flasken
for Munden, efter at han havde lugtet til dens Indhold,
hvorefter han drak det, som om det kunde have været
sød Mælk.

At Brændevinen, der ofte hentedes i Dunke paa
4—6 Liter, ogsaa havde sin Plads i Selskabslivet, er en
Selvfølge. Naar man samledes med Venner og Be-
kendte, hørte der næsten altid Snaps til, og der er
mange muntre Historier fra saadanne smaa Selskaber.

Harer og Agerhøns havde ofte vanskeligt ved om
Vinteren at finde tilstrækkelig Føde ude paa Markerne,
hvorfor de ofte søgte hen til Huse og Gaarde, og af Harer
var, som andetsteds nævnt, særlig Kaalen eftertragtet.
Man brugte da ofte at sætte Snarer for dem. Harerne

fangede man mest i Snører af Messingtraad, Agerhøns ofte i Snører af Hestehaar.

Dog forstod man ogsaa at anvende Skydevaaben. Derom har jeg bl. a. mange Gange hørt følgende Historie: I en Mands Have kom ofte Harerne og aad af Kaalen. Han havde derfor Lyst til at »gøre Kaal paa Haren«, og lagde et Baghold for den. I den Hensigt inviteredes en Del Venner og Naboer til en lille selskabelig Sammenkomst. Blandt Gæsterne var ogsaa en Mand, som kunde skyde. For at have et Navn til ham, kan vi jo lige saa gerne kalde ham »Kaptain Wom«, som noget andet.

Imidlertid havde to af Familiens og Vennekredsens yngre, mandlige Medlemmer, vi kan kalde dem »Dattidens Knold og Tott«, faaet Nys om det paatænkte Haremord. I en Fart fik de fat paa et gammelt Hareskind, som de stoppede ud og paa et passende Tidspunkt fik anbragt mellem Kaalene.

Omtrent som Festen var paa sit Højdepunkt, observeredes Haren af Udkigsposten. »Kaptain Wom« skød ud gennem et Vindue, saa det bragede i det gamle Stuehus. Saasnaart Braget var forstummet, raabte Gæsterne i Kor fra det tilstødende Værelse: »Bløw en«. Hvorpaa »Kaptain Wom« svarede stolt og sejrssikker: »Ja, selvfølgelig bløw en«.

Da Haren blev hentet og Sagen opklaredes, viste der sig den Gang saavel som nu en ikke uvæsentlig Meningsforskel imellem Kaptain Wom, Knold og Tott.

Af saadanne og lignende Historier er der en Mængde fra ældre Tider. Saa var Livet den Gang paa mange Maader meget mere ensformigt, end det nu er, saa var man langt fra blottet for Humør, og de gode Folk i Gellerup var da som nu altid rede til en munter Spas.

For flere Aar siden var Beboerne, hvad man i daglig Tale kaldte »meget plump« i Udtalen, og uden at der den Gang fandtes at være i mindste Maade noget anstødeligt deri, taltes der lige ud om Ting, som nu behandles mere diskret. Der benyttedes Navne og Betænelser, som den nyere Tid aldeles ikke tillader at bruge.

Heller ikke i det udvortes var man saa soigneret

som nu. »Datidens Herrer« gik ikke til Barberen. Nej, de strøg Barberkniven enten paa et gammelt Silkehalstørklæde eller Livremmen — eventuelt begge Dele, og saa barberede man sig selv. Haaret lod man en eller anden mere fingernem iblandt sine Kammerater klippe.

Men saa begyndte Ungdommen at blive mere moderne. Man fik Cykler — det var let at smutte til Herning og blive pyntet, og i 1906 var man naaet saa vidt, at Hammerum fik sin egen Barber, idet Jens Nielsen da startede sin »Barbersalon«, som han har der endnu.

Føden.

Hvad Føden angaar kan det maaske siges, at man er gaet fra den ene Yderlighed til den anden.

I Begtrup's Beskr. af Agerdyrkn. Tilstand, trykt 1812, siges: »Folkene forlanger nu bedre Føde end forhen. Øllebrød til Davre er lige saa nødvendigt som Grød til Aftensmad. Tilmaden er opplukket Havfisk, ristet Blodpølse, opvarmede Finker, Spegesild og Aal, undertiden nydes Kartofler til Davren før Søbemaden. Til Middagsmad søges derimod Afveksling, altid to gode, varme Retter.

Nætter (Aftensmad) og Sengetid følger umiddelbart paa hinanden.

Fisk hentes ved Havet. Et Læs fersk Havfisk, ca. 20—24 Snese Hvillinger (Kuller), 16 á 20 Snese store Torsk, nogle Skaller, Flynder, Rokker, koster ca. 6 Rgd. foruden lidt Brændevin til Fiskerne.

En Karls Kost regnes til en Mark daglig. Af Brændevin fortæres meget, især i Høsten. For at spare paa Brændevinen, bruges somme Steder først om Morgenen Mælk til Brødet.

Hos Bonden er Mælkemad og tør Fisk den sædvanlige Føde. Som Regel salttes en gammel Vædder og to Faar. Af Svin beholdes Hoved og Ryg. Siderne sælges.

»Forvalter Saabys« Bemærkninger er refereret saaledes: »Han og hans Familie smager sjældent eller aldrig Smør i Husholdningen. Intet Kreatur indslagtes uden et Par Faar med Lam. Endvidere er Mælk, hvoraf Fløden er taget, Brød, lidt Gryn Korn og tør Fisk, den

daglige Føde, hvortil noget Kaal og Øl, undertiden maa Vand træde i Stedet for Øl.

Alt hvad man faar ind af Smør, Korn, Kreaturer og Opdræt, skal gøres i Penge (for at klare Skatterne).

Men Bonden lever sundt og veltilfreds. Sjældnen eller aldrig kendes til Sygdom, skønt han i den strenge Vinter gaar med Strømper uden Fødder«. Saaledes var det andre Steder paa hin Tid. I Gellerup var Forholdene sagtens noget lignende.

Kaffen, som nu allerede i flere Aar har gjort sit til at skabe en Smule Feststemning, naar man af en eller anden Grund kom sammen, kendte man ikke for 100 Aar tilbage. Først 1830 kom den frem. Og da blev den endda drukket meget i Smug, særlig af Kvinderne. Det skete forresten heller ikke sjældent i min Barndom, at man ved at gaa fra Tærskeloen og over i Hestestalden kunde mærke en underlig Fornemmelse i Næsen. Og da man var af den Anskuelse, at den, der maatte arbejde ude i den kolde Lo en hel Vinterdag, trængte lige saa haardt til en ekstra Kaffetaar, som Damerne, der hele Dagen kunde sidde i Varmen, saa hændte det nok, at man paa Tilbagevejen gik gennem Køkkenet. Det skete undertiden, at »Madam Brun« var væk, naar man kom, men det hændte dog ogsaa, man fik »Ram paa hende«.

Gamle Folk har fortalt, hvorledes man i den første Tid efter at Kaffen kom frem, kastede Lyng og gamle Klude og lignende paa Ilden, for at Lugten deraf skulde hindre Naboer og hvem der mulig kunde passere forbi i at lugte Kaffen, særlig lugtede det, naar man brændte Kaffen paa Stegepanden. (Man købte den som Regel raa og købte i Begyndelsen 1 a 2 Gange om Aaret).

En Kone kom hen til et Hjem, hvor hun blev trakteret med Kaffe. Da hun kom hjem, fortalte hun meget højtidelig denne store Oplevelse, og hun tilføjede: »Jeg fik den i en Kop med en Ske ved. Saa længe Konen stod inde hos mig, spiste jeg Kaffen med den lille Ske; men saa gik Konen ud i Køkkenet, og saa skyndte jeg mig at drikke det hele af Koppen, mens hun ikke saa det. En anden Kone, som endnu var ukendt med Kaffen, sagde, at hun havde faaet noget, hun vidste

ikke hvad det var; men enten var det en Slags Chokolade, eller ogsaa var det Laxesuppe.

Kaffen tragtedes ikke den Gang som nu. Den kogtes i en Gryde eller Kasserolle. Naar den var kogt, skulde den staa og synke. Naar Grumset var sunket til Bunds, var Drikken færdig. Man fik ofte brun Kandis til. Dette fik man f. Eks. altid senere hen i Tiden, da det var blevet Skik, at man fik Eftermiddagskaffe hver Dag.

I Førstningen, Kaffen kom frem, fik man den som Regel kun ved Højtiderne, senere ogsaa om Søndagen, hvorefter den listede sig ind og blev et meget vigtigt Led i Husholdningen.

The var heller ikke i forrige Tider saa almindelig kendt og skattet; men den gik vel omtrent samtidig med Kaffen sin Sejersgang blandt Beboerne. I Begyndelsen, da den serveredes i Hjemmene, kaldtes den oftest »Thevand« — undertiden blot »Vand«, hvilket var ret betegnende for den Styrkegrad, Theen holdt.

Forøvrigt havde man her hjulpet sig med et hjemmeavlet Produkt, nemlig vild Timian, som man paa Hedeegne fandt saa rigeligt af, særlig langs Vejkanterne, og som man indsamlede og tørrede for saa at lave »The« deraf.

Forøvrigt var det ellers almindeligt paa hin Tid, at man mest levede af sine egne Produkter. Sit Brød bagte man selv, sit Øl bryggede man selv, Brændevin bryggedes ogsaa rundt i Hjemmene, indtil det blev forbudt i Aaret 1845.

Man lavede selv Malt, som man saa lod Mølleren male, naar man skulde brygge. Boghvede og Byg sendte man til Møllen, hvor man fik lavet Gryn deraf. Man rev Kaftofler til Kartoffelmel, saa Fingrene var helt oprevne o. s. v.

Nu køber man det hele hos Købmanden, og det er maaske kun de færreste unge Piger og yngre Husmødre i Sognet, der kan brygge Øl og bage Rugbrød; men de er nogle rene Mestre i at bage allehaande fint Kaffebrød.

Men alt i alt, saa er den Føde, der nydes nu, næppe saa sund, som den var, der serveredes for 50 Aar siden.

Paa den Tid, da Haverne kun var en »Kaalgaard«, havde Husmødrene let ved at komme over det nu ikke helt lille Sommerarbejde, der hedder Syltning; vi kan ikke saa vel tænke os at undvære Frugtsaft m. m. i Husholdningen; men ogsaa her vidste man at finde paa Raad. »Sødsuppe« kunde saa godt laves uden Saft eller syltet Frugt; man kunde købe Svedsker og Rosiner — nogle kaldte dem »Bær«, — saa kogtes de sammen med Sago eller Byggryn i Vand, heri kom lidt Sukker og Safran til gul, Rødbedeeddike til rød Sødsuppe. Sukker var jo en Vare, man kun brugte lidt af, fordi det skulde købes, naar man var »til Kræmer«, ellers havde Hedeegnen ogsaa sine Frugter: Tyttebær og Sortbær (Revlingebær), disse sidste var vel ikke heldige til Mad; men derimod havde man i Moserne Blaabær og Tranebær, der begge er udmærket brugbare.

Læge og Medicin.

»Min eneste Medicin er og bliver Brændevin.«

Saaledes hed det ofte, og der var noget sandt deri. Den Medicin gav man for alle Sygdomme — ogsaa ofte som »forebyggende Middel« — den gav man en syg Ko og den gav man en Barselkvinde.

Jeg husker i min Barndom, at der paa Herning Marked ofte var 80 a 100 »Medicinstelte«, hvor travle Beværtere udskænkede paa Kraft Dagen lang — og da var en Arbejdsdag paa mere end 8 Timer.

En Kamferdrum var særlig godt anerkendt for Mavepine.

Skulde man i gamle Dage have Læge, eller hvad vi nu forstaar ved Medicin, skulde man have den langvejs fra, idet man efter gamle Folks Udsagn skulde have det enten fra Ringkøbing eller Holstebro.

Først Aar 1832 fik man Apothek i Herning. (Justitsraad Krarup i »Fra det svundne Hammerum Herred).

Hylde-, Kamille- og Salviethe er jo endnu den Dag i Dag kendte og brugte som Lægemedler, men i vore Bedsteforældres Tid var der dem, som ogsaa yndede at drikke den Slags The til deres Mad om Aftenen.

Saa var der »Bitterthe«, som særlig var Børnenes Skræk. Der var vist flere Slags; jeg husker en Slags Blade, der voksede bl. a. i »Ballegrow« og kaldtes »Bukkeblade«, den The, der lavedes af disse tørrede Blade, var blodrensende og nok ogsaa god for hvem, der led af »Kirtelsyge«; men det var en ikke ublandet Fornøjelse for Børn at samle disse Blade om Sommeren, da der var Mulighed for, at de selv kunde komme til at tømme den bedske Skaal senere.

Det rustholdige Vand, som fandtes i nogle mindre Vandløb, var nok ogsaa godt at drikke; og rigtig kraftig Jernmikstur kunde man ogsaa selv lave ved at putte rustne Søm i en Flaske og herpaa hælde Øl eller noget endnu kraftigere — og saa lade det staa og trække.

En Sypige, der var stærkt angreben af Tuberkulose, førte en Øflaske med sig, naar hun var ude i Hjemmene at sy. Indholdet bestod af Øl, hvori der var kogt en Kalvelunge. Omslag af Grød, eller endnu kraftigere: tygget Rugbrød blandet med grøn Sæbe, var et velkendt og brugt Middel til Bylder og bulne Fingre.

Kopsætning (Aareladning) brugtes ofte imod Hovedpine o. s. v. Patienten tog ofte Fodbad imens, antageligt for bedre at faa Blodet til at flyde. Iglebid var et meget almindeligt Middel mod Hovedpine o. s. v.

I de Tider, da man ikke havde Sygeplejerske paa Landet, kunde det dog hænde, at en eller anden Kvinde havde Indsigt i og mere Forstaaelse af Sygdommes Art og Behandling, end Folk havde i Almindelighed, og som derfor ogsaa kunde give en nyttig Haandsrækning og Anvisning. Saaledes var Lærer Pedersens Hustru i Have fra sin Ungdom helt godt inde i, hvad der angik Sygepleje (hun blev da ogsaa efter sin Mands Død Bestyrerinde og Sygeplejerske paa en Klinik, som den unge og meget afholdte Læge Lennholm i Herning en Tid havde).

Hun havde en Lægebog, ved Hjælp af hvilken hun i mange Tilfælde kunde konstatere de almindeligst forekommende Sygdommes Art, og saaledes kunde tilskynde Folk til at hente Lægen, hvor det syntes at være smitsom eller anden farlig Sygdom, og iblandt Skoledistriktets Beboere var det ikke sjældent, at man i

Hjem, hvor der var Sygdom jil Huse, kaldte paa og var taknemmelig for en Haandsrækning af »Madammen i æ Skuel«.

Et Par pudsige Træk kan her fortælles: En Gang var »Tanning Jens«, der boede ikke saa langt fra Skolen, blevet syg, og saa kom hans Kone »Mari« der til og klagede sin Nød. Jens var da saa ringe, om »Madammen« ikke vilde lave noget »Cyprianus« til ham !! Forklaringen er denne, at Fru Pedersen undertiden lavede Lakritsmikstur som Middel mod Hoste m. m., og da Jens og Marie havde prøvet den før, og sagtens ved Lejlighed havde set hende raadføre sig med Dr. Thomsens Sundhedsleksikon, gav dette Anledning til dette ret mystiske Forlangende.

En anden Gang maatte hun endelig følge med hjem til Jens, der havde saa gruelig ondt i Siden; hun vilde da give ham et varmt Omslag paa, men man tænke sig hendes Forbavselse, da Patienten tager Dynen til Side og ligger splitternøgen i Sengen, men — som fortalt andet Steds — dette var maaske ikke helt ualmindeligt i de Tider, dog havde Fru Pedersen ikke truffet den Skik før. At der i hendes Hjem altid fandtes Hofmanns-, Kamfer- og Rabarberdraaber samt Amerikansk- og Karbololie var tit en Hjælp i paakommende Tilfælde, da faa havde det selv i Huset, og langt og besværligt var det at faa Bud til Apotheket.

Maaske var det ikke alene Bekostningen og Besværligheden ved at hente Lægen, der gjorde, at vore Forfædre benyttede ham saa lidt; man var jo i høj Grad vant til at hjælpe sig med, hvad man havde for Haanden, og derfor var der mere Lyst til at bruge de Midler, som den eller den anbefalede — og saa forøvrigt gøre som man *selv* syntes — imod at bruge de dyre og ukendte Medikamenter og saa skulle lade sig kommandere af en Læge m. H. t. Levemaade, Mad og Drikke.

Lægerne kunde ogsaa ofte være ret grovkornede overfor Patienterne; der var jo ikke saa stor Konkurrence. En kendt Læge i én af de større Provinsbyer sagde saaledes til en stakkels Patient, han havde undersøgt: »Du er jo raadden indeni, dit Bæst!« En

anden sagde til en Kvinde, han havde under Behandling: »Ja, Deres Hjerter er rent fordærvet, det kan jeg ikke gøre noget ved!«

De gamle Doktorers tit noget buldrende Væsen gjorde vel selv noget til, at Folk, saa længe der var Mulighed for det, holdt sig udenfor deres Rækkevidde.

Det var ret almindeligt at søge til »kloge Mænd eller Koner«; der var flere, hvis Navne var vidt og bredt bekendte, og som havde Ry paa sig for at have hjulpet i de utroligste Tilfælde.

Man fik Læge i Herning ca. Aar 1840; men selv da, var det en besværlig og bekostelig Ting at hente »æ Dogter«, før Sygekasserne blev oprettede og benyttede paa Landet. Det var vist ikke helt med Urette, at en gammel Læge i Herning klagede over, at man hentede ham først, naar Folk var lige ved at »krepere«, og det var saaledes, at naar det spurgtes, at én eller anden havde haft Lægen, var man tilbøjelig til at mene, at nu levede Vedkommende ikke længe. Derfor skete det ogsaa, at da der blev spurgt, om man havde haft Læge til en Mand, der nylig var død, lød Svaret: »Nej, han døde af sig selv«.

Husraad havde man selvfølgelig mange af; ogsaa her gjaldt det, at benytte de Urter, man selv kunde samle, det var ogsaa billigere, end hvad der skulde købes »o æ Aboteker«.

Besværligt var det paa mange Maader for Befolkningen, men for Resten ogsaa for Lægen, naar han skulde køre de lange Afstande tit ad meget daarlige Veje; for at hjælpe lidt derpaa var det almindeligt, at Lægen havde en »Doktorstol«, d. e. en udstoppet Lædergestol til én Person; den kunde gøres fast i enhver Vogn og hang i Læderstropper, saa det kunde give lidt efter, naar man kørte over ujævne Veje, thi Landboernes Køretøjer var ikke magelige *den Gang*, saaledes som nu. Det var da saaledes let at se, selv paa Afstand, naar en Mand kom kørende med »Doktorstolen« paa Vognen, man blev helt betænkelig til Mode og anede, der var Fare paa Færde.

Bryllupper.

Om Bryllupper her paa Egnen er der fortalt saa meget i andre Bøger f. Eks. »Fra det svundne Hammerum Herred«, og da de ikke i nævneværdig Grad var anderledes i Gellerup end i de tilstødende Sogne, finder jeg ikke Anledning til at dvæle ret længe hverken ved disse eller andre Gilder. Bryllupsmeden bestod som oftest af Suppe, Kød og Lagkage. Naar Suppen var spist, var det ofte Tilfældet i ældre Tider, at Mændene tændte deres Piber og gik rundt og hilste paa Venner og Bekendte.

Om Aftenen og ofte Natten med, var der Dans. Ud paa Aftenen gik Opvarteren rundt med et Kornsold fuldt af Smørrebrød, én gik med et Ølkrus og endelig én med Snapsen.

Det var ikke ualmindeligt, at der var Bryllup i tre Dage.

»Skafferne« havde travlt. Det var ikke altid saa helt let, da der skulde megen Mad til og Gæsterne var mange og Stuerne smaa, og der ogsaa kunde være andre uforudsete Vanskeligheder, som f. Eks. en Gang, da Jens — i daglig Tale kaldet Jens Drejer — som saa ofte vartede op ved et Gilde. Da skete det Uheld, at et Stykke Baandjærn, som sad paa Dørtrinet, var gaaet løs, og da han kom med det første Fad Suppe, tog Jernet i hans Støvlehæl, saa Suppe og Fad og han selv med røg hen ad Gulvet. Havde han tabt Fadet og dets Indhold, saa havde han dog ikke tabt Fatningen. Han rejste sig op, bukkede og sagde: »Mine Damer og Herrer, her er Suppen, Kødet skal snart komme«.

Som Regel afholdtes Bryllupper en Tirsdag eller Fredag. Hvad Grunden er dertil, ved jeg ikke. — Naar man før det nye Aarhundredes Begyndelse holdt Bryllup en Fredag, kunde Sølvbrylluppet fejres en Søndag. Om denne Aarsag kan have været medbestemmende, ved jeg ikke. Nu maa Brylluppet holdes en Torsdag, for at Sølvbrylluppet kan blive en Søndag, hvilket Læseren selv kan prøve at regne ud.

Brudegaverne var i ældre Tider, som jo ogsaa nu, i høj Grad forskellige.

Jeg har kendt flere ældre Folk, som i Brudegave har faaet en »Plovbed«.

Fra ældre Tid var det almindeligt, at Brudgommens Familie og Følge samledes i dennes Hjem og blev bospiste der; derefter drog man til Brudens Hjem, hvor Brylluppet fejredes, og nød atter en solid Frokost, hvorefter den samlede Brudeskare begav sig paa Vej til Kirken. Baade naar Vognene kørte ud, ved Offergangen i Kirken og senere ved Middagsbordet i Hjemmet lagdes der *megen* Vægt paa, at Folk fik den Plads, der i Henhold til Rang og Stilling — her saas nærmest paa Familieskab — tilkom dem; det hørte til god Tone at lade sig »nøde« til at tage mod den Plads, som »Skafferen« anviste, derfor var dette en ikke helt let Stilling at have; der skulde helst en noget »beleven« gerne lidt vittig Mand, der var godt inde i Slægtsforhold, til for at varetage denne Stilling tilfredsstillende.

Man tog i fordums Dage mere end nu Hensyn til, at Brudens Smykke, Sløret og Kransen, Tegnet paa Renhed og Uskyld, ikke var paa sin Plads i saadanne Forhold, hvor man vidste, at Bruden ikke kunde bære dem med Rette; man mente, at Præsten kunde forbyde hende at bære »Smykke«. Jeg har hørt om en Brud, der var »nødt til« at gifte sig, hvis nærmeste kvindelige Slægtning gik til Præsten og tiggede om, at Bruden dog maatte faa »et lille bitte Stykke Slør« paa. Det var godt, om man i vor Tid havde mere af denne Følelse af, hvad der sømmer sig, man skulde næsten tro, at man i vore Dage har glemt, hvad Brudesmykket er Billede paa.

Brudesmykket har ikke altid været det lange, folderige Slør og Myrtekransen; man var praktisk og sparsommelig, og det almindelige var, at man »lejede« Slør og undertiden en kunstig Blomsterkrans hos en Modehandlerinde, eller hvem, der nu havde dette i Eje, men det var »Smykkekonen«s Sag at sørge for at møde med, hvad der skulde til. Jeg ved et bestemt Tilfælde, hvor Smykkekonen for en Enke, der blev gift, benyttede den dejligste Krans af røde Tøjroser, og Sløret, der vel nærmest skulde være en Mellemtung mellem Kappe og Slør (vel nok fordi det var en Enke), bestod af to

brede Stykker »Bobinet« (Vasketyll), der naaede et Stykke ned ad Ryggen paa Bruden. Senere gik man jo over til, at Sløret skulde være det lette og fine Silketyll, der kun skulde bruges af den ene Brud, men saamende man ogsaa, der var mest »Lykke ved det«, naar Sløret var traadt eller revet i Stykker.

Brudegaver var i vore Forfædres Tid ikke til Stede i særlig overvældende Grad, men Gæsterne brugte derimod før Gildet skulde holdes at bringe forskellige Fødevarer til Bryllupshuset, f. Eks. Høns, Æg, Smør, Fløde ell. lign., det kaldtes »Send« og brugtes ogsaa ved Begravelsesgilder, ja maaske endda i endnu rigeligere Mængde, da man jo ikke saadan kunde være »belavede« i Husholdningen paa en Begravelse, og derfor nok kunde have nødig, at Slægt og Naboer hjalp til. —

For kun faa Aar tilbage fulgtes »Skaren« pænt ad til Hjemmet; men siden Automobilerne er blevet saa talrigt repræsenterede ogsaa ved slige Lejligheder, er Forholdene anderledes. Nu suser Gæsterne ofte af Sted, eftersom de er færdig til det — enkelte kan knap vente og lade Brudefolkene køre først.

Jeg var i 1922 med til et Bryllup i Sognet. Der var da omtrent lige saa mange »Biler« som Hestekøretøjer, ikke at tale om, at der var Gæster saavel paa Motorcykle som paa almindelig Cykle.

Men hvad man savnede, det var at se det smukke, højtidelige Syn af en Brudeskare, der i »sluttet Trop« kørte til Bryllupshuset.

Begravelser.

Ja, ogsaa her havde man sine særlige Skikke.

I Gaardene havde man gerne en »Storstue«, der var omtrent tom og egentlig kun blev brugt ved Bryllup og Begravelse. Her lagdes Liget, efter at have ligget den fornødne Tid paa »Langhalm«, op i den simple sorte Kiste, der gerne stod paa to Træstole.

Naar »Ligskaren« var taget fra Hjemmet, fik Opvarterne travlt med at omdanne Ligstuen til Spisesal, hvor Middagsmaden kunde indtages.

Saa havde man den mærkelige Skik, at Dagen før Begravelsen, skulde Børnene fra de Hjem, hvor de Voksne var indbudte, hen »at se Liget.« Tanken var vel den, at Børnene ogsaa skulde have sin Del i Gildet, men meningsløst at stille disse overfor det tunge og uhyggelige, der ofte satte saadanne Spor i Barne-sindet, at de baade i Drømme og i vaagen Tilstand plagedes af Ængstelse og Gru. Der var jo ogsaa dem, der skulkede bort, naar det højtidelige Øjeblik kom, at man skulde ind til »den døde«. Og hvor pinligt i et Hjem, hvor der *virkelig* var Sorg til Huse, at have en Flok støjende og legende Børn at tage Vare paa og bespise! Om jeg husker ret, fik vi først Kaffe og »Hvedebrød«, naar vi kom, saa skulde vi ud at lege — derefter ind til Liget, og saa tilsidst blev man bespist med »Mellemmader« med Paalæg og hjemmebrygget Øl til; i de Tider, da man kun ved højtidelige Lejligheder havde Sigtebrød i Huset, var det virkelig Lejlighed for Børnene med saadan et Gilde — saa tog man det med som et uundgaaeligt Onde, at man skulde »se Liget« — hvis man altsaa ikke gjorde sig usynlig, saa længe Synet stod paa.

Børnene havde gerne den hjemmebundne Krans med, ofte kun en Grankrans med Papirblomster; man havde ogsaa fine »Kyewkranss« (Købekrans) af Mos — tit farvet — eller Voks, men det allerfineste var Perlekranse, og man beholdt saadanne Kranse i Hjemmet ophængt paa Væggen i længere Tid, saa kunde man efterhaanden lægge én op paa Graven; Man brugte ogsaa at hænge saadanne Kranse op i Vaabehuset, ja jeg tror endogsaa inde i Kirken.

Nogle Dage før Begravelsen, var der sendt »en Bydemand« ud, nogle blev kun bedt til »Ligfølge«, andre skulde »til Begravelse« d. v. s. med hjem fra Kirken, for at spise til Middag.

Der var uskrevne Regler for, hvem der hørte til »Lauget«, saa man var egentlig paa Forhaand klar over, hvem der »skulde med«. Saa gik man i Slutningen af Firserne over til at »sætte det i Avisen«, saa alle var velkomne til Ligfølge, og kun de, der skulde med hjem til Middag, blev indbudne. Jeg husker en

Mand, der ikke i sit Hjem havde mange af Livets Goder, der fra nu af blev en flittig Deltager i »Ligfølger« rundt i Sognet, dér blev Lejlighed til at faa sig en ordentlig solid Frokost, som han kunde leve paa længe efter.

Naar Følget i Hjemmet havde faaet en god, solid, men ikke overdaadig Frokost, skulde man op »at have Liget sunget ud«, dette var Læreren for Skoledistriktets Bestilling, og gerne skulde han tillige holde en lille Tale for Kisten lukkedes til; det var ogsaa ham, der tillige med Præsten gik foran Kisten fra Kirkegaardslaagen »æ Stett« og til Graven og sang; ofte talte Præsten herude, thi det var ikke saa nær altid, at Liget kom ind i Kirken.

Naar Præst og Degn saa var færdige med deres Bestilling, tog Mændene fat paa Skovle og Spader, som i det Øjemed var stukne ned i Jordbunken og »kastede Graven til«; et underligt, svært og trist Øjeblik for den afdødes sørgende Slægt at overvære, men man var vant til at hjælpe sig paa den mest praktiske og billigste Maade, saa tog man det ikke saa nøje med Menneskers Følelse; senere begyndte én og anden at lade Graveren besørge dette, men mange syntes vist i Begyndelsen ikke, de rigtig var færdige med Begravelsen, naar man tog hjem fra den aabne Grav.

Nogle Skikke.

I mange Aar var det Skik at gaa rundt og skyde Nytaar ind. Karlene gik undertiden til den lyse Morgen. Hvert Sted, hvor man skød, kom man ind og fik Kage, Øl og Snaps, selv om det var midt paa Natten.

Kage, Øl og Snaps var det Skik og Brug at man fik næsten hvert Sted, man kom, uanset hvilken Tid paa Aaret eller Dagen det var.

Efter Vækkelsen 1897 faldt Snapsen bort de fleste Steder i Sognet.

Man skulde helst have indhøstet til »Lund Marked«, til hvilken Tid man ogsaa skulde have »Kaagaa æ nøj Row«.

Paa den Tid bagte og bryggede man selv. Naar

Brødet kom af Ovn, blev det som Regel lagt ovenpaa Pigens Seng med Undersiden af Brødet op ad, for at afkøles. Pigeværelset var nemlig de fleste Steder i Nærheden af Ovn.

Naar man gik til Alters (som Regel 2 Gange aarlig), maatte man ikke spise om Morgenen, før man gik til Kirken, men man skulde gaa fastende til Herrens Bord. Denne Skik, som holder sig enkelte Steder endnu her i Danmark, hvor Folk ikke er vaagnet til kristelig Bevidsthed, at *gaa til Alters 2 Gange om Aaret*, Foraar og Efteraar, stammer fra den katolske Tid. Endnu — f. Eks. i Syd-Bayern i Tyskland — gaar Lægfolk kun til Alters 2 Gange om Aaret, Foraar og Efteraar. Præsten bekendtgør fra Prædikestolen, naar Altergangen begynder, og naar den slutter.

Efter Altergangen gav man hinanden Haand og ønskede hinanden »Lykke og Velsignelse«.

En Skik som Fastelavnsridt holdt sig til ca. 1850. Den findes flere Steder i Landet endnu. Unge Karle red rundt fra Hjem til Hjem. De fik da Boller, Øl og Snaps, og foruden disse Herligheder vankede der gerne en Skilling til Hjælp til Ballet om Aftenen.

Maj Blus, Pinse Blus, St. Hans Blus afbrændtes fra de højereliggende Steder. Kunde man faa en Tjærespand eller en Tjæretønde dertil, var Blusset særlig fint.

Ved St. Hans Tider havde de unge ofte travlt. Var der en Karl og en Pige, som man havde Mistanke om, at der »kiggede for mildt« til hinanden, saa kunde man faa Klarhed over, hvad der vilde komme ud deraf. Man behøvede bare at tage 2 St. Hanskaal og binde sammen ved Roden og hænge dem op paa en Bjælke under Loftet. Dersom de groede med Toppen imod hinanden, saa var Brylluppet sikret; men groede de hver til sin Side, saa blev der »ingen Bukser af det Skind«.

Jeg kan huske som Barn, at Pigerne i mit Hjem hvert Aar havde »hængt op« for adskillige Par.

Naar man om Sommeren havde ophøstet, stillede Høstmanden og Opbinderen udenfor Døren. Høstmanden strøg sin Le, og Konen kom ud og gav en Forfriskning samt Løfte om Høstgilde, dersom ikke hun lovede

det sidste, truede Høstmanden med at hugge Kaa-lene om.

En smuk Skik synes det mig at være, at man sagde »I« til ældre Folk. Denne Skik findes endnu enkelte Steder f. Eks. paa Thyholm, hvor man endnu siger »I«, »Gammelfaar« og »Gammelmuer« til Bedstefader og Bestemoder.

Der er sikkert en Del nulevende i Gellerup Sogn, som aldrig har sagt »Du« til deres Fader eller Moder, men har tiltalt dem med »I«; men denne Skik saavel som mange andre har fortaget sig i Tidens Løb.

En anden køn gammel Skik var, at man hilste Folk, der arbejdede med et: »Guds Hjælp!« Hertil svarede »Tak!« Tit sagde de gamle, naar de kørte ud eller begav sig paa Rejse: »Saa i Guds Navn!« Oftest var det vel kun Talemaader, men Tanken, der laa bagved, er rigtig nok, at »aldrig blive kan til Gavn, hvad ej sker i Jesu Navn!« Almindeligt var det at hilse Folk, der var i Færd med Maaltidet med: »Singodt!« (vel oprindelig det tyske »Segne Gott« — Gud velsigne dig). Den jyske Vittighed svarede tit: »Tak, du kan faa not (noget!)«.

Gelleruplund Marked.

Om dette Marked er der skrevet saa meget, hvorfor her kun skal nævnes ganske kort.

Markedspladsen laa tæt vest for Skolen. Saa vidt man ved, har det første Marked her været afholdt 1758 eller deromkring, og det sidste omtrent paa samme Tid som Banen kom, ca. 1877.

»Det holdtes første Dag i April og 2 Dage i Septbr.« siger Trap; men Efteraarsmarkedet varede ofte meget mere end to Dage.

En Forfatter har skrevet: »Gelleruplund Marked varede 8—10 Dage med Handel og Snedighed, Kaffe-puncher og Slagsmaal, og var besøgt af Kræmere, Handelsmænd, Tatere og Bønder«.

Her mødtes Slægt og Venner. Her blev Prisen bestemt paa Sæderug for dette Aars Vedkommende, og dette Marked siges at være Aarets største Begivenhed

for Sognets Beboere og for mange udensogns boende med. Ogsaa efter at Markedet blev afholdt i Herning i Stedet for Gelleruplund, blev Folk i Byen ved efter gammel Sædvane at bage og gøre Forberedelser i Hjemmene til Markedet i September. Blandt ældre Folk var det en almindelig Tidsbestemmelse: »Saa og saa længe før eller efter det store Marked«. Ja, det er ikke saa mange Aar, siden Skolernes Sommerferie i Gellerup Sogn skulde lægges saaledes, at den kunde række til at faa Markedsdagene, der holdtes en Fredag og Lørdag, med som Afslutning. Nu er der kun Marked én Dag.

Her handledes med Stude, Heste, Manufakturvarer, Skotøj, Hatte, Kager, Porcellæn, Gryder, Potter, Piber, Fisk, kort sagt alt, om det saa var Køkkenurter og Frugt fra Østeregnens Herregaarde o. s. v.

Der menes, at dette Marked ofte samlede mellem 5000 og 10,000 Mennesker. At det var et godt Sted for Gøglere at komme, siger sig selv.

At de unge — og ældre med fik sig en Dans — og en og anden fik sig en Kæreste, og endnu flere fik sig en Bjørn, er ikke vanskelig at forstaa.

En Markedsdag stod en Handelsmand med sit Udvalg af Potter. En Mand stod og saa paa dem. Pludselig udbrød han: »A trouer a beser«, hvortil Pottemageren svarede: »Ja, bes du bare«, hvorpaa den anden satte i fuld Trav ind gennem de udstillede Varer, saa Skaarene røg omkring Ørerne paa dem begge. Pottemageren skældte ud, men Jens Kibæk, saaledes hed »Beseren«, holdt paa, at han selv havde givet ham Lov.

Overtro.

Der har her som andre Steder hersket en hel Del Overtro i ældre Tider. Nogle enkelte Ting skal nævnes her.

Fandt man en Mønt, skulde man spytte paa den, naar man tog den op, saa var der Held og Lykke med den, i modsat Fald kunde der hænge Ulykke og Trolddom ved den.

Naar én holdt en Klause Garn for den, som skulde

vinde Garnet, gjaldt det om at beholde den sidste Ende af Garnet; man trak da Lykken fra Garnvinderen. Hvis man syede Juleaften, fik man bulne Fingre.

Naar man færdedes paa en Vej, og en Hare løb tværs over Vejen foran, betød det Uheld.

Ligesaa, naar en Hare gik og listede om i Nærheden af et Hus, saa mente man, det ikke var en rigtig Hare men én, der var iklædt Hareskikkelse. (Der var den Gang flere Harer end der er nu, og da der var lidt Føde til dem paa Markerne, søgte de ofte hen i Nærheden af Menneskeboliger, for at finde et eller andet at stille Sulten med).

Dersom Kørerne kælvede i Utide, kunde man standse dette Onde ved at tage en ufuldbaaren Kalv, og nedgrave den levende inden for Kostalddøren, saa Kørerne skulde gaa hen over Stedet hver Gang, de gik ud eller ind ad Døren.

En ældre Mand har fortalt mig, at da han som Dreng tjente i en Gaard, havde Manden der en gammel Plovsele hængende i sin Stald. Naar der blev født et Føl, var Manden meget omhyggelig med altid at faa det nyfødte Føl igennem denne Plovsele, for at det ikke skulde blive stædig, naar det blev fuldvoksent.

Andre havde den Forestilling, at det var uheldigt at paabegynde et Arbejde en Mandag, og den, der flyttede i en Plads en Mandag, blev der ikke ret længe. Skar man Negle en Søndag, fik man Sorg.

Man fortalte, at ved »Bessebæk« gik en hovedløs Hest, andre sagde en So med Grise. I Lund (ved N. Abildrups, Nørlund) gik en sort So med smaa Grise.

Noget lignende har jeg hørt skulde være Tilfælde ved Bjødstrup Dige, (det Dige, der danner Skel mellem Agerskov og Bjødstrup). Som Barn og ungt Menneske har jeg gaaet meget der; dog har jeg aldrig set »Samlingen« eller hørt Soen grynte eller Grisene skrike.

Et Sted i Krogslund kaldte man for »Myndehaler«. Der skulde efter Sigende gaa 2 Mynder ved Aftenstide.

Hvorledes opstod nu saadanne falske Forestillinger? Det skete paa en ganske let forklarlig Maade.

Naar en ung Mand f. Eks. vidste, at en eller anden mindre heltemodig Person paa sin Vej hjem en Aften-

stund, skulde forbi f. Eks. Nørlund, saa fortalte han den paagældende saadan en eller anden haarrejsende Historie om, hvad dér gik, bare for at gøre vedkommende bange. Saa rullede Historien videre, uden at der var et sandt Ord i den, men alligevel skævede en og anden lidt til Siderne, naar de passerede disse Steder, hvor der gik Sagn om slige mærkelige Ting, og Historien gik videre fra Mund til Mund.

En Overtro angaaende Forlovelser var følgende:

Man tog 9 forskellige Urter og lagde under sin Hovedpude en Nat. Man vilde i saa Tilfælde drømme om og eventuelt i Drømme se sin tilkommende Ægtehalvd.

Ak de Stakler, som saa slet ikke drømte noget. —

Veteraner.

Adskillige Gange har man i Sognet haft Besøg af Militæret, baade i Krig og Fred.

Da Dragonerne fra Randers første Gang var i Borris til Skydning, kom de gennem Hammerum By. Flere Beboere havde da sat Vand ud til Hestene, og Dragonerne fik baade Kage og Øl. Jeg hørte da flere af Dragonerne sige: »Det var dog nogle farlig flinke Folk i den By«.

Senere blev de indkvarteret i Sognet til saavel Rynternes som Hestenes fulde Tilfredshed.

Dette var meget morsomt, ogsaa for Beboerne. Det var ikke saa vorsomt, da Tyskerne i 1864 stod paa Tornebuskehøj og spejdede ud over Egnen, og man ikke vidste, hvornaar de kom for at øve Vold her. De forlangte Gaardmændene til at køre med sig. Naar saa de havde kørt en Dag eller to, stjal de sig som Regel fra dem om Natten og kørte hjem igen.

For Resten var der flere, som sagde, at Tyskerne var lige saa flinke at køre for, som Danskerne.

Mange unge Mænd fra Gellerup Sogn maatte saavel i 1848—49—50 som i 1864 »springe Soldat«, og deltage i Landets Forsvar.

Det er ikke lykkedes mig at faa samlet saa fyldestgørende Oplysninger om Veteranerne fra vore sidste

Krige, som jeg gerne vilde, da det er vanskeligt at faa dem paa Grund af, at der ikke findes nogen samlet Fortegnelse over dem, da en Del af dem er flyttet.

Den 10. Juni 1875 udsendte Hs. Maj. Kongen en Resolution angaaende Erindringsmedaillen for deres Vedkommende, der havde deltaget i Krigene 1848—49—50 og 1864. Begæring om Medaillen skulde indsendes Aar 1876 af de paagældende med en Del Oplysninger. Disse Oplysninger er ikke lige fyldige for alles vedkommende — nogle har maaske slet ikke søgt om at faa Medaillen. Pudsigt nok er der enkelte, som ikke kan huske deres Soldater-Nummer, enkelte angiver ikke deres Fødselsdag, men kun Aaret, i hvilket de er født, (Dagen var forlangt opgivet).

Jeg nævner her Navne m. v. for deres Vedkommende, som den Gang boede i Gellerup Sogn.

J. Busk, født 11. August 1824, 9. Batl. 3. Komp., deltog 1848—49, saaret i højre Øje og Kæbeben.

Thomas Christensen, født 25. Marts 1825, Sygevogter, deltog 1849.

Jacob Christensen (Nørgaard), f. 1. Maj 1824, boende i Kirkebyen, 6. Drg. R. 1. Esk. 1848—49—50.

Laurits Christensen (Stoudal), f. 25. Novbr. 1826, boende i Fastrup, 1848—49—50.

Niels Christian Christensen, f. 28. Jan. 1827, boende i Fastrup. Fodfolket.

Lambert Christensen (Lomborg), f. 12. April 1824, Trainkusk ved Ingeniørerne. 1848—49—50.

Niels Christensen (Bjerregaard), f. 25. Juli 1825, boende paa Bjødstrup Mark. 1849—50.

Jens Kristian Gravesen, f. 13. April 1826, boende i Birk, Jæger. 1848—49—50.

Hendrik Kristjan Hansen, f. 19. Juni 1824, Artill., 1848. Christen Hansen, f. 10. Marts 1826, Fodf. 1848—49—50.

Saaret i Skoven ved Helligbæk.

Laust Dalgaard Jensen, f. 2. April 1825, boende i Åger-skov. 1848—49—50. Paa Lazaret i Augustenborg.

Lauge Jensen, f. 1. April 1819, boende i Bundgaard. Fodf. 1848—49—50. Paa Lazaret i Horsens.

Jens Peder Jensen (Katborg), f. 17. Oktbr. 1816, boende

- i Skovby. Fodf. 1848—49—50. Paa Lazaret i Augustenborg.
- Jens Fenger Knudsen, f. 30. Novbr. 1821, boende i Bundgaard, Jæger. 1849—50. Paa Laz. i Fredericia.
- Mads Kristensen (Lind), f. 30. Marts 1819. 1849.
- Christen Lund Mikkelsen (Birk), f. 7. Juli 1826, boende i Birk. 1850.
- Knud Mouritsen (Holling), f. 16. Marts 1826, 5. Dr. R. 1. Esk. 1848—49—50.
- Dynes Birk Nielsen, f. 8. Marts 1828, 7. Batl. 4. K. 1850. Saaret ved Frederiksstad 2. Oktober.
- Ole Nielsen, f. 20. Oktbr. 1824, boende i Fastrup, 5. Dr. R. 2. Esk. 1848—49—50.
- Niels Nielsen (Hestlund), f. 16. Maj 1822, Artilleriet, 1. Rgmt. 7. Bat.
- Peder Andreas Nielsen, f. 4. April 1822, boende i Fastrup. Jæger.
- Peder Christian Nielsen, f. 13. Jan. 1825, boende i Langelund, 8. Batl. 1848—49—50. Paa Lazaret i Fredericia.
- Christen Nielsen, f. 15. Febr. 1818, boende i Birk, Fodf. 1848—49—50. Paa Lazaret i Fredericia.
- Peder Nielsen, f. 11. Oktbr. 1823, boende i Lund By, Fodfolket. 1848—49—50.
- Christian Andersen Opstrup, f. 20. Novbr. 1823, Fodf. 1848—49—50.
- Peder Pedersen, f. 5. Februar 1828, boende i Agerskov, 5. Dr. R. 1850.
- Jens Christian Pedersen, f. 3. Maj 1823. 1848—49—50.
- Christen Hauge Povlsen, f. 12. Decbr. 1819. boende i Skovby, 5. Batteri. 1848—49—50.
- Jens Svenningsen, f. 20. Febr. 1824, boende i Agerskov, Fodf. 8. Batl. 3. K. 1848—49—50 og 1864.
- Mikkel Kristian Sørensen (Ringstrup), f. 20. December 1828, boende i Langelund. Reservebatl. 1850.
- Niels Sørensen, f. 12. Jan. 1826, boende i Kirkebyen, 1. Jægerbatl. 4. K. 1848—49—50.
- Mads Schou Thomsen, f. 4. Novbr. 1826, boende i Nørholm. 1849.

Veteranerne fra 1864 er foruden Jens Svenningsen, der ogsaa deltog i Tre Aars Krigen, følgende:

- Jens Christian Nielsen Abildrup, født 9. Juli 1836, Fodfolket. Har ligget paa Lazarettet i Augustenborg.
- Anders Andersen, f. 3. April 1840, boende i Birk, Fodf. Paa Lazaret i Slesvig.
- Jens Andersen, f. 11. Septbr. 1836, Fodfolket. Saaret 17. Marts ved Dybbøl.
- Peder Flø Andersen, f. 24. Oktbr. 1833, 2. Artillerirgmt. 10. Batl. Paa Lazaret i Rendsborg. Lever endnu.
- Peder Kristian Andersen, f. 9. Septbr. 1840, boende i Lund. Fodfolket.
- Truels Andersen, f. 4. Maj 1830, boende i Agerskov. Artilleriet. Paa Lazaret i Fredericia.
- Niels Christensen, født 6. Juli 1843, boende i Agerskov. Fodfolket.
- Niels Christian Christensen, f. 23. Oktbr. 1839, boende i Hauge. Fodfolket.
- Peder Krogsborg Christensen, f. 20. Juni 1835, boende i Overgaard, 5. Dr. R. 6. Esk.
- Peder Møller Christensen, f. 19. Marts 1836, boende i Birk. Fodfolket.
- Jeppe Herning, f. 8. April 1834, boende i Hammerum. Ingeniør.
- Jesper Hyldgaard, f. 14. Marts 1831. Artilleriet.
- Jørgen Jakobsen, f. 21. Oktbr. 1839, boende i Busk. Fodf. Fanget ved Oversø 6. Febr. 64, ud af F. i Aug. 64.
- Hans Christian B. Jensen, f. 31. Maj 1830, Fodf.
- Lars Kr. Jensen, f. 28. Febr. 1839, boende i Vraa, Fodf.
- Mouritz Jensen, f. 1829, boende i Birk, Fodf.
- Jens Kr. Justesen, f. 16. April 1836, boende i Nørum, Fodfolket.
- Jens Jørgensen, f. 20. Decbr. 1834, boende i Nørum, 20. Rgmt. 3. K. Paa Lazaret i Augustenborg. Saaret ved Dybbøl. Underkpl.
- Jens Kr. Jørgensen, f. 1836, boende i Nørum, Fodf. og 5. Dr. R. Underkpl. Lever endnu.
- Mads Peder Knudsen, f. 3. April 1832, boende i Ravnsvad, 2. Dr. R. 1. Esk.
- Svend Knudsen, f. 10. Juli 1834, boende i Hammerum, 7. Rgmt. 1. K. Paa Lazaret i Kbhvn. og Svendborg.
- Niels Peder Kristensen, f. 2. Septbr. 1832, boende i Fastrup, 4. Rgmt. 1. K.

- Kristen Kristensen, f. 17. Marts 1829, boende i Meldgaard i Birk, 4. Rgmt. 7. K.
- Iver Nielsen, f. 15. Juli 1837, boende i Skovby, 4. Rgmt. 5. Komp. Paa Laz. paa Als. Bor nu i Herning.
- Anders Nielsen, f. 21. Juni 1839, boende i Gelleruplund, 7. Bat. 2. K.
- Christen Nielsen, f. 14. Septbr. 1837. Fodfolket.
- Jacob Nielsen, f. 12. Marts 1837, boende i Frølund, 12. Rgmt. 5. K.
- Knud Nielsen, f. 30. Novbr. 1839, boende i Skovby, 2. Dr. R. 3. Esk. Paa Lazaret i Dronninglund. Lever endnu.
- Niels Christian Nielsen, f. 19. Decbr. 1839, boende i Agerskov, 8. Rgmt. 1. K.
- Niels Kristian Nielsen, f. 4. Oktbr. 1831, boende i Gellerup By. Artilleriet.
- Jens Chr. Olesen, f. 20. Febr. 1830, boende i Ringstrup, 4. Rgmt. 5. K.
- Knud Pedersen, f. 20. Decbr. 1830, boende i Gellerup By, Paa Lazaret i Nykøbing Mors.
- Kristen Pedersen, f. 18. Marts 1837, boende i Sønderbjerg. Artilleriet.
- Peder August Rasmussen, f. 24. August 1835, boende i Skovby. 7. Rgmt. 7. K. Underkpl.
- Jens Chr. Lund Sørensen, f. 28. April 1836, boende i Sønderbjerg, 17. Rgmt. 6. K. Paa Lazaret i Odense.
- Søren Sørensen (Storgaard), f. 15. Juni 1835, boende i Gellerup By, 8. Rgmt. 5. K. Lever endnu.
- Thyge Svenningsen, f. 25. Januar 1839, 8. Rgmt. 2. K. Bor nu i Gullestrup pr. Herning. Foræret en Barbérkniv af Grevinde Danner, som han har endnu.
- William Peder Tronhjem, f. 25. Oktbr. 1836, 17. Rgmt. 8. K. Underkpl. Sgt. Fourer.
- Thomas Westergaard, f. 13. Decbr. 1841, boende i Krogslund, 12. Rgmt. 2. Komp.

Jens Tiphede var ogsaa Veteran fra 1864, men kom her til Sognet efter 1876.

De i Sognet nulevende Veteraner er altsaa følgende:

Peder Flø Andersen, der sammen med sin Hustru bor i Hammerum, og som den 28. Septbr. 1920 fejrede

deres Diamantbryllup, ved hvilken Lejlighed der vi-
stes det agtværdige Ægtepar megen Opmærksomhed
fra alle Sider. Fra Krigsministeriet kom Hilsen og
Lykønskning samt en Pengegave.

Knud Nielsen bor i Skovby i et lille Hus, efter at
have afstaaet sin Gaard. Søren Sørensen bor stadig
paa Sønderbjerg og Jens Kr. Jørgensen bor i Ham-
merum.

Desuden bor der to Veteraner i Hammerum, som
i 1876 ikke var bosiddende i Sognet, nemlig Jens Kr.
Jensen (Smed) og Jens Sejersen.

Rejser.

Om Rejser i gamle Dage ved man Besked, siger
man, derom har man saa ofte læst. Dog har vi ingen
Skade af at mindes de Vanskeligheder, vore Forfædre
havde i saa Henseende. Vel rejste man i ældre Tid
ikke langt, men da nærmeste Købstad var Horsens eller
Aarhus, var man dog nødt til nu og da, som Regel
ca. en Gang aarlig at foretage en Rejse dertil. Hestene
var vel ikke særlig hurtige, Vognene tunge og Vejene
daarlige. Troels Lund skriver derom, at »Fordringerne
til en Vej var, at det skulde være synlig, hvor Vejen
gik, bred nok for en Vogn, ingen uoverkommelige
Hindringer, ikke Aaløb med dybt Vand, ikke for store
Stubbe i Skovene eller for snæver Plads mellem Træer
og Gærder«.

I det 16. Aarhundrede tog en Rejse til Horsens
som Regel 4 Dage, senere gjordes den paa lidt kortere
Tid. Man tog ikke ind paa Kroerne og spiste Bøf med
Spejlæg; men man havde som Regel selv sin Mad
med, og saa fik man en Taar »Drikkelse« af en eller
anden Art i Kroen. Man »bedede« som Regel for hver
anden Mil.

At der den Gang var mange, som aldrig havde væ-
ret 4 Mil borte fra deres Moders Grødgryde, siger
sig selv.

Jernbaner.

Hvem skulde for 50 Aar siden have forudsagt at Gellerup Sogn nogensinde vilde blive gennemskaaret af 3 Jernbaner, saa man der kunde tale om en Midtbane, en Nord- og en Sydbane.

Det lyder en Smule flot ude paa en »Hedeegn«, men dog er det saaledes nu.

Den første Jernbane her i Landet var Strækningen København—Roskilde, der aabnedes den 26. Juni 1847, og 30 Aar senere, nemlig 1877, kom Banen gennem Gellerup Sogn, og der blev Station i Hammerum.

At det var en Begivenhed af Rang, siger sig selv. Og den fik meget stor Betydning for Sognet og hele Egnen.

I Begyndelsen var det Meningen, at det skulde have været en Privatbane, men heldigvis blev det dog en Statsbane.

En hel anden Side af Sagen er denne, at det let kunde være gaaet saadan, at vi slet ikke havde faaet Banen.

Kommunen skulde give Tilskud til Banen. Og i Sogneraadet kunde man ikke enes om de sidste 2000 Kr. af Tilskudet. Der holdtes desangaaende en Del Møder paa Fattiggaarden.

Th. Nielsen var paa den Tid Folketingsmand, og der gik, mens Forhandlingerne stod paa, jævnlig Bud til ham, med Spørgsmaalet om, hvad der nu burde gøres. En Del Mænd — særlig Husmænd — var imod at yde Tilskudet. En enkelt Mand gjorde gældende, at dersom vi fik Banen, vilde det bevirke, at Kornet, især Brødkornet, vilde blive opkøbt og ført bort fra Egnen, hvilket vilde bevirke Dyrtid paa Brød, som da især vilde skade Husmændene. Th. Nielsen svarede derpaa, om det ikke ogsaa kunde tænkes, at der blev ført Brødkorn til Sognet, naar Banen kom.

Peder Nielsen, der paa den Tid var Herningkredsens Folketingsmand, stemte i Rigsdagen imod Herning—Silkeborgbanen; men heldigvis kom Banen alligevel.

I Aaret 1906 kom Viborg—Herningbanen, altsaa

Peder Nielsen, der paa den Tid var Herningkredsens Folketingsmand, gjorde et stort Arbejde for Banen, saavel i som udenfor Rigsdagen.

Sognets »Nordbane«, der fik Holdeplads ved Nybo, hvor der i Begyndelsen var ansat en kvindelig »Stationsmester«. Ved Nybo er der nu baade Købmand, Tømrer og Slagter, saa der gror nok med Tiden en større Stationsby op.

Der fortælles, at gamle Folk har set »Varsler« for denne Bane nede i Herningsholms Enge.

»Sydbanen« aabnedes 1. Januar 1914; men den har ikke noget »Stoppested« i Sognet, men bruser haanligt igennem, idet den kun afskærer et lille Hjørne paa ca. 1 ha Land, der ligger ned mod Kølkjær Aa.

Naar et Sogn er saa rig paa Jernbaner, kan Beboerne sagtens komme omkring, og kan de ikke komme omkring pr. Jernbane, saa kan de pr. Cykle eller pr. Bil.

Cykler.

Først havde man, vel sidst i Firserne de høje, saakaldte »Væltepetere« med et omtrent mandshøjt Forhjul og et meget lille Baghjul. Næsten ethvert gammelt Øg var ved at stivne af Skræk, naar det mødtes med en »saadan Tingest« paa Landevejen. Saa fik man senere lige store Hjul med tynde Ringe. Dernæst kom Luftringene.

Ungdommen var meget begejstret for dem, da de kom frem. Jeg husker en af mine Jævnaldrende sagde: »Jeg vil have en Cykle med lige saa tykke Ringe som min Arm«.

Ak, hvad er nu en Cykle — nu har han længst haft Motorcykle og Bil, og allerede for Aar tilbage har man set Flyvemaskiner fra Herning krydse over Gellerup og omliggende Sogne. Man regner nu med, at hvert tredie eller hvert fjerde Menneske i Sognet har Cykle. Desuden er der ca. 20 Automobileer i Sognet.

Husenes Indretning.

Boligspørgsmaalet spiller en stor Rolle i vore Dage. Paa Boligerne nu og for 50 Aar siden er der omtrent lige saa megen Forskel, som paa Dag og Nat.

De smaa, lave Huse, hvis Vægge eller Mure ofte

bestod af Bindingsværk, og ikke sjældent var det kun »Trærammer« med ubrændte Sten i, andre Steder var det kun Ler og Lyng, enkelte af den Slags har jeg nylig set i Kølkjær, men for flere Aar siden var de ret almindelige i Gellerup. Disse gammeldags Huse er nu som Regel afløst af høje, grundmurede Huse. Taget, der som Regel var af Halm og Lyng, er mange Steder afløst af rødt Stentag. De smaa, lave Vinduer er erstattede med større Vinduer, som ret giver Solen Adgang til at se ind i Stuernes inderste Kroge. Lergulve var almindeligt. Enkelte Steder, f. Eks. i Køkken, Bryggers, Spisekammer, Karle- og Pige-kammer, var der ofte brolagt med Kampesten eller Mursten. De er nu erstattede med Bræddegulve. I mange Aar var det Skik, at Gulvet var hvidskuret, og at der var strøet hvidt Gulvsand, som ofte hentedes én eller to Gange om Aaret uden-sogns. Hvidskurede Gulve saa man helt hen til omkring 1900. Naar det skulde være rigtig fint, skulde Gulvsandet staa i »Topper«. Der skulde Øvelse til at faa det til at staa, som det skulde. Flere firkantede, hvidskurede Spyttbakker med Sand i var anbragt forskellige Steder i Værelset; under Sandet var der Papir, hvis Kant var klippet i fine Mønstre.

Andre Steder spyttede man paa Gulvet.

Hammerum Stations Ventosal er muligvis det eneste Sted i Sognet, hvor man i Aaret 1922 har strøet Sand paa Gulvet.

Gamle Folk har fortalt mig, at man i ældre Tider ikke alene i Gellerup Sogn, men saa mange Steder i Herredet, havde en lodret Stolpe staaende inde i Stuen. Den kaldte man »Kløpind«. Naar der kom Gæster, sagde man: »Vær saa god og gaa fra Døren og hen til »æ Kløpind«.

De fine Stuer vil jeg slet ikke tale om her, dem skal man selv se og glædes over.

»Gangstolen«, hvori de smaa Børn lærte at tage de første Skridt, findes ikke mere, lige saa lidt som Fidibusserne (Pibetændere), der hang paa Pibebrædtet. Disse Papirstrimler af forskellige Farver, pyntede for Resten, men Tændstikkerne er jo alligevel at fore-

trække, da man jo skulde have Ild (Lys, Lampe eller Kakkellovn), for at faa Ild i »Busserne«.

Og Billeder paa Væggene. — Ja Billeder, — Skilderier og Malerier. — Ja, for nu har ogsaa Landmanden og især hans Hustru og de voksne Sønner og Døtre Sans derfor.

En Mand i Gellerup har fortalt mig, at det første Billede, han har set paa en Væg, var en Ged, som var aftegnet. Den stod og lettede Halen, og ned fra den dumpede en Skrædder. (Skrædderen stod som bekendt ikke altid højt i Kurs i ældre Tider, hvorfor man tit om en eller anden, der kun var lidt bevendt, ofte benyttede Udtrykket »En ussel Skrædder«, selv om det saa ikke var en Skrædder, man sagde det om). En saadan Tegning, ophængt paa en Væg, vidner om, hvor naive Beboerne var paa hin Tid.

De gamle indelukkede Alkovesenge med tærnet Bomuldsforhæng, som fandtes mange Steder før, er nu erstattede med hvidlakerede Sengesteder. Sengehalmen, hvori Musene ofte førte en glad Tilværelse, er afløst med Fjedermadrasser, og der er hvide Sengtæpper, hvor der før var ternede af Bomuldstøj eller lignende.

Under Sengen gemte man mange Steder Kartoflerne. Særlig til Læggekartofler var det en yndet Plads.

For Resten var det ikke altid ene Halm, man havde i Sengene. Mange Steder havde man Lyngknipper for neden og Halm ovenpaa. I Lyngen var ikke sjældent baade Snoge og andre mindre appetitlige Dyr. Det sidste Sted, jeg har set Lyngknipper i Sengen, er hos Kr. Dynesens i Kroglund omkring 1884.

Hvad selve Møblementet angaar, er der sket en meget stor Forandring. Den lange, faste Bænk langs Væggen, det lange Fyrretræsbord, parallelt med Bænken, begge Dele var ofte hvidskurede eller malet rødbrunt, er de fleste Steder erstattet med Stole og Egetræsspisebord.

Under Bordet var som Regel 2 Skuffer. Den ene tjente som Bordskuffe, i den anden havde man Skeer, Knive, Gafler og Salt. I mange Aar var det flere Steder

Skik, at Spisegrejerne sad ved Vindueshasperne eller ved Bjælken under Loftet.

Skeerne var som Regel Hornskeer, der tørredes dels med Fingrene, dels paa Trøjeærmet.

Man spiste ikke af Tallerken, men alle spiste af samme Fad. Kartofflerne kom ind med »Skindet« paa, saa »flaaede« enhver saa mange, som han mente at have Brug for. Man lagde saa Kartofflerne i en Bunke, og Pillingerne i en anden Bunke paa det bare Bord.

Fik man f. Eks. stegt Flæsk og Kartoffler, saa tog man Flæsket med Fingrene og bed af det, og dyppede Kartofflerne i Stegepanden, som tronede paa Bordet med Sauce i.

Ølkruset, hvoraf alle drak, og som stod midt paa Bordet, er afløst af Lysedug — en Blomst, en Opsats, Glasskaal eller andet pynteligt; der er pæne, lange Gardiner for Vinduerne — selvfølgelig — og Vinduerne kan lukkes op, — og de bliver virkelig lukket op engang imellem, — jo for nu lider man ikke mere den lumre, kvalme Luft, som man i gamle Dage havde i Stuerne.

Og Husets Herrer faar ikke længere Lov at gaa og trampe inde paa Gulvet med de samme Træsko, hvormed de gik, mens de muggede ude i Stalden; man spytter selvfølgelig ikke paa Gulvet mere, ejheller faar Manden Lov om Aftenen at komme ind i Stuen med et Knippe »Taag« og sidde og stryge Halmsimer.

De gammeldags Lergulve var tit slemme. Det er fra dem, Troels Lund har sin Fortælling om Aaste i Gellerup, der kom hjem fra Kirke med en lille Rus. Ved hans Vandring paa en Sti var der noget, som tog fat i hans ene Ben. Han mente, det var noget Spøgeri. Da han kom hjem, raabte han til sin Kone, at hun skulde slukke Lyset, thi der var »Ondt« ved ham. (Kom man ind i Lys, blev man syg, hed det sig).

Hun gjorde saa, og Aaste kom ind og gik i Seng i Mørke.

Men 14 Dage efter, da hans Kone »muggede« (gjorde rent) i Stuen, fandt hun det »Ondt«, der havde været ved Mandens Ben, nemlig en Haresnøre af Messingtraad, der var traadt ned i Gulvet.

At Stuepigen ikke hver Dag gjorde særlig meget

ud af Rengøringen, er klart bevist i dette Tilfælde. At mange Spøgelsehistorier fra hin Tid kunde opklares paa lignende Maade, er vist ingen i Tvivl om.

Gamle Folk har fortalt mig om større Ting, som kunde faa Lov at ligge nedtraadt i Leret, indtil man »mugede« og fandt dem!

Men naar der er sagt, at det ofte skete, at man fandt et Faarelaar eller lignende traadt ned i Leret o. s. v., saa er det vel nok Overdrivelse, thi selv om Leret til Tider var blødt, fordi man med Træskoerne til slæbte Sne ind i Stuerne, spildte Vand o. s. v., og Vinduerne var faa og smaa, saa skulde man jo ikke tro, det kunde lade sig gøre at nedtræde saa store Stykker uden at mærke det.

Hvad Udhusene angaar er Forholdene noget lignende som med Stuehusene. De moderne Stalde med Beton og Jernbjælker kendte man ikke; »Laddet« var kun Lægter, hvorover der var lagt Græstørv. Disse, som laa gennem mange Aar, var saa tørre, saa de i høj Grad hjalp til at øge Brandfaren.

Ogsaa i Staldene var Vinduerne smaa, Væggene tynde, og ofte frøs Husdyrene om Vinteren. Tit var Temperaturen saadan i Kostaldene, saa Gødningen frøs om Vinteren. Naar dertil kom, at Kreaturerne paa Grund af Fodermangel, daarlig Røgt og Pleje, maatte løftes op, idet de var saa matte og afkræftede, saa de ikke kunde rejse sig selv, saa var det ikke altid lige morsomt at være Landmand og færdes i de smaa, snævre, mørke Stalde.

Laderne var ogsaa smaa, men man havde jo som Regel heller ikke meget at komme i dem.

Taget var af Straa og Lyng, skiftevis hvert andet Lag, og syet paa med Halmsimer. Senere i Tiden, omkring 1880, benyttede man desuden en Del Kokusreb, ganske tyndt, og omtrent hvert 3die Lag blev syet fast med galvaniseret Metaltraad, som i Ildebrandstilfælde skulde hindre Taget i at skride ned, naar Halm-simerne var brændt over.

Taget syedes paa, idet man syede om Lægterne. Tækkemanden sad udenpaa Huset og lagde Taget og stak Naalen ind. Den, som skulde »stikke op«, sad

paa et Brædt, lagt over Hanebjælkerne. Paa samme Maade foregaar det endnu.

Kr. Egebæk var i mange Aar Tækkemand i den sydlige Del af Sognet. Han var en lun og morsom Mand. En Gang tækkede han hos en Mand, som ogsaa hed Kresten og som havde Ord for at være meget ger-rig, og han holdt af, at det gik lidt hurtig. Naar han derfor stak Naalen ud, og Tækkemanden ikke straks tog den, fordi han var ved at lægge Taget tilrette, sagde han som Regel: »Æ Noel æ kommen, Kresten, a veed et, om du haar sjet en«.

En Dag hører Tækkemanden, at Opstikkeren faldt ned derinde. Tækkemanden kigede over Halm og Lyng og saa da Kresten ligge paa Ryggen med Benene i Vejret nede i et Halmgulv. Resolut jog han Naalen ind og raabte: »Ja, æ Noel æ kommen, Kresten, a veed et, om du haar sjet en?«

Da lød der en ydmyg Stemme nede fra Halmgulvet: »A æ et der op«.

Da Kresten kom op, fortsattes med Arbejdet. —

Naar Taget var færdigt, blev Tagrygningen »men-net« med Græstørv, thi saaledes var det Skik og Brug i Sognet den Gang — og saaledes er det Skik der mange Steder endnu.

En stor Lettelse var det, da man fik de saakaldte Kørelader. Før havde man kun nogle smaa Luger, hvorigennem man skulde have baade Korn og Hø, som ofte maatte flyttes over mange Fag inde i Huset, hvor det som Regel var mørkt som i en Bagerovn.

Kakkelovne.

Til Opvarmning af Stuerne havde man i ældre Ti-der de saakaldte »Potkakkelovne«, der bestod af Skil-lingspotter, der var sat op i Ler, eller ogsaa Bilægger-ovne, som bestod af firkantede Jernplader — ofte med bibelske Billeder paa og Aarstallet, de var lavet. I de sidste havde man altid Indfyrringssted i Køkkenet.

Paa Nationalmuseet i København findes en saadan Bilæggerovn, som i sin Tid har tilhørt Daniel Chri-stensen i Gelleruplund. Se Protokollen D 4277. Paa

den ene af Pladerne ser man bl. a. de fem kloge og de fem daarlige Jomfruer afbildede, og paa Forsiden ser man Kristus paa Korset og Slangen krybende op ad dette.

Jeg husker, da man i min Barndom mange Steder fik de saakaldte »Reguleringsovne«, at der blev sagt til den gamle Husmand Kr. Dynesen i Krogslund, at han kunde spare det halve Brændsel, naar han anskaffede sig en saadan Ovn. Men Kr. Dynesen mente, det var klogere at vente, til han fik saa mange Penge, at han kunde købe 2, for kunde han spare det halve Brændsel, naar han fik 1, saa maatte han kunde spare det hele, naar han fik 2 saadanne besparende Ovne.

Brændsel.

Da Sognet er meget fattigt paa Skov, kender man kun lidt til at fyre med Træ. Før jeg kom ind som Soldat, havde jeg aldrig set en Stabel Bøgebrænde.

Dog har Gellerup Sogn just ikke været fattigt paa Brændsel, idet det har haft en Del Mose, hvori der kunde graves Tørv (kastes Klyne). Desuden er der hentet en Del Klyne fra Kølkjær Mose og i den Del af Knudmose, som hører til Herning og Rind Sogne, og en Del er hentet i Sunds.

Det var Brændsel, som gav Varme mere end én Gang. Det var haardt Arbejde at faa Tørvene gravet. I min Ungdom, før man endnu ret havde faaet Cyklerne i Brug, vandrede man afsted tidlig Morgen tilfods efter endt Morgengerning hjemme. Vi havde ca. 1 Mil at gaa. Pigerne havde en tung Kurv med Mad i til hele Dagen. Karlen havde paa Ryggen en stor Dunk (Graa-
mand) med Øl i. Det var Proviant til hele Dagen.

Man var træt, naar man kom i Mosen; man var endnu mere træt, naar man der havde gjort en Dags strengt Arbejde. Og bedre blev det ikke, naar man efter at have spadseret hjem om Aftenen, og Pigerne havde faaet malket og Karlene havde skaaret Hakkelse med Haandkraft. Saa kunde man ligge rolig de faa Timer, der var bestemt til at sove i. — Ja, det var Brændsel, der varmede før det kom i Ovn.

I de senere Aar blev det mere almindelig enten at køre eller cykle til Mosen. Man fik Ridsejern og andre Redskaber, saa man med samme Kraft kunde udrette det dobbelte og mere endda. Det lettede Arbejdet en Del. Enkelte fyrer nu med Koks i mere moderne Ovne.

Mens man havde Bilæggerovnene, benyttedes en Del af de saakaldte Hedetørv; de var store, men gav ikke synderlig Varme. Det var noget af et Kunststykke at sætte dem saaledes, at de kunde brænde. Det menes, at det kun er ca. 50 Aar siden, at man begyndte at fyre med Tørv som den Slags, der bruges nu.

En Ildpuster hørte den Gang med til et Køkkeninventar; den havde omtrent samme Form som en Blæsebælg, og den var lige saa nødvendig i et Køkken, som Blæsebælgen er i Smedien.

Belysningen.

Naar man nu ser mange Hjem i Sognet straalet af elektrisk Lys og andre Hjem vel oplyst med Petroleumslamper, saa forbavses man ved at tænke paa, hvor hurtig »Oplysningen er steget«. For mindre end 80 Aar siden sad man jo næsten i Mørke. Man havde kun de af Talg hjemmestøbte Lys, og dem sparede man endda meget paa. Ca. 1855 fik man Petroleum til Belysning; »Stenolie« kaldte man den i daglig Tale. Tændstikker fik man vel ca. 10 Aar før.

Ja selv i min Barndom var der ikke noget hjemme, der hed, at jeg havde Lys paa mit Værelse. Jeg maatte om Aftenen i Mørke lægge Tøjet saaledes, at jeg kunde finde det og tage det paa igen i Mørke, naar jeg stod op om Morgen. Jeg husker endnu min første Lampe. Det var en ca. 2 Tommer høj, firkantet Flaske, som Jens Bredvig havde sat en Prop med et Blikrør og en Traadvæge i. Jeg var vel den Gang 10—12 Aar (ca. 1886 eller der omkring). Jeg husker endnu, hvor en af mine Kammerater saa beundrende paa Lampen.

De Dage, man støbte Lys i Hjemmene, var Mærkedage. Det var ikke smaa Forberedelser, der blev truffet i den Anledning. I én af Stuerne anbragtes en Stige, liggende paa to Stole. Støbepindene, nogle smaa Kæppe,

ca. 1 Alen lange med 5—6 Væger hængende paa hver, hængtes paa Stigen. Ved Siden deraf anbragtes et Kar eller en Tørvekurv, hvori Støbegryden stod indpakket i Hø, saa kun Aabningen var fri. Støbegryden fyldtes med varmt Vand og Talg. Talgen svømmede oven paa Vandet. Hund og Kat joges ud — og saa først kunde Støbningen begynde. Man tog Pindene, dyppede Vægerne i Støbegryden og tog dem straks op igen. Der hang lidt paa hver Gang, man dyppede — vel at mærke, naar man ikke holdt dem for længe i det varme; thi saa var de tyndere, naar de kom op, end da de gik ned.

Man blev ved, til Lysene var ca. $\frac{1}{4}$ Tomme tykke. Desuden støbte man nogle ganske tynde »Praaser«, som man benyttede, naar man bare skulde ud i Køkken eller Spisekammer eller lignende og hente et eller andet, hvortil der ikke krævedes »ret stor Oplysning«.

Skete det saa under Støbningen, at Hunden kom ind i Stuen, hvor den jo nok følte, den ikke var særlig velkommen, saa skyndte den sig at gemme sig inde under Stigen, hvorpaa Lysene hang. Saa blev der Fest. Hunden fik sin Pels fuld af Talg. Lysene knækkede, slog imod hinanden og klæbede sammen. Sikken et Virvar. Saa var man først rolig, naar Hunden var ude og Døren igen var lukket forsvarlig.

Man støbte som Regel kun Lys én Gang om Aaret. De støbtes som oftest af Faaretalg.

En nulevende ældre Mand har fortalt mig, at han i sin Barndom, ca. 1855—1857, tjente hos en Gaardmand. Der som andre Steder var det Skik, at alle Husets Beboere skulde strikke. Om Aftenen gik tit Konen og Tjenestefolkene i By »mæ djæ Hues«, og Manden sad da ene hjemme i Mørke og strikkede.

For at det bedre kunde brænde i Bilæggeren, var der i Pladen boret et Hul, saa stort som en lille Finger. Ved den Lysstriben, som derved fremkom, samlede Manden de tabte Masker op. Da Manden havde Penge til Gaarden, var det ikke paa Grund af Fattigdom, at han sad i Mørke, men saaledes var det Skik og Brug.

Paa samme Tid brugte man paa sine Steder Tranlamper. En Væge svømmede i Tran paa en Slags Skaal; man var fri for at pudse Lampeglas. Tran kunde kø-

bes hos Købmanden; men mange Steder fik man den paa en anden Maade. Man hentede selv Fisk ved Vesterhavet. Af en Fisk, som i daglig Tale kaldes Ho, tog man Leveren og satte til Side, og naar den var gaaet i Forraadnelse, var den som Tran og brugtes da til Tranlamperne.

I Stedet for en almindelig Traadvæge benyttedes ofte Marven af et Siv til Tranlamperne.

Man forstaar, at vore Forfædre ikke har været forvænt, hvad Lysset angaar. Tænk, om vi bare en Uge i Vinterens Hjerte skulde ombytte vore gode Petroleumslamper eller vort elektriske Lys med saadanne Tranlamper med en Sivvæge i. Vi vilde tro os hensat til Lapland.

Klædedragten.

Omkring 1880 havde baade Mænd og Kvinder som Regel Tøj af hjemmelavet Stof (Hvergarn og Vadmel). Tøjet var syet af en Skrædder eller Sypige, som gik rundt til Hjemmene og syede. Mændenes Tøj var ofte kantet med sort Kantebaand. Det pudsigste ved Mændenes Dragt var de saakaldte »Lembukser«; d. v. s. de var ikke knappet ned foran, som Skik og Brug er nu, men der var en »Lem« eller »Klap«, som var knappet med fire Knapper tværs over Maven. Denne »Lem« var som oftest foret med hvidt Lærred, og sjælden var mere end to å 3 Knapper knappet, og det ene eller begge Hjørner hang saa ned med det hvide Foer udad — det var dog ikke altid lige hvidt.

I Aarene efter Krigen i 1864 og helt op i Firserne gik mange i Soldatertøj, der var syet om. Mange gik med Tinknapper i Tøjet. Drengene morede sig ofte med at gnide disse Knapper varme, naar de kunde faa fat paa løse Knapper, og de var en Tid en søgt Handelsvare i Skolen.

Kvindernes Kjoler var som Regel saa lange, saa de naaede Jorden, og de var et udmærket Samlingssted for Støv, Snavs og alle mulige Baciller.

I vore Bedstemødres Tid var Kjolerne kortere, i hvert Fald til daglig.

En Tid spillede »Tornyren« en Rolle i de unge Kvinders Tilværelse; det var antagelig omkring 1885.

Hovedtøjet var for Kvindernes Vedkommende ofte de saakaldte Kyser. De var som Regel af sort Silke, der var foret med grønt eller blaat Foer. En saadan Kyse var en varm Hovedbeklædning, idet den fuldstændig omsluttede Hovedet, saa kun Ansigtet var fri. De naaede helt ned og dækkede Nakke og Øren og var bundne med en pæn dobbelt Sløjfe under Hagen.

Til Hjemmebrug var det almindeligt, at Kvinderne (»Damerne« lyder saa aparte i denne Tids Sprogbrug) gik med Hovedtørklæde, uldent eller sirtses, ogsaa inden Døre; der var endog Smaapiger, der brugte Tørklæder om Hovedet inde i Skolen helt ind i Firserne; det var nemlig ikke altid, Frisuren var saa fin; der var Kvinder, som ikke saa nær hver Dag fik Haaret flettet om.

Fodtøjet var mest Træsko. Var det rigtig fint, var de hvidskurede med Messing Kramper.

Om Natten tog man Linnedet af, for at spare paa det. Det var der gamle Folk, som gjorde endnu for ikke saa mange Aar siden, hvilket den yngre Slægt ikke altid var fuldt ud klar over. Dette kunde til Tider bringe »Smaaoverraskelser«.

Saaledes var det engang, mens »Tanningjens« og Marie endnu boede i deres lille Hus paa Bjødstrup Mark, at et Selskab af unge, som en Aften var ude, kom i Tanker om, at de vilde ind til Tanningjens og spaaes.

Da Døren, som Skik var der, ikke var laaset, vandrede Selskabet ind i Stuen — der var kun én Stue i Huset —. Jens og Marie var i Seng.

Da Jens hørte, der var en Skilling at tjene ved at spaa Selskabet, stod han straks op af Sengen, tændte Lys — og, o Skræk — Pigerne fo'r hvinende ud ad Døren, thi Jens stod — in puris naturalibus — d. v. s. ganske nøgen foran dem.

Til Lagener benyttedes som Regel uldne Hylsklæder, som de kaldtes.

Begtrup skriver: »De er 6 Alen. Prisen pr. Par er 6 Rgd. De vaskes ikke og kan være paa Folkesenge i 6 Aar«.

Saa trængte de sikkert ogsaa til Afløsning.

I de senere Aar benyttes mest »Købetøj«. d. v. s. Tøj, købt hos Manufakturhandleren eller Skrædderen, og ikke hjemmelavet Tøj. Og Klædedragten er saavel for Mænd som Kvinder omtrent som i det øvrige Land.

Strikning (Benden).

Selv om der er skrevet meget om Strømpestrikning, saa vilde det dog være urigtigt helt at undgaa at nævne denne Virksomhed her, da den har haft saa stor Betydning for Sognet. Naar man i ældre Tider fæstede Karl eller Pige, spurgte man: »Du ka wal bend?« og de fæstedes til at binde og spinde for deres Husbond.

Og det kunde de fleste, som var født i Gellerup, thi indtil ca. 1870 lærte vel nok de fleste at strikke (binde) allerede mens de var Børn, idet man begyndte i 5—6 Aars Alderen.

Som Barn hørte jeg ældre Folk fortælle om, at naar de som smaa Hyrdedrenge eller -Piger gik ude paa Mark eller Hede, havde de altid Strikketøjet med og havde faaet sat for hjemmefra, *hvor meget de skulde have udrettet*, og det var ikke Spøg at komme hjem og ikke have naaet at faa sin »Binden« færdig. Med dette i Tanke forstaar man bedre Historien om Chr. Jacobsen, der under saadanne Forhold i Barndomstiden tabte en Strikkepind i Lyngen, og saa inderlig bad Gud, om han maatte finde den — det gjaldt jo ikke blot Pinden, men tillige at faa det foresatte Arbejde færdigt! Og Gud skuffede naturligvis ikke Barnets Tillid! Det var ofte »8 Skillings Hoser«, hvide Strømper til smaa Børn, som blev brugt til Børnearbejde.

I »Agerdyrkningens Tilstand i Danmark« betegner Begrup denne Industrigræn som den vigtigste i Herredet, og han skriver, at der til Herredet aarlig kommer 70—90,000 Rgd. derved, og da Halvdelen af disse Penge var Arbejdsløn, saa forstaar man, hvad det betød i Tiden omkring 1812.

En Del af Bindetøjet gik til Hamborg, og noget gik til København.

Konen binder og spinder paa én Gang, ofte med et Barn paa Skødet, idet Rokken trædes med Føden, Gar-

net snoes et Par Gange om Haanden og samme Haand bruges til Binding.

En flittig Pige kan en Vinter tjene 16 Rgd. i Arbejds løn«.

Saavidt Begtrup, der samme Sted beretter, hvormeget der kan udrettes med »Pindene« o. s. v., samt hvormeget Uld der medgaar til de forskellige Beklædningsgenstande.

Pastor Fabricius i Snejbjerg skriver i en af sine Indberetninger, at al denne Binden førte til, at Bonden forsømte sit Agerbrug, og at mange unge giftede sig for tidligt, idet de unge Mænd derved mente at kunne ernære en Familie.

Om Strømpebinding kan man læse bl. a. i »Af Bindestuens Saga«, udgivet af Danmarks Garn- og Tricotagehandlerforening.

Da S. Mikkelsen Tønning var Lærer i Busk Skole — ca. 1880 — boede der øst for Skolen i det nuværende Knud Nielsens Hus en Mand ved Navn Kristen Hus, der havde et lille Sted til en Ko. Han gik daglig og strikkede og passede sin Ko. Han var ca. 75 Aar. Læreren traf ham en Morgenstund, medens han strikkede og drak sin Kaffe. »Hvor meget kan du tjene om Dagen ved Strikning«, spurgte Læreren. »10 Øre og passe Koen!« »Aa, det er jo ingen Ting, det er jo ikke mere end til Kaffen!« »Hvormeget er det vel om Maaneden?« spurgte Kristen. »Ja, ca. 3 Kr.« »Hvormeget er det vel om Aaret?« »36 Kr.!« lød Svaret. »Hvormeget er det vel Rente af«, spurgte Kristen. »Af 900 Kr. til 4 pCt.« »Ja, men«, siger Kristen, »jeg forrenter kun 800 Kr. paa mit Sted«. En Fortjeneste af 10 Øre om Dagen forrenter 900 Kr. Det tænker alle Folk ikke paa, som ikke regner en 10 Øre for noget. Skilling til Skilling giver en Daler, sagde vore Fædre.

Uldhandlere.

Om Uldhandlere er der skrevet og talt meget, men da Gellerup er et af de Sogne, for hvilke Uldhandelen har haft sin store Betydning, skal det alligevel nævnes, at Folk fra Hammerum Herred i Følge kgl. Privilegium

fra 1741 havde en Særret til over hele Landet at forhandle Uldtøj, som ved Husflid var forarbejdet i Herredet. Mange unge Karle drog om Efteraaret især ud med Uldpakken paa Nakken og tjente sig en god Skilling til Hjælp, naar de selv skulde sætte Bo paa Landet. Andre nedsatte sig som Tricotagehandlere, og mange har paa den Maade begyndt i det smaa, men har ved Flid og Dygtighed samlet sig en stor Formue. Men der var ogsaa dem, som ved »Uldhandelen« kom ud i et daarligt Levned og gik til Bunds.

Kræmmere.

For 40—60 Aar siden havde man ikke saa mange Købmænd i Sognet, som man nu har. Men lidt »Smaapilleri«, Garn, Traad, Bændler og en Smule Bomuldstøj m. m. havde man dog af og til Brug for.

Til at forsyne Befolkningen med disse Ting var der en hel Del af de saakaldte Kræmmere eller »Bissekræmmere«, som gik rundt med en »Kramkiste« paa Ryggen, og af dem kunde man købe saa godt som alle mindre Ting, som der var Brug for i en Husholdning. En Del af dem kunde ogsaa klinke og lodde.

Af saadanne var der adskillige i Sognet. En af de mest bekendte og omtalte Kræmmere i Sognet i den sidste Tid, da man har haft saadanne Kræmmere, er vel nok Mads Kræmmer i Bjødstrup, som boede der, hvor nu Mikkel Christensen (Østergaard) bor. Om ham fortælles der, at han syntes godt om at blive kaldt Kræmmer, men kaldte man ham Peberkræmmer, saa vankede der en Lussing.

Mads Kræmmer gav sig ogsaa af med at slagte, og han var efter Sigende den første, som bragte Kød til Torvs i Herning. Ca. 1871 eller 1872 lejede han en Mand ved Navn Søren Vejlgård til at køre Kød til Herning. En saadan Køretur, ca. 1 Mil frem og 1 Mil tilbage betaltes med 3 Mark = 1 Krone pr. Gang.

Sener kørte han selv Enspænder med en Stud. Hans Dattersøn, Mads Knudsen, Bjødstrup, har fortalt mig, at han som 8—9 Aars Dreng kørte for ham med

en Vogn, der var sammensat af 4 forskellige Hjul og 3 almindelige gamle Vognfjæle.

En Gang kørte de løbsk ned ad Holtbjerg Bakke og tabte Kødresterne i Farten.

En anden Gang væltede de i Mørket i et Vejsving fra Hammerum—Bjødstrup Vejen og hjem. Begrundet paa Mørket kunde de ikke samle Kødet op før næste Dag; men da havde Hundene og Ræven allerede besørget det.

Nedlagte Hjem.

I de sidste 50 Aar er der bygget en Mængde Huse og Gaarde i Sognet, hvilket er meget fornøjeligt. Derimod er det med en vis Vemod man ser de gamle Hjem forsvinde. En Del af de forsvundne, skal jeg nævne her.

Et lille yndigt hvidkalket Hus, hvori der boede en Mand ved Navn Peder Svenningsen med sin Hustru Marie. Huset laa i Engkanten, hvor Høvejen fra Bjødstrup støder til Bjødstrup Eng.

Jens Bredvigs i Kroglund n. ø. for Brøndsgaard.

Det under »Smedier« nævnte Hus, hvori Tanningjens boede.

Tømrer Kr. Andersens Hus i Have, lige syd for Kolpenhøje.

Dines Niensens Hus tæt syd for Lillegaard i Fastrup.

Kr. Bastrups mellem Fr. Damholth og Lars Andersen i Fastrup.

Laust Smeds sydvest for Have Skole.

Peder Murers, nordvest for Have Skole.

Et Hus, som laa tæt syd for Jeppe Møllers i Fastrup.

Et Hus, som laa vest for Jens Albæks i Fastrup.

Peder Hams Hus nord for N. Kjærsgaards.

Simon Jørgensens i Hammerum, ca. 150 m sydøst for Baneoverskæringen.

Morten Pedersen (Møllers Gaard), ca. 400 m n. ø. for Hammerumholm.

Huset, hvori Kristoffer Hansen boede, tæt øst for Vejen Hammerum—Frølund. De to sidste Hjems Be-

liggenhed vises endnu ved et enligt staaende Træ, som vemodigt minder om de Mennesker, som engang byggede og boede her.

Et Hus, som laa ved Foden af Bakken ca. 100 m syd for Vestergaard i Birk.

En Gaard med 3 Længer tæt nordvest for Vestergaard. Jordarealet er lagt ind under Lars Jacobsens Gaard.

Et Hus tæt nord for Købmandshuset i Kirkebyen, lige øst for Vejen Kirken—Gellerup. Ejendommen kaldtes »Vraager«, beboedes af Anders Peter.

Et Hus i Kirkebyen, hvori Skomager Falkenberg boede; en Fæsteejendom syd for P. Krøjgaards og en do. ved Jens Thøgersen Flensborgs.

Der er vel nok mange flere. Desuden er en Del flyttet under Ombygning, f. Eks. Stengaards i Birk, som i min Skoletid laa paa den anden Side Vejen.

Den Gaard, som Karl Ringsted Madsen i Ager-skov har, laa i Hullet vest for Lars Kr. Andersens Gaard.

Gaarden, som nu i daglig Tale kaldes »Æ Bak« laa paa Spidsen lige vest for. De to Gaarde havde fælles Brønd, den var i den østligste af de to Gaarde, der flyttedes i 1847; men Stuehuset blev først færdigt senere. »Bakkegaarden« flyttedes efter Branden ca. 1853.

Knud Thomsens Gaard i Lund er flyttet til Lund Huse (Jens Kjærsgaards).

I Gjellerup har der i sin Tid været 20 Huse og Gaarde mellem Østergaard og Vestergaard.

I Lund er bl. a. nedlagt et Boelssted øst for Lund By (Søren Dato), et Hus syd for Kr. Mauls Smedie, to tæt syd for Østergaard i Lund, Hjuler J. Lauridsens og »Søren Afkrog«. Et Hus øst for Østergaard, (Karen Slumstrup). Et Hus nord for Skolen (A. Jacobsen). Et Hus øst for Skolen (Anders Nøjbjerg). Hans Frandsens Hus nord for Mosehus. Lille Martins nord for Lund By. Søren Hampens Hus tæt nord for Nørlund, men øst for Vejen til Vraa.

Et Hus tæt øst for røde Kro. Kr. Medoms og Jens Jacobsens i Nørum, nord for Hovedlandevejen, end-

videre Klemmen Christensens, Vejmand Søren Pedersens, Tækkemand N. Thomsens og Kr. Bjerregaards.

Store Langelund.

Foruden de foran nævnte Huse eller Gaarde, der helt er forsvundne, er der ogsaa nogle større Gaarde, som enten er helt forsvundne eller ogsaa er der udstykket en hel Del derfra. Den, det er gaaet mest ud over er maaske nok »Store Langelund«.

For ca. 75 Aar siden eller ca. Aar 1845—1850 laa der i Langelund en større Gaard, kaldet Store Langelund. Paa den Tid deltes den mellem fire Søskende. Fra de to største Gaarde er der senere udstykket fem Ejendomme og en Parcel paa ca. 50 Td. Land.

Der fortælles, at der i sin Tid har boet en Herredsfoged, »Store Barfod« paa Store Langelund. Sagnet fortæller, at han laa begravet i Gellerup Kirke under en Ligsten i Kirken foran Korbuen. De fire Evangelister var afbildede hver i sit Hjørne af Stenen. Hver Gang han vendte sig i Graven, gik der en Rude itu i Kirken, siger Sagnet.

Han har formodentlig ikke vendt sig fornylig.

Herredsfoged Barfods Ligsten eller Mindesten ligger nu under Mindestenen for Kirkens Bygmester foran Kirkedøren. (For Resten et mærkeligt Sted at gemme den).

Bjødstrup.

Ogsaa Bjødstrup Gaardene er der plukket en Del fra i de svundne Aar.

Naar man i mine unge Dage talte om Bjødstrup, tænkte man paa de to store Gaarde, kaldet Øster Bjødstrup og Vester Bjødstrup.

Førstnævnte menes at være samlet af Hede fra Skovby, og dens 5 Td. Hartkorn paa 275 Td. Land kan gerne tyde derpaa.

Der fortælles, at en Jøde, som var Ejer af Gaarden, gerne vilde købe en Del af Skovby Mændenes Hede, som laa ned imod Bjødstrup; men de var uvillige til at sælge den. Han købte da hele Ejendommen af dem, og de skulde saa gøre Hovarbejde hos ham. Senere

overtoges Gaarden af en Tysker ved Navn Pedersen; denne solgte — antagelig for ca. 70—75 Aar siden — Gaardene uden Heden. Skellet var da sat, hvor Ejeren af Bjødstrup vil de have det, men Bønderne slap for Hovarbejde.

Der er i den sidste Tid udstykket en Del Stats-huse derfra, det er sandsynligvis en Del af den før nævnte Hede.

Vester Bjødstrup var en Tid paa ca. 435 Td. Land med ca. 5 Td. Hartkorn.

Ca. 1884 fraskiltes de Gaarde, som nu tilhører Mads Knudsen, Niels Knudsen m. fl.

Der er fra denne Gaard udskilt en Mængde smaa og større Parceller. Efter den Opgivelse jeg har faaet, ser Udparcelleringen saaledes ud:

I 1884 Jens Knudsen (Mads Knudsen), 45 Td. Ld. Samme Aar P. Sønderby (Godskesen), 45 Td. Land.

Ca. 1896 Jens Thomsen 8, P. Sønderby 14, S. Søndergaard 12, Mads Knudsen 5 og N. Chr. Larsen 14 Td. Land.

Desuden fik Sadelmager A. Christensen (P. Kjærsgaard) 25, P. Larsen Agerskov og Laurids Jensen (Snedker) 25 Td. (den Gaard N. Knudsen nu har), Mikkel Christensen 50, Søren Ringsted 6, Mads Ringsted 7, Mads Skov 14, Kr. Feldborg Olesen, 13 Td. Ld.

14 Td. Land Mose udparcelleredes i Parceller a 2 Td., der solgtes til 7 Mænd, som der hentede Tørvejord til Strøelse. Det var særlig Mænd fra Krogslund og Ø. Agerskov.

Desuden fraskiltes en Del Eng, nemlig til Ole Sko-hus 7, P. Sønderby 4, P. Kjærsgaard 3, P. Larsen (Jens Jacobsen) 4 Td. Land; hvorefter der kun er ca. 120 Td. Land tilbage.

I 1922 har Mads Ringsted købt $11\frac{1}{2}$ Td. Land Eng fra Ø. Bjødstrup.

Der har i sin Tid boet en Herredsfoged Jacob Mortensen paa Bjødstrup (E. T. Kristensen).

Krøjgaard.

Dette Navn kan føres tilbage til Tiden før 1757. Dette Aar døde Mads Sørensen Krøjgaard af Gellerup

By. Der menes, at der har været en Mand før ham, som har baaret Navnet. Denne Mands Slægtning i femte Led var Søren J. Krøjgaard, f. 1778, død 1832. Han har sikkert været en betydelig Mand, idet han 1828 benævnes som Strømpehandler, Stor Lodsejer og Skolepatron.

Gaarden Krøjgaard var da samlet paa den Maade, at tre Gaarde var købt sammen. Arealet var ca. 330 Td. Land. Den var Sognets største Bondegaard, havde Mark fra Hammerum Bæk til Gudenkjær Aa.

Ca. Aar 1857 skiltes Nygaard derfra (ca. 52 Td. Land). Fra Nygaard skiltes ca. 1886 ca. 15 Td. Land (Klokkekilde). Ca. 1881 skiltes fra Krøjgaard 60 Td. Land (Nørholm), Ca. 1895 skiltes ca. 101 Td. Land (Julsminde) fra Krøjgaard. Navnet Julsminde har sin Oprindelse fra, at den forrige Ejer og hans Hustru blev forlovet en Jul.

5. Barn i 6. Led var Laurids Sivebæk Sørensen Krøjgaard, f. 1824, død 1909. Han ejede Krøjgaard fra ca. 1850—ca. 1897, da den overtoges af hans Søn Carl Krøjgaard, som har den endnu. Gaarden er flyttet adskillige Gange.

Vestergaard og Jens Sepstrups Gaarde var i sin Tid sammenbyggede, saa de havde fælles Gaardsplads. Krøjgaard laa da lige ved de to Gaarde. Senere flyttedes den øst for Vejen og sidst flyttedes den syd for Vejen, hvor den nu ligger.

Efter afdøde Ole Frølund's m. fl. Udsagn har der i ældre Tider været flere Gaarde i Gellerup, som har haft fælles Gaardsplads, f. Eks. Østergaard og en anden Gaard.

Lindbjerggaard.

Lindbjerggaard er maaske den Gaard i Sognet, der har skiftet Ejer og Udseende flest Gange.

Selve Navnet menes at stamme fra en af Gaardens tidligere Ejere, som hed Chr. Lindbjerg.

Der fortælles af gamle Folk, at Tronhjem omkring 1844 købte Bessegaard eller »Bitzov«, der var paa ca. 1200 Td. Land, og lagde den ind under Lindbjerggaard. Bessegaard laa da med sine Bygninger lidt øst for,

hvor den nuværende Bessegaard ligger, og med Laden imod Vejen.

Andre gamle Folk har fortalt, at Lindbjerggaard oprindelig har ligget i Gellerup By. Eller rettere, Marken her var en Udloed til Gaarden i Gellerup, som ingen vilde have; men til sidst var der dog et af Børnene fra Gaarden, som fik den. Gaarden har helt eller delvis ligget nord for Vejen. Men da Stuehuset og Sidefløjene i 1833 ombyggedes, blev de flyttede syd for Vejen, hvor Avlsgaarden, efter hvad man kan skønne, den Gang laa. (Andre mener, det først var efter Købet af Bessegaard i 1844 at Stuehus m. m. flyttedes).

Lade og Kostald siges at være bygget 1849. J. Kr. Jørgensen i Nørum siger, at han var med som »Opstikker«, da Laden byggedes. Han kan da. om det var i 1849, have været 13 Aar.

Riegels, der i 1876 og i Begyndelsen af 80erne var Ejer af Lindbjerggaard, gjorde meget for at forskønne Ejendommen. Han anlagde en 16 Tdr. Land stor *Planteskole* omkring og ved Gaarden, men da han ikke kunde blive ved Gaarden, fik han ingen Indtægter af den, og Banken, der overtog Gaarden, nedlagde *Planteskolen* og lod kun *Læbæltet* staa. Den indhegnede *Planteskole* et lille Stykke syd for Gaarden, blev ganske ødelagt, dér fik ikke engang *Læbæltet* Lov at staa.

Langs den gamle Landevej, der løber forbi Lindbjerggaard, plantede Riegels en Række *Allétræer* paa begge Sider af Vejen fra Gaardens vestre Skel fra Degnboligen til Stationsvejen øst for Gaarden. Men Folk kunde den Gang ikke lade dem staa i Fred, skønt Træerne vare i Mandshøjde, da de blev plantede. Da et Par Aar var gaaet, var Vejtræerne ødelagte, hvilket var en Skam.

Endvidere tilplantede Riegels de 2 *Mergelgrave* syd og øst for Gaarden og 1 *Mergelgrav* nord for Gaarden. Træerne staa endnu ved disse 3 *Mergelgrave* til en *Pryd* for Marken og Egnen og til et Minde om den gode Mand, Riegels, der brugte hele sin Formue 30,000 Kr. paa Lindbjerggaard. — Det var Riegels der var *Op-havsmand* til, at enhver 1882 fik sit Gravsted paa Kir-

kegaarden og at Gange blev anlagt. Søren Krøjgaard og Riegels var i Forskønnelsesudvalget for Kirkegaarden. Men da de var borte fra Gellerup, hvorledes gik det da med Forskønnelsen? Det var et Held for Kirkegaarden, at Pastor Nielsen Vrads kom til Gellerup, saa blev det fortsat, som Riegels og Søren Krøjgaard begyndte. Ogsaa paa et saadant Omraade skal Samvittighederne vækkes.

Københavns private Laanbank overtog Gaarden efter Riegels. Direktøren for nævnte Bank, Hr. Rønne, købte Gaarden. I 1906 udstykkede han en Del af den.

Sognefoged Marinus Pedersen købte da »Bessegard«, ca. 85 Td. Land. Henrik Vejen købte ca. 40 Td. Land paa den østre Side, Chr. Hjøllund købte ca. 70 Td. Land. Marinus Pedersen gav 200 Kr. og Henrik Vejen og Chr. Hjøllund gav ca. 300 Kr. pr. Td. Land.

Et Par Aar senere solgte Rønne ca. 20 Td. Land til Niels Nørgaard Nielsen, 7—8 Td. Land til Pagh, Paarup, Kirkeby, og 5—6 Td. Land til Landpost N. Østergaard, Hammerum.

En Engparcel i Gudumkjær blev solgt til Købm. J. Jespersen, Kirkeby. En Engparcel i Nybokjær solgtes til S. P. Sørensen, Sønderbjerg.

Efter at Rønne havde haft Gaarden ca. 4 Aar, solgte han den til Bestyrer Niels Henriksen, der solgte en Parcel paa ca. 30 Td. Land fra.

Paa denne Parcel byggedes den nye Gaard, som hedder »Kirstinedal«; endvidere udskilte han den Parcel tæt vest for Lindbjerggaard, som nu ejes af J. Thygesen Flensborg.

Gaarden solgte Henriksen i 1913 til Chr. Brinck, der samme Aar solgte den til et Konsortium, som udstykkede ca. 30 Td. Land og solgte det meste af Besætningen. I 1914 overtoges Lindbjerggaard af Laurids Flensborg. Der er nu kun ca. 90 Td. Land tilbage.

Ikke alle Ejere af Lindbjerggaard har haft den Omsorg for sine Husfolk, som Paulus taler om. (1. Tim. 5, 8).

En Ejer af Gaarden traf for mange Aar siden Lambert Christensen, som da boede øst for Kirken. Det har antagelig været mellem 1860—1870.

Førstnævnte fortalte da Lambert, at de den foregaaende Aften havde haft et »farligt Mas«, idet en af deres Piger skulde føde et Barn. Min Kone vilde ikke have det Smadder inde i Stuehuset, hvorfor vi fik hende anbragt ude i en Kobaas. Men tænk, Jordermoderen vilde ikke gaa derud, uden at min Hustru skulde følge med.

Nu til Morgen har vi slagtet et Lam og pakket det varme Lammeskind om Barnet, og saa har nu en af mine Karle kørt Moder og Barn til Kølkjær. (Pigen var antagelig derfra).

Gamle Lambert svarede: »Hm, naa saa der var ikke Rum i Herberget.«

Landbruget.

Landbruget er nu Hovederhvervet i Sognet. Men Maaden, hvorpaa Landbruget er drevet, er undergaaet store Forandringer.

Naar man sammenligner Nutiden med den Tid, da man tog 4—10 Sædafgrøder af Jorden uden Hvile, og man fik 2—3 Fold — ja, hvor Afgroden til Tider ikke kunde dække Udsæden, saa forstaar man Forskellen.

Græs var den vigtigste Næring for Studene. Man lod gro, hvad der vilde. Der var ikke noget der hed at saa Kløverfrø eller Græsfrø.

Malkekvæget fik som Regel kun Hø og Halm. Kraftfoder kendte man ikke. Der siges, at Gellerup Sogn var et af de første Steder, hvor man anvendte Kunstgødning og Kraftfoder.

Kunstgødning menes at være benyttet siden omkring Aaret 1860.

Kraftfoder derimod mener man først holdt sit Indtog i Bøndergaardene omkring Firserne. Som en af de første, der begyndte dermed, har jeg hørt nævne A. Siggaard i Frølund og Jens Fløe i Hammerum.

Da Hammerum Mejeri begyndte sin Virksomhed 1888, skulde Andelshaverne bruge $\frac{1}{2}$ Pd. Rapskager pr. Ko daglig, hvilket man mente, vilde forbedre Smørrets Kvalitet.

Hør og Hamp dyrkede man til eget Husbrug somme Steder i ældre Tider. Omkring 1600 begyndte man at bruge Heste som Trækdyr. Før den Tid brugte man Øksne, og der maatte som Regel 6—8 Øksne til at slæbe en af Datidens Plove.

Disse var mest af Træ. En Mand var ca. 1853—55 paa Besøg i Tjørring. Han kom hjem og fortalte, at han havde set en Plov af ene Jern. Børnene fortalte begejstrede, at deres Fader havde set en Plov, hvori der ikke var en Træpind. Det var noget aldeles enestaaende paa den Tid.

Kørsel.

Vognene var dog ikke saa stærke som dem, man nu bruger; men Læssene var derefter. 3 Td. Korn regnede man engang for et passende Læs.

E. Tang Kristensen skriver i Herning Avis 18. Jan. 1917, at da Kirken i Gellerup repareredes 1831—34, hentedes i Vig (gl. Navn for Herningsholm) 100 Tagsten i 2 Læs, altsaa 50 Tagsten paa ét Læs.

»1 Skippund Bly hentedes i Horsens. Vognlejen for de 7 Mil var 5 Mark og 4 Skilling.« Saavidt Begtrup.

Vognaxlerne (Vognakslerne) var af Træ helt ned i Tiden omkring 1890, maaske endda senere. Man smurte dem ofte med en Blanding af Tjære og gammelt Fedt. Enhver Gaard havde da ogsaa paa hin Tid sin Tjæretønde eller Tjærespand.

Vogdenes Jernbeslag saa ikke ud i ældre Tider som nu. Hjulene var ikke forsynede med Ringe, men med tykke Jernplader, der var paasat med store Søm. Jeg har set saadanne gamle Vogne fra 1767—1790, hvor der var mindst 3—4 cm. mellem hver Jernplade paa Hjulene.

Angaaende Vogne skriver Begtrup S. 58: »De er større, ja vel $\frac{1}{2}$ Gang saa store som for 30 Aar siden. Paa en Bondegaard haves 3, hvoraf den ene er beslaet. De belægges med Jern, da Træet er dyrt og vanskeligt at faa. Man regner 10 Lispund Jern paa en Arbejdsvogn. Foruden jernbeslaede Vogne haves ogsaa ubeslaede til »Møgagning« og andet Markarbejde«.

Befordring.

I gamle Dage kørte man meget med Stude; de var særlig gode, naar man pløjede i Hedejord, fordi de gik saa langsomt.

Enkelte kørte med Køer, — jeg har ofte set en Mand fra Køljkær køre med en Tyr og en Hest sammen. Tyren havde da en gammel Træsko paa det Horn, der vendte ind imod Hesten, for ikke at stange den. Det var ca. Aar 1890. Studene brugte under Kørselen »Stavtøj«. Puderne var af Siv.

Men selv om man den Gang var meget daarligere kørende, end man er nu, saa kørte man dog meget længere Ture med Hestekøretøj end man nu gør, ogsaa efter Banens Komme. Jeg husker, man kørte fra Gellerup til Vesterhavet og hentede Fisk. Landboerne skiftedes til at køre, og saa delte de et saadant Læs Fisk, Torsk, Kuller m. m. Noget spistes i fersk Tilstand, og en Del saltedes og tørredes for at gemmes til senere.

Mergel.

Det gav Landbruget et stort Plus, da man begyndte at bruge Mergel.

Her paa Egnen har man ikke brugt Mergel i saa lang Tid. I danske Atlas, trykt 1769, staar der, at »den giver en rig Fader, men en arm Søn«. Dette holder neppe Stik. I Gellerup var P. Nielsen, Kirkeby, senere Hammerum, efter Sigende den første, som merglede. Det har antagelig været omkring 1860 eller maa-ske før. Dog fortæller de gamle Mergelgrave, som allerede fandtes delvis tilgroede for ca. 75 Aar siden, at der er merglet længe før. I Tjørring Sogn begyndte man at mergle allerede før 1812.

I de Tider, hvor Hedeopdyrkningen i Gellerup Sogn havde Fart, blev der opgravet megen Mergel. Det var meget strengt Arbejde; der arbejdedes haardt og længe for en lille Dagløn.

Enkelte fik en Tid Mergel fra Sejlgaard, da den var mere kalkholdig end den, man havde paa sin egen Mark — hvis man var saa heldig at have noget.

Jeg husker fra min Drengetid, at vi havde Mergelgravere og hvorledes de, trods det haarde Slid, alligevel kunde lege ude i Laden om Middagen, naar de skulde sove Middagssovn. Det var baade unge Karle og gifte Mænd, der tog Livtag, den ene vilde »mandmøvre« den anden, som de sagde (d. v. s. mule ham).

Der var Liv og Humør over dem. Dog til Tider kunde en eller anden ogsaa være »let knavere i æ Hue«, som de sagde, naar den ene havde fyldt »Truget« for den anden, saa han havde haft saa »femmertravlt« saa der hverken var Ende eller Begyndelse derpaa.

Hvilken Kraft og Energi, der var i Datidens Mænd, forstaar man, naar man hører om Laust Dalgaard Jensen (Snedker), P. Nielsen og flere, som ofte arbejdede for fremmede om Dagen og udført meget af deres eget Markarbejde ved Lygte og Maaneskin.

Omkring 1850 fandt Peder Knudsen Mergel ved Brunbjerg. I Aarene 1913—1915 fik man Mergelspor fra Sejlgaard—Brunbjerg og til Gellerup. Da fik vel omtrent alle i Sognet Mergel, og de fleste fik vel endda for lidt.

I ældre Tider dyrkede man som Regel kun den mere højtbeliggende Jord. Man pløjede paa Slutningen af Sommeren de gamle Græsmarker ganske tyndt. Saa lod man det ligge til Foraaret. I disse saakaldte Brakmarker saedes Rug næste Efteraar.

Da føromtalte P. Nielsen begyndte at brakke og mergle den lavere liggende Jord, sagde hans Fader: »Pyt, hvad tror du, dér kan gro?« Men da der senere kunde slaaes et ordentligt Lag Thimothe, sagde den gamle Mand: »No haar a gaan her som en Nar i 40 Oer«.

Kreaturholdet.

Begtrup skriver (1812), at Antallet af Hornkvæg paa hin Tid i Amtet var 2 pr. Td. Land, Aarskalve dog ikke medregnet.

I Følge Trap var Kreaturholdet i 1898: 646 Heste, 2349 Stkr. Hornkvæg (deraf 1613 Køer), 1592 Faar, 1422 Svin og 55 Geder.

I 1922 var der ca. 2200 Køer og omtrent lige saa mange Ungkreaturer og Kalve i Sognet.

Nu om Dage tager man ikke alt saa nøje med, som for 30—40 Aar tilbage. Da fik man mange Steder det Græs taget med, som groede paa Diger, Grøftkanter o. s. v. Man »søgte« Køerne, det vil sige, at man lod dem æde Græsset, mens man sad eller stod hos dem og passede paa, at de ikke kom i Kornet. Dette Arbejde besørgedes i Særdeleshed af større Børn eller ældre Folk, hvis Arbejde i Mark og Eng ikke var meget værd, saa kunde de arbejde med »Bindehosen« imens.

Om Efteraaret — efter Lund, eller senere Herning, »store Marked«, naar Kornet var indhøstet, blev Køerne som Regel slaæet løse, Børnene, Hyrdedrenge eller Hyrdepiger blev udstyret med en god Pakke Mad og en Pisk med et vældigt »Smæld« i, og saa dreves Kreaturerne ud i Marken. Mens Køerne græssede, samlede Børnene Lyng, og lidt vissent Græs til at »tænd ve«, og saa var det om at gøre, hvis Baal der kunde ryge mest. Det skete ikke sjældent, at en eller flere af Køerne gjorde sig et Ærinde hen i en Rugmark eller en Mark med »ny Kløver«. Hyrderne forsøgte da gerne først med høje Tilraab og vældige Piskesmæld at faa Forbryderen bort fra den forbudne Frugt — thi det var jo rart at være fri for selv at løbe. Lykkedes det ikke, vankede der nogle Svirp af Pисken.

I Baalet stegte man ofte Kartofler eller Gullerødder. Naar Kreaturerne skulde hjem, blev Signal dertil ofte givet ved, at der hjemme ved Hjælp af en lang Stang blev lagt et hvidt Stykke, f. Eks. et Haandklæde, op paa Husets Tag, saa Hyrden kunde se det. Saa gik det hjemad under Hyrdernes Sang, afbrudt af høje Tilraab til Køerne.

Nogle Beboere havde ogsaa et Stykke »Grønne«, hvor Køerne kunde gaa og græsse; her fandtes »Trønbær« (Tranebær) og Blaabær; at samle og spise disse var et herligt Tidsfordriv for de smaa Hyrder. Men undertiden sendte Mor en Kurv eller Krukke med, der skulde samles i til Syltning, det var ikke nær saa morsomt at plukke heri; men i hvert Fald for Blaabærrenes Vedkommende forraadte de blaa Læber og Tænder,

hvis Samleren havde puttet for mange Bær i »sin egen Bøtte«.

Der har i Sognet været en Del mere Eng, end der nu er, idet en Del Eng er pløjet. Engbjergningen maa sikkert betegnes som noget af det herligste af Landmandens Arbejde. Hvor var der Fest, naar 2—3 eller flere »Hjollikaal« svang Leerne i Takt, mens Pigerne gik med deres River og »trak fra«. Hvor lød det smukt, naar Karlene »strøg Leerne«. Og naar man fik Høet i Stak og kunde ligge i en Høstak og spise under munter Spøg og Samtale, mens Gøgen kukkede rundt omkring, og Storkene med de røde Hoser vigtig spankede rundt mellem Høstakkene. (Gøgen skulde forresten forsvinde, naar han saa den første Høstak i Engen. hed det).

Det var et herligt og rent Arbejde. Hvad er Slaa-maskinernes Knebren imod Leernes Klang, naar man hørte dem skære igennem Græsset — men ak — den skønne Idyl er forbi.

I de vaade Somre kneb det med Højbjergningen i Engene. 1860 betegnes af de ældre som en saadan fugtig Sommer, hvor Høstakkene sejlede sammen og ingen kunde sige: »Den Stak er min, og den der er din«. Mange maatte bære Høet i Land og tørre det paa Agrene — andre sejlede det rundt paa Vognfjæl.

Aaret 1922 vil sikkert ogsaa mindes som et af de vaade Aar. Der blev da først holdt Høstprædiken i Kirken den 8. Oktober, og da var der endda en Del Korn ubjerget.

Først i Firserne begyndte man at dyrke Rodfrugt. Jeg husker endnu, da vi første Gang saade Roefrø hjemme. Det foregik paa følgende Maade. Et ca. 4 å 6 Tommer bredt Brædt stillede paa Højkant, der anbragtes et Skaft eller Haandtag foroven med 2 Stivere. Brædtet var ca. 3 Alen langt og fornedet forsynet med en Række fingertykke Pinde af Træ, ca. 2 Tommer lange. Der gik saa en Mand med denne »Maskine« og trykkede Huller i de ophøjede Kamme. Efter ham kom vi andre, hver med en Kop, hvoraf vi med Fingrene tog nogle Roefrø og dryssede ned i Hullerne, som derefter fyldtes med Jord ved Hjælp af Fingrene, og endelig kom der allerbagerst én og klappede Kammenes øverste

Del med en Skovl. — Og saa var det hele klappet og klart.

At der ikke var noget, som hed Hakke til at rense og udtynde Roerne med, er en Selvfølge; man kravlede paa Knæene, Række op og Række ned. Det vilde den Gang være blevet betragtet som Dovenskab at bruge Hakke.

Man var den Gang ikke saa forvænt, som man er nu. Det saa man bl. a. om Foraaret, naar man havde faaet al den Gødning ud af Faarenes Hus, som der var samlet i Vinterens Løb; saa samledes Mænd og Kvinder omkring Bunken, der jo gerne bestod af adskillige Læs, og saa plukkede man med de bare Hænder de store Flager i Stumper og Stykker, forinden de spredtes ud over Markerne direkte fra Vogn. Det skete ogsaa at man fik en Gødningssæk for sig som Forklæde. fik den fuld af Gødning, lige udkørt fra Møddingen, og mens Kvinderne lagde Kartofflerne i Plovfuren, gik vi Drengene og Karle bagefter og lagde med »ført Haand« en Haandfuld Gødning paa selve Kartofflen. Anvendte man Kunstgødning, benyttede man en Theske dertil.

Selv om man vaskede Hænderne, før man gik ind til »Melmad«, saa snusede man alligevel lidt til dem — men Appetiten var alligevel god, og man tog lige saa ugenert paa Maden, som man før tog paa det andet; men det gav ikke »fine Fornemmelser«.

I gamle Dage havde man Træskovle. Først omkring 1830 fik man Skovle med Jernblad. Disse rustede hurtigt og bøjedes let. Ofte brugte man Træskovle, der var beslaaet med Jern. ca. Aar 1870 fik man Skovle af Staal.

Kartoffelavlens har taget et mægtigt Opsving i Løbet af 100 Aar. Begtrup (Agerdyrkningens Tilstand, S. 107, trykt 1812) skriver: »Kartoffelavlens tiltager. Efter Sigende kan der udbringes 7 Pægle Brændevin af en Skæppe Kartoffler«.

Pastor Fabricius, Snejbjerg, skriver i sin Indberetning: »Kartoffelmel og Rugmel, halvt af hvert, giver godt Brød«.

I sin Bog »Fra gamle Dage« fortæller Konservator H. P. Hansen, at man omkring Aar 1800 ofte ikke havde

flere Kartofler, end man kunde gemme dem i en gammel Hose om Vinteren; at en Kone i Skarrild for første Gang saa en Kartoffel i 1804, idet hun saa Naboens koge én Kartoffel i en lille Potte.

Endvidere fortæller H. P. Hansen, at en gammel Mand i et Hjem, hvor de havde en Skæppe Kartofler, sagde: »Hvad skal vi med alle de Kartofler?«

Disse Udtalelser angaaende Kartofler er ret interessante. Paa de magre Jorder i Gellerup dyrkes Kartofler til Salg, men paa de fede Jorder dyrkes knapt nok til eget Forbrug. I min Barndom kunde man købe en Td. Foderkartofler for 2 Kr.

Biavl.

Biavl har ikke været dyrket i særlig høj Grad. I de Dage, Heden opdyrkedes, var der ikke saa lidt Boghvede i Sognet, og der var megen Lyng. Det var noget, der passede Bierne.

Som de, der i særlig Grad har interesseret sig for Biavl, erindrer jeg Niels Sepstrup, Hammerum, Klaus Eskildsen, Birk, og Elias Bjerregaard m. fl.

Begtrup skriver (S. 102): »Biavl er ikke betydelig og aftager aarlig. De fleste har et Par Stader om Vinteren. Som Regel er der en Pranger i hvert Sogn, der køber Honningen og laver Mjød eller sælger den til Købmændene«.

Der er dog holdt Kursus i Biavl i Lighed med de afholdte Kursus i Havebrug. Men »Biindtægten« burde i høj Grad forøges.

De Penge, der udgives til Honning, kan ofte spares til Læge.

1875—1900 gav Bistaderne megen Honning. Men paa Grund af den stærke Drift af Jorden, kort Græsleje og Hedernes Opdyrkning er Biavlen indskrænket meget. 1880 var der en Biavlerforening her i Sognet med ca. 25 Medlemmer. Den er gaaet ind for mange Aar siden.

Lærer S. Mikkelsen, Tønning, var Foreningens Formand.

Faareavl.

For Tiden spiller Faareavlen ingen større Rolle for Sognet, idet Jorden gennemgaaende er god og saa vel-dyrket, at man faar mere ud af at holde andre Husdyr.

Men paa den Tid, da der endnu var megen Hede, var der større Faarehold. Faarene kunde da for det meste gaa og bjerge Føden ude paa Heden.

Men ofte var Faarene saa medtagne af Sult og Kulde, at de maatte drives fra Sted til Sted for at holde Varmen og ikke ligge og fryse ihjel eller dø af Sult, hvilket ofte skete. Begtrup skriver bl. a. om Faarene, at der gives 4 á 6 Skilling for at føde et Faar en Sommer. Det var »billig Kost«, men den var ogsaa tit derefter.

Ofte var Forholdet dette, at en Gaard havde fra 15—25 Faar pr. Td. Hartkorn.

Nu er der flere Gaarde, hvor de slet ingen Faar har. Mange Steder har de kun 3—4 Faar paa en Gaard med ca. 1 Td. Hartkorn. I Fordums Dage skulde Faarenes Uld jo afgive Materiale baade til Uldtøjet, der skulde sælges, og til Landbefolkningens egen Klædedragt, saa derfor var det en Nødvendighed at holde mange Faar.

Reb.

Skal man nu bruge et Stykke Reb, saa køber man det, den Sag er klar, der er ingen Vej udenom. Saaledes ikke i gamle Dage. Begtrup skriver: »Til Reb bruges Revlingris. Til Hammelreb bruges Flæg (for Ploven), til mange Ting bruges smalle Baand, snoede af Havrehalm. Til Tøjr og Tømmestrenge bruges Heste-Svine- og Fæhaar. Paa denne Maade ved Bonden i Hedeegnen at hjælpe sig og benytte mange Ting, som overses i de frugtbare Egne«.

Priser.

Som alle andre Steder er Priserne her i Sognet gaaet op og ned.

Nylig saa vi, 6 Ugers Grise var oppe i en Pris af 70 Kr. pr. Stk. Jeg husker omkring 1886, eller lidt

senere maaske, at der solgtes 5 Ugers Grise for 25 Øre pr. Stk. Løb en Gris fra en Mand paa Torvet, gjorde han sig ingen Umage for at fange den igen. Man oplevede, at der var de Landmænd, som slog Grisene ihjel lige saa rask, de blev født.

Jeg husker, at jeg en Gang som Barn fangede en 5 Ugers Gris, som var løbet fra en Mand paa Landevejen fra Hammerum til Bjødstrup. Da jeg kom hjem med den, udbød min Fader: »Hvad skal vi med det Skidt, du kunde have ladet den løbe«. Priserne paa Smaagrise var i 1891—92 1 á 2 Kr. pr. Stk. Fedesvin kostede 16 á 17 Øre pr. Pd. levende Vægt. Midt i Halvfemserne steg de til 22—24 Øre. Først i 1900 steg de til 32 á 33 Øre pr. Pd. Smaagrisene var midt i Halvfemserne oppe i 32 Kr. Parret, men de dalede snart igen. Reglen var i mange Aar, at man ventede at faa samme Pris for et Slagterisvin som for 4 Grise.

Under Krigen steg Smaagrisene til den fabelagtige Pris af 180 Kr. Parret. Samtidig kostede Fedesvin 4 Kr. 38 Øre pr. kg slagtet Vægt. Ofte var de ret store, og man opnaede Priser af 300—400 Kr. for et Fedesvin.

I 1922 var Smaagrisene i 60 Kr. pr. Par, Fedesvin 2 Kr. 44 Øre pr. kg slagtet Vægt.

Priserne paa Hornkvæg svingede ogsaa stærkt. I Halvfemserne kostede Kælvekøer ca. 100 Kr. pr. Stk., Slagtekvæg ca. 10 Øre pr. Pd. Under Krigen var Kælvekøerne oppe i 1000 Kr. pr. Stk. Slagtekvæg — Stude og Kvier ca. 1 Kr. Pundet levende Vægt.

I 1922 er Prisen for en almindelig Kælveko ca. 400 Kr. — Slagtekvæg fra 30—40 Øre pr. Pd.

For Hestenes Vedkommende var der ikke mindre Svingninger. I Aarene 1880—1890 laa den almindelige Handelspris omkring 500 Kr. for en fuldtandet Hest. Denne Pris holdt sig til omkring 1900, hvorefter de steg gradvis, indtil de i 1914 naaede op til 700 á 800 Kr.; under Krigen naaede mange at faa 5000 Kr. for en almindelig god Hest. Man har Eksempler paa, at flere Heste i 1921 købtes for 4000 Kr. og solgtes for 500 Kr. i 1922. Men som Regel opnaaedes dog Priser paa 800—900 Kr. for gode Heste i 1922.

Plage har som Regel kostet ca. Halvdelen og Føl-

lenes Pris har været ca. en Trediedel af Prisen for en fuldtandet Hest.

Hø kostede 1880—1891 ca. 2 Øre pr. Pd. og Halm 1¼ Øre. Under Krigen naaede Halm op paa 10—12 Øre, men den er nu nede paa ca. 4 Øre pr. Pd.

Kartoflerne var 1880—90 i en Pris af 3 á 4 Kr. pr. Td. Foderkartofler var ofte helt nede i 2 Kr. Under Krigen steg Prisen paa Kartoffler op til 14 á 15 Kr. pr. Td., de er nu nede i 5—8 Kr. I Byerne betaltes under Krigen til Tider 20 Kr. Prisen er nu der ca. 8 Kr. pr. Td.

Paa Landbrugsmuseet i Lyngby hænger en Tavle, hvorpaa man kan læse om Gennemsnitsprisen paa Flæsk og Smør i Tiden fra 1795—1890. Tavlen fortæller følgende:

		Flæsk	Smør
1795—1804	var Gennemsnitspris	30 Øre	37 Øre
1820—1829	—	19 —	31 —
1830—1839	—	25 —	37 —
1840—1849	—	25 —	44 —
1850—1859	—	34 —	61 —
1860—1869	—	39 —	69 —
1870—1879	—	53 —	88 —
1880—1889	—	51 —	89 —
1890—1899	—	46 —	94 —

alt pr. Pund.

Højeste Notering paa Smør var:

1870—1879 Kr. 1,14.

1880—1889 — 1,06.

1890—1899 — 0,92.

Naar Priserne svingede paa de forskellige Produkter, maatte dette nødvendigvis medføre tilsvarende Prissvingninger paa Landejendomme.

I Aaret 1871 købtes Fattiggaarden for 16,000 Kr. eller ca. 400 Kr. pr. Td. Land.

I 1888 solgtes Mads Poulsen i Frølund sin Gaard for 11,000 Kr. eller 180 Kr. pr. Td. Land.

Jens Fløe solgte i 1884 Vestergaard i Birk med et Jordareal paa 85 Td. Land for 45,000 Kr. I 1921 ko-

stede samme Gaard 131,000 Kr. Under Krigen var der forlangt 160,000 Kr. for den.

Præstegaarden i Lund kostede i 1901 uden Besætning 16.000 Kr. Under Krigen bød et Selskab 160,000 Kr. for den.

Løn.

Angaaende Løn skriver Begtrup (Aar 1812) S. 119: »Bonden giver gerne Karlen 16—18 Rigsdaler, tit kun 10—14 Rigsdaler i aarlig Løn.

En Hyrdedreng 6 Rigsdaler til Fæet. En do. 4 Rigsdaler til Faarene.

En Pige 8—10 Rigsdaler samt Uld eller et Faars Føde, Træsko og deres Klæder syet frit af Skrædder i Huset«.

Lønnen var heller ikke særlig stor før vi fik den store Omforandring paa næsten alle Omraader begrundet paa Verdenskrigen.

Som Barn hørte jeg Tale om én, der havde faaet Plads som Droschekusk i København; hvor han, saa vidt jeg husker, skulde have ca. 800 Kr. i aarlig Løn paa egen Kost. Han omtaltes som én, der havde gjort et særlig godt Kup og hvis jordiske Lykke var sikret.

Om Vinteren tjentes der undertiden store Penge ved Snekastning paa Banen. 12 Timers Arbejde 2 Kr. 40 Øre eller 20 Øre i Timen, den var fin. Omkring 1895 begyndte man at plante langs Banen for at hindre Sneen i at samles der, hvilket den var særlig slæm til »ve Bessebak«, hvor den til Tider laa højere end til det øverste af Telegrafpælene, og hvor man derfor maatte »truge« den op, som naar man arbejdede i en Mergelgrav. Nu har der i mange Aar ikke været nogen Sne af videre Betydning.

Ser vi paa Lønningerne i de senere Aar ser de saaledes ud:

I 1880—90 og deromkring var Karleløn fra November til November fra 100 til 200 Kr. Pigeløn fra 50—100 Kr. Drengene fra 10—20 Kr. for en Sommer.

Under Krigen naaede Karlelønnen op til 1200—1500 Kr. Pigeløn 600—700 Kr. Drengene 25—150 Kr.

I 1922 er Karlelønnen fra 600—900 Kr. Pigeløn 500—700 Kr. Drengene 25—100 Kr.

Daglønnen var i 1880—1890 for groft Arbejde ca. 4 Mark = 1 Kr. 33 Øre samt Kosten. Ofte betaltes kun 35—50 Øre og Kosten for en Dags Tærskearbejde om Vinteren.

Under Krigen var Daglønnen oppe i 14 Kr. pr. Dag; nu er den nede paa ca. 5 Kr. og Kosten.

Men hvilken Løn har Befolkningen i sin Helhed haft ud af sit Arbejde i Aarenes Løb?

De enkelte Ejendomme er blevet forvandlet til det bedre og dermed er hele Sognet blevet forvandlet. Mange Steder har de nu det femdobbelte Kreaturantal.

Eksempelvis kan nævnes, at man for 40 Aar siden paa en Gaard som N. Have kun havde 4 Køer, nu har de 24.

Da Peder Ringsted begyndte paa den Gaard, som nu Mads Ringsted har, blev der sagt, at han skulde se sig godt for, om han skulde kunne føde 7 Køer.

Enkelte Steder hidrører den forøgede Besætning fra Opdyrkning af Heden, men den væsentlige Grund for Sognet i sin Helhed er vel nok den, at Jorden nu dyrkes paa en hel anden og bedre Maade.

Det har ogsaa vist sig her, at

»Med lidt og lidt
kan man naa vidt«.

Og det passer, hvad Peder Larsen i Agerskov ofte sagde: »Den klarer sig bedst, som tjener Pengene«, og Penge er der tjent, og de, som har tjent dem, sidder lunt inden Døre.

Tidsrummet fra 1813—1828 betegnes af de ældre som en Krisetid. En gammel Mand har fortalt mig, at man i hans Hjem den Gang havde et Par Stude, som de solgte. Med Salgssummen kunde de udbetale den paa Gaarden hvilende Gæld. Men da man vilde vente dermed i et halvt Aar, indsatte man Pengene i en Bank. Men da det halve Aar var gaaet, var Banken ogsaa »gaaet«, og Pengene tabt.

Den Tid vi lever i nu, er vel ogsaa for enkelte en

Krisetid, idet mange ikke har opsparet de i Krigs-
aarenes gyldne Tider tjente Penge, men de har levet
paa »en høj Fod«, og har maaske endda været saa let-
sindige at gøre Gæld, og derfor sidder de maaske nu
i trykkende økonomiske Kaar. Derfor har vi sikkert
godt af endnu engang at mindes Dalgas' Ord:

»Arbejd skrap, lev knap«.

Foreninger indenfor Landbruget.

Der findes i Sognet en utrolig Mængde Foreninger.
En Del af disse kan siges at høre direkte ind under
Landbruget. Her skal nævnes en Del af saadanne
Foreninger.

Mejerierne.

Den vigtigste er vel nok Andelsmejeriet; men for-
inden dette kom frem, var der to andre Mejerier her
i Sognet, som ogsaa bør nævnes.

L. Ammentorp i Birk har Æren af at have be-
gyndt det første Mejeri i Gellerup Sogn, ja for Resten
det første i hele Hammerum Herred.

I Aaret 1882 den 4. November købte han Vester-
gaard i Birk. Han begyndte straks derefter at for-
handle med Beboerne i Birk, Agerskov og Hammerum
om Købet af deres Mælk. Det var i Foraaret 1883.
Det hele drejede sig om ca. 120 Køer.

Handelen kom i Stand, og allerede samme Aar
begyndte Hr. Ammentorp at bygge et Mejeri. Det var
kun et lille Mejeri med 2 smaa Burmeister & Wain
Centrifuger. Da det hele stod fiks og færdig, stod
hele Herligheden ham i ca. 7,500 Kr.

Den 6. December 1883 rullede de første Mælke-
vogne hen til Mejeriet i Birk. Saa den Dag er egentlig
noget i Retning af en Mærkedag i Gellerup Sogns
Historie.

Som man i Pengesager regnede med andre Tal

;

den Gang, end man gør i 1922, saaledes regnede man ogsaa med andre Tal, naar der var Tale om Pd. Mælk.

Mælkemængden var ikke stor den første Vinter, kun ca. 700 Pd. daglig.

Næste Foraar kom Lund, Gellerup og Skovby til. Saa var det omtrent fra hele Nord- og Midsognet at Mælken blev sendt til Birk. Dog naaede Mælkemængden ikke op over ca. 2500 Pd. daglig den første Sommer. Antallet af Køer var ca. 300, men baade Køerne og Fodringen var den Gang en hel Del ringere end i Nutiden.

Mejeriet gik jævnt fremad, indtil det nedlagdes i 1890. De to sidste Aar var begge Bjødstrup-Gaardene ogsaa med. Mejeriet var da oppe paa et Koantal af ca. 450. Mælkemængden var stadig stigende, og den naaede op paa 7500 Pd. daglig.

Mælkemængden menes at kunne ansættes til ca. 3000 Pd. daglig de første 3 Aar. De 2 sidste Aar kan den ansættes til ca. 5000 Pd. daglig.

Gennemsnit de første 2 Aar 2500 Pd. aarlig pr. Ko.

I 1884 oprettedes endnu et Mejeri i Gellerup Sogn. Ammentorp var af den Mening, at det ikke kunde betale sig for ham, at hente Mælken oppe i den sydlige Del af Sognet.

Jens P. Jensen i Fastrup indbød til et Møde for at drøfte Muligheden af at oprette et mindre Mejeri i Fastrup. Dette Møde bevirkede, at han købte Mælken af ca. 100 Køer, fordelt paa 25 Ejendomme. Enkelte af Beboerne holdt sig tilbage en Tid, men gik senere med. Det hele var jo noget Nyt, og man var den Gang mere forsigtig end man er nu. naar det gjaldt det nye.

I Løbet af 1½ Aar kom der ca. 33 pCt. til.

J. P. Jensen begyndte den 1. April 1884 og fortsatte til den 1. December 1888, da Andelsmejeriet i Hammerum begyndte. J. P. Jensen fik Mælken fra Nørre og Sønder Fastrup, Have og Langelund.

Mejeriet standsedes dog ikke helt i 1888, men fortsattes endnu 4 Aar med Mælk fra Kollund, Stokkildhoved, Staunstrup og Okkels, som derefter gik over til Andelsmejeriet i Lind.

I Begyndelsen var Mælkemængden kun lille. Det første Aar gav det kun 2 Fustager Smør a 50 kg om Ugen. Det sidste Aar var det dog steget til det dobbelte.

En lille Centrifuge fra Burmeister & Wain blev benyttet og dreves ved Hestekraft.

Mælken var købt til en Pris af Smørrets Topnotering for 14 kg sød Mælk, medens skummet Mælk og Kærnemælk leveredes tilbage for 1 Øre pr. Pd.

Før i Tiden havde man paa Herregaardene de saakaldte »Bøttemejrier«. Mælken stod i store, flade Bøtter, der helst skulde staa i rindende, koldt Vand, for at Fløden kunde drives hurtig op. Der kærnedes med Hestekraft. man havde ikke Centrifuger.

Senere, da Centrifugerne kom frem, begyndte man flere Steder med de saakaldte »Fællesmejerier«, der ejedes af Enkeltmand.

Først 1882 begyndte Landets første Andelsmejeri, Hjedding ved Ølgod, og dette Mejeris Love har mere eller mindre tjent som Rettesnor for mange af de Andelsmejerier, som senere kom frem.

Tanken om et Andelsmejeri kom ogsaa frem i Gellerup Sogn.

Efter at flere Møder var afholdt, og efter at 39 Andelshavere havde tegnet sig, vedtoges det paa et Fællesmøde, som afholdtes den 4. Januar 1888, at oprette et Andelsmejeri paa en af Gæstgiver Lars Pedersen af Hammerum skænket Byggegrund.

Samtidig forelaa Udkast til Love og Kontrakter, som godkendtes, hvorefter der foretoges Valg af den første Mejeribestyrelse, hvortil valgtes:

- Gaardejer P. Siggaard, Langelund,
- Jacob Kjærsgaard, Fastrup.
- Kristen Knudsen, Agerskov,
- Laurids Dalgaard, —
- Marinus Pedersen, Hammerum,
- J. K. Jørgensen, Nørum, og

Lærer Mikkelsen Tønning, Busk.

Lærer Mikkelsen Tønning valgtes til Formand, og beklædte denne Stilling i 7 Aar. — Til Kasserer valgtes Kristen Knudsen, Agerskov, der beklædte denne Stilling i 20 Aar. Samme Dag henliciteredes Mælkekørs-

len i 5 Mælkeruter, 640 Køer. Nu har Mejeriet 22 Mælkeruter og 293 Leverandører (ca 2180 Køer). Maskineriet henliciteredes til Maskinfabrikant Dreyer, København, for en samlet Sum af 6,300 Kr.

Alt Murerarbejdet, derunder ogsaa Opførelse af Dampskorstenen, henliciteredes til Murer Martin Hansen, Hammerum, for 1,025 Kr. paa den Betingelse, at han skulde tage en sagkyndig Skorstensbygger til at opføre Skorstenen, hvilket blev Murermester P. Eriksen, Herning. Snedker- og Tømrerarbejdet henliciteredes til Mads Holdflod Andersen for 490 Kr. — Malerarbejdet blev overdraget Otto Sepstrup for 125 Kr., og Skiferarbejdet med alt Tillæg, til Murermestrene Madsen & Rønnow for 1,100 Kr. Da den skænkede Byggegrund tildels var gamle Mergelgrave, var Jordbunden meget usolid at bygge paa, hvorfor det var nødvendigt, at der blev ført skarp Kontrol med Grundens Nedlæggelse. Til at føre Tilsyn med Grunden under Skorstenen valgtes fhv. Folketingsmand P. Nielsen.

3. Pinsedag begyndte Murerarbejdet og Pinselørdag den 19. Maj underskrev Bestyrelsen det første Laan i Sparekassen, stor 18,000 Kr., ligesom de samme Dag lejede Mejerist Karl Sørensen for en Løn af 1900 Kr. aarlig. Den 1. April 1889 fremlagdes det reviderede Regnskab over Mejeriets Opførelse. Udgifterne beløb sig ialt til 17,609 Kr. 59 Øre. Alt var nu i Orden, og Mejeriet noget af den Tids Mønstermejeri. Meget slemme Ulemper viste sig med Vandet, som var af meget daarlig Beskaffenhed; dette voldte saavel Bestyrelse som Bestyrer megen Kval. Denne Ulempe er nu afhjulpet ved Anskaffelse af et Iltningsanlæg fra H. P. Hammers Eftfl. Dette Anlæg gør Vandet fuldstændig krystallart.

Efter ca. 4 Aars Forløb viste det sig, at Dampskorstenen var for lille, hvorfor det den 18. Juli 1892 vedtoges at købe en ny 6 Hestes Dampmaskine. Denne Maskine arbejder endnu i Mejeriet og er tilsyneladende saa god som ny.

Den 1. November 1894 overtog Mejeribestyrer Smedegaard Pladsen som Bestyrer af Hammerum Mejeri, ligesom Mejeriets nuværende Bestyrer, Chr. Jensen,

samme Dag tiltraadte Pladsen som Førstemejerist. Smedegaard maatte efter ca. $\frac{1}{2}$ Aars Forløb grundet paa Sygdom fratræde Pladsen, som derefter overdroges Chr. Jensen, der har bestyret Mejeriet siden.

For i Korthed at vise, hvilke Svingninger der har været i Smørpriserne i de vanskelige Aar 1894—96 skal her nævnes, at Mejeriet i 1894 fik $10\frac{1}{4}$ Øre over Top, og i 1895—96 indtil 2 Øre under Top, hvilket hidrørte fra fortvivlede Noteringsforhold.

Pasteurisering begyndte man at indføre, men den blev om Sommeren ikke mange Steder overholdt, da det kneb med Kølemateriale. Mejeriet maatte derfor anskaffe Kølemateriale, og Bestyrelsen besluttede den 4. April 1896 at indlægge en Kølemaskine, den første i Ringkøbing Amt, hvilket med Opstilling og Tilbehør kostede 4,150 Kr. Maskinen var en Tuxen-Hammer, og blev leveret af Karl Sørensen, Esbjerg. Den 2. Jan. 1897 holdt den første Nettovægt sit Indtog i Mejeriet, og den 12. Februar 1898 blev Mejeriets 6 HK Dampkedel ombyttet med en 12 HK for en Byttesum af 1300 Kr.

En af de største Udgifter Mejeriet har haft, var Købet af Skomager P. Christensens Ejendom, idet Mejeriet for at faa Brønden, maatte købe hele Ejendommen, hvilket Bestyrelsen besluttede sig til den 3. Novbr. 1903. Købesummen var 5000 Kr. for 1 Skp. Land. Ret betegnende for Mejeriets Udvikling skal anføres, at Gæstgiver Lars Pedersen lod sig leje til for 10 Øre om Dagen at bære Vand til Smørret; nu bruges der ca. 6000 Pd. daglig; Gæstgiver Lebak købte i sin Tid Skyllevandet for 3 Kr. pr. Maaned, hvilket ikke er mere end det nu koster pr. Dag.

Den 27. Marts 1904 vedtoges en Tilbygning til Mejeriet til Udvidelse af Kærne- og Fløderum. Samtidig blev hele det indvendige af Mejeriet omforandret og tidssvarende indrettet med Hvælvinger og nyt Gulv over hele Mejeriet, ligesom den gamle Kølemaskine blev bortbyttet med en større Kulsyremaskine af Th. Sabroe & Co.s Fabrikat. Hele Udgiften, 13,000 Kr., blev laant i Sparekassen. 1907 fik Mejeriet indlagt 2 store kombinerede Kærner fra Silkeborg Maskinfabrik. Den

26. November 1910 overgik Mejeriet fra at afregne Mælken efter Not. for 28 Pd. til Afregning efter Flødeenheder, og 1912 købte Mejeriet den føromtalte Iltningsanlæg til Rensning af Brøndvandet for en Pris af 1400 Kr., nu vilde en lignende koste ca. 6000 Kr. Den gamle Dampkedel blev bortbyttet med en 20 HK.

Mejeriet er af dem, der altid har været med Tiden, og aldrig, naar der kom noget nyt frem, ladet det gaa uprøvet forbi, og det har altid vist sig lønnende at følge med Tiden. Derfor er ogsaa i de sidste 10 Aar næsten alt Inventar atter fornyet, idet der altid fremkommer nye Maskiner, og disse maa jo prøves. Noget af det sidste er Anskaffelse af Generator-Pasteur og Svaleapparat til Afkøling af Skm. Mælken, saa den kan leveres kold og frisk tilbage i de varme Sommermaaneder. Mælkemængdens Stigning er jo ogsaa ret betydelig; dette skyldes dog ikke alene Tilgangen af Andelshavere, men i væsentlig Grad denne Egns dygtige Landbrugere, og dertil det store Tilskud, der i Aarene før Krigen gaves i Form af Kraftfoder. Hvor stort et Kvantum, der indkøbtes aarlig, kan ikke nøjagtig opgives, da Mejeriet ikke udleverer det hele, men det var ret almindeligt, at der gaves 5—6 Pd. pr. Ko, væsentlig Bomuldsfrø- og Solsikkekager. Siden Krigens Begyndelse er dette ganske ophørt, hvilket jo ogsaa er kendeligt paa Mælkemængden. Mejerierne har derfor ogsaa i Krigsaarene været Stedbørn, men de kommer forhaabentlig nok atter til at indtage en Førstearangs- Stilling.

Sluttelig en kort Statistik over Mejeriets Vækst i de forløbne Aar.

Statistik.

Regnskabs- aaret	Indvejet Pd. Sødmælk	Ialt Driftsudgifter Kr.	Mejeristens Løn pr. 1000 Pd. Kr.	Brændsel pr. 1000 Pd. Mælk Kr.	Overskud pr. 1000 Pd. Mælk Kr.	Pris pr. Pd. Smør Kr.	Pd. Mælk til Pd. Smør	Nettopris pr. Kande Kr.
1889	2.204.248	14.880,70	113 _{,5}	71 _{,00}	25 _{,5}	91 _{,4}	28	13 _{,8}
1895	4.886.356	22.991,00	61 _{,3}	39 _{,00}	53	87 _{,04}	26 _{,6}	13 _{,4}
1900	7.424.007	29.737,35	42 _{,5}	56 _{,26}	51	94 _{,77}	26 _{,6}	15 _{,5}
1905	8.569.669	44.329,12	43 _{,2}	31 _{,91}	78	95 _{,0}	22 _{,5}	16 _{,4}
1910	9.722.592	35.889,52	44 _{,1}	35 _{,47}	75	101 _{,9}	25 _{,3}	17 _{,5}
1915	10.943.076	52.100,81	42 _{,8}	78 _{,4}	94	137 _{,55}	25 _{,2}	24 _{,5}
1920	7.489.310	96.952,46	105 _{,9}	136 _{,4}	1690	319	24 _{,84}	50 _{,81}
1921	10.144.984	112.908,65	165 _{,3}	192 _{,2}	1280	260	25 _{,3}	40 _{,54}

Mejeriet med Inventar er brandforsikret for 61,200 Kr. og Mejeriets Restgæld er 2000 Kr.

Fra Aaret 1920 og indtil nu er Mælken fra Vraa transporteret pr. Lastbil af Jakob D. Nielsen i Vraa. Leverandørerne er vel tilfreds dermed. Transporten er hurtig, og den er ikke haard ved Spandene.

I Juni Maaned 1922 behandlede daglig ca. 18,500 kg Mælk, hvilket gav ca. 102 Dritler Smør pr. Uge.

Til $\frac{1}{2}$ kg Smør bruges ca. 12,4 kg Mælk.

Interessant er det at se Svingningerne i Udgifterne til Brændsel og Mælkekørsel de sidste 8 Aar.

Naar Svingningerne er saa store, som de er, skyldes dette for Brændselets Vedkommende bl. a. dette, at der fra 1918 og til Dato er fyret med Tørv. Disse var de første Par Aar ret billige; men snart kom der ogsaa høje Priser paa dem. At der i nogle Aar var mindre Mælkemængde end almindelig, fordi der ikke blev købt noget videre Kraftfoder paa Grund af Verdenskrigen, har ogsaa gjort en Del.

Udgifterne til Brændsel og Kørsel af Mælk ser saaledes ud:

<i>Aar</i>	<i>Brændsel</i> Kr.	<i>Mælkekørsel</i> Kr.
1914	8,580	19,950
1915	8,803	22,561
1916	10,966	24,968
1917	11,966	24,968
1918	5,956	37,868
1919	5,213	37,856
1920	10,222	39,306
1921	9,761	52,232

Der er næppe noget, som bedre end Mejerivæsenet illustrerer den overordentlig smukke Fremgang i Udviklingen, som Landbruget i Gellerup Sogn har haft de sidste 40 Aar.

For at kunne sammenligne Hammerum Mejeri med andre Mejerier skal anføres, at Krarup i sin »Beskrivelse af Landbruget« oplyser, at der i 1894 var 12 Mejerier i Hammerum Herred til en Anlægssum af 156,500 Kr. og med en Mælkemængde i et Aar paa 22,304,300 Pd.

Et Koantal paa 7390. Gennemsnitlig Mælkemængde pr. Ko 3018 Pd.

Nu regner man vel med et Gennemsnitstal paa ca. 5500—6000 Pd. Mælk pr. Ko af en hel Besætning — højt regnet.

At der for enkelte Besætninger kan naas langt højere, ja der kan naas det næsten utrolige, er en Selvfølge. Jeg har bl. a. set to Køer paa Holmerødgaard ved Hillerød (hos Proprietær Larsen); den ene af dem malkede daglig 88 Pd., Fedtindhold 4 pCt. Den anden gav daglig 95,8. Fedtindhold 3,35 pCt.

Køerne er 12 Aar gamle og af rødt dansk Malkekuvæg. Ejeren regner med 24,000 Pd. Mælk af hver Ko i Aar.

Kvægavlsforeningerne.

Disse Foreninger, hvis Opgave det er at ophjælpe og skaffe bedre Malkekuvæg, begyndte Virksomheden omkring 1880.

Der har i Gellerup Sogn været fire saadanne Foreninger. Søndre Sogns Kvægavlsforening er oprettet 1895. Den har f. T. den bedste Tyr af jydsk Race i Ringkøbing Amt. Den er opdrættet i Rindum ved Ringkøbing og bærer Navnet »Fløtkjær Stautrup«. Denne Forening holdt ogsaa ud under de vanskelige Krigsaaar.

Øster Agerskov, der i sin Tid var med i Søndre Sogns Kvægavlsforening, har sluttet sig sammen og købt en god jydsk Tyr, da man syntes, det var for lang en Vej, at trække til Fastrup med Køerne.

Foreningen i Busk har ligget stille en Tid, men er kommet i Gang igen, hvorimod Foreningen i Lund, som gik itu under Krigen, endnu ligger stille.

I Vraa og Nybo er der én Forening, som har arbejdet nogle Aar. Den var en Tid sammen med Foreningen i Lund.

I Birk og enkelte andre Steder i Sognet findes nogle Korthorns, ellers er det jydsk Kvæg, der findes i Gellerup Sogn.

Kontrollforeningen

oprettedes 1901 med ca. 20 Medlemmer og var sikkert den første i sin Slags i Hammerum Herred.

Man havde den Gang mange daarlige Køer. Der var Tilfælde, hvor man brugte 40 Pd. Mælk til 1 Pd. Smør, det normale i 1901 var ca. 27 a 28, nu er man længere fremme, hvad de nyere og bedre Centrifuger ogsaa har bidraget til.

Ogsaa med Hensyn til Avlen har Kontrollforeningen sin store Betydning, idet Dyrene for at blive præmierede paa Dyrskuerne, maa fremlægge Regnskab angaaende Mælkens Fedtindhold.

Der har været to Foreninger. Den nordre er gaaet ind. Den søndre sov et Aar under Krigen, men er staaet op igen.

Mælkens Fedtindhold kontrolleres hver tredje Uge.

Præmiemalkning

begyndte omkring Aaret 1897. Hammerum Herreds Landboforening udsatte Præmier for Malkning, baade for Dreng og Piger i Alderen fra 10—15 Aar.

Der har til Tider deltaget over 80 paa én Dag i Prøven, og en saadan Dag har været en hel Festdag for dem.

Enhver Deltager fik sin Ko at malke, og ved Bedømmelsen blev der taget Hensyn til, om Koen var let eller vanskelig at malke o. s. v.

I Førstningen afholdtes Prøve hvert Aar, i den senere Tid er de kun afholdt hvert andet Aar. Disse Prøver har haft Betydning med Hensyn til at faa dygtige »Malkere«.

Ogsaa »Prøvemalkningen« har haft sin store Betydning mange Steder.

I »Mejeribrugget i Danmark« af Bernh. Bøggild siges, at Prøvemalkning er noget af det, som i første Række har været med til at opjælle Landbruget til at faa noget ud af Køerne. Prøvemalkning foretoges først paa Lillerup (Tidsskrift for Landøkonomi 1865).

Gellerup Hesteavlforening.

Denne Forening er stiftet den 10. Maj 1911 med et Medlemsantal af 59.

Foreningens første Formand var Gaardejer Peder Sønderby, Bjødstrup.

Foreningens Formaal er udtrykt i dens Love, §1, hvor det hedder:

»Formaalet er at udvikle Egnens jydsk Hestebestand i Godhed, Ensartethed og sikker Nedarvnings- evne, saa at den ikke alene bliver en mere værdifuld Handelsvare og bedre til eget Brug, men ogsaa bliver en Planteskole for gode Avlsdyr, hvor Købere med fuld Tillid kunne søge saadanne.«

Formaalet søges naaet, siger § 2:

a) ved sagkyndigt Udvalg (Kaaring) af Avlsdyrene, saavel Hingste som Hopper;

b) ved Indkøb af Hopper, Hoppeplage og Føl — og

c) ved Anskaffelse af gode Hingste, hvis der skulde være Trang til saadanne indenfor Foreningens Omraade.

Foreningens første Hingst blev købt af Iver Merrild og var af Engbergstammen. Foreningen har nu to Hingste. Der er i nogle Aar aarligt ført ca. 170 Hopper til Hingstene.

Medlemsantallet er nu oppe paa 126, og Foreningens nuværende Formand er Gaardejer Henrik Vejen, Frølund.

Selve Antallet af Heste i Sognet er selvfølgelig et helt andet nu end for Aar tilbage. Eksempelvis kan saaledes nævnes, at der i Fastrup i Aaret 1875 kun var 10 Heste, medens der i 1920 var ca. 90.

Gellerup Heste- og Kreaturforsikringsforening.

Gellerup Sogns Kreaturforsikringsforening, hvis Formaal er at erstatte Kreaturtab, der fremkaldes ved almindelig Sygdom eller ulykkeligt Tilfælde, som har Døden til Følge, er stiftet 1865 med 61 Medlemmer. Af Foreningens Protokol fremgaar det, at Indbydelsen ud-

gik ved Kirkestævne og kom fra Prokurator Valeur og Landinspektør V. A. Klein, som den Gang begge boede i Birk.

Foreningens første Formand var Prokurator Valeur og dens Kasserer Landinspektør Klein.

Dens Love fra 1877 gælder endnu, og de synes fuldtud tilfredsstillende.

Den 17. November 1865 afholdtes Foreningens første Generalforsamling, hvor der gaves Meddelelse om Virksomheden for første Halvaar.

Foreningen havde da 58 Medlemmer. Der var indmeldt 99 Heste til en samlet Værdi af 10,475 Rd., 229 Stkr. Hornkvæg 6567 Rd. Ialt 17,042 Rd.

Ved Tab erstattedes $\frac{1}{2}$ af Dyrets Værdi.

For det næste Halvaar saa det saaledes ud:

63 Medlemmer, Heste: 105, Føl: 8, Forsikringssum: 12,091 Rd., 247 Stkr. Hornkvæg 7979. Ialt 20,070 Rd.

I Følge en af Foreningen udarbejdet Oversigt over de første 7 Halvaar, har Medlemsantallet været 66 i Gennemsnit.

Der har været indtegnet 818 Heste til en samlet Værdi af 77,693 Rd.

De forsikrede Heste har haft en Gennemsnitsværdi af 95 Rd.

Af Hornkvæg har der i samme Tidsrum været indtegnet 1272 Stkr., mest Køer. Den samlede Værdi 51,824 Rd. Gennemsnitsværdien 31 Rd.

I Forsikringspræmie er opkrævet halvaarlig 43 Skilling pr. Hest, eller ca. 44 Skilling pr. 100 Rd. Værdi. Af Hornkvæg 35 Skilling pr. 100 Rd.s Værdi.

Der er erstattet 6 Heste, hvilket er ca. én halvaarlig for hver 136 forsikrede.

De 6 Heste var vurderet til Erstatning med ca. 70 Rd. pr. Stk. At det er under Gennemsnitsværdien ligger i, at den ene var et Føl og én var en ældre Hest.

Der er ikke i noget af de 7 Halvaar død mere end 2 Heste. I 2 Halvaar er der slet ingen død.

Der er erstattet 8 »Hoveder«, eller ét halvaarlig for hvert 200 forsikrede, siger Protokollen.

Gennemsnitsværdien af de 8 har været 27 Rd. pr.

Stk., hvilket omtrent falder sammen med Gennemsnitsværdien af det samlede Antal, der er 31 Rdr. pr. »Hoved«.

I intet Halvaar er der død mere end 2 Stkr. Hornkvæg. Der har ikke været noget Halvaar blandt de 7, uden der er død et Stk. Hornkvæg.

I Halvaaret fra 1. Novbr. 1877—30. April 1878 var der en Indtægt af 1038 Kr. 27 Øre.

I Halvaaret fra 1. Novbr. 87—30. April 88 var Indtægten 952 Kr. 69 Øre.

I Halvaaret 1. Novbr. 97—30. April 98 var Indtægten 1184 Kr. 02 Øre.

Hesteavdelingen ejede da 154 Kr., medens Hornkvæget »skyldte« 80 Kr. 16 Øre.

I Halvaaret 1. Novbr. 07—30. April 08 var Indtægten 2944 Kr. 99 Øre. Hestene ejede da 790 Kr. 03 Øre, og Hornkvæget var kommet ud af sin Gæld og havde faaet en Formue paa 167 Kr. 96 Øre.

1. Novbr. 1909—30. April 1910 var Indtægten 3063 Kr. 92 Øre. Det maa have været søje Tider, thi Hornkvægets Formue i Foreningen er reduceret til 55 Kr. 13 Øre; og Hestene er det helt galt med, deres Formue paa førnævnte 790 Kr. 03 Øre er sat til, og de staar med en Gæld paa 46 Kr. 54 Øre.

I Halvaaret fra 1. Novbr. 1911—30. April 1912 er Indtægten 5527 Kr. 25 Øre. Hornkvæget er Ejer af 211 Kr. 85 Øre.

25. Maj 1918 forhøjedes Forsikringsbeløbet, saa den højeste Vurderingssum blev 2500 Kr. for 1 Hest mod at betale forhøjet Kontingent. Summen havde før været ansat til 1200 Kr.

Der betales 1 Kr. pr. 100 Kr. indtil 1200 Kr., og fra 1200 Kr. til 2500 Kr. betales 1 Kr. 50 Øre pr. 100 Kr.

Foreningen har i 1922 173 Medlemmer. Den samlede Forsikringssum er 12,507 Kr. Gennemsnitssummen for Hornkvæg er 423 Kr. og for Heste 588 Kr.

Foreningens Formand er Jens B. Kristensen, dens Kasserer Lars Vestergaard, begge af Fastrup.

Forsikring for smaa (russiske) Heste

er stiftet omkring 1902 og har nu ca. 80 Medlemmer. Dens Formand er Jens Larsen, Hammerum.

Dens første Aars Præmieindtægt var 309 Kr. I Aaret 1920 var den 4475 Kr. 88 Øre; som man ser, en meget betydelig Fremgang.

Aarsagen til dette Aars Opsving maa formodentlig søges dels i at Hestene i Krigsaarene er steget betydelig i Pris, men ogsaa deri, at der er kommet en Del flere smaa Heste til Sognet.

Foreningen til Indkøb af Kunstgødning

stiftede 1916. Om dens Betydning er der delte Meninger; men de fleste er dog vist af den Mening, at den i høj Grad tjener til at regulere Priserne paa Kunstgødningen, af hvilken Vare der bruges uhyre meget i Sognet; og den mest almindelige Mening er vel nok den, at selv om der til enkelte Tider har kunnet købes nogle Øre billigere uden om Foreningen, saa er dette Tab mere end tjent paa anden Maade. Paa Grund af forskellige uheldige Forhold har det endelige Resultat ikke været særlig tilfredsstillende, saa Foreningen har næppe nogen Fremtid for sig.

Kartoffeldyrkerforeningen.

I denne Tid, som er saa rig paa Foreninger — ikke mindst inden for Landbrugets Omraade — fik man i 1920 oprettet en Kartoffeldyrkerforening, der dog ikke rigtig »slog an«, og da den ikke har været noget særlig »godt Aktiv« for Medlemmerne, er der næppe Grund til andet end lige at nævne, at den har eksisteret.

Husmandsforeningen.

Blandt dem i Gellerup Sogn, som i den sidste Meneskealder har faaet deres Kaar i høj Grad forbedret, maa man i første Række nævne Husmændene.

Husmanden, som sad med nogle faa Tønder Land Jord, 1 á 2 Køer — maaske mange Børn — havde ikke blide Kaar. Ofte havde de Klatgæld hos Gaardmændene. Havde de ikke Penge at betale med, maatte de gøre Arbejde derfor; ellers hed det sig, at de ikke vilde betale.

Men var Gælden ret stor og Husmanden kun fik 1 Mark = 33 á 35 Øre og Kosten for en hel Dags Arbejde, saa betød det, at han maatte ud næsten hver Dag, og saa blev der ingen Tid til at dyrke den lille Plet, som han elskede mest, fordi det trods Fattigdom dog var en Plet, som han havde Lov til at kalde sin.

Arbejdet ude var strengt. Det var ofte i Mergelgraven eller andre Steder, at der arbejdedes fra 4 eller 5 Morgen til Solen gik ned, og Daglønnen var kun 1 Kr. Helt op i Halvfemserne husker jeg, at de kun fik 25 Øre en Vinterdag for at tærsk. Og dog blev der udrettet det dobbelte af, hvad der nu udrettes en Dag for en meget større Dagløn.

Selv om Daglejeren fik meget mere for sin Dagløn end han nu faar, og selv om Gaardmanden maaske i Virkeligheden vanskeligt kunde udrede stort større Beløb, saa maa man indrømme, at det var en lille Løn. Men var det den Gang galt til den ene Side, saa er det i Virkeligheden nu værre til den anden Side, idet der paa mange, ja maaske de allerfleste Arbejdspladser, aldeles ikke udføres et Arbejde, der staar i rimeligt Forhold til den Betaling, der ydes derfor.

Naturligvis kan ingen i disse Tider nøjes med en lille Løn, men det bør dog fremhæves klart og tydeligt, at skal de sociale Forhold komme i Orden, maa der ske to Ting. For det første maa der præsteres et Arbejde, som staar i rimeligt Forhold til den Betaling, der ydes derfor; og for det andet maa hele Befolkningen, fra den rigeste til den fattigste, leve mere sparsommeligt, end vi nu gør. Og kommer de to Ting ikke ind i vor Bevidsthed, saa tror jeg ikke, vi faar Balance i Regnskab, hverken hos de private, Stat eller Kommune.

Mange Steder saa man paa hin Tid, at der bestod et særdeles godt Forhold mellem Gaardmændene og Husmændene. Dog var der nu og da en Del Gnaveri. Der var en Kløft, der trængte til Udjævning. Det mærkedes maaske mest ved de forskellige Valg til et eller andet Tillidshverv. Derfra var Husmanden som Regel lukket ude. Og vilde en Husmand omkring 1880—90 give sit Besyv med i Laget eller tillade sig at have en

anden Mening end Gaardmanden, saa blev det just ikke altid optaget i bedste Mening.

Efter 1870 blev der udstykket en Del Gaarde i større og mindre Parceller, og der blev en hel Del Udflyttere. Det bidrog en Del til at jævne lidt paa Forholdene; men det var dog ikke nok.

Efterhaanden som Andelstanken mere er kommen frem, og der er fremkommet flere forskellige Andelsforetagender, er Husmændene dog mere og mere kommen med. Det kneb i den første Tid at forsone sig med den Tanke, at vælge en Husmand ind i Bestyrelserne. Til Sogneraadet gjaldt det samme. Der har næppe før Aaret 1906 været mere end én Husmand valgt ind i Sogneraadet, saalænge man har haft Sogneraad i Gellerup. Her tænkes ikke paa, at en Mand først er Gaardmand, naar han har 1 Td. Hartkorn, men her tænkes paa dem, som man i almindelig daglig Tale i Gellerup kalder for Husmænd.

Der var dog enkelte Husmænd med større Jordlodder, Mænd, som var kørende. Eksempelvis kan nævnes, at der omkring 1880 i Hauge Skoledistrikt var 19 Husmænd med Jord. (De 19 Huse er alle forsvundne, men til Gengæld er der kommen 21 nye Ejendomme, deraf 1 Købmandshus, 1 Smedie og kun 2 Huse med en lille Jordlod. Resten er kørende med Heste, og der er i 1921 paa disse nye Ejendomme 42 Heste). — De to af dem var kørende med Smaastude. Naar de begyndte at køre med dem, var de ofte saa smaa, saa man sagde om dem, at de knap kunde bære Tøjet. De gik i daglig Tale under Navnet »Studknaatter«.

Man vil deraf forstaa, at der stilledes store Fordringer til Gaardmændenes Hjælpsomhed i Form af at »gyer en Bied«; d. v. s. at han med sit Spænd Heste eller Stude udførte Kørsel, saasom med Plov = »en Plovbied«, eller med Harve, eller at de kørte »Klyne« o. s. v. Korn og Hø trillede Husmanden ofte selv hjem paa en Trillebør eller bar det paa Ryggen i et Reb, hvilket jeg ofte i min Barndom har set.

En Gaardmand har fortalt, at han et Aar gjorde 27 saadanne »Bied«, hver paa 3 á 4 Timers Kørsel.

Fik Husmanden sit Arbejde daarligt betalt i selve

Daglønningen, han fik, saa fik han ofte en god Støtte paa forskellig Maade fra Gaardmanden, hos hvem han arbejdede, dels som før nævnt ved Kørsel, men ogsaa derved, at de til Tider flere Gange om Ugen sendte et af Børnene med en Blikspand hen til Gaarden og hentede 3 á 4 Liter Mælk, ligesom der blev sendt mangt et Bid Sul hen i »Smaakaarsfolks« Hjem, naar man slagtede i Gaardene.

Og selv om man fuldt ud maa indrømme, at det eneste rigtige er, at den, der arbejder, faar en saadan Løn, at han kan ernære sin Familie, saa tror jeg, at det lige saa fuldt maa indrømmes, at der var mere Tilfredshed og Glæde paa begge Sider den Gang, end der er nu. Den, der modtog, tog det med Glæde og Tak, og jeg har ofte set, at det har været Giveren en inderlig stor Glæde, at maaatte have Lov til at give. Hvad de den Gang gav bort frivillig til Smaakaarsfolk, udredes nu gennem Skatterne, til liden Glæde for begge Parter.

Hvad der har haft stor Betydning for Husmændene i Sognet, er Husmandsforeningen, og den vil sikkert faa det endnu mere i Fremtiden.

Foreningen er stiftet den 28. Marts 1908 ved et Møde i Hammerum Samlingshus. Indbydelsen dertil udgik fra Jens Albæk, Claus Eskildsen, Birk, og Frederik Nielsen, Hammerum. Husmand Jens Albæk i Fastrup nævnes som den, der i første Række har Æren af, at denne Forening kom frem, og han nævnes som dens egentlige Stifter.

Han havde allerede før den Tid lagt et meget energisk Arbejde for at fremme Husmændenes Sag. Det var derfor en saare naturlig Ting, at han blev Formand for den nystiftede Forening, der begyndte med 47 Medlemmer, og inden Aarets Udgang var den paa 69 Medlemmer. Denne Stilling beklædte han indtil 1914. Der efter var Kr. Larsen, Klinkebjerg i Gellerup, Formand i 2 Aar, hvorefter H. Skytthe, Enghave, Vester Birk, blev og fremdeles er Formand.

De første Impulser til Oprettelse af Foreningen fik Jens Albæk ved at sidde som Medlem af Husmandsudvalget indenfor Hammerum Herreds Landboforening. Dette Udvalgt skulde administrere Statsbevillingerne til

de forskellige Formaal vedrørende det mindre Landbrug, saason Præmiering af mindre Landbrug, Husmandsrejser m. m.

Jens Albæk blev snart klar over, at saafremt Husmændene vilde gøre sig gældende indenfor nævnte Udvalg, maatte der Sammenhold til.

Dertil kom ogsaa, at Husmandsbevægelsen begyndte at blive mere kendt paa Egnen, og at en Del Husmandsforeninger blev oprettet i Nabosognene.

Her kan det maaske være paa sin Plads at nævne, at Jydsk Husmandsforening, der er stiftet 14. Oktober 1882 i Silkeborg, men som først begyndte sin Virksomhed 1. Januar 1883, i mange Aar har haft sit Hovedkontor i Hammerum, hvor to af dens varmeste Forkæmpere har boet, nemlig Therkild Hansen og Folketingsmand Rs. Nielsen, der i mange Aar var Formand for Foreningen.

»Gennem denne Forening og andre økonomiske Foreninger har afdøde Generalkonsul H. Pontoppidan spredt Tusinder og atter Tusinder af Skrifter og Blade om Kreaturpleje, Malkning, Høns- og Biavl, Træplantning og Havebrug m. m.«, hedder det bl. a. i Foreningens Festskrift, der udkom i Aaret 1908 i Anledning af dens 25aarige Bestaaen.

Hvad selve Gellerup Husmandsforenings Opgave angaar, da gaar denne ud paa, at hjælpe Husmændene til at faa saa meget som muligt ud af deres Bedrift.

Foreningen har bl. a. uddelt Præmier for Renholdelse af Roe- og Kartoffelmarker, samt præmieret velholdte og økonomisk drevne Havebrug.

Der er afholdt Kursus i Land- og Havebrug. Havesprøjter og to smaa Radsaamaskiner har staaet til Medlemmernes Afbenyttelse for en billig Betaling.

Igennem Foreningen kan dens Medlemmr sikre sig godt Frø, saavel til Have- som til Markbrug. De bedste Arter af Korn og Kartoffler søges fremskaffet til Medlemmerne. Der er gennem Aarene afholdt en Del Foredrag, særlig af landbrugsfaglig Karakter. Dog er der ogsaa behandlet andre Emner ved Møderne, Emner af socialøkonomisk Art, f. Eks. Jordspørgsmaalet o. s. v.

Alt dette har haft stor Betydning, og det har tjent

til, ogsaa udadtil at skabe baade Agtelse og Respekt for den Stand, som staar bag ved denne Forening. Jeg synes, at man maa se paa mange af disse mindre Jordbrugere og deres Gerning med den dybeste Ærbødighed. Man ser her ofte, hvor utrolig meget, en saadan energisk og maalbevidst Husmandsfamilie kan faa ud af et lille Stykke Jord, og hvilket lykkeligt Hjem, de kan skabe der for de Børn, som opvokser deri.

Og lad os her ikke glemme Husmandens Kone. Dér, hvor der er nok at tage af, kan det nok gaa at være Kone i Huset; men dér, hvor man ser en Kone ved sit energiske Arbejde hjælpe sin Mand ude i Marken, holde sit Hus rent og pænt, lave Mad, sy, lappe og stoppe, og saa endda se mild, venlig og glad ud, der tager jeg min Hat dybt af for Konen i Huset. Og den Slags Koner findes der mange af i Husmandshjemmene i Gellerup Sogn.

Gud velsigne dem og deres.

Have- og Planteforeningen.

»Haven danner Rammen om Hjemmet«.

Det forstaar man flere Steder nu; men det forstod man knap for 40 Aar siden. Da havde man kun faa Steder i Gellerup en Have. Man havde en »Kaalgaard«, d. v. s. en firkantet Plet i Nærheden af Hus eller Gaard; denne Plet var indhegnet af en lille Jordvold paa 1—1½ Alens Højde, maaske med enkelte Poppeltræer eller Pilekviste her og der. Der stod nogle Grønkaal, lidt Timian, nogle faa Gulerødder o. s. v. Somme Steder var man dog saa vidt, at man havde nogle Solbær, Ribs og Stikkelsbær.

Dog var der enkelte, som havde en ret pæn Have. Men naar man læser, hvad Begtrup skriver S. 111: »Bonden har i Haven kun Grønkaal, Kartofler, Peberrod, Gulerødder og undertiden noget Kommen, Sennep, Timian og Merian. Frugttræer haves ikke, da der ikke om Haverne er plantet noget til Læ. Frugt hentes paa Østeregnet« (Side 113: »god Urte- og Frugthave findes bl. a. ved Præstegaarden i Gellerup») — saa forstaar man, at man den Gang ikke var med paa Havebruget.

En ældre Mand har fortalt mig, at han en Gang som Dreng var til Marked, og da fik han sit højeste Ønske opfyldt: han fik alle de Gulerødder, som han kunde spise, idet han paa Markedspladsen for sine sammensparede Penge købte sig denne Herlighed.

Naar fattige Folk lavede Grønkaal, og de ikke havde Kød at koge paa, slog de en »Sjat« Fløde eller en Klat Smør i Kaalen i Stedet for.

Om Vinteren skar man undertiden Grønkaalen op og satte dem op under Tagskæget paa Tørvestakken (Hedetørv), for at Harerne ikke skulde »gøre Kaal« paa Kaalene.

Det tjener nok især de unge Koner til Ære, at man nu er saa fremmelig med Havevæsenet, som Tilfældet er. Johannes Jensen har sikkert ogsaa sin Andel deri, idet han med stor Interesse og Dygtighed i flere Aar har givet Hjælp og Vejledning paa Havevæsenets Omraade. De, som er »lidt mere med«, har forlængst »lagt til« Haven, og den Plet Jord er vel nok den, der betaler sig bedst, da Grøntsager baade økonomisk og sundhedsmæssigt set er af stor Værdi i en Husholdning.

Der er sagt, at en Gaard med en god Have let koster 1000 Kr. mere end samme Gaard uden Have, og det er vist ogsaa Tilfældet.

Hammerum Herreds Have- og Plantningsforening har ogsaa gjort et stort Arbejde for denne Sag. Foreningen uddeler Frø, Planter og Buske for $\frac{1}{2}$ Pris til Foreningens Medlemmer — en Del uddeles gratis. Den præmierer Hegnsplantning o. s. v. Foreningen har flere Repræsentanter i Sognet.

Hvert andet eller hvert tredje Aar har der været holdt Havebrugsmøder hos P. Veje i Frølund, hvor en Havebrugskonsulent har holdt Foredrag og givet Undervisning. Disse Møder har kunnet samle 100—150 Deltagere.

Der har været oprettet en Del Forevisningshaver, bl. a. hos P. Veje i Frølund; disse Haver dyrkes efter en bestemt Plan. Alle har til enhver Tid Adgang til at se dem.

Trikotagefabrikationen.

Selv om langt det overvejende Flertal af Sognets Beboere ernærer sig ved Landbrug, saa er der dog ogsaa mange, som lever af Handel eller Haandværk. Som noget af det, der beskæftiger mange, maa nævnes Fabrikation af Trikotage.

Fabrikationen af Trikotagevarer har haft en ikke ringe Betydning for Gellerup Sogn, og vel i Særdeleshed for selve Hammerum By.

Saavidt jeg har kunnet faa oplyst, var Mourits Jensen i Birk den første i Sognet, der tilvirkede Trikotage paa Maskine, bl. a. lavede han Kaffeposer. Det var i Aaret 1868.

Derefter begyndte Mads Skov i Gellerup og Søren Krøjsgaard i Kirkebyen 1870.

I Aaret 1871 begyndte Iver Nielsen, som den Gang boede i Skovby, at strikke paa Strikkemaskine. Senere flyttede han til Birk, hvor han anskaffede flere Rundvæve. Nogle Aar senere flyttede han til Agerskov, hvor han yderligere udvidede Virksomheden, samtidig med at han drev sin Gaard der.

Omkring Aarene 1884 eller 1885 byggede han en mindre Fabrik i Hammerum ved Herning—Silkeborg Landevej, ca. 100 m øst for Banen. Gaardejer Anders Sønderby i Nørum og Erhardt Jensen i Hammerum var Medindehavere af Fabriken.

I Aaret 1888 udtraadte de to sidstnævnte af Kompagniskabet og i Stedet for dem indtraadte Iver Nielsens Svigersøn, Gaardejer Karl Okkels i Birk, som Kompagnon. I 1894 optoges Iver Lauridsen Stampe som Kompagnon; han havde i nogle Aar strikket ulden Trikotage.

Aar 1896 indtraadte Uldhandler Chr. Jensen fra Agerskov i Firmaet, Karl Okkels udtraadte og begyndte en mindre Virksomhed paa sin Gaard i Birk, dels med Rundvæve og dels med Strikkemaskiner.

Atter i Aaret 1899 skete en Forandring i Firmaet, idet Holger Jensen fra Blaahøj i Sdr. Omme indtraadte i Firmaet i Stedet for Chr. Jensen, der da traadte ud deraf.

Firmaets Navn var da Iver Nielsen & Co. 1906 afstod Iver Nielsen sin Part i Forretningen til Holger Jensen og Iver Stampe, og Chr. Jensen indtraadte paa ny i Firmaet, og den Forretning, som han i flere Aar sammen med Gaardejer Peder Sønderby, Bjødstrup, havde drevet ved Hammerum St., gik ind under Firmaet, hvis Navn da forandredes til Jensen & Stampe.

Flere Gange er der foretaget Udvidelser, og der er gentagne Gange bygget til Fabriken.

I 1917 byggedes en større og mere tidssvarende Fabrik, og den gamle Fabriksbygning toges i Brug til Lagerplads for færdige Varer og Ekspeditionslokaler.

Som man ser, har der været adskillige Omskiftelser; men under det altsammen er Firmaets Omsætning vokset, Virksomheden udvidet og mange Mennesker i Hammerum har tjent deres Brød der. Jensen & Stampe har til Tider haft indtil 40 Arbejdere udenfor Fabriken.

I 1908 byggede Iver Nielsen en ny Fabrik sydvest for Hammerum St., som han drev i Kompagni med sin Søn, Meldgaard Nielsen, Grenaa, indtil de i 1911 solgte den til Jacob Jensen & Co.

Niels Larsens Fabrik.

Ikke mindre interessant end den forannævnte Fabriks Historie er Niels Larsens og hans Fabriks Historie.

Niels Larsen er født den 24. August 1846 i Haderup, hvor hans Fader havde en Gaard. Kort efter sin Konfirmation begyndte han i det smaa den Virksomhed, hvorved han senere tjente en stor Formue. Han fik fat paa en Valsevæv, og med den stod han hjemme hos sin Søster i Mailund og arbejdede.

Allerede som ungt Menneske valgte han at ville tjene Herren. Da han var 18 Aar, købte han Chr. Schrivvers Sjæleskat, som han betalte med $\frac{1}{4}$ Aars Løn. Det maa siges at være en dyr Bog for en ung Mand at købe, men den var ikke for dyr. Den var

ham til stor Velsignelse, og han læste daglig i den lige til sin sidste Stund.

I Aaret 1875 kom N. Larsen til Gelleruplund. Han anskaffede sig en Rundvæv, der snart efterfulgtes af flere.

Varerne, saavel de færdige som Raamaterialerne, transporterede han paa forskellig Maade. Snart kørte han det paa en Trillebør, snart kørte han det med sine Køer, og sommetider bar han det selv paa Ryggen.

Den Gang havde man ingen Jernbane; men der kørte Fragtvogn mellem Herning og Silkeborg.

Ofte tog N. Larsen Varerne paa Ryggen og bar dem over til Birk, hvor han traf Fragtmanden ved Gaarden »Fuglsang«.

Huset, hvori han den Gang boede, er senere nedlagt.

1883 købte han Hammerumholm i Hammerum. Det var kun en lille Gaard paa ca. 30 Td. Land. Hertil flyttede han og tog nu for Alvor fat paa Fabrikation af Trikotage, særlig Uldvarer.

Han udvidede stadig og paa den Maade, at han brugte Halvdelen af Netto-Overskudet til Køb af nye Maskiner. Der maatte stadig bygges til Huset, hvori Virksomheden dreves. Paa Grund af de mange mindre Tilbygninger, kan det maaske nok siges, at Huset var mere sjældent end smukt, men det vidnede alligevel om, at der var Vækst og Trivsel samt Herrens Velsignelse. Tilsidst rev han dog det gamle ned og byggede et nyt.

En Del Aar var han i Kompagni med Gaardejer Anders Sønderby, Nørum, senere Herning, samt Hans Chr. Sørensen, Hammerum.

Han udvidede ikke alene Fabriksvirksomheden, men ogsaa sine Jordarealer forøgede han.

N. Larsen var en stille og bramfri Mand, en Mand, der tænkte mere end han talte. Og han var et Vidnesbyrd om, at selv om et Menneske har et svagt Legeme, kan det dog udrette et stort Arbejde. Fra han var 18 Aar og til sin Død, var han ikke rask. Han maatte stadig holde Diæt.

Hans Hustru husker ikke at have set ham nyde en Kop Kaffe i 39 Aar.

Niels Larsen døde den 28. Juni 1914 og blev begravet under stor Deltagelse.

Efter Niels Larsens Død overtoges Fabriken, der var den største i Sognet, af hans yngste Søn, Otto Larsen, der i Aaret 1917 byggede en større Fabrik i den vestlige Udkant af Hammerum, tæt syd for Hovedlandevejen. Gaarden overtoges af den ældste Søn, Peder Larsen.

Jacob Jensen & Co.

Jacob Jensen & Co., som nu driver Trikotagefabrikation i den nye Fabrik umiddelbart sydvest for Hammerum Jernbanestation, har ikke oprindelig begyndt Virksomheden der.

Bygningerne er opførte af Iver Nielsen og hans Søn, Meldgaard Nielsen. Den er bygget 1908, men den solgtes allerede 1911 til Jacob Jensen & Co.

Grosserer J. C. Lambrechtsen i København ejede Gaarden »Birkelyst« i Birk. I Aaret 1891 solgte han den til sin Svoger, Jacob Jensen, der den Gang boede i Gellerup Kirkeby, hvor han havde en mindre Landejendom.

Jacob Jensen flyttede saa til Birkelyst, hvor han drev baade Landbrug og Fabriksvirksomhed samtidig. Fabriken dreves i Kompagni med Grosserer J. C. Lambrechtsen og er begyndt 1893.

I 1911 flyttedes ind i den nye Fabriksbygning i Hammerum, som samtidig udvidedes en Del med en ny Tilbygning. Fabriken fik elektrisk Drivkraft. Den beskæftigede til Tider 60 Arbejdere, deraf en Del Hjemmearbejdere.

Samtidig indtraadte Muremester Knud Knudsen af Hammerum i Firmaet, hvis Navn er Jacob Jensen & Co. J. C. Lambrechtsen er senere afgaaet ved Døden, hvorefter Jacob Jensen og Knud Knudsen er Indehavere af Firmaet.

Der er adskillig flere i Gellerup, som har haft meget med Uld- og Trikotagevarer at gøre i større eller mindre Stil. Saaledes havde Anders Sønderby og

Kr. Bjerregaard i Nørum samt Hans Chr. Sørensen, Hammerum, i længere Tid en ikke ganske lille Forretning, hvorfra især Uldhandlerne blev forsynede med Varer. Jens Larsen tilvirkede ogsaa en hel Del.

Søren Vinkler var en Tid Bestyrer af denne Forretning. Han efterfulgtes af Uldhandler Chr. Madsen, som bestyrede Forretningen i flere Aar, indtil han senere overtog den for egen Regning. I 1901 solgte han den til Chr. Jensen, og flyttede selv til Herning.

Man lægger Mærke til, at det for en Del er Landmænd, som har slaaet ind paa Væveriet og drevet det til noget.

Denne Industri har haft gyldne Tider, hvor der vanskelig kunde fremskaffes Varer nok i Forhold til Efterspørgslen. Men der har ogsaa været trange Tider, da det var vanskeligt at afsætte Varerne. Priserne paa Raamaterialerne har svinget stærkt, saa Risikoen har været større, end de fleste aner.

Naar denne Industrigren desuagtet har blomstret i Sognet, som den har, saa tjener det de Mænd til Ære, som har staaet i Spidsen for de forskellige Virksomheder, og det viser, at det har været Mænd, som til Trods for, at de har gaaet bag Plov og Harve, alligevel har haft baade Forretningstalent og Indsigt; og det viser, at det har været Mænd med Energi og Vilje.

Ogsaa for de mange Mænd og Kvinder, som har været beskæftiget med Virksomheden, har Fortjenesten varieret en hel Del. En stor Forandring for dem var det i Krigsaarene, da Fabrikerne delvis maatte standse, og mange af dem, som var vant til at sy, strikke og væve eller passe de elektriske Maskiner, som besørgede Vævningen, maatte forlade Fabrikerne og gaa i Tørve-mosen. Det gav ømme Hænder og en stiv Ryg, men det gav ogsaa noget i Pungen.

Men prisværdigt var det, at de vilde tage fat netop der, hvor der var Brug for dem, baade Kvinder og Mænd

Mølleri.

Af Vandmøller findes der ingen i Sognet; der har

dog i sin Tid været én ved Asbæk Bæk. Niels Østergaard i Lund husker, at han ca. 1878 har været med til at fylde Mølleeddammen.

Paa Kort over Lundenæs Amt m. m. af 1803 findes ikke en eneste Mølle i Gellerup Sogn. Den nærmeste mod Vest er Herning Mølle og den nærmeste mod Øst er en Mølle i Nærheden af Højris. Mod Nord og Syd findes ingen i Nærheden.

Paa Videnskabernes Selskabs Kort, tegnet 1811, udgivet 1820, ser man ingen Mølle nærmere end en Vandmølle øst for Sunds Sø. I min Barndom hørte jeg Tale om Kideris Vandmølle. Der skulde man hen med Kornet, naar det var Vindstille. Birk Mølle er antagelig bygget i Tiden mellem 1850 og 1860. Møllen, der laa syd for Kirken, og hvis Nedrivning paabegyndtes i Marts 1920, blev antagelig bygget omkring 1870.

Den Mølle, som nu staar i Hammerum, laa indtil 1885 paa Kathrinebjerg og kaldtes derfor Kathrinebjerg Mølle. Naar den i ældre Tider »stod i Kryds« d. v. s. en Vinge lige op og ned, og det ikke var Vindstille, betød det, at Mølleren havde udmalet, saa maatte man skynde sig til Mølle, da man saa kunde »faa malet og faa med sig«, d. v. s. faa det malede Korn med hjem med det samme.

1885 flyttede P. Jørgen Jensen Møllen til Hammerum. Den blev i 1921 forsynet med en Vindmotor i Stedet for almindelige Vinger, og drives nu af denne.

En Tid benyttedes en Oliemotor som Drivkraft.

Grunden til at Vindmøllerne saaledes forsvinder, er vel nok den, at man omkring Aaret 1895 begyndte at faa Husmøller, som man kalder dem. De første var af Træ. Senere fik man Vindmotorer af Jern, enkelte har Petroleumsmotorer og atter andre benytter elektrisk Kraft.

At man i ældre Tider fik en »Mølleedram«, naar man kom til Mølle med Korn, er en Selvfølge.

Dog var der de Steder, hvor kun de, som var kørende med Heste og Vogn, fik Dram. Jeg har hørt fortælle om et Sted, hvor »Smaamanden«, der kun kom med lidt Korn og havde det paa sin Trillebør, ingen

Mølledram fik, selv om han kom hjem til Møllehuset lidt fra Møllen.

Der var da enkelte af dem, som var kørende med Trillebør, som tog en »Svøbe« (Pisk) med sig; naar de da meldte sig ved Møllehuset, og Konen saa Svøben, saa troede hun, den Mand var der med Heste, Vogn og stort Læs, og saa fik han sin Mølledram.

Smedier.

Det synes næsten, som der i ældre Tider har været flere Smedier i Gellerup, end der nu er.

En af de ældste Smedier, man nu kan huske, er vist den, som omkring Aaret 1850 var gravet ind i en Høj i Skellet mellem Bjødstrup og Skellund Mark. Der var intet Murværk, og Smeden selv boede i det Hus, hvori senere »Tanningjens« boede. Bakken, hvori Smedien var anbragt, indeholdt en Del udmærket Mursand, hvorfor den nu efterhanden er kørt bort, og næsten alle Sporene er fjernet.

En anden Smedie i Skellund blev nedlagt ca. 1900. En Smedie laa syd for Lund By til ca. Aar 1890, antagelig er det den, som er flyttet længere mod sydvest og nu ligger ved Herning—Sunds Landevej.

Omtrent paa samme Tid flyttedes den Smedie, som nu ligger tæt ved Hammerum Mejeri, fra Tornebuskehøj og til dens nuværende Plads. Omkring 1900 blev en Smedie, som laa vest for Have Skole, nedlagt, men i Stedet for er der nu kommet en umiddelbart øst for Skolen.

Smedien i Kirkebyen er opført 1916. Den laa før øst for Købmandshuset.

Teglovne.

For flere Aar tilbage var der mange, som selv brændte Stenene, naar de skulde have bygget.

Den Aften, der »brændtes blank«, d. v. s. da Stenene i Ovnene var rødglødende, samledes Byens Ungdom omkring Teglovnen til Leg og Skæmt.

Men de fleste Sten fik man dog fra de større Teglværker, enten inden- eller udensogns. En Del

Mursten fik man fra Lysbro ved Silkeborg, nogle kom fra Holtbjerg Teglværk.

Gaardejer Lars Jacobsen i Birk havde i mange Aar et større Teglværk. Han begyndte omkring 1860, før han endnu var 20 Aar, og han holdt op omkring 1910. Han fortæller, at en dygtig »Stryger« kunde stryge og lægge ud 3000 Sten en Dag og en enkelt Dag endogsaa 3500—4000 Sten. (Haandstrøgne Sten).

Men saa skulde der ogsaa hænges i, og Dagen var paa mere end 8 Timer.

For Tiden brændes der praktisk talt ikke mere Sten i Gellerup Sogn.

Hammerum.

Navnet er af meget gammel Oprindelse, hvad der bl. a. ses deraf, at Herredet har Navn derefter. Af de Fund, som er gjort i Tornebuskehøj (se Oldtidsfund Side 18) fremgaar det, at Stedet har været beboet længe før Kristi Fødsel. Forøvrigt ved man, at Navne, der ender paa »um« som Regel er af gammel Dato.

P. Storgaard Pedersen skriver i sin Bog »Om Oldtidsminderne i Hardsyssel« S. 31: »Hammer« brugtes som Navn paa en stenet Bakke med brat Skraaning, og foruden her bruges det i flere Stednavne, f. Eks. i Hammershus paa Bornholm og i Hammershøj«.

Hvar der særlig har bidraget til at Byen er blomstret op, er dels Stationen og dels Fabrikerne.

Hammerum By har nu 4 Kolonialforretninger, 2 Bagerbutikker, 2 Manufakturbutikker, 2 Kødudsalg, 1 Viktualiebutik, 2 Træhandlere. 1 Skotøjsforretning, 1 Sæbehus, 1 Cykleforretning, 1 Skrædderforretning, 1 Møbelforretning, 1 Glarmester, 1 Cyklereparatør, ialt 19 Butikker.

I Sognet findes 3 Malermestre, 4 Smedemestre, 4 Tømrermestre, 4 Murermestre, 1 Karetmager, 1 Skomagermester, 2 Barberer, 2 Bagermestre, 1 Skræddermester, 1 Cementstøber, 1 Elektriker.

Mange Huse i Byen er bygget paa Jord fra Gæstgivergaarden. Det gamle straataekte Hus, som ligger i

Byens sydlige Udkant, laa oprindeligt der, hvor Banen gaar, men blev flyttet, da Banen blev anlagt.

Telefon.

At en «Storby» som Hammerum har en Del Telefoner, er en Selvfølge.

I Følge Jydsk Telefon-Aktieselskabs Opgivelse er den nuværende Hammerum Central oprettet i 1901, med et Antal af 10 Abonnenter. Forinden dette Tidspunkt var der kun 4 Abonnenter i Sognet, nemlig Brugsforeningen, Hammerum Mejeri, Fabrikant Niels Larsen og Fabrikant Iver Nielsen, der havde Tilknytning til Centralen i Herning.

Dog vides det, at Erhard Jensen, der var noget af en »Tusindkunstner«, selv havde indlagt »privat Telefon«, vistnok fra sit Hjem og til Fabriken. Denne Telefon er sandsynligvis den allerførste Telefon, der har været i Sognet.

Hvornaar den første almindelige Telefon er installeret i Gellerup, har jeg ikke kunnet faa oplyst. Men Selskabet skriver, at der i 1892 fandtes en Centralstation i Hammerum med Tilknytning til Herning Central.

Dog mener man, Mejeribestyrer Carl Sørensen omkring 1890 havde direkte Forbindelse med Centralen i Herning, og at det var den første almindelige Telefon i Sognet. Den 1. April 1922 havde Hammerum Central 81 Abonnenter.

Brugsforeningen.

Der er før nævnt nogle Foreninger, som særlig var for Landbrugerne. Senere skal jeg nævne en Del Foreninger, hvoraf nogle er indenfor den grundtvigske Kreds, og andre Foreninger, som er udgaet fra »Indre Mission«. Her skal nævnes enkelte Foreninger, som mere kan siges at være »for alle«.

Den første af disse er Brugsforeningen.

Den er stiftet Aar 1886. Der holdtes først et Møde paa Fattiggaarden, hvor man drøftede Sagen og nedsatte et Udvalg til Sagens Fremme. Dette Udvalg indvarslede til et nyt Møde i Birk Skole den 29. Marts

1886. Bevægelsen var et Udsalg af, at nogle Mænd fra Lund og Gellerup til Jul 1885 i Fællesskab havde købt nogle Varer, og senere, i Februar 1886 havde de forsøgt det samme, begge Gange med ikke ringe Fordel.

Foreningen stiftedes, og der blev straks indtegnet 66 Medlemmer, hvis Livsstillinger betegnes saaledes: 35 Gaardmænd, 17 Husmænd og Haandværkere, 5 Haandværkere og Husmænd, 2 Lærere, 1 Gæstgiver, 1 Ledvogter, 1 Landpost, 1 Forpagter, 1 Gartner, 1 Møller og 1 Daglejer.

Disse betragtes som Foreningens Stiftere. Foreningen fik Navnet »Gellerup og Omegns Arbejder- og Brugsforening«.

Dens første Styrelse valgtes saaledes: Rasmus Nielsen 42 Stemmer, Søren Krøjgaard 41, Kr. Knudsen, Agerskov, 40, Kr. Østergaard, Lund, 40, Fr. Damholt, Fastrup, 31, Anders Siggaard, Frølund, 29, Jørgen Pedersen, Gellerup, 27 Stemmer.

Den 8. April holdt Styrelsen sit første Møde, ved hvilket Rs. Nielsen valgtes til Formand og Skriftfører og Kr. Knudsen valgtes til Kasserer.

Ved Styrelsesmødet den 25. Juni besluttede man at løse Detailist-Borgerskab og Bevilling til Brændevinshandel.

Man besluttede at aabne Udsalget først i Juli Maaned. Da Udsalget aabnedes, var Medlemsantallet 73. Af disse var de 35 endnu Medlemmer, da Foreningen holdt sit 25 Aars Jubilæum.

Formanden havde været den samme hele Tiden og afgik først som Formand 1920, da han afløstes af Gaardejer Rasmus Hjøllund. Medlemsantallet er steget jævnt og var i flere Aar 254, hvilket Tal Foreningen ogsaa stod paa ved sit 25 Aars Jubilæum.

Brugsforeningen boede de første Aar til Leje i de samme Lokaler lige over for Stationen, hvor den endnu er. Der byggedes til Huset Aar 1895, og Foreningen købte Ejendommen Aar 1902.

I 1892 byggedes et Pakhus paa Stationspladsen, dette udvidedes i 1901, og Aar 1903 byggedes et 20 Al. langt og 6 Al. bredt, grundmuret Hus med fladt Paptag.

Dette Hus er indrettet til Vaskehus, Brændselsrum og Hestestald.

Som man ser, har Foreningen i de mange Aar haft en jævn og sund Vækst.

Foreningen begyndte med en af dens Medlemmer indskudt Kapital paa Kr. 1519,10.

Omsætningen de første 10 Maaneder var lidt over 32,000 Kr. De næste 14 Maaneder var den paa lidt over 65,000 Kr. De næste 3 Aar holdt den sig omtrent paa det samme men voksede saa jævnt, indtil den i 1895 naaede op over 100,000 Kr. Efter Aar 1904 har den bevæget sig omkring 200,000 Kr. aarlig.

I dens første 25 Leveaar var den højeste Aarsomsætning 230,000 Kr., og den samlede Omsætning i de første 25 Aar var lidt over 3,5 Millioner, og det indvundne Udbytte har været lidt over 100,000 Kr.

Medlemmerne har faaet Udbytte udbetalt i Forhold til deres Køb i Foreningen. Procentens Størrelse har været følgende: I 5 Halvaar 7 pCt., 1 Halvaar 0 pCt., 3 Halvaar 3 pCt., 3 Halvaar 5 pCt., 32 Halvaar 6 pCt., 4 Halvaar 8 pCt., 2 Halvaar 10 pCt. Den samlede Sum heraf er ca. 77,000 Kr. Af Resten hensattes 13,000 Kr. som Driftskapital i Forretningen og 10,000 Kr. er bundne i Ejendommen. Det sidste Aar var Overskudet ÷.

Gæstgiver Lars Pedersen var Foreningens første Uddeler og var det i 4 Aar, dog holdt han dertil en Hjælper, som var ansvarlig overfor ham.

I den Oversigt, som Rasmus Nielsen giver af Virksomheden i de første 25 Aar, slutter han med at paa-pege Nødvendigheden af, ikke at give formegen Kredit, da dette kan have meget skæbnesvangre Følger. Han skriver: »Mange af Medlemmerne er længere ude i Kreditgivningens Hængedynd, end godt er. Det er en Fejl, som kan rettes, og som skal rettes«.

Dette er sande og betænksomme Ord, som der næppe blev taget tilstrækkeligt Hensyn til, hvilket særlig viste sig i Aarene 1921 og 1922.

Rs. Nielsen slutter Artiklen med at citere Z. Nielsens Digt »Byg paa Sletten«, samt Ordet fra Zakarias

4, 6: Ikke ved Magt og ikke ved Styrke, men ved min Aand, siger den Herre Zebaoth«.

Og det maa siges, at begge Dele er godt at have for Øje og i Tankerne, ogsaa for en Brugsforenings Styrelse; har den det, saa styrer den sikkert den rette Kurs.

Aarsomsætningen var i 1920 Kr. 976,000 og i 1921 Kr. 400,000. Medlemsantallet var ved Begyndelsen af Aaret 1922 ialt 265.

Elektricitetsværket.

Hammerum Andels Elektricitetsværk er stiftet i August 1905. Det var maaske nærmest Møller P. Jørgen Jensen, der gav Stødet dertil. Han mente at kunne lave Elektriciteten med Vindmøllen. Der blev afholdt et Møde om Sagen, men man var mest stemt for at faa et Andelsværk, og P. J. Jensen blev ogsaa klar over, at Omkostningerne ved Anlæggelsen vilde blive en Del større end fra først beregnet.

Der begyndtes her som sædvanlig med, at et Udvalg blev nedsat til at ordne det fornødne.

Dette Udvalg kom til at bestaa af Fabrikant Holger Jensen, Tømrer Jens Jensen, Sognefoged Marinus Pedersen, Møller P. Jørgen Jensen og Fabrikant Iver Nielsen. Holger Jensen valgtes til Formand og Kasserer og fungerede som saadan i 8 Aar. Derefter var Fabrikant Iver L. Stampe Formand til 1917, da Gaardejer Stengaard blev Formand. Den 17. Maj 1918 blev Fabrikant Chr. Jensen Formand og Fabrikant Jacob Jensen Kasserer, og 12. Maj 1920 valgtes Jacob Jensen til Formand og Kasserer.

Peter Sepstrup var Værkets første Passer. Den 13. September 1906 blev Smedemester Jørgensen ansat som Passer af Værket og var det til han den 22. Juli 1907 afløstes af Lars Larsen.

Anlæggelsen af Værket kostede 32,000 Kr. I 1912 foretoges en større Udvidelse af Værket. En Del af Birk og Agerskov kom da med, og der blev anskaffet en større Diesel Motor.

1917 byggedes en Vindmotor, da det paa Grund af

de vanskelige Forhold, der var fremkommet paa Grund af Krigen, kneb med at fremskaffe udenlandsk Brændsel. Samtidig anskaffedes en Sugegasmotor, da Vindmotoren var ukonstant som Trækraft.

Den 1. April 1922 havde Værket 155 Medlemmer.

Vandværket.

Det var en stor Lettelse og Behagelighed for Husmødrene i Hammerum, da man i 1911 fik Vandværk.

Foreningens første Bestyrelsesmøde afholdtes den 25. August 1911. Der var den Gang tegnet ca. 40 Andelshavere.

Som to af de, der særlig arbejdede for denne Sag, nævnes Væver Andreas Olsen og Bagermester Petersen.

Den første Styrelse bestod af Andreas Olsen (Formand), Bagermester Petersen (Kasserer), Købmændene Uhrskov og Bjerregaard samt Elektriciteværksbestyrer Lars Larsen.

Anlægssummen var 5873 Kr. + 350 Kr. for Tilsyn med Opførelsen. Det er opført af Maskinfabrikanterne V. Sørensen, Faarvang, og Testrup, Bjerringbro.

I den første Tid betaltes Vandafgiften efter Ligning; nu betales der efter en særlig Skala i Forhold til Husstandens Størrelse.

Der er nu omtrent dobbelt saa mange Andelshavere, som der var i Begyndelsen.

Bestyrelsen er paa 7 Medlemmer. Vandet pumpes op ved elektrisk Kraft. Gaardejer Jens Rasmussen er Foreningens nuværende Formand.

Bagerier.

I ældre Tider bagte man i Gellerup selv sit Brød — 14—16 store Rugbrød ad Gangen. Den Dag, man »dejnede«, fik man Rugmelsgrød til Aften. Det var herligt — men nu? Ak, i mange Aar har man købt sit Brød, og maaske — ja, hvo ved — maaske man hurtig kan tælle de Piger — og unge Koner med — i Gellerup, som kan bage et Rugbrød?,

Enkelte Steder, vel særlig ved de mindre Hjem, havde man Ovnen udenfor Huset. Den var muret af

brændte Sten og dækket med et tykt Jordlag, for at holde paa Varmen.

Men Bagerne fik en gylden Tid — og »Publikum« for Resten ogsaa; thi som det hed i en Revyvisse i Herning:

»Publikum fik billigt Brød
og lidt Grin i Købet.«

Idet nemlig en Bager i Hammerum konkurrerede med de Herning Bagere om, hvem der kunde sælge Brødet billigst.

Men ak, den gyldne Tid for »Publikum« varede ikke ret længe.

I flere Aar har der været Dampbageri i Hammerum, og den 1. Maj 1918 oprettedes foruden dette et Andelsbageri i Hammerum. Bagermester Otto Petersen var Foreningens første Formand. Knud Knudsen var dens Kasserer. Mejeribestyrer Jensen er nu Formand for Hammerum Andelsbageri, der i 1920 havde en Aarsomsætning af ca. 70,000 Kr., og i 1921 var den ca. 55,000 Kr.

Sygkassen.

Gellerup Sogns Sygekasse er stiftet den 27. Marts 1895. Dens første Formand var Anders Jensen, som den Gang boede i Skovby. De øvrige Bestyrelsesmedlemmer var Gaardejer Steffen Tolstrup, Skomagermester Otto Mortensen, Fabrikant Hans Chr. Sørensen, Væver Carl Olsen, Th. Thomsen og N. Joh. Andersen.

Foreningen begyndte med 85 Medlemmer, deraf 46 Mænd og 39 Kvinder.

I det første Regnskabsaar var Udgiften til Lægehjælp kun 130 Kr. 40 Øre. Sygepengene udgjorde 127 Kr. 60 Øre, og Statstilskudet var 224 Kr. 35 Øre.

1900 var der 113 Medlemmer, 53 Mænd og 60 Kvinder. Udgiften til Lægehjælp var 420 Kr. 80 Øre. Syge- og Dagpenge 91 Kr. 20 Øre, og Statens Tilskud var 295 Kr.

I 1905 var der ialt 221 Medlemmer, nemlig 98 Mænd og 123 Kvinder, alle ubemidlede. Udgiften til Læge-

hjælp var 860 Kr. 40 Øre. Syge- og Dagpenge udgjorde 208 Kr. 00 Øre. Sygehus- og Sanatorieophold 335 Kr. Statstilskud 604 Kr. 42 Øre.

1910 var der 458 Medlemmer, deraf 214 Mænd og 244 Kvinder. Udgift til Lægehjælp 1869 Kr. 10 Øre. Dagpenge 332 Kr. 70 Øre. Sygehus- og Sanatorieophold 716 Kr. 61 Øre. Statstilskud 1258 Kr. 88 Øre.

I 1915 var der 741 Medlemmer, 351 Mænd og 390 Kvinder. Læge og Speciallæge 3848 Kr. 50 Øre. Sygehus og Sanatorie 931 Kr. 75 Øre. Dagpenge 641 Kr. 10 Øre. Statstilskud 2432 Kr. 45 Øre.

I 1920 var der 1084 Medlemmer, deraf 515 Mænd og 569 Kvinder, de 4 uden Tilskud. Læge og Speciallæge har kostet 8590 Kr. 25 Øre. Sygehus, Tuberkulose og Sindssyge 3509 Kr. 25 Øre. Barselhjælp 310 Kr. 00 Øre. Dagpenge 633 Kr. 00 Øre.

Regnskabet for 1920 balancerede med 20,662 Kr. 38 Øre. Sygekassens Formue 5990 Kr. 20 Øre netto, eller lidt over 5 Kr. pr. Medlem.

Det er glædeligt at se Fremgangen i Medlemsantallet. Man ser, Kvinderne er stærkest repræsenteret. Folk har begyndt at faa Øjnene op for Sygekassernes store Betydning. De rækker en hjælpende Haand, netop naar man har Brug for den, og er vi saa lykkelige, ikke selv at komme i den Situation, er det rart, at man ved sit lille Bidrag har haft Lov at være andre til en Smule Hjælp.

Therkild Hansen var Foreningens Formand fra 1904 og til 1918 og nævnes som en af de Mænd, der har gjort et stort Arbejde for Sygekassen i Gellerup Sogn.

Dens nuværende Formand er Murer Harald Olsen.

Hammerum Afholdsforening.

Lærer Uffe Jensen holdt den 26. August 1900 efter Opfordring et Foredrag i Hammerum Samlingshus om Afholdssagen.

Dette medførte, at der samme Aften stiftedes en Forening paa 24 Medlemmer, hvis Navn blev »Hammerum Afholdsforening«.

Foreningens første Møde afholdtes den 9. Septem-

ber 1900, og denne Dag regnes for Foreningens Stiftelsesdag. Samme Dag blev Lovene vedtagne og en Styrelse valgt. Formand blev Folketingsmand Rs. Nielsen; Bødker C. Thomsen valgtes til Kasserer.

Den 7. Oktober havde Foreningen sit andet Møde, ved hvilken Lejlighed man vedtog at benytte »Stjerne-Emblemet«, som uddeltes samme Aften.

Man vedtog at benytte Højskolesangbogen ved Møderne.

Den 7. April 1901 havde Foreningen 26 Medlemmer, nemlig 16 Mænd og 10 Kvinder.

I 1905 foretog Foreningen en Indsamling i Sognet til Fordel for et Redningshjem for Drankere. De 18 Lister, som bares rundt, indbragte 210 Kr.«

5—6 Medlemmer af Goodtemplarerne var behjælpelige med Indsamlingen.

I 1907 indsamledes paa 10 Lister 125 Kr. 40 Øre til et Redningshjem for Kvinder.

I Maj 1909 indviedes Foreningens Fane. — I 1915 var Medlemsantallet naaet op paa 41.

De sidste Aar har Møderne været meget sjældne; det har knebet med at samle Folk. Til Tider har der kun mødt knap en halv Snes Mennesker.

Foreningens Formand er Jens Christensen i Have.

Krygers Minde.

Logen »Krygers Minde«, Hammerum, stiftedes den 23. September 1890 med 12 Ordenssøskende og med Chr. Nissen som Formand (kaldet »Stor Templars Debuteret — S. T. D.)

Logen havde sit første Lokale i et lille Overværelse hos Skrådermester Kock i Hammerum, i Huset umiddelbart s. Ø. for Jernbaneoverskæringen i Hammerum.

Paa den Tid florerede Drikkeriet ret stærkt, og det var ikke altid behageligt at være Afholdsmand, det gav Fjender, men det gav ogsaa Venner.

Logen voksede da ogsaa smaat men sikkert, saa man allerede i 1896 var nødt til at leje et større Lokale, hvilket man fik hos Tømrrermester Jens Jensen. Da

man naaede 1904, var ogsaa dette Lokale for lille. Medlemstallet var da 38.

Men det har ingen Nød, naar det med en saadan Sag gaar den Vej. Man lejede da et større Lokale hos Kr. Bjerregaard, der omdannede et Baghus til et ret hyggeligt Logelokale; men 1913 var Logen vokset saa meget, saa ogsaa dette Lokale var for lille, hvorfor Logen selv byggede et Lokale i Hammerum.

Det var rige Aar for Logearbejdet, idet Kampen da begyndte for at faa Hammerum Kro og Spiritusudsalgene nedlagte. Der var nu rigtig Liv i Arbejdet. Folk maatte tage Standpunkt, og Medlemsantallet naaede op paa 136.

Desværre opstod der Uenighed blandt Logens Medlemmer angaaende Fremgangsmaaden ved Bekæmpelsen af Kro og Spiritusudsalgsstederne. Denne Uenighed førte til, at 22 Medlemmer trak sig ud og dannede en anden Loge, som fik Navnet »Kilstrøms Minde«.

Denne Loge beholdt Lokalet hos Kr. Bjerregaard, medens de øvrige flyttede ind i deres eget nye Lokale, hvorfra det sidste Slag blev slaaet.

Ved Samarbejde med »Blaa Kors« og Afholdsforeningen dannedes en Kreds, kaldet »De samvirkende«. Disse Foreninger førte Kampen i Fællesskab med det smukke Resultat, at der nu hverken findes Kro eller andet Spiritusudsalg i hele Gellerup Sogn.

Derfor ser man nu heller ikke det Syn, som jævnlig saas i min Barndom, at saavel Landposten som Mælkekuskene kom dinglede — og som oftest en hel Del forsinket.

Købmændene har heller ikke tabt ved, at de nedlagde Spiritushandelen. Nogle af Afholdssagens stærkeste Modstandere har senere udtalt, at Kroens Nedlæggelse er noget af det bedste, der er foretaget i Gellerup Sogn.

Medlemmerne af den nye Loge indsaa ogsaa ret hurtig deres Fejltrin og sluttede sig i 1917 atter til den gamle Loge, som nu alene hævder Navnet N. I. O. G. T. i Hammerum.

Under samme Orden findes ogsaa en Børneloge, der i Blomstringstiden talte 128 Børn. I de senere Aar har

der ikke været saa mange Medlemmer i Børnelogen, hvorimod Medlemsantallet i selve Logen har holdt Stand, ikke længere som »Kæmper«, men som Værn imod, hvad der muligvis kan komme.

Retsvæsenet.

Gellerup Sogn ligger i Hammerum Herred i Ringkøbing Amt.

Hammerum Herreds Ting har været afholdt mange forskellige Steder til de forskellige Tider. I gamle Dage var der Tingsted paa Tornebuskehøj i Hammerum. Der mødte 12 Tingmænd til Herredstinget paa Tornebuskehøj. Hvad der blev vedtaget paa Tinget, blev saa forkyndt i Gellerup Kirke, Herredskirke, og var da Lov for Herredet. Langt tilbage i Tiden klagede Tingmændene fra de søndre Sogne, Skarrild og Felding, over, at Knudmose var saa vanskelig at komme over ved Vintertide. Tingstedet blev da flyttet til Snejbjerg. En Tid holdtes Hammerum Herreds Ret i Gelleruplund Kro, ca. 1820. En Tid paa Lindbjerggaard. I mange Aar afholdtes Tinget paa Herredsfogdens Bolig, der som Regel var en eller anden større Gaard i Jurisdiktionen. Efter sikkert Forlydende har der ogsaa en Gang boet en Herredsfoged i Lange-lund. — »1769 holdtes Tinget om Løverdagen i Snejbjerg«. (Den danske Atlas, Tornus V, S. 735. Trykt 1769).

Omkring 1825 kom Kravet om et Tinghus særdeles stærkt frem. Beboerne i Gelleruplund viste sig mindre velvillige med Hensyn til Afstaaelse af en dertil egnet Byggegrund; de forlangte en saa ublu Pris derfor, saa Resultatet blev, at Tinghuset Aar 1827 byggedes i Herning. Den Gang stod de gode Gellerupfolk i deres eget Lys, saa det forslog noget.

Ind under Begrebet Retsvæsenet hører Sognefogderne. Af dem ved man Navnene paa en Del.

1798 var Gaardejer Thomas Christensen (Smed) i Lund Sognefoged, han afløstes af sin Søn Peder Thomsen i Lund. Efter ham kom Søren Jensen, Krøjgaard i Gellerup By. Efter dennes Død blev Jens Lund i Over Vraa konstitueret en kort Tid; men senere udnævntes Gaardejer Chr. Hansen i Lund, og da han var død,

blev det N. K. Abildrup i Lund; denne afgik 17. Febr. 1871 (døde 1873). Den næste i Rækken var Mads Jensen, Nørgaard, som var Sognefoged fra 17. Februar 1871 til 17. Januar 1885, da han afløstes af Gaardejer Niels Madsen i Lund, som beklædte Embedet til den 1. Februar 1895. Hans Efterfølger blev Gaardejer Marinus Pedersen, Hammerum, som er det endnu.

Man lægger Mærke til, at de fleste af Lovens Haandhævere har boet i den nordre Del af Sognet, særlig i Lund. Om det nu har sin Grund i, at man der lettest fandt en dertil egnet Mand, eller det var fordi, der var flest urolige Elementer der, eller det var med Henblik paa Lund Marked — ja derpaa har enhver jo Lov selv at gætte.

Postvæsenet.

Nu har man i Gellerup Sogn 4 Landpostbude, som udgaar fra Hammerum St., og saa er mange endda ikke fornøjet med Postbesørgelsen.

En Mand fra den sydlige Del af Sognet har fortalt mig, at han ofte som Dreng har hentet Post ved Ikast Kirke, hvor Aviser og Breve kunde ligge i Uger eller Maaneder, før de blev hentet.

Embedsskrivelser sendtes ofte langvejs ved, at de transporteredes fra den ene Sognefoged til den anden — et privat Brev slap vel nok med nu og da ved samme Lejlighed.

Ca. 1840 fik man ridende Post fra Ringkøbing over Gelleruplund til Silkeborg en Gang om Ugen. Faa Aar senere — vist 1845 — fik man en Art Brevsamlingssted eller Postkontor i Herning.

Der er fortalt mig, at Laust Pedersen i Skellund var den første kørende Post i Sognet, og at han hentede Posten to Gange om Ugen i Holstebro. Der fortælles ogsaa, at en ridende Post udgik fra Horsens og fulgte »den gamle Landevej« fra Bøgild Kro til Gelleruplund.

Den Gang havde Posten ikke saa mange Brevskaber at bringe rundt, som han nu har; men jeg husker fra min Barndom, der var andre Ting end Breve, Pakker og Aviser, som kunde tynde et Postbud, nemlig alle de mange »Drammer«, som han ofte slæbte rundt

med, idet det var Skik og Brug, at Posten mange Steder, hvor han kom, skulde have en Kage og en Dram.

Denne Uskik forsinkede ikke saa sjældent Posten en Del.

Landposten, der nu gaar i Birk, udgaar fra Herning Postkontor.

Fra Hammerum St. udleveres daglig:

Københavnske Dagblade	93
Herning Folkeblad	162
Herning Avis	124
Sorø Amtstidende	12
Socialdemokraten	23
Venstrebladet	4

Desuden udsendes en Mængde Ugeblade og Tidsskrifter.

Aviser.

I Oktober 1868 oplæste Lærer Evald Tang Kristensen ved Kirkestævne et Opraab angaaende et Møde om at faa ansat en Bogtrykker i Herning.

Den 3. Oktober 1867 udkom første Nr. af Ringkøbing Amts Folketidende.

Det skrev i sin allerførste Spalte, at der er Blade i Mængde . . . . . alle Bladene i Ringkøbing Amt har samme Farve eller rettere — de udmærker sig snarere ved Mangelen deraf.

Bladet blev trykt i Silkeborg, udkom Tirsdag, Torsdag og Lørdag, 3 Spalter, ca. 70 Linier høj, 4 Sider. Prisen var 5 Mark pr. $\frac{1}{4}$ Aar. Avertissementer 4 Sk. pr. Lin. 1. Gang, 3 Sk. 2. Gang og 2 Sk. 3. Gang. De første Numre indeholdt kun lidt lokalt Nyt— men mere andre Steder fra, saavel fra Ind- som Udland.

2. Aargang har Bladet allerede faaet Navneforandring og hedder »Herning Avis og Ringkøbing Amts Folketidende«.

Silkeborg Avis første Nr. udkom den 6. Maj 1857; den indeholdt kun lidt Stof, men mange Avertissementer.

Bladet kostede 72 Sk. Kvartalet og udkom Onsdag og Lørdag. Det var 2 spaltet, 4 Sider, 60 a 70 Linier høj.

Disse og maaske ogsaa andre Blade havde en Del Holdere i Gellerup.

Efter Krigen i 1864 holdt Kr. Olsen, Feldborg i Kroglund Silkeborg Avis sammen med 2 andre Mænd. Et Bud fik 33 Øre Kvartalet for sammen med Avisen til Bjødstrup at tage den med fra Herning 2 Gange om Ugen.

Thomas Nielsen var Stifter af Herning Folkeblad, som siden havde en Del Stof fælles med hans Avis i Vejle: Vejle Amts Folkeblad.

Herning Avis er stiftet af et Aktieselskab Aaret 1903, og er, saavidt mig bekendt, det eneste Dagblad i Landet foruden Kristeligt Dagblad, som udkommer paa kristeligt Grundlag.

Kommunalt.

Før den 23. Januar 1856 var Sognepræsten Formand for Sogneforstanderskabet eller Sogneraadet.

Gaardejer Peder Nielsen i Hammerum var den første Landmand eller »Bonde«, som det hed den Gang, der har været Sogneraadets Formand.

Da dette Formandsskifte skete, fortælles der, at Præsten var saa vred derover, saa han ikke vilde udlevere Bøgerne m. v. til P. Nielsen, hvorfor denne maatte henvende sig paa Herredskontoret for at faa det nødvendige udleveret.

P. Nielsen havde selv faaet en daarlig Skoleundervisning, men til Trods derfor gav han sig selv til at undervise sine Børn. Det viser, at han havde baade Forstaaelse af de boglige Kundskabers Betydning, og at han desuden var i Besiddelse af Evner og Energi, og han var ogsaa den Tillid værdig, som var vist ham ved at vælge ham til Formand. Det ser man bl. a. deraf, at han den 30. Maj 1865 valgtes til Kredens Folketingsmand, hvilken Stilling han beklædte til 1879.

P. Nielsen var Formand indtil 1. Januar 1859, da han afløstes af Mads Nørgaard, som var det til 1. Jan. 1865, hvorefter P. Nielsen var Formand til 1. Jan. 1871.

Jeg skal herefter nævne de forskellige Mænd, som har siddet i Sogneraadet gennem de sidste 50 Aar.

Sogneraadsmedlemmer i Gellerup

Kommune.

1871 valgtes: Mads Nørgaard, Hammerum. (Formand til 1. Jan. 1874 i tre Aar). Niels Hosager, Vraa. Ole Nielsen, Fastrup. Jens Kristian Jørgensen, Nørum. Lars Okkels Birk. Palle Fløe Andersen, Have. Lauge Jensen, Gellerup.

21. Novbr. 1873: Kristen Nielsen Østergaard, Lund. (Indtraadt i Mads Nørgaards Sted).

28. Novbr. 1873: Søren Krøjgaard, Kirkeby. (Formand fra 1. Jan. 1874 i tre Aar). Niels Pedersen, »Hjørnholm«, Frølund. Lars Petersen, Hammerum. Thomas Jensen (Mosgaard), Skovby.

29. Novbr. 1876: Laust Damholt, Fastrup. (Formand fra 1. Jan. 1877 i tre Aar). Lambert Kristensen, Kirkeby. Ole Frølund Kristensen, Gellerup.

6. Decbr. 1876: Laurids Dalgaard Jensen, Agerskov.

5. Novbr. 1878: Knud Thomsen, Lund.

1. Decbr. 1879: Kristen Knudsen, Agerskov. (Formand fra 1. Januar 1880 i fire Aar). Ludvig Behrens, Birk. Anders Nielsen Siggaard, Frølund. Kristen Nielsen Østergaard, Lund.

20. Januar 1880: Jens Kristian Jørgensen, Nørum.

28. Novbr. 1882: Ole Frølund Andersen, Gellerup. (Genvalgt Formand fra 1. Jan. 1884 i 9 Aar). Peder Svendsen, Langelund. Jens Jørgensen, Nørum.

21. Novbr. 1885: Peter Kristian Andersen, Lund. Peter Larsen, Agerskov. Jens Laugesen, Kirkeby. Jakob Kjærsgaard, Fastrup.

28. Novbr. 1895: Knud Nielsen, Skovby. Jens Birk, Birk. Ole Frølund Andersen, Gellerup.

28. Novbr. 1891: Simon Møller Schøler, Fastrup. (Formand fra 1. Jan. 1893 i 2 Aar 4 Maaneder). Palle Fløe Madsen, Agerskov. Niels Kristian Knudsen, Kirkeby. Peder Jepsen, Lund.

17. Novbr. 1894: Kristen Feldborg Olesen, Krogslund. Niels Pedersen (Kjærsgaard), Have. Iver Kristian Jensen, Birk.

8. Decbr. 1894: Kristian Nielsen Hansen, Frølund,

(Suppleringsvalg, Formand fra 6. Maj 1895 i 5 Aar 8 Maaneder).

15. Decbr. 1894: Jens Kristian Overgaard, Vraa.

8. Juni 1895: Anton Pedersen, Fastrup.

16. Novbr. 1897: Peder Jensen, Vraa. Jens Thygesen Flensborg, Gellerup. (Formand fra 1. Jan. 1901 i tre Aar). Anton Pedersen, Fastrup. Marinus Pedersen, Hammerum. Frederik Demuth, Lund.

20. Novbr. 1900: Lars Jensen, Busk. Niels Larsen, Hammerum. Jens Olsen, Krogslund. Kristian Nielsen (Østerbjerg,) Langelund.

8. December 1903: Iver Lauritsen Stampe, Hammerum. (Formand i tre Aar fra den 1. Januar 1904). Niels Nielsen Gadegaard, Birk. Dines Nielsen Nørtoft, Gellerup. Niels Sjørvad, Langelund. Formand i 2½ Aar fra 1. Januar 1907). Jens Lund Jensen, N. Vraa.

4. Decbr. 1906: Kristen Olesen, Krogslund. Jens Sivebæk Lauritsen, Frølund. Jens Andersen Albæk, Fastrup. Kristian N. Hansen, Frølund.

10. Marts 1909: Jens Petersen Bjerregaard, Hammerum. (Formand fra 1. Jan. 1909 i ét Aar). Niels Sjørvad, Langelund. Kristian N. Hansen, Frølund. Kristian Larsen Klinkebjerg, Gellerup. Jens Jensen (Snedker), Hammerum. Jens Kjærsgaard, Lund. (Formand fra 1. April 1910 i tre Aar). Jens Albæk, Fastrup. Thomas Bundgaard, Gellerup. Søren Thygesen, Fastrup.

12. Marts 1913: Jens Thygesen Flensborg, Gellerup. Jens Kjærsgaard, Skovby. Jens Pedersen Bjerregaard, Hammerum. Anders Stengaard, Birk. Jeppe Møller Bendtsen, Fastrup. Anders Hauge, Hauge. Lars Jensen, Busk. Jens Jensen, Lund. Knud Knudsen, Hammerum. (Jens Thygesen Flensborg var Fmd. fra 1. April 1913 til 1. April 1914).

9. Marts 1917: Knud Knudsen, Hammerum. (Fmd. fra 1. April 1914 til 1. April 1918). Jens Kjærsgaard, Skovby. Jens Th. Flensborg, Gellerup. A. Stengaard, Birk. Chr. Frølund, Gellerup. Anders Hauge, Sdr. Hauge. Jeppe Møller Bendtsen, Fastrup. Jens Jensen, Lund. J. P. Bjerregaard, Hammerum.

8. Marts 1921: Chr. Frølund, Gellerup. (Formand

fra 1. April 1918 til Dato). Anders Hauge, Sdr. Hauge. Nis C. Lund, Hammerum. Thomas Sepstrup, Kirkeby. Chr. Vinderslev, Hammerum. Jeppe Kjærsgaard, Fastrup. M. Morsbøll, Hammerum. Chr. Lambæk, Lund. Ole J. Kroglund.

Noget af det mest interessante ved det kommunale synes mig at være Kommunens Budget, der som alle andre Budgetter er steget en Del de senere Aar.

Jeg skal kortelig anføre nogle Tal fra enkelte Aar, som viser Stigningen.

Man maa forbavses, naar man hører, at Kommunens Indtægt i 4 Aar, nemlig Aarene 1854—1857 kun var 161 Rd. 4 Mark, og at der saa endda var et Overskud paa 22 Rd. 11 Sk.

I ældre Tider var Kommunens Indtægter for største Delen Hartkornsskatter og Indtægt af Beværterbevillinger, idet mange — maaske de fleste Gaarde i Lund og nogle i Kirkebyen havde Ret til Udsenkning af Spiritus.

Budgettet for 1845 var: Indtægt: 48 Rigsd. 4 Mark 10 Skilling. Udgift: 30 Rigsd. 5 Mark 10 Skilling. Rest 17 Rigsd. 5 Mark.

Regnskab for 1848: Indtægt: Beholdning fra forrige Aar 20 Rigsd. 0 Mark 11 Sk. Ved Sognefoged Hansen af 225 Td. Hartkorn 37 Rigsd. 3 Mark 0 Sk. Ialt 57 Rigsd. 3 Mark 11 Sk. Udgift: 64 Rigsd. 2 Mark 7 Sk. Underskud 6 Rigsd. 4 Mark 12 Sk.

Regnskab for 1859: Indtægt 84 Rigsd. 1 Mark 9 Sk. Udgift 72 Rigsd. 5 Mk. 10 Sk. Bliver i Behold til næste Aar 11 Rigsd. 1 Mk. 15 Sk.

Regnskab for 1861: Indtægt 105 Rgd. 5 Mk. 8 Sk. Udgift 100 Rgd. 4 Mk. 7 Sk. Bliver i Behold 5 Rgd. 1 Mk. 1 Sk.

Regnskab for 1863: Indtægt 169 Rgd. 2 Mk. 4 Sk. Udgift 125 Rgd. 3 Mk. 6 Sk. Overskud 43 Rgd. 4 Mk. 14 Skilling.

Regnskab for 1864: Indtægt: Beholdning fra forrige Aar 43 Rd. 4 Mk. 14 Sk. Indkommen af Sognets Hartkorn 16 Mk. pr. Td. 624 Rd. 5 Mk. 8 Sk. Forskel-

ligt 10 Rd. Ialt 678 Rd. 4 Mk. 6 Sk. Udgift: 673 Rd.
2 Mk. 3 Sk. Beholdning 5 Rd. 2 Mk. 3 Sk.

Regnskab for 1865: Indtægt 211 Rd. 4 Mk. 9 Sk.
Udgift 163 Rd. Beholdning 48 Rd. 4 Mk. 9 Sk.

Kommunens Budget.

Aar.	Hartkornsskat.	Formue og Lejlighed.
1893	3718 Kr.	12,216 Kr.
1897	3725 -	13,362 -
1901	3728 -	15,101 -
1903	4656 -	20,774 -
1918	6300 -	60,000 -
1922	11,500 -	106,000 -

For Aaret 1922—23 er Kommunens Indtægt bud-
gettet saaledes:

Skat paa Hartkorn	Kr.	2,300
— paa Ejendomsskyld	-	10,200
— Formue og Indkomst.	-	100,000
		Ialt Kr. 112,500

Udgifterne er budgettet saaledes:

Dyrtidsforanstaltninger	Kr.	10,000
Sygekassen	-	300
Hjælpekassen	-	20,000
Alderdomsunderstøttelse	-	42,000
Enkeforsørgelse	-	2,000
Skolevæsenet	-	28,000
Vejvæsenet	-	15,000
Menighedsudgifter	-	4,000
		Ialt Kr. 121,300

Naar Budgettet er undergaaet saa store Forandringer, som Tilfældet er, saa er det en Selvfølge, at Skatten har »svinget« tilsvarende.

Man undres, naar man i »Danske Gaarde«, trykt 1906—1908, S. 1211 læser, at Proprietær Harrsen, Ø. Bjødstrup, der havde ca. 313 Td. Land, kun gav 60 Kr. i Kommuneskat til Trods for, at han havde en Besætning paa 70 Køer, 40 Stk. Ungkvæg og Kalve, 4 Tyre,

12 Heste, 6 Plage og Føl samt 55 Faar og Lam. Der var samme Aar solgt 120 Fedesvin. Mælkemængden var ca. 6000 Pd. pr. Ko, og man tænker: »Bare man kunde slippe med en saadan Skat nu om Dage«; men ak, den gaar ikke.

Skatteprocenten i 1922 er 8 pCt.

Ligningsprocenten er 10.

Af alderdomsunderstøttede Personer findes ca. 45 i Sognet.

Paa Fattiggaarden er der 4 foruden 4 paa Asylet. De 4 paa Asylet er alderdomsunderstøttede.

I Kommunen findes ca. 12, som nyder Fattighjælp, deraf faar ca. Halvdelen fra andre Kommuner.

Ligsynsmænd.

I Sognet findes som i andre Landkommuner en Del kommunale og andre »Mænd«.

Vandsynsmænd, Brandsynsmænd m. fl. beholder vi formodentlig endnu i mange Aar, derimod haaber jeg, at den Skik at man har et Par Mænd til at gaa rundt og syne de døde, snart selv maa afgaa ved Døden, og Ligsynet overlades til Lægerne.

Derfor fremfører jeg lidt om Ligsynsmænd, mens vi endnu har dem.

Som Regel bliver disse Mænd godt beværtet, hvor de kommer i Embedsmedfør. Endvidere tilkommer der dem et mindre Beløb (50 Øre) for hver udført Forretning.

Et Sted kom de i Embedsmedfør, og Kaffekanden var allerede sat over Ilden; men da Konen hørte, at de ogsaa skulde have Penge, gik hun ud i Køkkenet og tog Kanden af Ilden igen. Dette var slemt nok, men værre var det med 2 i Sognet velkendte Mænd, hvoraf den ene for nylig er død.

Et Sted, hvor de kom i Anledning af Mandens Død, havde Konen travlt med Forberedelser til Begravelsen, hvorfor hun bad de to Mænd, der var velkendt i Huset, om selv at gaa op i Stuen, hvor den døde laa.

Hovedende og Fodende var omtrent lige høje paa

Sengen. Man havde da taget to Brædder og lagt der ovenpaa, og derpaa var Liget lagt.

Jeg formoder, at det ene Brædt maa have været kort nok; thi idet Ligsynsmændene anstillede deres Undersøgelse, gled det ene Brædt, hvorved Liget trillede over til den Side, hvor Mændene stod, og dets ene Arm svingede hurtigt i en Bue med Retning efter Hovedet paa den ene af de to Embedsmænd.

Han blev vel nok en Del betuttet over denne uventede Hilsen, men kunde dog næppe lade være at smile, da han i den i Stuen længst borte værende Krog saa sin Embedsbroder staaende fuldstændig hvid i Ansigtet af Skræk.

At en Ligsynsmand dog kan være i Besiddelse af mere Selvbevidsthed end han, der stod i Krogen, viser følgende Historie:

En Sognefoged og en Ligsynsmand trættedes om, hvem af dem der havde mest at sige.

Saa siger Sognefogden: »Jeg er Sognefoged, og naar jeg siger, at du er anholdt, saa er du anholdt«.

Ligsynsmanden: »Jamen, a æ Ligsynsmand, o nær a sejer, te do æ dø, saa æ do dø, o saa ka do ingen anhold«.

Den kunde Sognefogden ikke give igen paa.

Vejvæsenet.

Vejvæsenet er, som saa meget andet i Sognet, undergaaet en meget stor Forandring.

Omkring Aaret 1850 anlagdes Hovedlandevejen Herning—Silkeborg. Mellem Silkeborg og Ikast skal den efter Sigende være blevet færdig i 1847.

Før den Tid havde næsten alle Veje i Sognet Retning: Holstebro—Horsens. Hovedvejen i den nordlige Del af Sognet var »den gamle Landevej« fra Lund By, gennem Kirkeby, forbi Lindbjerggaard, Vasehusene, Skovby, Bøgild Kro. Denne Vej siges at være anlagt i Anledning af en Konges Besøg.

Midt gennem Sognet førte en Vej, kaldet Thingvej. Den kom fra Holtbjerg, gik over Engen til Birk, omtrent midt mellem den nuværende Landevej og Jern-

banen, forbi Birk Gaarde, som den Gang laa længere mod Syd, stødte til den nuværende Vej ved Skovhus og fortsatte gennem Agerskov, Krogslund til Skovby.

I den sydlige Del af Sognet gik en Vej, kaldet Adelvej. Den kom fra Rind gennem Fastrup (forbi sorte Høj), Hauge, vistnok forbi Kolpenhøje.

Flere af de under »Oldtidsminder« nævnte Høje har ligget ved denne Vej.

De to sidstnævnte Veje havde Forbindelse med Horsensvejen længere mod Øst. Turen til Horsens har mange af vore Forfædre ofte taget. Der fortælles om Ole Krænsen, der handlede med »Kram«, at han gik hjemmefra Kl. 3 Morgen og var i Horsens Kl. 10 Fm.

Vejen fra Silkeborg mod Vest skulde have været ført over Gellerup Lund, hvor der var et større Vejknudepunkt, idet Vejene fra Ringkøbing, Holstebro, Skive, Viborg, Randers, Aarhus, Horsens, Vejle og Varde kunde siges at mødes der; men ældre Folk har fortalt mig, at de gode Mænd i Gellerup helst vilde være den Vej foruden, da man var bange, at der med den vilde komme formeget »Skarnsfolk«. Andre fortæller, at det særlig var Tinghuset, som Gellerupfolkene ikke var glade ved at faa. Herningfolkene var klogere. De arbejdede for at faa den — de fik den, og med den fik de mere.

Omkring Aaret 1876 gik der daglig 20 Spand Heste mellem Herning og Silkeborg med Kunstgødning til Købmændene i Herning. Fragten var 1 Kr. 16 Øre pr. Sæk = 3½ Mark.

1877 kom Banen, og den besørgede Kørselen betydeligt billigere.

Før 1886 gik Vejen fra Hammerum — Ø. Agerskov — Have o. s. v. ikke længere end til Høvejen fra Bjødstrup til Bjødstrup Eng. 1885 og 1886 anlagdes den videre mod Syd til Have Skole; derfra og til Køl-kjær kom den først omkring 1900.

Indtil omkring Aaret 1878 skulde hver Mand holde sit Vejstykke i Orden og levere sit Antal Tørv til Skolerne. Ethvert Stykke Vej var da heller ikke lige velholdt, ligesom Skolerne ikke ethvert Sted fra fik de bedste Tørv.

Vejmateriale findes flere Steder i Sognet. Ler findes mange Steder, Grus og Sand faar man særlig i Fastrup Bakke, Langelund og Kolpenhøje.

I 1919 købte Kommunen en større Grusgrav i Langelund.

I 1912 fik Hammerum sin »Hovedgade« asfalteret.

Enkelte Veje er flyttede, f. Eks. Vejen fra Fattigaarden til Kirken. Den gik i sin Tid lige fra Fattigaarden og op til Skellet imellem Fattigaardens og Bækgaards Jorder, hvor den svingede mod Øst hen til den nuværende Kirkevej.

Før 1876 skulde Beboerne fra Vraa m. fl. om ad Lund By for at komme til Herning. Først ca. 1875 eller 1876 kom Vejen fra Mads Poulsens og til Mosehuset.

I 1922 er enkelte Veje, f. Eks. den fra Bjødstrupvejen gennem Ø. Agerskov til Have Skole, gjort bredere, særlig af Hensyn til den megen Færdsel med Automobiler, og ved »Besse Bakke« er Vejen ført under Jernbanen ved en Viadukt.

Skolevæsenet.

Man træffer ikke saa sjælden paa en eller anden Bemærkning om, at man i Gellerup var de første i Herredet, som var med paa dette eller hint; og man kan vel nok uden Overdrivelse sige, at Gellerup Sogn paa mange Maader har været fremmelig, og at det som oftest har været med Tiden.

Jeg tænker mig, at en væsentlig Grund dertil har været, at Gellerup Sogn var et af de Steder, hvor den udvidede Skolegang først blev indført.

Beboerne i Gellerup Sogn har maaske ikke alle været lige begejstrede for at faa Skolegangen udvidet. Der er fortalt mig, at da Søren Krøjgaard i sin Tid fik sat igennem, at Børnene skulde i Skole 4 Dage om Ugen, blev Folk vrede paa ham.

Børnene var vel heller ikke altid lige glade derved. Jeg husker, da jeg, vel omkring 1886 eller 1887 kom op i ældste Klasse, gav Læreren os Besked paa, at vi skulde lære »den store Tabel«. Jeg husker da, hvor vred en af Drengene var derover. Han skulde konfirmeres paa den Tid og havde ikke mange Dage at gaa

i Skole i; men han førte et meget kraftigt Sprog og sagde til Kammeraterne: »Det er endnu aldrig i mine Dage sket, at det er forlangt af os, at vi skal lære den store Tabel, og jeg lover højt og dyrt, at Læreren aldrig skal faa mig til at lære den.«

Jeg lyttede til »Kammeraten«s bevingede Ord, men tænkte i mit stille Sind: »Ja du, der om $\frac{1}{2}$ Aar skal til København og i Handelslære, kan vel nok have Brug for det; men jeg, der vel alle mine Dage skal blive ved Landvæsenet, faar selvfølgelig aldrig Brug for den.«

Nu er jeg klar over, at vi begge har haft udmærket Brug for den store Tabel og mere endda.

Hvad Skolevæsenet i Gellerup Sogn angaar, vil jeg henvise til Hr. Evald Tang Kristensens interessante og fornøjelige lille Bog »Gellerup Sogns Degnehistorier«. Den koster kun 1 Kr. 25 Øre og faas hos Udgi-
veren, »Mindebo« pr. Vejle.

Man ser i denne Bog bl. a., at da den nye Skoleordning kom, omkring 1820, var der til Lund Skole 52 Familier og 54 Børn, nemlig Vraa 5 Familier og 12 Børn, Lund 19 Familier, 17 Børn, Gellerup By og Kirkestederne 28 Familier og 25 Børn. Distriktet havde 114 Tdr. Hartkorn.

Til Busk (Skovby) Skole med 49 Tdr. Hartkorn fandtes 28 Familier med 31 Børn, nemlig Frølund 5 Familier, 7 Børn, Ringstrup og Bjerregaard 5 Familier, 3 Børn, Busk 6 Familier, 9 Børn, Skovby og Nørum 10 Familier, 9 Børn, Bidsehoved og Krogslund 2 Familier og 3 Børn.

Der var da ialt til én Lærer, nemlig Degnen, 163 Tdr. Hartk., 80 Familier og 85 Børn.

Til Skolen i Birk (Skovhus) var der lagt: 59 Tdr. Hartkorn med 35 Familier og 47 Børn, nemlig Birk 16 Familier, 27 Børn, Agerskov 6 Familier, 9 Børn, Hamnerum 13 Familier, 11 Børn.

Til Biskolen i Have var lagt: 52 Tdr. Hartk. og 28 Familier med 21 Børn, nemlig Bjødstrup 5 Familier, 4 Børn, Langelund 6 Familier, 6 Børn, Fastrup og Have 17 Familier, 11 Børn.

Det blev da ialt til Læreren i Birk (Skovhus) 63 Familier og 68 Børn.

Der var i hele Sognet den Gang 274 Tdr Hartkorn, 143 Familier med 153 skolesøgende Børn.

Fra Aaret 1822 har man fast Skole i Birk; Læreren skulde desuden undervise i Biskolen i Have. Før den Tid havde hele den sydlige Del af Sognet kun Lærere, der gik »paa Omgang«.

Børnene fra Vraa skulde gaa til Gellerup Kirkeby, hvor Degneboligen laa. Det var derfor ikke til at undres over, at Beboerne i Vraa klagede derover og ønskede en Skole i Lund. Fra 1847—1881 blev der saa i Lund holdt Skole i den Bygning, som fra 1881 til 1911, da Jordlodden solgtes, blev benyttet som Udhus. 1881 byggedes Lund gamle Skole, som nedbrændte Natten mellem den 27. og 28. Juli 1919. Der byggedes da en ny og mere tidssvarende Skole omtrent paa samme Plads, hvor den gamle laa.

Busk gamle Skole er bygget paa samme Tid, som den i Birk, ca. 1822 eller 1823.

Den ny Skole i Busk er bygget 1863. Evald Tang Kristensen fortæller i sin Bog derom, at da han i 1866 kom der som Skolelærer, var der begyndt paa et Toilettrum til Læreren, men der fandtes intet til Børnene. Saadanne Forhold fandt endnu Sted i 1866—1876. Bedre var det ikke i Have Skole, hvor de sad rundt mellem Skræppe og Brændnælder. Paa dette Punkt var man altsaa ikke synderlig fremmelig i Gellerup Sogn.

Nogle smaa Bemærkninger, som er mig fortalt, kan maaske have sin Interesse.

I Have Skole havde man en Tid 3 Slags Gulv i Skolestuen, nemlig: brændte Sten, Kampesten og Brædegulv.

Thomas Nielsen sagde til Børnene i Birk Skole: »Eders Forældre har kun Interesse for brogede Køer og Klør Knægt. Aldrig har jeg været i saa død en Skole.«

Th. Nielsen boede i Birk Skole, men holdt Skole baade i Birk og Have. Han red til Have Skole, og mens han var i Skolen, stod hans Hest i en Jordhule i Kolpenhøje. Det var omkring 1862 og Aarene lige efter.

En Tid var det saaledes, at den Lærer, som skulde

undervise i Lund og Busk, boede i Degneboligen ved Kirkebyen. Et Jordareal paa ca. 18 Tdr. Land Hede, beliggende paa begge Sider af Frølund—Hammerum-Vejen, hørte til Degneboligen.

Efter 1890 er der sket store Forandringer paa Skolevæsenets Omraade.

Allerede 1887 begyndte man med Pogeskole i Lund Skoledistrikt. Lokaler dertil lejedes hos L. Krøjgaard, Gellerup By, og hos Niels Abildrup, Nørlund.

Lund Pogeskole blev bygget i 1891.

I 1891 byggedes ligeledes Pogeskolen i Birk. Den begyndte 1. Januar 1892. I Aarene 1907—1908 byggedes Hammerum Skole. Den inddeltes i 6 Klasser og indviedes i Forsommeren 1908. Samtidig solgtes Birk Skole med tilhørende Jordlod, og Skolens Personale m. m. flyttede til Hammerum Skole, der er bygget paa Fattiggaardens Grund.

Forskolen i Busk er bygget 1895, og Forskolen i Have i 1899. Alle Pogeskolerne omdannedes i 1901 til Forskoler i Henhold til Loven af 1899.

Gymnastiksalene ved de forskellige Skoler er bygget saaledes: Busk og Have 1908, Lund 1911, Gymnastiksalen i Hammerum er bygget samtidig med Skolen.

1908 indførtes Haandgerning som Fag i de forskellige Skoler.

Naar man tænker paa det Opsving, Skolevæsenet har taget i Løbet af de sidste 50 Aar, saa ser man, at Lærerne, som skal udøve deres meget betydningsfulde Gerning, har ganske anderledes gode Kaar at virke under nu end tidligere. Men der stilles ogsaa ulige større Fordringer til en Lærer nu end før. De saakaldte Vinterlærere, som underviste snart her, snart der, var ofte kun almindelige flinke Karle uden nogen som helst Eksamen. Men ogsaa Børnene har ganske anderledes gode og lyse Kaar i de store, lyse og luftige Stuer, end da de for 50 Aar tilbage maatte sidde i de smaa, lave Stuer i den lumre Luft, pakket sammen som Sild i en Tønde. Jeg husker fra min Skoletid, at vi i Birk Skole var saa mange, saa nogle sad ved Vindueskarmene, naar vi skulde skrive. En havde en mere varm end behagelig Plads i Kakkellovnskrogen med Tørvekassen

som Bænk. Naar man husker paa, at Tørvekassen var uden Laag, og Kakkellovnen ofte var rødglødende, saa forstaar man let, at den Plads ikke var misundelsesværdig.

Evald Tang Kristensen skriver, at den første Degn, man ved af at sige i Sognet, hed Søren Eliæsen og var der fra 1699. Han var en alsidig og nævenyttig Mand; han forstod bl. a. ogsaa at tække med Bly.

Til Tider er der i nogle af Skolerne afholdt Aftenskole for de unge, hvorved der er givet Undervisning i skriftligt Arbejde, Regning, Historie m. m.

Fattiggaarden

købtes til dette Brug i Aaret 1871 og hed før den Tid Toftegaard. Den brændte 1878 paa Stuehuset nær. Branden opstod en Søndag. Under Gudstjenesten kom der en Mand og stak Hovedet ind ad Kirkedøren og afgav Meddelelsen. Provst Blom sagde, at de Mænd, som ikke var til Alters, helst maatte løbe og deltage i Slukningsarbejdet, og i Løbet af kort Tid var de fleste mandlige Kirkegængere paa Vej til Brandstedet. Peder Larsen i Agerskov var Brandfoged, men da der om Natten samledes en Del — ogsaa uvedkommende — til, og de fik fat i en Del Brændevin, kneb det ham at holde Orden og Justits dernede, idet en Del drak sig fulde. Der var den Gang Plads til 22 fattige paa Gaarden.

1896 blev der indrettet Alderdomsasyll i Fattiggaarden.

En Del af dens Jordareal er taget i Brug til Hammerum Skole, Havebrugsskole, Børnehjemmet og Lystanlægget.

Sundhedskommissionen.

Som enhver anden »større« By har Hammerum en Sundhedskommission, og den maa jo ogsaa betegnes som hørende ind under det kommunale.

Denne Kommission blev nedsat i Oktober 1897 og kom da til at bestaa af Iver L. Stampe, Formand, Kr. Knudsen og Peder Larsen af Agerskov, Jens Bjerre-

gaard og Otto Mortensen, Hammerum.

Dens nuværende Formand er Harald Olsen.

Lystanlæget.

Dette er anlagt 1907, saavidt vides paa Sogneraadets Initiativ, og er beliggende tæt vest for Tornebuskehøj. I Anlæget er rejst enkelte Mindestene for Mænd, hvis Minde bør bevares i Gellerup Sogns Historie.

Den 4. November 1909 afsløredes en Mindesten for Grosserer P. F. Nielsen, og een til Minde om Inger Marie Fengers Legat.

Paa den ene Side af P. F. Nielsens Mindesten, der er af Granit, er anbragt hans Portrætmedaillon samt en strikkende Kvinde og en ung Mand, der gaar med Uldpakken.

Stenen har følgende Indskrift:

Ved Ungdoms Virke
Du vinder frem,
Din Ungdomskirke
Dig vinker hjem.

Født d. 4. — 11. — 1839, drog ud 1857. Borger 1870. Død d. 20. — 2. — 1905. Skænkede 1886 et Orgel til Gellerup Kirke. 1905 Legater til trængende og til Havebrugsskolen.

I taknemlig Erindring satte Gellerup Kommune dette Minde 1909.

Joh. N. Fenger drog som ung til Amerika. For at hædre sin Moders Minde, stiftede han et Legat paa 2000 Kr. for værdig trængende i Gellerup Sogn. For ham er der rejst en Mindesten, som har følgende Indskrift:

Inger Maries Legat, stiftet af Joh. N. Fenger.

St. Poul, Minnesota,
Sin Moder et Minde,
Hvor et Moderhjerte slaar,
Der en Minders Kilde rinder,
Og der ejes Barndomsminder,
Skær af Evighedens Vaar.

Gellerup Sogn satte denne Sten Aar 1909.

1912 rejstes en Sten til Minde om Thomas Nielsen, som Tak for det Arbejde, han har øvet til Gavn for Sognet, saavel i politisk, skolemæssig og religiøs Henseende. Stenen er af bornholmsk Granit og bærer følgende Indskrift:

Th. Nielsen. Lærer i Birk 1862—1881.
For Hjem og Samfund, Skole, Kirke
Du øved et velsignet Virke.

Venner i Gellerup rejste denne Mindesten 1912.

Legater.

Enkelte af de Mænd, som drog ud fra Gellerup Sogn, og som naaede at faa rigeligt af jordisk Gods, har med Kærlighed og Forstaaelse tænkt paa de Mennesker i deres Fødesogn, som havde faaet mindre, og enkelte af de i Sognet fødte, eller af dem, som nedstammer fra Sognet, har stiftet Legater i velgørende Øjemed.

Det ældste af disse er

De lundske Friboliger.

Disse er oprettet af Klædehandlerne Ole og Jens Lund i København i Begyndelsen af Aaret 1800. Huset, der er beliggende tæt syd for Kirken, nedbrændte i Aaret 1847. Efter Branden blev der opført et nyt Hus, med Friboliger til 4 enkelte Personer.

Efter at Fattiggaarden var købt, vilde en Del af Sognets Beboere — særlig fra Nordsognet — have Friboligerne revet ned, da Huset trængte til en større Istandsættelse.

Dette gav Anledning til en Del Uenighed i Sognet, idet Søndersognets Beboere for største Delen var af den Mening, at naar Huset var skænket af den lundske Familie til Fribolig for Smaakaarsfolk i Sognet, kunde man ikke forsvare at nedrive det.

Kristen Hulmose i Langelund var især en ivrig Talsmand for den sidstanførte Mening.

I enhver Krig er der altid nogle morsomme Momenter. Saaledes ogsaa her. Bl. a. fortælles der, at Sogneraadet holdt paa at sælge Huset til Nedbrydning.

Det traf sig nu saaledes, at Striden stod paa tæt før et Sogneraadvalg, og det var derfor ikke saa underligt, at man delvis gik til Valg for eller imod Salget.

Som Led i Agitationen benyttedes flere Fremgangsmaader. En Mand fra Sydsognet (imod Salget) begav sig, efter at have afgivet sin Stemme, hen til en Mand i Nordsognet (for Salget) for at købe en Hest.

Om Hestehandelen kom i Orden, melder Historien ikke noget om, men adskillige fik sig en god Latter, da Handelen trak saa længe ud, at »Manden nordfra« — der forresten nu er død — kom for sent til Valg. Og adskillige mente, det var paa Beregning, at Manden fra Sydsognet havde saa god Tid den Dag.

Paa Kirkegaarden staar der en Mindesten, der bærer følgende Indskrift:

»Minde over Ane Lund, født Sivertsen, i September 1736, død i April 1817, og hendes to Sønner, Jens Lund, f. 1760, d. 1824, og Ole Lund, f. 1768, d. 1843, der skænkede de lundske Friboliger«.

Der blev nu tegnet en Del frivillige Bidrag — flere Bidragydere gav hver 12 Rdr. — og den Lundske Familie gav yderligere et Legat paa 500 Kr., hvis Renter skulde anvendes til Husets Vedligeholdelse. Huset blev sat i Stand og indrettet til Bolig for to Familier.

Den første Bestyrelse er, saavidt vides, valgt af Bidragyderne, den supplerer sig selv, og Sognepræsten er født Medlem deraf.

Den første Bestyrelse var Provst H. Blom, Lambert Christensen og Kr. Hulmose. Dens nuværende Bestyrelse er Sognepræst Nielsen-Vrads, Tømremester Jens Jensen, Hammerum, og Gaardejer, Amtsraadsmedlem Niels Sjørvad, Langelund.

Friboligerne beboes f. T. af to enlige Personer, der hver har sin lille Lejlighed. Begge nyder Alderdomsunderstøttelse.

Grosserer af København, Palle Fløe Nielsen og Hustru Caroline, f. Pedersen, har i deres Testamente af 10. Januar 1903 med Tilføjende af 24. Septbr. og 26. Oktbr. og med allerhøjeste Konfirmation af 28. Oktbr. s. Aar stiftet følgende Legater til Gellerup Sogn:

Til værdige trængende (med Tiden kan der tilfalde disse Kr. 65,000 ÷ Arveafgift).

Til Oprettelse af en Havebrugsskole for Hammerum Herred, beliggende i Gellerup Sogn, med Fradrag af Arveafgift med Tiden ialt 180,000 Kr.

Til Børnehjemmet Gamle Minder 25,000 Kr.

Snedker Johan Fenger i Amerika (Søn af Gaard-ejer Jens Fenger, Gellerup Kirkeby) har skænket 9000 Kr. til et Legat for værdige trængende i Gellerup Sogn, og kaldt det »Inger Marie Fengers Legat« efter hans Moder og til hans Moders Minde. Dette Legat er kommet i to Ansnit, det første vistnok i 1903, det sidste i 1920, henholdsvis 2000 og 7000 Kr. Af sidste Del maa dog ydes ca. 50 Kr. aarlig til en velbegavet Dreng eller Pige, som ønsker at studere.

Landpost Jens Lind Mikkelsen, som døde i Aaret 1918, har i sit Testamente oprettet et Legat, for værdig trængende i Gellerup Sogn, stort 8000 Kr. Hans Plejedatter nyder Renterne af Legatet, saa længe hun lever; først ved hendes Død bliver det frugtbringende for trængende i Sognet.

Havebrugsskolen,

hvtill Grosserer *P. F. Nielsen* har stiftet et Legat, der bestyres af Sogneraadet, skal opføres i Gellerup Sogn. —

Til denne Skole skal alle i Hammerum Herred have Adgang. Undervisningen skal enten være hel gratis eller i hvert Fald meget billig.

Paa det Stykke af Fattiggaardens Jord (ca. 8. Td. Land), hvorpaa man har tænkt at opføre Skolen, er f. T. en Iagttagelsesplantning, der administreres af Landbo- og Husmandsforeningen.

I tre Aar har man søgt at finde nogle Arter af Frugttræer, som særlig egner sig til Dyrkning her paa Egnen. I 1922 er der med disse (ca. 300) Frugttræer tilplantet ca. 3 Tdr. Land af Havebrugsskolens Areal. Man haaber ved Hjælp af denne saakaldte »Iagttagelsesplantning« at finde de rette Sorter.

Øst for lagttagelsesplantningen har Hammerum Herreds Landboforening en *Forevisningsmark* paa én Td. Land, og øst derfor ud til Kirkevejen har Gellerup Sogns Husmandsforening en *Forevisningshave* paa én Td. Land. Naar Havebrugsskolen bliver bygget, har man tænkt denne Forevisningshave anvendt til Bolig og Have for én af Skolens Lærere. Resten af Havebrugsskolens 8 Tdr. Land dyrkes af Fattiggaarden og anvendes til et bredt Læbælte mod Vest og Nord.

Kendte Mænd.

En Del Mænd, hvis Navne er kendt viden om, nedstammer fra Gellerup Sogn. Saaledes kan nævnes Naturforskeren *Peder Vilhelm Lund*, Historikeren *Troels Lund*, Professor *Birck* m. fl.

Ogsaa indenfor Handelsstanden er Sognet smukt repræsenteret. Lad mig her nævne to Mænd fra Gellerup, som begge begyndte med at »gaa med Pakken«, men som senere drev det til noget stort, og som brugte deres Formuer paa en smuk Maade. *Chr. Møller Andersen* begyndte sin Forretning i Trikotage først i Tredserne i København. Hans Enke lever endnu og er 83 Aar gammel. Da de ingen Børn havde, tog de 10 Plejebørn. Desuden oprettede de i Aaret 1881 Børnehjemmet »Kana«, som nu er delt i to Hjem, hvoraf det ene ligger i Jernbaneallé 68, Vanløse, det andet ligger paa Holgersvej 1 i Charlottenlund, hvert af Hjemmene har Plads til ca. 15 Børn.

P. F. Nielsen er født i Birk, og var en Broder til Professor Bircks Fader. Han fik Borgerskab 6. Oktbr. 1870. Han tjente en meget betydelig Formue, hvoraf en Del er kommen Gellerup Sogn til Gode. Se Legater, Side 148.

Tatere.

I ældre Tider saa man ikke saa sjældent Tatere i Gellerup, selv om de ikke kan siges at have haft deres »Hovedkvarter« der.

Troels Lund skriver om dem, at de 1512 kom til Sverrig — senere kom de til Danmark.

Aar 1536 kom den første Udvisningsordre, efter hvilken de skulde være ude af Landet i Løbet af tre Maaneder.

Kristian III udstedte et aabent Brev, hvori han skrev, at de drager omkring og stjæler og bedrager, og hvem der kan omkomme en Tater, maa straffe ham paa Livet og frit beholde, hvad Gods Tateren havde. Den Lensmand, som ikke paagriber Taterne i sit Len, skal betale den Skade, Taterne forvolder.

Syv Aar senere udstedte Fr. II et lignende Brev.

I en Forordning af 1589 befales det Lensmændene i Danmark og Norge at lade alle Taternes Førere og hele Følge dræbe, dersom de ikke forlod Landet.

Jeg har læst i en meget gammel Bog for ca. 13 Aar siden, at der ligefrem blev holdt Jagt paa Taterne.

Taterne selv drev ogsaa Jagt. Det kunde nok ske, at en Flok slog sig ned ved et Havegærde, stak en Medestang med Krog og Orm over Gærdet, hvor Hønsflokkene soled sig. Naar saa en Høne »bed paa Krogen«, fik Taterne billig Hønssteg.

Naar de tiggede Flæsk, og en Kone nægtede at give dem noget, sagde de ofte: »Gid du selv maa kvæles i det, din gerrige Mær.« Bød man dem et Stykke Brød, sagde de som Regel, at de kunde hverken bide eller bære det.

De vilde kun have »Tilmad«. Naar de tiggede, sagde de f. Eks.: »Haar du et en Støk Flæsk saa stuer, som en Nejl er stuer«. Naar Konen i Huset saa tog Kniven og vilde skære noget af til dem, fortsatte Tiggeren: »Skjær endele et i di Fenger, bette Muer«.

En af Rakkerne eller Natmændene kaldtes »Kryk-Hans«. Han gav sig af med at feje Skorsten. En Gang faldt han ned gennem en saadan. Konen, som stod ved Komfuret, blev lidt forbavset, men Hans sagde: »Om Forladels, Frue! A kommer saa dristig«.

De omtaltes som *Han* eller *Hun* Rakkere. Der fortælles, at en Amtmand i 1819 henvendte sig til Regeringen for at anmode den om at skaffe dem bedre Kaar. Det foresloges da, at sætte dem i Tugthuset, dog ikke som almindelige Fanger, men for at lære at arbejde. Andre vilde man have anbragt i Hæren, og

der holdtes til Tider ligefrem Klapjagt paa dem, og de førte en kummerlig Tilværelse i Betragtning af, at de dog ogsaa var Mennesker med en udødelig og dyrekøbt Sjæl.

De levede mest af Tyveri, Tiggeri, Lapperi, foruden lidt Fortjeneste ved Flaaning af Dyr, som ingen andre vilde »trække Kjolen af«.

Originaler.

Der er allevegne Mennesker, som fører en underlig Tilværelse og som endda tilsyneladende befinder sig helt vel derved.

Jens Christensen (Felding) eller Tanningjens og Marie var to af dem. De boede i min Barndom i et lille hvidkalket Hus lidt øst for Mads Knudsens Gaard i Bjødstrup. De levede af at spaa, tigge, plukke Lyng og stryge Halmsimer.

De havde kun én Stue. Paa den østre Væg havde Kakkelovnen sin Plads. I det nord-østlige Hjørne stod Sengen. I det nord-vestlige Hjørne var et Net af Halm-simer; der blev sagt, der var Spisekammer indenfor, men der var ogsaa Tider, da der gik en Gris derinde.

Op imod den vestlige Væg stod en gammel Dragkiste, hvorpaa stod nogle Kopper m. m. To Pinde fra Dragkisten og til »Spisekammeret« (»Grisehuset«) tjente til Sæde for Hønsene.

Mod Syd fandtes Vinduerne, og derindenfor stod en Kasse eller lignende, der tjente som Bord, noget lignende stod midt paa Lergulvet.

Disse to Mennesker spiste ofte selvdøde Kalve og lign, som havde ligget paa Møddingen et Par Dage, og man forstaar ikke, at de ikke døde deraf. Tilsidst blev det dog for slemt, og de kom paa Fattiggaarden. Men da de kom under de nye Forhold, blev vadsket rene og fik god og sund Føde, saa varede det ikke længe, før de gik bort, men begge naaede en høj Alder.

Man siger, at hvem der lyves død lever længe. Det passede paa dem begge.

I deres yngre Dage — jeg ved ikke, om de var gifte

eller kun forlovede — tjente Marie paa Bjødstrup, og Jens tjente i Gjødstrup Præstegaard.

Forholdet havde næppe været til ug; thi Marie vilde ikke besøge Jens. Han fik da en Kammerat til at skrive til hende, at Jens var død og skulde begraves den og den Dag.

Den paagældende Dag kom Marie anstigende i Sør-gedragt m. v. just i det Øjeblik, som Jens trak gennem Gaardsleddet med en Ko.

Marie udbrød: »Men Jens, æ du et dø«?

Jens svarede paa dette personlige Spørgsmaal et afgjort »Nej«!

Nu vilde Marie have at vide, hvorfor han dog havde narret hende saa skammeligt, og Jens undskyldte sig med, at naar hun ikke vilde komme og besøge ham, saa maatte han jo finde paa ét eller andet for at faa hende til det.

Dog var det ikke alene sig selv, men senere ogsaa Marie, han løj død.

Han holdt de senere Aar meget af at klage sig, og særlig at klage sig over Maries Sygdom, da han saa mente, der vankede lidt mere i Tiggerposen.

En Gang kom han til Jacob Kjærsgaard.

Jacob spurgte: »Naa Jens, hvorledes har Marie det«?

Jens: »Ja, no æ hun dø«.

Jacob: »No æ hun no dø«?

Jens: »Ja, de vel sej, hun wa da et dø, da a tu hjemfræ, men hun wa møj reng, saa nær a kommer hjem, saa æ hun da dø«.

Men Marie levede mange Aar efter den Tid. Jens var født 3. Septbr. 1820, han døde den 14. Maj 1907.

Navnet »Tanningjens« havde han faaet ved, at han i sin Tid drog rundt til Markeder og drev Terningspil.

Søren Hampen.

Søren Hampen siges at være af Taterslægt. Han var en Original i allerhøjeste Grad. Han tog en lille Tur til Amerika, men var paa Turen saa uheldig, at »glemme« sin Kone derovre. Der paastaas, at hun havde andre venskabelige Forbindelser. Efter sin

Hjemkomst byggede han sig et lille Hus øst for Landevejen mellem Vraa og Lundhuse.

Søren var fuld af Kunster. Naar han var fuld, var han ofte ond, men altid var han rede til en Spas, og da han var ualmindelig snu og durkdreven, trak den, der indlod sig med Søren, som Regel det korteste Straa. Jeg skal kortelig prøve at give nogle Eksempler derpaa, idet jeg dog maa bemærke, at kun den, der har kendt Søren og set »Blinket« i hans Øje, naar han »tog Skæget af« én eller anden, kan rigtig nyde hans Lune.

En Gang var Søren paa Vej hjem fra Herning kommet op at køre med en Mand fra Sunds. Da de kom til Lund, fik Søren Manden til at holde stille, da han nu ikke skulde med længere.

Søren trak en fyldt Brændevinsflaske op af Lommen og spurgte: »Vil du ha en Dram?« Kudsken sagde: »Ja Tak«, og han glædede sig til at faa sig en lille »Gibenakker«, men Søren sagde tørt: »Saa kan du ta ind i Sunds Kro og kyew dæ jæn«, saa satte han Flasken for Munden, tog et Par Slurk og forsvandt.

En Dag kom han ind i Sunds Kro, hvor Kromanden og Mølleren sad og nød en Genstand. De gjorde i en Fart den Handel med Søren, at han skulde have en Kaffepunsch for at fortælle en Historie. Søren nød med Velbehag Drikken, mens de to Herrer stadig mindede ham om Historien. De fik den — men først da Søren havde drukket sin Genstand, og de vilde maaske lige saa gerne have undværet den. Historien lød i Korthed saaledes:

En Møller og en Kromand mødtes efter Døden paa et slemt Sted.

Kromanden spurgte: »Hvorfor er du kommen her?« Mølleren: »Mit Maal var for stort; men hvorfor er du kommet her?«

Kromanden: »Mit Maal var for lille«.

Før de fik set sig om, var Søren ude af Døren.

En Kone i Ikast kom en Gang i sin Nød til Søren og lovede ham fire Potter nymalket Mælk, dersom han kunde faa hendes Mand bort fra Kroen, hvor han havde siddet og spillet Kort i to, tre Dage, og hun var bange,

han skulde tabe deres sidste Ko til den Gaardmand, som han spillede med.

Søren gik hen paa Kroen, hvor han stillede sig op indenfor Døren, mens han lod Tommelfingrene løbe rundt om hinanden. Søren saa meget bedrøvet ud. Den omtalte Gaardmand bød Søren en Genstand, men Søren havde ingen Lyst dertil. Dette vakte Opmærksomhed.

Saa kom Løsningen paa Gaaden: Han havde set saadan et sørgeligt Syn. Paa Vejen derhen havde han set en Mand ligge i Grøften og være helt skamslaet — om han var levende eller død, var han ikke klar over. Men det var tydeligt at mærke paa Søren, at det havde gjort et vældigt dybt Indtryk paa ham.

Gaardmanden smed Kortene, sprang op og raabte: »Vis os hvor Manden ligger, er der Liv i ham, maa han dog reddes!«

Søren gik frem ad Vejen med de andre Krogæster i Hælene. Da de var kommet et godt Stykke bort fra Kroen, pegte Søren over i modsat Vejgrøft som den, hvorved han selv gik, og sagde med det lunefulde Blink i Øjet: »Han leger dær øwer«.

Det var en »Graamand« — en Øldunk, som laa og var slaet itu. Kortspillerne forsvandt slukørede hver til sit, — Søren havde tjent fire Potter Mælk og reddet Husmandens Ko.

En Gang kom han ind i Bøgild Kro: »Ka a fo en Bøf faa mi Peng?« »Ja, naturligvis ka du de«, svarede Kromanden.

Søren fik Bøffen, som han spiste; han lagde derefter 15 Øre paa Disken og vilde gaa. »Nej holdt«, sagde Kromanden, »den gaar ikke«. Søren svarede lunt: »De æ mi Peng — A haar et flier, o du haar sjæl saa, A ku fo en Bøf faa dem«. Saa gik Søren.

Søren tog undertiden langt bort til andre Sogne. Overalt var han ledsaget af sin lille Hund, som hed Polle. Paa sine Vandringer solgte han »Revlingelimer« d. v. s. Fejekoste; de brugtes særlig i Lo og Lade, dog mange Steder ogsaa i Stuerne. Desuden havde han Karskrupper m. m., alt af eget Fabrikata. Han gav sig ogsaa af med at spaa. — »Jeg spaar«, sagde han, »hver-

ken i Kort eller Kaffe-grums, men jeg ser paa de Tegn og Linier Vorherre har skabt«. Han har da ogsaa spaaet mange — og hans Spaadom har ofte slaaet til. »Lever du længe, saa bliver du gammel, faar du mange Penge, saa bliver du rig«, denne Spaadom har han udtalt til mange, og den slog altid til.

En Gang var han paa Vej hjem fra en af sine Ture. Han kom op at køre med en Landmaaler. Søren fik da den Tanke, at da han og Landmaaleren om lidt skulde til hver sin Side, og da Landmaaleren var kørende og Søren var gaaende, var der noget rimeligt i, at den første kørte Søren hjem.

Han fortalte da Landmaaleren, at han stod for at skulle have sin Jord maalt op, opgav at have et større Antal Tdr. Land o. s. v. Resultatet blev, at de kørte om for at se paa Sagerne. Ankommen til Søren's lille, bitte Hus udbød Landmaaleren: »Ja, men der er da ikke saa mange Tdr. Land«!

Men Søren, der allerede var hoppet af Vognen og paa saa lang Afstand, at han ikke kunde naas med Pисken, tog sit mest enfoldige Ansigt paa og sagde: »Ja, husk nu paa, at det største Areal har jeg nedad«.

Noget lignende bar han sig ad overfor en Handelsmand, med hvem han ogsaa var kommet op at køre. Denne skulde købe hans Ejendom, hvorpaa Søren havde opgivet at kunne holde 20 Køer.

Da de naaede Søren's Ejendom, udbød Handelsmanden ærgerlig: »Der, paa de 75 □ Alen Jord, kan der da ikke holdes en Besætning paa 20 Køer«, men Søren, der som sædvanlig havde fjernet sig, saa han var udenfor Rækkevidde, naar det springende Punkt kom, svarede, idet han saa troskyldig paa Manden: »Jou, naar bare A haar naa stærk Reb paa dem, saa skal A nok hold dem«.

Engang var han kommet til Kølkkær. Men da ingen vilde have ham i Seng, fordi hvem der kendte ham var klar over, at han havde andre Følgesvende end Polle, saa var Søren i Knibe.

Han kom da ind et Sted, hvor man, som Skik var paa hin Tid, var travlt beskæftiget med at »luffe Tou«, karte o. s. v. Indenfor Døren laa en stor Stabel »Luffer«

og »Tejer«. Søren stod med Ryggen til dem og tiggede om en Seng at sove i, han var blevet saa daarlig tilpas. Men man havde ingen Seng til Søren. Pludselig segner Søren besvimet ned i hele »Uldhistorien«. Der tog han ingen Skade; men Folkene blev ængstelige for at han skulde dø, de fik i en Fart Søren i Seng, hentede Draaber o. s. v. Men hvem der grinte lumsk — naar ingen saa det — det var Søren.

Hans største Lyst var at drille Gendarmerne, af hvilke der var en Del i Herning. Derom gaar der mange Historier. Jeg gengiver nogle enkelte, saadan som Søren Hampen selv har fortalt mig dem, men derfor kan jeg ikke indestaa for Sandheden af dem.

Søren fortalte: »En Dau stu A ind i en Butik i Herning. Dæ wa manne Folk; di snakked o prated, men engen brø sæ om mæ. Saa tent A, te A osse gjan vild ha en Uerd indfor, o saa da di snakked om Peng, saa sejer A, te dem ku en sajt fo nok aa, A lawed sjel mi Peng. Da A haad saa de, saa haad A hiele Ueret. O navnli war Gendarmeren møj interesieret deri, o han bad mæ, om A da et kund lær ham o law Peng. Jou, saa A, de kan A godt, men saa maa du følle mej ud i æ Hje, dæ haar A mi Værkstej, for saan en Værkstej mo et leg faa tæt ve Alfar Vej, saa ka de nem blyw opdawed. Vi trasked saa astej ud i æ Hie, o da vi wa kommen en gue Støk hen, saa smed A mi Frak, plokked nown Rævlinger, bandt en Kaarskropp, o saa ga A den te æ Gendarm o saa: »Se dær æ no en Fem-otywør, saan lawer A dem.«

En Gaang kom A te o snak mæ en Gendarm; saa sejer A te ham: »Hør Hr. Gendarm, haar en fremmed Mand Lov te o sej ud i mi Haw om æ Næt o row, saan te A et ka sow«. »Nej«, sejer han, »de maa han et. De ka han blyw straffed for, næ de gjentaar sæ«.

Vi bløw saa enig om o ta ham en Næt. Vi sad o vent te laant ud o æ Næt, men der kom engen Mand. Men saa da æ Klok wa bløwen henad fir, saa æ dæ jen ud i æ Haw de sejer »Kuk kuk«. Saa sejer A te æ Gendarm: »Ja, dæ ka du no sjæl hør, no rower han ijen«. Gendarmeren bløw saa gal, te han et engang prøwed o, om han ku fang æ Kukkmænd.

En naan Gaang haad A en faale Komers mæ en Gendarm. En Mand var i Retten. De war A osse. Mens vi sad o vent, saa klawed den hæ sølle Mand sæ ve, te han war mistænt for o ha stjaalet en Støk Lat (Lærred), o han vest et, huden han skuld red sæ ud a den Klemherk. A haad undt aaed faa ham, o saa sejer A, te han ku bare sej, te han haad fot ed a mæ. De gjor han saa, o saa kom der jo Boj atter mæ, o di vild jo saa ha o ved, hur A haar faat de Lat fræ. A swaar, te a haar kjøjt de aa en Mand i Birk. Dæ bløw saa send en Gendarm mæ mæ derøwer. Vi banked o æ Dar, o æ Gendarm opga den her Mands Navn o spuer, om han wa hjem. »Nej«, saa den Kuen, dæ lokked op, »han æ rejst te Amerika for 8 Dau sinn«. De vest A nok, o saa sejr A: »Ja saa maa vi derøwer«; men de kom vi ligot et, dæ bløw et gjor mier ud a de.

En Gang var Søren i Herning. Ud for »Vestjylland« var der samlet en Del unge Mennesker. En af de unge Mænd var lige kommet hjem efter at have været Dragon, og han fortalte vidt og bredt om den uhyre store Dygtighed, hvormed han kunde ride selv den mest balstyriske Hest i hele den danske Arme.

Ungdommen var meget betaget deraf; men saa siger Søren Hampen: »Da ka A sej dæ jen, du et ka ri«.

Den vældige Rytter protesterede.

»Jou, du ka et ri den Sætkrøw swærre, der staa der«, sagde Søren.

Dette havde nær forskaffet Søren en Lusing; men en Del af de unge holdt Sørenes Fjende tilbage.

En Del af de sidste Aar af sin Levetid havde Søren en Kvinde hos sig. Der blev bebrejdet Søren, at han havde taget hende ind, da hun, hvis Navn var Ane Marie Grønning, havde dræbt sin Mand ude paa Dejbjerg Hede. Søren svarede: »Aa, hun lo ud i æ Vejgrow o war saa rime«.

Til en anden sagde han: »Ja, hun haar da været 16 Oer i jen Plads (Tugthuset). De tøgges A, der æ en gue Anbefaling.

Søren Hampen var født i Gellerup den 24. Juni 1825. Han kom paa Fattiggaarden den 2. Aug. 1900 og døde paa Herning Sygehus den 11. April 1904. Sø-

rens rette Navn var Søren Sørensen, hvad der ogsaa fremgaar af den lille Mindesten, som staar paa hans Grav, som findes i det sydvestlige Hjørne af den gamle Kirkegaard.

Sagn.

En Del af de mange Sagn, som paa Egnen gaar Mand og Mand imellem, dog ikke saa meget nu som tidligere, knytter sig til Gellerup Sogn.

Evald Tang Kristensen, der begyndte den Virksomhed, der har gjort ham næsten verdensberømt, Indsamling af gamle Sagn m. m., mens han boede i Gellerup Sogn, nævner dem i »Jydske Folkeminder« III Samling. Der er ikke Plads her til at komme nærmere ind paa dem, men jeg skal bare nævne en Del af dem, saa Læseren ved, hvorfra de stammer, naar de fortælles, samt hvor den der vil kan søge nærmere Oplysninger derom.

Jeg nævner kun Sagnets Navn og Byen, hvortil det er knyttet.

Sagnet om »Luftfarten« knytter sig til Fastrup. »Fra Dam til Bakke« til en Mand fra Gellerup. »Bjerremandens Potter« til Klokketårnet. »De smaa Dukker« til Frølund. »To Drengene« til Albukrog i Gellerup og Vigs Bro. »Ellepigen laaner Klæder«, til en Gaard i Gellerup. »De underjordiske Salve« til Kroglund. »Nisseholt« har Navn fra en Gang Nissen paa Vig og Lundgaards Nisse røg i Totterne paa hinanden paa det Sted. Sagnet om »Læderbukserne« knytter sig til den gamle Præstegaard. »Damhesten« til Fastrup. »Lindormen« Gellerup Kirke (m. fl. Steder). »Kong Peders Høj«, deri skal en Konge ligge begravet med en Guld-sabel ved Siden. Ved Udgravninger fandtes et Bronce-sværd, som opbevares i Oldsamlingen i Aarhus. »Plovkøring« foregaaet ved Skellet mellem Lund og Gellerup. »Den skønne Forbryderske« var fra Østergaard i Lund og skal efter Sagnet være blevet henrettet nord for Kirken. »Trinneks Hul«, deri omkom en ond Kvinde ved Navn Trinnek fra Gellerup. »Heksemalkning« knyttet til en Gaard i Kirkebyen, og »Skatten i Kolpenhøje« knytter sig til denne Høj o. s. v.

De politiske Forhold.

Hvad de politiske Forhold angaar, saa har saa godt som alle Sognets Beboere »hældt til Venstre«.

Da Forliget i 1894 blev gennemført mellem de moderate Venstre og Højrepartiet, blev Venstre i Gellerup Sogn i Lighed med, hvad der skete saa godt som over hele Landet, delt i to Partier, der til Tider stod ret skarpt overfor hinanden.

Da Venstre mange andre Steder i Landet samledes igen, kunde man mærkelig nok ikke enes i Herningkredsen, men man opstillede gentagne Gange to Venstremænd imod hinanden ved Valget til Folketinget.

Under disse Kampe sad Gellerup Sogns Beboere ikke i Kakkellovnskrogen og strøg Halmsimer, men en Del af dem var rigtig i Vinden.

Første Gang, Vestergaard og M. Grønbæk var opstillede imod hinanden, afgav 94 pCt. af Sognets Vælgere deres Stemme.

Efter den nye Valglovs Vedtagelse i den danske Rigsdag, blev der oprettet Venstrevælgerforeninger i alle Sogne i Kredsen. I Gellerup Sogn arbejdedes meget energisk, og det lykkedes at faa en stor Tilslutning, saa Sognet nu har den største Venstrevælgerforening, der findes i hele Kredsen. Den har et Medlemsantal paa 456. Foreningens Formand er Jeppe Kjærsgaard.

Nu staar Venstre enigt i Sognet, men imod Venstre er baade Højre (Konservative) og Socialdemokratiet. De sidste har faaet et Medlem valgt ind i Sogneraadet.

Socialdemokratisk Forening er stiftet den 14. Marts 1918 med 15 Medlemmer. Foreningen har haft jævn god Fremgang og har i September 1921 ialt 58 Medlemmer. Dens Formand var Baneformand Jensen, der døde 7. Oktober 1922.

Foruden denne Forening har Socialdemokraterne en Ungdomsforening, hvis Navn er »Socialdemokratisk Ungdomsforening«.

Denne Forening har til Formand Banearbejder Knud Knudsen. Den øvrige Bestyrelse bestaar af V. Jørgensen, Næstformand, A. Larsen, Kasserer, N. Sørensen, Sekretær, samt K. Nielsen.

Foreningen havde i September 1921 54 Medlemmer. Magnus Christensen, Herning, og Formanden er dem, som særlig har arbejdet for Foreningens Tilblivelse.

Disse to sidstnævnte Foreninger er endnu ret unge, saa de endnu ikke i saa høj Grad har haft Lejlighed til at vise, hvad de dur til; men deres Ledere staar med Tro paa deres Sag og nærer store Forhaabninger om et stort Resultat, og hvor der er det, der opnaas ogsaa som Regel noget.

Valgdeltagelsen til Folketinget var i Aaret 1920, da der var Valg to Gange, saaledes:

	St. 26. April 1920.	St. 6. Juli 1920.
Venstre	676	639
Konservative	51	63
Social-Dem.	58	56
Radikale	14	15
Erhvervspartiet		5

Gellerup Sognekirke.

Noget af det ejendommeligste, som findes i Sognet, er den gamle ærværdige Kirke; men Sognets Beboere er saa vant til at se den baade udvendig og indvendig, saa kun de færreste lægger Mærke dertil, og mange har vel ogsaa kun liden Sans og Interesse derfor.

Men det vigtigste er jo heller ikke dette at se paa selve Bygningen, men dette, at komme og høre Guds Ord og bevare det. Og glædeligt er det, at der igennem mange Aar har været fyldt Kirke til Gudstjenesterne.

Vel er maaske en Del kommen i Kirken, fordi det var Skik og Brug, dog, de fleste kom af Trang til at høre Guds Riges Sandheder.

Det er ikke nu som før man fik Aviser, da skulde én fra hvert Hjem i Kirke, for at høre de Bekendtgørelser, som blev oplæst af f. Eks. Sognefogden uden for Kirkedøren (Kirkestævne) efter endt Gudstjeneste.

At Kirken er af stor historisk Betydning, viser følgende Citater:

I »Udsigt over Danmarks Kirkebygninger fra den

tidligste Middelalder« af J. B. Løffler, trykt 1883, S. 111 betegnes den som den ældste sikkert daterede Kirkebygning, og der skrives: »Man har i denne overfor Alderspørgsmaalet et uvurderligt Moment, Stenen med Indskrift og Aarstal.« (Over søndre Indgang).

S. 139—140 hedder det: »Den har utvivlsom været tidlig-middelalderlig Taarnbygning, men Sporene er for svage til, at vi kan danne os nogen bestemt Forestilling om dens Form og Anordning — to slanke, ved en firkantet Pille forbundne Arkadebuer har ført fra Forhallen ind i Skibet«.

I »Den danske Atlas« (1769) staar der: »Kirken er den største i Herredet, bygt af hugne Sten, med Korskirke, to Vaabenhuse og et højt Taarn.....

Et smukt Krucifiks er givet 1708 af Jens Albek, Hosekræmmer i København, som er født her i Sognet«.

I »Ny kirkelig Samler« skriver Jacob Helms, at han »i sine tidligere Meddelelser gentagne Gange har pegt paa Gellerup Kirke som en Bygning, der paa Grund af sin Indskrift fortjener i fortrinlig Grad at komme i Betragtning ved Undersøgelser angaaende gamle Stenkirkers Tidsalder«.

Pastor Severinsen skriver i »Hardsyssels Aarbog«, at der oprindeligt har staaet en Trækirke der. Over den nu tilmurede sydlige Indgangsdør stod paa Latin: »Aar 1140 efter Kristi Fødsel opførtes denne Kirke til Guds Ære«.

Der er senere sat Dør ind i Sideskibet mod Syd.

Over Indgangsdøren mod Nord staar der: »Den brødebetyngede, som gaar ind i dette Tempel, afkaste sine Fejl, og den fromme Gud hører ved at give, hvad han retfærdigt ham beder om«.

Ogsaa Both m. fl. omtaler Gellerup Kirke. Han skriver bl. a. om Indskriften paa Stenen over den sydlige Indgangsdør, at den læstes ca. Aar 1672, da den endnu var tydelig.

Der er blevet gjort den Anskuelse gældende, at Kirken er bygget af samme Bygmester, som har bygget Ribe Domkirke og Viborg Domkirke.

J. B. Løffler skriver, at Viborg Domkirke maa være paabegyndt ca. 1130 og fuldendt ca. 1169.

Ribe Domkirke er begyndt af Biskop Thure, én af de 5 Biskopper, som faldt i Slaget ved Fodevig i Skaane 1134. Man har da ment, at da de tre Kirker er bygget paa omtrent samme Tid, og Gellerup Kirke ligger midt imellem, maa de være af samme Bygmester. At Gellerup Kirke først er færdig, menes at have sin Grund bl. a. deri, at den er den mindste af de tre.

I Præsteindberetninger 1638—39 skrives, »at Kirken er indviet til St. Lauritz (Laurentius) CIDXL.

Denne Helgen er den hellige Laurentius, der er født i Spanien, og som i Aaret 257 blev Diakon og Skatmester i Rom.

Legenden fortæller, at han under en Kristenfølgelse Aaret efter sin Udnævnelse til Diakon af Følgerne blev afkrævet Kirkens Skatte, og at han da samlede Kirkens Syge og Fattige omkring sig og sagde: »Her er Kirkens Skatte«.

Han skal derefter 258 den 10 August være blevet brændt levende paa en Rist over en sagte Ild.

Laurentius har nydt stor Anseelse ogsaa her i Norden, og mange Kirker og Klostre er indviede til ham.

Laurenti Dag er den 10. August. Efter ham har de mange Stjernesked omkring denne Dag Navn. De udstraale fra Stjernebilledet Perseus og kaldes i daglig Tale ofte for Laurentiusstrømme eller Laurentius's Taarer.

Navne som Lars, Laust og Laurits refererer til Laurentius.

Angaaende Kirkens Beliggenhed fortælles, at der i Hedenskabets Tid laa et Gudehus paa Tornebuskehøj i Hammerum. Ved Kristendommens Indførelse blev Gudehuset overflødig. Man drøftede da, hvorvidt man skulde bygge en Kirke eller lave Gudehuset om til »et Gudshus« = Kirke.

Der fortælles, at til Trods for at Enighed herom ikke var opnaaet, begyndte man at foretage Ombygningen; men hvad der byggedes om Dagen, blev revet ned om Natten, (nogle siger af en Trold, andre siger Modstanderne af Ombygningen).

Paa en »klog Mand«s Forslag tog man to Væddere og bandt sammen og slap dem ud ved Aftenstide, og

der, hvor de fandtes om Morgen, byggede man Kirken. De fandtes liggende paa en ryddet Plads der, hvor Kirken nu ligger.

Et andet Sagn siger, at det ikke var to Væddere, men derimod to gildede Kalve, som man bandt sammen, og at det er derfra Sognet har sit Navn, Gildede Kalve = Gilde, — ryddet = rup, Gilderup; men denne Forklaring synes at halte en Del. (Se om Navnets Oprindelse (Side 1).

Naar man færdes inde i den smukke, høje Kirke, hvis Mure er 9 Alen høje, lægger man Mærke til det gammeldags Bjælkeloft, Granitindfatningerne om Vinduerne og Korbuen, og de smukke Granitsøjler under de to tilmurede Arkadebuer. Da Orgelet blev opstillet, husker jeg, der var megen Tale om, at de ikke maatte skjules.

Over Indgangsdøren staar de kønne Ord, som saa ofte har fanget mit Øje og min Tanke:

Naar i Guds Hus du træder ind,
aflæg det gamle Adams Sind;
frygt Gud og Kongen ærer,
det Guds rene Bud os lærer.

Paa den nordre Væg hænger et Krucifiks. Paa Korskirkens østre Væg findes et stort, udskaaret Billede af Jesus, der er korsfæstet mellem de to Røvere. Man lægger her særlig Mærke til, at den Røver, som vender sit Ansigt bort fra Jesus, ikke som ham, der vender sit Ansigt til Jesus, har Forbindelse med Jesu Kors.

Denne Fremstilling af Korsfæstelsen stod for 50 Aar siden i den øverste Del af Korbuen, ovenpaa de fremstaaende Søjlehoveder. Men da det dækkede over Udsigten til Alteret fra Stolestaderne i Skibet, blev det taget ned og sat over de tilmurede Arkadebuer, indtil Orgelet blev stillet op der. Det blev saa hængt op paa den østre Væg i Sideskibet. Ved et Provstesynd var der Tale om at føre det mindre heldige Udsæringsarbejde ud af Kirken til Herning Museum, men da man ikke havde noget bedre at sætte i Stedet for det skønne Symbol det fremstiller, mente man, at Kirkgængerne fik

mere Opbyggelse af Symbolet, som det er, end af at se paa den nøgne Kirkevæg.

Under »Korsfæstelsen« hænger to underlige »Tingester«, nogle kalder dem Skildpadder. Det er efter Siggende Rester af Udsmykningen paa Provst Hüberty og Hustrus Gravmonument. De bærer Indskriften: H. P. Hüberty, f. 30. Jan. 1771, død 11. Jan. 1848. Der fortælles, at de forsynede med Vokslys blev baaret foran Præstens Kiste, da han blev begravet.

I Kirkens Kor paa den nordre Væg hænger en Tavle med Navnene paa Kirkens Præster siden Reformationen.

»De unge« forærede i Aaret 1921 Kirken et smukt Krucifiks, som nu staar paa Alteret. Det har kostet ca. 400 Kr., og nu i 1922 — 782 Aar efter at Kirken er bygget — skænkede P. F. Nielsens Efterfølger, Hr. Grosserer S. M. Christensen, København, der er gift med Jens Søes Datter i Birk, Kirken to store Messing Lysekroner.

Udenfor Kirken lægger man over Indgangsdørene Mærke til Stenene med Inskription, samt den lille Granitsten med Nichen i, som sidder i den østre Mur paa Sideskibet. Denne Sten siges at være en Overliggersten fra en af de rundbuede Vinduer, som blev taget ned, da Sideskibet byggedes til Kirken.

Om denne Sten fortælles der endvidere:

I den katolske Tid var det ofte saadan, at naar én havde en daarlig Finger, en daarlig Fod eller lign., lavede man en Afstøbning deraf i Voks, som man saa lagde i denne Nische, hvor der brændte et lille Vokslys.

De katolske Præster, der, som man siger, ikke sleb uden Vand, skulde da bede for den paagældende og derved skaffe ham af med sin Daarlighed.

Der menes, at der i Krogen ved denne Nische har været en Slags Skriftestol eller lignende.

En Sten, som nu ligger lige foran Hovedindgangen, har særlig Interesse. Den er tagformet, af Granit og med Tovslyngninger langs Kant og Rygning. Den laa i lang Tid halvt nedsunken i Jorden og overgroet med Græs, men paa Foranledning af Museumsdirektør H. Pedersen blev den i 1887 gravet frem.

Museumsdirektøren var af den Mening, som flere andre Sagkyndige, at det er en Mindesten over Kirkens Bygmester.

Det er en romansk Ligsten, tilhugget paa samme Tid, som Kirken er bygget.

Omkring Stenen er der en Indhegning af Granit-søjler sammenbundne med Jernkæder.

Paa Stenen staar: P. Bonde af Bøstrup og Aars-tallet 1699.

De Sagkyndige mener, man over P. Bonde har villet sætte et Minde, og saa har man i dette Tilfælde, som i mange lignende paa hin Tid, taget en af de ældre Mindestene og hugget Indskription paa for at udnytte Stenen.

Under denne Sten ligger en anden Sten, som i sin Tid blev rejst til Minde om Herredsfoged Barfod i Langelund.

I Aaret 1798 ejedes Kirken af Concistorialraad, Provst L. Krarup i Vejrum, som dette Aar solgte den til Tiendeyderne.

Gellerup Sogn var i ældre Tider Hovedsognet i Hammerum Herred, Kirken var da, hvad man vel kan kalde en Slags »Herredskirke«.

At Kirken i Tidernes Løb er undergaaet adskillige Forandringer og ofte er repareret, er en Selvfølge.

Evald Tang Kristensen fortæller, at Kirken er repareret 1631—1634, og at der da er benyttet Eg fra Isenbjerg i Isen, hvilket kan kontrolleres gennem en gammel Regning. (Se Herning Avis 18. Jan. 1917).

Ifølge Danske Atlas stod der 1769 et andet Vaabenhus mod Syd.

Af hvad der er sket med Hensyn til Kirke og Kirkegaard de senere Aar, skal nævnes følgende:

1882 blev Kirkegaarden planeret, anlagt med Gange samt inddelt i Kvarterer paa Kirkeværgernes Initiativ.

1885 blev Kirkens Tegltag ombyttet med Skifertag.

1887 blev Døbefonten flyttet hen under Korbuens Midte, og Gulvet i Skibet og Koret blev belagt med nye Fliser.

1888 blev det af Grosserer P. F. Nielsen skænkede Orgel opstillet i Kirken. Det opstilledes af Snedker-

mester H. C. Nielsen, Hammerum. Da der ingen Organist fandtes i Sognet, spillede Provstinde Blom det, indtil sin Bortrejse fra Sognet.

1894 blev Kirkens Gulv og Stole fornyede og et nyt Vaabenhus opført efter Tegning af Arkitekt Winholdt. Før den Tid havde hver By i Sognet sine Stole og Byens Navn stod malet paa Stoledørene, f. Eks. Birk, Hauge, Langelund o. s. v.

1900 indsattes en Reservedør i Kirkens Arm mod Syd.

1899 den 1. Januar indførtes den ny »Salmebog for Kirke og Hjem«, og man har saaledes slet ikke brugt den saakaldte »Konvent Salmebog«. Kingos Salmebog var bleven indført 1699, og en gammel Mand græd, da den ikke skulde bruges længere, idet han sagde, at nu havde Kingo været god nok i 200 Aar, saa kunde han ikke forstaa, at det var nødvendigt at faa en ny. En anden Udtalelse fra gamle, troende Mennesker lød paa, at »æ Saalt æ skraft aa æ Salmer i den nøj Bog.« Dog var det nok ikke helt unødvendig med Indførelse af en ny Salmebog. Svært havde det været for Børnene at lære de lange Salmer med de knudrede Vers, hvor Rimene ikke altid passede saa godt, og let var det ikke altid at faa Ordene til at passe til Melodien, — men saa maatte denne rette sig efter Ordene, og det var rent forbavsende, saadanne Sløjfer og Trimulanter vore Forfædre kunde danne paa Melodierne. Men det blev galt, da man fik Orgel i Kirken, nu skulde dog det være »toneangivende«, og hvorvel Degnen var en sand Kunstner i at sløjfe Stroferne sammen eller trække dem ud, saa de kunde komme til at passe med Musikken, saa var det dog en stor Lettelse, da vi fik en Salmebog, hvor Salmer og Melodi passede sammen.

1902 foretoges en Restaurering af Alteret.

1903 den 1. Januar blev Højtidsofferet afløst.

Samme Aar den 4. December opkom der Ild i Kirken lige før Bispevisitatsen skulde begynde.

1906 den 1. August slog Lynet ned i Kirken og molesterede baade Mur, Tag m. m. Der er fortalt mig, at dette gav Anledning til at man fik Løber paa Kirkegulvet for at dæmpe Lyden af Fodtrinene, idet man

vurderede Skaden til 600 Kr., hvilket Beløb ikke helt ud medgik til Reparationen. Restbeløbet anvendtes til en Løber og til den før omtalte Indhegning af Stenen udenfor Hovedindgangen.

1907 brændte Kirkens Arkiv hos Kirkeværgen.

1908 den 10. Juli overgik Kirken til at være selv-
ejende, idet Kirketienden var afløst fra 1. Jan. s. A.

1920 udvidedes Kirkegaarden mod Vest.

Hvornaar Varmeapparatet er indlagt, er der intet optegnet om, men saavidt jeg husker, blev det indlagt i 1894, da der kom nye Stole og nyt Gulv. Ved den Lejlighed husker jeg, der var Tale om, at der fandtes en hel Del Begravelser under Kirken.

I min Barndom hørte jeg ofte Tale om en Løngang, som Sagnet sagde, der gik mellem Herningsholm og Gellerup Kirke. Se herom bl. a. i Herningsholms Historie af P. Stavnstrup S. 29.

Mange mærkelige Skikke er knyttet til den gamle Kirke.

Mange Historier knytter sig f. Eks. til Ofringen. I ældre Tider ofrede Kirkegængerne sammen med Kirkegangskonerne, d. v. s. saadanne Koner, hvis første Gang efter Barnefødsel var til Herrens Hus.

En Tid var det efter Sigende Skik ved Bryllupper, at mange uindbudne kom og ofrede sammen med Brudefolket og Brudefølget. Pastor Tesch siges at have afskaffet denne Skik.

For ca. 30 Aar siden var der f. Eks. Konfirmations-søndag og ved enkelte andre Lejligheder en hel Del Frugt- og Kageboder udenfor Kirkegaardslaaen, ja der er endda dem, som vil paastaa, at de somme Tider var kommet indenfor ogsaa. De to sidste Sælgere, jeg husker, var gamle Agnethe og »Tanningjens«. Ungdommen skulde da helst have en Snes Øre med at købe for.

Ja jeg har endda hørt unge fra den Tid sige, at det var særlig derfor, de den Gang gik i Kirke.

Det var først i Sognepræst Kastrups Tid, at denne Skik blev afskaffet.

Kirkegangskoner.

Over Salme Nr. 444 i vor Kirkesalmebog staar der »Kirkegangskone«.

Mange af den yngre Slægt ved næppe, hvad en Kirkegangskone er, men mener, at enhver Kone, som gaar i Kirke, er en Kirkegangskone.

Christian V.s danske og norske Lov og Kirkeritualet af 25. Juli 1885 foreskriver, at Barselkvinder skulle holde sig inde 5 eller 6 Uger efter Barnefødsel, og siden af Præsten indledes i Kirken.

Som Regel foregik det paa den Maade, at Konen Dagen før lod sig indtegne hos Skolelæreren. Søndag Formiddag mødte hun i Kirkens Vaabenhus sammen med enkelte andre Kvinder, som »gik med hende i Kirke«, som det hed. (Den sidste Tid var der ofte kun én med hende). Her kom nu Præsten og holdt en kort Indledningstale til hende, hvori han mindede hende om, hvad hun havde at sige Gud Tak for o. s. v., hvorefter hun sammen med sin Ledsager traadte ind i Kirken.

I de senere Aar skete det jævnlig, at Manden fulgte sin Hustru i Kirken, og mangt et godt og vejledende Ord med Hensyn til Forældrenes Ansvar overfor det Barn, Gud havde betroet dem, er blevet talt ved denne Lejlighed; det er en af de gode og kønne Skikke, som nu er forsvunden.

ForRangspersoners Hustruers Vedkommende afskaffedes det i Aaret 1748, og 1754 blev det anordnet, at denne Indførelse kun skulde finde Sted, hvor Konen selv ønskede det. Ellers skulde Præsten ved hendes første Kirkegang som Slutning paa Prædikenen tilføje en kort Formaning og nogle gode Ønsker for hende.

Kirkestævne

er bortfaldet ved Lov af 1. Jan. 1871. Før den Tid skulde Bekendtgørelser angaaende »hver Mand« gøres der. Som Regel besørgede Skolelæreren, Kirkesangeren eller Sognefogden det efter Gudstjenestens Slutning. Det bruges enkelte Steder den Dag i Dag.

I mange Kirker havde man en Plakat eller en Tavle

med Indskriften. »I Dag er Kirkestævne«, som man hang ved Siden af Kirkedøren, saa Folk kunde se den, naar de gik ud af Kirken. Var der ingen Bekendtgørelser, hængtes Tavlen med Bagsiden udad. Saadanne Tavler ses i enkelte Kirker endnu.

Præsterne.

Takket være den Mindetavle, som hænger i Kirken, og som er udarbejdet af Evald Tang Kristensen, der selv har været Lærer og Kirkesanger i Gellerup, kan man se, hvilke Præster Kirken har haft siden Reformationen. De nævnes her efter Tavlen:

1. Peder Ipsen Bov.
2. Thøger Christensen. Provst.
3. Christen Thøgersen.
4. Jens Nielsen Gjødstrup. Provst.
5. Niels Jensen Gjødstrup. Provst.
6. Niels Nielsen Svendstrup. Provst.
7. Svenning Povlsen Svendstrup 1680—1729. Provst.
8. Jacob Rasmussen Schou 1729—1757, † 1770.
9. Oluf Petersen 1757—1796, † 1800. Provst.
10. Peder Damgaard Høst 1796—1810. † 1821. Provst.
11. Knud Storm 1810—1818.
12. Nicolaus Hegelaho 1819—1822, † som Indehaver af Embedet.
13. Carl Johan Maximilian Suckow 1822—1828.
14. Lorentz Peter Hansen 1828—1834. †
15. Hans Peter Hüberty 1834—1848. † Provst.
16. Jacob Frederik Aagaard 1848—1871.
17. Frederik Thorvald Tesch 1871—1877.
18. Helmer Blom 1877—1891. Provst.
19. N. Andreas B. Kastrup 1892—1909.
20. Sigurd Madsen 1909—1918.
21. N. A. G. Nielsen-Vrads 1919—

Saadan ser Forkyndernes Række ud; om deres aandelige Habitus tier Tavlen. De fire sidste er vi mange, der mindes med Glæde og Tak; Nr. 17 og 16 huskes ogsaa af en hel Del, og der er vel ogsaa dem, som husker Nr. 15 i Rækken.

Om nogle af de første findes enkelte Antydninger:

Nr. 12, Hagelaho, var »gammel og fattig, men velmenende og from«.

Nr. 13, Suckow, prædikede godt, men levede ej derefter, blev irettesat for sin ukristelige Vandel af en gammel Bondekone i Østergaard i Lund«.

Dette var ikke uden Grund, thi efter Kirkegangen (Jeg vil ikke kalde det Gudstjenesten) var han ofte saa tør i Halsen, saa han tog ind i en af de to Kroer, som laa paa hver sin Side af Kirken. Og han naaede ikke altid hjem samme Dag. Da han havde faaet den omtalte Irettesættelse, red han syd om Lund By, naar han Mandag Morgen vendte beruset hjem; thi »han vilde ikke gennem Byen og høre paa »Kærlingsladder«, som han udtrykte sig.

»Mads Kræmmers« Kone tjente som ung Pige paa Toftegaard. Det skete da ofte, at Præsten og Degnen fra Birk sad der og spillede Kort Natten mellem Lørdag og Søndag. Søndag Formiddag sendte de Bud til Kirken for at høre, om der var kommen nogle Kirkegængere, ellers fortsatte de deres Spil.

Der fortælles, at han en Gang havde væddet med en af Gaardmændene, som han svirede sammen med. Præsten vilde paatage sig i sin Prædiken at nævne Navnene paa alle fire Slags Kort. Væddemaalet gjaldt en rød Ko.

Da Præsten i sin Prædiken sagde: »Dersom nu »den slemme« kom ind gennem disse *Ruder* og slog *Klør* i mit *Hjerte*, saa vilde jeg sige »spar mig«, saa udbrød Manden, med hvem Væddemaalet var indgaaet, halvhøjt: »Saa, nu er den røde Ko solgt«!

Der kan siges, at saadanne Historier ikke er værd at fremdrage og opbevare. Jeg mener det modsatte. Naar vi ser, hvor ulykkelig vore Forfædre paa hin Tid var stillet med Hensyn til kirkelig Betjening, hvor har vi saa ikke Grund til at takke og prise Gud, at han nu gennem mange Aar har givet Sognets Beboere Ordets Forkyndere, som selv søgte at efterleve, hvad de prædikede, og at deres Prædiken har baaret Frugt til Sjæles Frelse.

Nr. 15. Hüberty, var uden Tvivl en alvorlig Mand, skønt han ikke forstod de »vakte«. Biskop Daugaard

i Ribe skriver om Hüberty efter endt Visitatsrejse: »Det var mig en Glæde at høre Provst Hüberty's varme evangeliske Forkyndelse i Gellerup Kirke«.

Det sidste Aar af sin Embedstid havde han en Kapellan Frausing, som stod noget forstaaende overfor de »vakte« og bl. a. kunde trøste den gamle Kirsten Marie i Krøjgaard under hendes svære og langvarige Anfægtelser.

Disse 21 Præster og Provster er imidlertid ikke de eneste, man kender Navnet paa.

I »Hardsyssels Diplomatarium« ser man, at der i Aaret 1485 har været en Sognepræst i Gellerup ved Navn Per Jeibssen, og flere kunde sikkert findes, om man havde Tid at granske efter dem.

Sognepræsteembedet og Præstegaarden.

F. T. er Gellerup et selvstændigt Pastorat. I flere Aar var det sammen med Sunds, idet Sunds ved kgl. Resol. af 24. Jan. 1821 blev annecteret, men i 1900 blev det atter skilt fra Gellerup. Embedet er i II Lønklasse.

I Henh. til kgl. Anordning af 15. November 1922 er Gellerup m. fl. Sogne taget fra Ribe Stift og lagt ind under Viborg Stift.

Den nuværende Præstegaard, som ligger umiddelbart nord for Kirken, byggedes 1901. Den synedes fuldfærdig den 16. Septbr. 1901.

Før den Tid laa Præstegaarden i Gelleruplund og var en Gaard paa 102 Td. Land med ca. 7¼ Td. Hartkorn. De senere Aar var Jorden bortforpagtet.

Der hørte en efter Egnens og den Tids Forhold meget smuk Have med store, gamle, skyggefulde Træer til Præstegaarden.

Til den nuværende Præstegaard hører 12 Td. Land.

Højskolen

bør nævnes blandt de Ting, som i særlig Grad har haft Betydning for Gellerup Sogn sammen med de Mænd, der var knyttet til Skolen. Da kun de færreste af den yngre Slægt i Gellerup Sogn kender noget til denne Sag, har jeg gjort mig Umage for at faa den

frem i sit fulde Lys. Og da jeg mener, at ingen bedre kan give et klart Overblik over det hele end de Mænd, som har staaet i det direkte Arbejde, har jeg henvendt mig til Hr. fhv. Folketingsmand Rs. Nielsen, som saa har formaaet Hr. N. Vigtoft til at skrive et Stykke derom, hvorefter Rs. Nielsen efter at have gennemlæst det, har givet enkelte Oplysninger. —

Jeg giver derefter Hr. Vigtoft Ordet:

Hammerum Folkehøjskole og Friseminarium.

Aaret 1867 var et frugtbart Aar med Nyavl af Højskoler, idet der i Aarets Løb rejstes i det mindste 6 Skoler.

Det er vel muligt, at indtil Halvdelen af disse Skoler i Aarens Løb har maattet lukke af Mangel paa Elever. Men derfor har deres Tilværelse alligevel haft sin Betydning for den Egn's Befolkning, hvor de rejstes, da de i deres Levetid fik Lejlighed til at staa som smaa Baune, der lyste ud over deres Egn med Ildskrift: »Hvad *udad* tabtes, det maa *indad* vindes«.

Det kan derfor ikke opfattes som et ganske ubetimeligt og ørkesløst Foretagende, at der her gives en lille historisk Fremstilling af Tilblivelsen af og Virksomheden ved den i 1884 nedlagte Hammerum Højskole.

— — —

I Aaret 1862 forflyttedes Lærer Thomas Nielsen fra Øster-Bording i Balle Sogn ved Silkeborg til Birk og Hauge Skoler i Gellerup Sogn ved Herning.

Thomas Nielsen havde allerede paa førstnævnte Sted vakt ikke liden Opmærksomhed ved som Medarbejder ved »Silkeborg Avis« at slaa til Lyd for Nødvendigheden af en forøget og forbedret Folkeoplysning, der kunde dygtiggøre den danske Almue til at røgte det Kald, som Folkfriheden med Grundloven af 5. Juni 1849 havde stillet den at skøtte. —

I den Egn, hvor han nu skulde virke blandt en fattig og ikkun smaat oplyst Befolkning, som i en ikke ringe Grad følte sin egen Vankundigheds Vanmagt, hvor det gjaldt om at *bruge* og ikke *misbruge* den Frihed, som den frie Forfatning hjemlede, maatte det nu

for den unge, ildfulde Lærer blive et alvorligt Spørgsmaal, hvad han kunde gøre for efter sin Evne at hjælpe til, at denne af Natur saa sunde Befolkning kunde hjælpes til at løfte med i de store Opgaver, som Folkfriheden stillede.

Højskoletanken havde grebet dybt i mange Læreres og Præsters Sind; og den ene lille Højskole rejstes efter den anden trindt i Landet netop for at afhjælpe de Savn, som føltes dybest der, hvor Hjerterne brændte stærkest i Folkets Bryst efter at rejse et aandeligt Dannevirke i Stedet for det af Jord og Sten, som Voldsmænd i 1864 rev bort fra vort Land og vort Folk.

Ogsaa Thomas Nielsen var greben af Højskoletanken, og denne Grebethed gav sig Udslag i Oprettelsen af Hammerum Højskole.

Vi vil lade Forhandlingsprotokollen ved Skolens Stiftelse og senere Skolens Protokol tale, og lyder denne Bogs Redegørelse saaledes:

»Den 15. Januar 1867 samledes en Del Mænd af Gellerup Sogn hos Mads Nørgaard i Hammerum for at raadslaa om en Folkehøjskoles Oprettelse i Gellerup. Mads Nørgaard søgte at vise det gavnbringende ved en saadan Skole og udviklede, hvorledes han havde tænkt sig Sagen paabegyndt.

Derefter henviste Thomas Nielsen til andre Egenes Eksempel og mente, at Højskolen dér havde gjort megen Nytte. Vi havde nok faaet Friheden, men den fordrede frem for alt Folk, som forstod at bruge den. Kommunernes Selvstyrelse, Indskrænkning i Embedsmændenes Antal vilde være tomme Talemaader uden en større Folkeoplysning, der tillige maatte være af en saadan Beskaffenhed, at den virkede forædlende paa de unges Tænkemaade og Sindelag.

Derefter førtes nogen Forhandling om, hvorvidt Skolen skulde paabegyndes allerede i denne Vinter, eller man skulde vente til næste Efteraar. Flertallet mente, det var bedst at tage fat straks, udnævne en Komité, sammenskyde en lille Kapital og foreløbig leje et Lokale, saa meget mere som man troede netop i disse Dage at kunne faa en dygtig Lærer.

Jacob Kjærsgaard, Toftegaard (nuværende Fattig-

gaard), tilbød et Lokale uden Betaling, hvilket Tilbud med Glæde blev modtaget.

Komitéen kom til at bestaa af følgende 5 Medlemmer: Mads Nørgaard, Jacob Kjærsgaard, Mads Ringsted, Niels Madsen og Lærer Thomas Nielsen.

Det var egentlig Meningen, at Skolen skulde begynde sin Virksomhed den 1. Februar, men den strenge Vinter umuliggjorde al Samfærdsel, hvilket havde til Følge, at den først kom til at begynde den 12. Februar.

Komitéen lejede en Lærer, som er demitteret fra Jellinge Seminarium med bedste Karakter og siden i tre Aar paa Statens Regning i København har uddannet sig i Naturvidenskab, Mathematik og Sprog. Hans Navn er Christen Jeppesen. Foreløbig er han lejet for tre Maaneder med en maanedlig Løn af 25 Rdl.

Den 3. Februar samledes Komitéen hos Jacob Kjærsgaard, hvor det blev vedtaget at anskaffe til Skolens Brug Landkort, Europas- og Danmarks-Kort, 6 Eksp. af Matzens Læsebog, 4 Eksp. af Boisens Bibelhistoriske Sange, 4 Eksp. af Fædrelandske Sange, samt at Jacob Kjærsgaard skulde lade et Skolebord gøre og i det hele sætte Skolen i brugbar Stand. Mads Ringsted blev det overdraget at skaffe Brændsel. Det blev bestemt, at der skulde undervises i Naturvidenskab, Regning, Geografi, Literaturkundskab og Modersmaal, saa Eleverne kunde bruge det mundtlig og skriftlig; Danmarks-, Verdens- og Bibelhistorie. Den historiske Undervisning har Lærer Thomas Nielsen paataget sig, og Seminarist Josefsen 3 Timers Sang ugentlig imod en maanedlig Godtgørelse af 15 Mk. Bekendtgørelse angaaende Skolens Oprettelse har været indrykket i Ringkøbing og Silkeborg Aviser. — — —

Skolen aabnedes den 12. Februar. Uagtet det store Hastværk og uagtet den mangelfulde Bekendtgørelse havde en stor Menneskemasse indfundet sig, og 15 Elever blev indmeldt. Sognets Præst, Pastor *Aagaard*, aabnede Skolen med at nedbede Herrens Velsignelse over den Gerning, som her begyndtes, og som han haabede maatte blive til Gavn for mange, Han haabede, at Skolens Formaal ikke alene var at meddele de bor-

gerlige Kundskaber, som vor Tid fordrede, men ogsaa kristelig at indvirke paa de unge.

Lærer *Jeppesen* dvælede ved, at det just ikke kom an paa, at der blev undervist i mange Ting, men at Elevernes Tænksomhed og Videbegærlighed blev vakt, saa de kom til at lægge Mærke til den Natur, som omgav dem, og fik Kærlighed til deres Fædreland og til alt, hvad der er godt.

Thomas Nielsen gav et Billede af Almueskolen, som den havde været og tildels var endnu. Folket stod paa et lavt Standpunkt, hvad enten man betragtede det fra et kristeligt, videnskabeligt eller folkeligt Synspunkt. I alle disse Retninger maatte Folkehøjskolen komme til Hjælp, saa Folk kunde faa noget baade at tænke paa og tale om, at Livet kunde blive fornøjeligt og indholdsrigt for dem, saa man ikke længere skulde se det sørgelige Syn, at Folk blev aandelig fattigere Dag for Dag.

Selvfølgelig veksledes med Sang, og man skiltes ad med Følelsen af, at det havde været en rar Dag —

Sluttende denne Del af Hammerum Højskoles Historie maa det være paa sin Plads at lade medfølge en Navne-Liste over de Ungersvende, som fra den 12. Februar til Skolens Slutning 1867 deltog i dens Undervisning.

1. Niels Chr. Knudsen, Lund. 2. Niels Chr. Jensen, Lund. 3. Gravers Dinesen, Lund. 4. Johannes Madsen, Lund. 5. Knud Bondegaard Jensen, Gellerup Kirkeby. 6. Thomas Frølund Madsen, Gellerup By. 7. Palle Fløe Petersen, Hammerum. 8. Frederik Chr. Madsen, Hammerum. 9. Jens Fløe Petersen, Birk. 10. Kristian Lauridsen, Birk. 11. Dines Birk Larsen, Birk. 12. Nicolaj Peter Schøler, Fastrup. 13. Jens Vestergaard, Fastrup. 14. Søren Ringsted Mortensen, Herning. 15. Niels Chr. Petersen, Snejbjerg. 16. Peter Madsen, Snejbjerg. 17. Engelbrecht Byrgesen, Snejbjerg. 18. Lauge Chr. Jensen, Snejbjerg. 19. Peter Chr. Christensen, Snejbjerg. 20. Peter Nielsen, Assing.

Som Skolepenge indkom i nævnte Tidsrum 52 Rdl. 3 Mk. I frivillige Bidrag i samme Tid 136 Rdl. 1 Mk. 1 Sk. Ialt 188 Rdl. 4 Mk. 1 Sk. — Udgifterne i samme

Tid var ialt 136 Rdl. 1 Mk. 13 Sk. — Pr. Cassa 52 Rdl. 2 Mk. 4 Sk.

I Sommeren 1867 byggedes et Skolehus paa Mads Nørgaards Grund ved Siden af hans Gaard. Bygningen lagdes med Facaden til Silkeborg—Herning Landevej. Det var langtfra noget Slot, der rejstes til Oplysningsgerningens Arnested blandt de Hammerum Herreds Bønder. Et Hus paa ca. 18 Alens Længde, 14 Al. Dybde og 1 Etage i Højden — det var alt. —

Thomas Nielsen var selvfølgelig Sjælen i det Arbejde, som her skulde udføres. Og han fik da sat i Værk, at der skulde gøres Brug af den dygtige Kraft, som Lærer Jeppesen var, saaledes, at der allerede i Eftersommeren 1867 blev indbudt til Deltagelse i et Kursus for vordende Lærere, der agtede at tage Lærereksamen, hvilket skulde være Maalet for dem, som indmeldtes som Elever paa Hammerum Friseminarium. Højskole- og Seminarieundervisningen skulde de 5 Vintermaaneder fra 1. November til 1. April foregaa Side om Side i den opførte Bygning, hvorimod de øvrige Aarets Maaneder udelt skulde helliges Seminariet.

Den 1. Oktober 1867 begyndte da Hammerum Friseminarium med 12 Elever:

1. N. Jacobsen. 2. K. Kristensen. 3. A. Andersen.
4. A. N. Vadt. 5. K. F. Nielsen. 6. K. F. Petersen.
7. A. Eriksen 8. J. Madsen. 9. N. J. Vittrup. 10.
J. R. Mikkelsen. 11. S. Nielsen. 12. F. H. Petersen.

I Vinterhalvaaret 1867 og 68 besøgte Højskolen af 19 Elever.

Den 24. og 25. April 1868 afholdtes Eksamens 1. Del over 9 af de til Lærereksamen læsende 12 Elever. En af dem, A. Andersen, forlod Eksamen. En, J. Madsen var bortrejst den 1. April, og en, J. R. Mikkelsen var syg.

Eksamensresultatet for de 9's vedkommende ser saaledes ud:

NAVN	Geometri	Mathematika- tik	Fysik	Zoologi	Literatur og Dansk	Regning	Skrivning	Tegning
1. N. Jacobsen	mg?	mg×	mg?	g	mg×	g×	mg	mg×
2. K. Kristensen	g×	mg?	g×	ug?	mg	tg	g×	g×
3. A. N. Vadt	g?	g	g×	ug?	mg?	ug?	mg?	mg?
4. K. F. Nielsen	ug?		mg×	ug?	ug	mg	ug	mg
5. K. F. Petersen	mg		mg	g?	g	mg	tg	g
6. A. Eriksen , ...	g?		tg×	mg?	g	g×	g×	g?
7. N. J. Vittrup	mg×		g×	g×	mg×	mg×	mg	g
8. S. Nielsen	g	mg×	mg	g?	mg?	mg?	mg×	g×
9. F. H. Petersen	tg×	g	mg?	g	g	g?	mg?	mg?

Afgangseksamens Resultater ses ikke af Skolens Protokol, men adskillige af de nævnte Elever vides at være demitterede fra Hammerum Seminarium.

Højskoleholdet i Vinteren 1868—69 naaede op paa 28 Elever.

Hermed maa vi slutte dette Afsnit af Hammerum Højskoles Historie, idet Thomas Nielsen i Sommeren 1869*) ophævede Seminariet, og Ledelsen af Højskolen gik over til Seminarist Rasmus Nielsen, som en Tid havde været Th. Niensens Hjælpelærer i Birk og Hauge.

Thomas Nielsen gik over til politisk Virksomhed og maa fra den Tid særlig skænkes Opmærksomhed fra denne Livsstilling, om end Herning By maa være ham Tak skyldig for hans Oprettelse og Drift af Realskolen der.

Om Thomas Nielsen som ung Politiker hedder det i Lucianus Koefoeds »Rigsdagsruner«:

»Thomas Nielsen er sig en Mand uræd,
i Folkebevidsthedens Kofte klæd'
Næse, Mund, Kno og — tilsidst —
Hælene —: Alting er langt og spidst;
Munden stander paa viden Gab,
Ryggen ligner et Hjørneskab.
»Folkemagten« han paa sin Egn
tjener som grundtvigsk Skænkedegn.
Og »Folkeoplyser« han er fuld prud,
klækker selv Seminarister ud,
seks i Tallet — men, ak — af dennem
en til Nød slap —, de fem faldt igennem«.

---

*) 1. Septbr. 1869 kom Rasmus Nielsen til Birk som Hjælpelærer hos Th. Nielsen, og han fortalte Bibelhistorie for Seminarieeleverne 2 Aftener ugentlig i Vinteren 1869—70 — 1870 nedlagdes Seminariet, den egentlige Faglærer ved samme, Kristen Jeppesen, flyttede da til Silkeborg — medens Højskolen, der da ejedes af Th. Nielsen, fortsattes paa hans Vegne i Vinteren 1870—71 af Rs. Nielsen og efter Vinterens Slutning overtoges af ham. — Den var oprindelig stiftet paa Aktier, af hvilke en Del endnu henstod rentefri, da han overtog Skolen. — Bygningerne var opført paa 1 Skp. Land, der var lejet i 50 Aar af Mads Nørgaard i Hammerum. — I 1875 købte Rs. Nielsen Gaarden af M. Nørgaard.

(Oplyst af Rs. Nielsen.)

Hvad Seminarist-Udklækningen angaar, er Tallene blevne højst upaalidelige, og naar Th. Niensens »Runer« er medtagne her, da er det for at vise, hvor mange mindre og større Usandheder der smutter ind og ud som vævre Mus i den danske Rigsdag.

I »Pennetegninger af Folketingets Medlemmer 1870« hedder det:

»Thomas Nielsen fremkalder ved Beskuelsen intet gunstigt Indtryk. Den noget foroverbøjede Skikkelse, de krumme Arme, de smaa stikkende Øjne, den store halvaabentstaaende Mund, det blege Ansigt med den store Næse er ikke vindende. Munden staar imidlertid Nielsen godt til Tjeneste, og Foredragene røber en ikke ringe Skarpsindighed, men det brede, syngende Sprog og den usædvanlige, noget drævende Dialekt trætter. Nielsen er Demokrat og vil, naar han først kommer til rette med sig selv og lærer ikke at overvurdere sine Evner, kunne yde god Tjeneste og vinde nogen Indflydelse«. — — —

I samme »Pennetegninger« fra 1875 hedder det:

»Thomas Nielsen er en i flere Henseender ejendommelig og interessant Personlighed. I Begyndelsen af hans politiske Løbebane var det vel ikke langt fra, at man i Th. Nielsen saa, om ikke Radikalismen selv, saa dog en af dens Forløbere og det i en ret brutal Skikkelse. Mulig har man i denne sin Opfattelse af hans politiske Personlighed taget for Radikalisme, hvad der ikke var andet end en stor Uforbeholdenhed i Maa-den at udtale sig paa, saa vel sin egen Anskuelse som sin Dom over andres; thi at det var en Misforstaaelse, har nu vist sig. Thomas Nielsen paastaar —, og man er fra alle Sider paa Vej til at give ham Ret —, at han er en virkelig konservativ Natur, der sætter den sande Konservatisme i at holde Trit med Folkets Udvikling uden at være forud eller bagefter«. — — —

Naar dette om Thomas Nielsen som Politiker er med her, da er det for at give et nogenlunde kendeligt Omrids af Hammerum Højskoles Stifter og vel nok den Mand, som Hammerum Herreds Beboere godt ved, de er megen Tak skyldig.

Ved Forstanderskiftet gik Hammerum Højskole

over paa Rasmus Niensens Hænder som Ejendom, og nogen Tid derefter købte han Mads Nørgaards Gaard, hvor han tog Bopæl med sin Familie, saa Skolens Økonomi fik Hjemsted paa Gaarden, mens Skolebygningen alene brugtes som Skolehus.

Fra dens Begyndelse havde Skolen nydt Statstilskud af de af Rigsdagen paa Finansloven bevilgede Penge af Sorø Akademis Midler. For Aaret 1867—68 var denne Bevilling 300 Kr. — 1868—69 ligeledes. 1869—70 steg Bevillingen til 360 Kr. og 1870—71 til 400 Kr., hviket Tilskud aarlig udbetaltes Skolen indtil Provisorieaaret 1877, da Hammerum og de allerfleste af Landets Højskoler undlod at søge derom, da det stred mod de respektive Forstanderes Samvittighed at modtage Penge, som ikke paa lovlig Vis var bevilligede paa Finansloven.

Fra Ringkøbing Amts Skolefond modtog Skolen aarlig et Tilskud paa 160 Kr. —

I Vinteren 1869—70 var Skolens Elevantal: 21; 1870—71: 29; 1871—72: 32; 1872—73: 36; 1873—74: 22; 1874—75: 22; 1875—76: 36; 1876—77: 28; 1877—78: 7*) 1878—79: 5; + 20 Elever i 1867 og 19 Elever i 1867—68 = 39. Ialt 277 mandlige Elever.

I 1872 forsøgte med Sommerskole for Piger.

Elevantallet var denne Sommer: 3 Piger; 1873 var Skolen besøgt af 9 Piger + de 3 fra 1872; 1874: 6; 1875: 8; 1876: 5;. Ialt 31 kvindelige Elever.

Indtil Sommeren 1879 har Skolen altsaa været besøgt af ialt 308 Elever.

Den 3. Januar 1879 valgtes Forstander Rasmus Nielsen til Folketingsmand for Herning-Kredsen, hvor han afløste den gamle Frihedsmand Gaardejer Peter Nielsen, Hammerum.

*) »Den stærke Svingning i Elevantallet maa søges i, at det var i »Provisorieaaret«, da Tilskudet fra Staten savnedes.

Rs. Nielsen tænkte paa at omdanne Karleskolen til en Slags Landbrugsskole, hvor de Elever (5—6), der arbejdede ved Landbruget, skulde arbejde ved dette om Sommeren og have Teori om Vinteren.« (Oplyst af Rs. Nielsen.)

Ved denne Lejlighed overdrog R. Nielsen Højskolen til nogle Mænd i Gellerup og omliggende Sogne. Gaarden med dens tilliggende Jorder beholdt han. Der søgtes da fra dette Selskabs Side, i hvilket Selskab R. Nielsen selvfølgelig havde Sæde, en ny Forstander til Skolen, og Valget faldt paa den da 32-aarige Lærer ved Mollerup Privatskole, Linaa Sogn, N. Vigtoft.

Vigtoft havde faaet sin Uddannelse paa Blaagaard Seminarium og paa Askov Højskole. Han havde efter Afslutningen paa denne sin Uddannelse og efter at han havde aftjent sin Værnepligt faaet Ansættelse ved en nyoprettet Friskole i Hejls ved Kolding. Efter at have ledet denne Skole i henved 2 Aar, maatte han paa Grund af Uoverenstemmelse imellem ham og en af Skolens Bærere fraflytte denne Gerning.

Da han følte en særlig Lyst til at faa sit Arbejde som Lærer blandt unge Mennesker, greb han en Lejlighed, som netop tilbød sig hertil, da Røgind Højskole ved Hammel paa Grund af dens tidligere Forstanders Fraflytning søgte en Forstander.

Om Røgind Højskole kunde have faaet en Fremtid med en dygtigere og mere prøvet Mand som Leder kan ikke afgøres. N. Vigtoft var i hvert Fald for lille til at løfte denne Sten, saa han efter 2 Aars Forløb maatte fraflytte Skolen, som derefter gik over til at give Husly for en Friskole.

Fra Røgind var N. Vigtoft flyttet til Mollerup i Linaa Sogn, hvor han fik en privat Børneskole sat i ret god Gang. Denne Skoles Leder var han i 2 Aar, indtil han i 1879 søgte Forstanderpladsen ved Hammerum Højskole og fik den.

Hvorledes det under normale Forhold vilde have artet sig med Hammerum Højskole under denne Mands Ledelse er ikke godt at sige, men da Skolen havde mistet sit Elevbesøg i de sidste Aar, saa skulde der en god Pengepung og en stor agitatorisk Evne til for at bringe den op igen, og N. Vigtoft ejede ingen af disse to Nødvendigheder, hvorfor det ogsaa gik derefter med Skolen.

Der er sagt om N. Vigtoft, at hjemme paa Skolen var han en ret brugbar Kraft, men til »Jagt og Fiskeri«

duede han ikke. Det synes, i hvert Fald hvad Jagt og Fiskeri angaar, at passe.

Til at begynde med søgte Vigtoft at finde en Hjælper til at staa ved sin Side. En saadan fandt han i Henrik Fog, der maatte opgive et Bladforetagende, som han havde begyndt i Aalborg.

Vinteren 1879—80 havde Hammerum Højskole et Elevhold paa 15 Karle. Havde Skolen kunnet magte at lønne H. Fog tilstrækkeligt, var maaske Oparbejdningen af den lykkedes; men to Familier kunde ikke leve af, hvad Skolen med dens smaa Tilskud indbragte, saa Fog søgte i Vinterens Løb anden Beskæftigelse og fandt den, idet han blev antaget til Redaktør af Morsø Folkeblad, Nykøbing M.

Pigeskolen i Sommeren 1880 var besøgt af 6 Piger, i Vinteren 1880—81 var Elevtallet 18, mens Pigeskolen i 1881 kun havde 5 Elever. —

I Vinteren 1880—81 havde Højskolen Besøg af Højskolernes Tilsynsmand Stenstrup. Det var første Gang, han gæstede Skolen, og hans Tilsyn havde til Følge, at Statstilskudet gik op til 500 Kr. aarlig; men trods det og skønt en ældre Friskolelærer Lund, tidligere Lærer ved Friskolen i Sejling ved Silkeborg, knyttedes til Skolen og holdt ud der i to Aar, kunde der ikke komme Balance i Skolens Indtægter og Udgifter, hvorfor han søgte anden Virksomhed.

Den sidste Vinter, Hammerum Højskole havde Elever, var 1883—84, og da var Besøget kun 9 Karle. Denne Vinter havde Skolen faaet en ung, energisk Havebrugskandidat, Chr. Brinch, som Lærer, men da Elevantallet var for lille, enedes man ved et Møde om at nedlægge Skolen, og Forstanderen søgte og fik en anden Arbejdsmark.

Ja, hermed synes Hammerum Højskoles Saga at slutte; men efter dens Nedlæggelse har det vist sig, at dens Tilværelse har haft Betydning for Egnens Befolkning. I Skolens bedste Dage under Rs. Nielsens Ledelse var der kommen flere yngre, grundtvigske Præster til Egnen, hvoraf her skal nævnes Pastor Elmquist og Pastor Carl Rønne. Disse Mænd stod som varme Venner af Skolen og dens Arbejde, og de

kom jævnlig som Ordforere baade ved Skolens almindelige Møder og særlig ved de Vennemøder, som hvert Efteraar afholdtes paa Skolen. I Vigtofts Tid fortsattes med disse Møder, ligesom Vennemøderne ogsaa afholdtes efter Skolens Nedlæggelse. Skolens Lokaler brugtes nemlig efter Nedlæggelsen som Forsamlings-sal, indtil et tidssvarende Forsamlingshus rejstes i Hammerum i Nærheden af Skolen, som saa gik over i privat Eje.

Nu er den gamle Skolebygning nedbrudt; men paa et Stykke af den Jord, som hørte til Rs. Niensens Gaard, og som ligger nord for Landevejen, vil der nu i en nær Fremtid rejse sig en Kirke, som Gellerup-Afdelingen af Herning Valgmenighed agter at opføre. Pladsen er fraskilt Gaarden og solgt til Kirkeplads og Kirkegaard.

Hertil knytter Rs. Nielsen følgende Oplysninger:

1. Pastor Th. Thesch kom til Gellerup som Kapellan hos den gamle Pastor Aagard i 1869 og blev senere hans Efterfølger i Sognekaldet.
2. Th. Elmqvist var Præst i Ørre.
3. Karl Bonne var i Gellerup en kort Tid som Medhjælper hos Th. Thesch under en Sygdom, og blev derefter Sognepræst i Snejbjerg.

Den Vinter han var i Gellerup, holdt han ugentlige Foredrag paa Højskolen. Bygning af Kirken er stillet i Bero indtil 1922, til den Tid skal der først træffes endelig Bestemmelse.

Hammerum Foredragsforening

oprettedes 1879, særlig efter Tilskyndelse fra Lærer Mikkelsen-Tønning, Busk Skole, som var dens Formand til 1891, da han paa Grund af Sygdom maatte trække sig tilbage, og afløstes af den nuværende Formand, Lærer Brøndlund, Hammerum Skole. Foredragsforeningen, der var den første i Hammerum Herred, hvor den siden har faaet mange Efterfølgere, havde til Formaal at lade afholde Møder af kristelig og folkelig Art i nær Tilslutning til det Liv, der udgik fra den danske Højskole. I den første Tid maatte den virke under meget beskedne ydre Forhold, og det var kun

en lille Kreds, der samledes i Hammerum Højskoles Skolestue, der var Foreningens Mødested i den første Tid. Senere, da Kredsen voksede, byggedes 1891 Hammerum Forsamlingshus, der blev Samlingsstedet for Foredragsforeningen, de grundtvigske Vennemøder, de unges Idrætsøvelser m. m. Da Forsamlingshuset, som Tiden gik, viste sig at være for lille, købte en Kreds af Mænd indenfor Foredragsforeningen 1914 Hammerum Gæstgivergaard og omdannede den til et Højskolehjem. Samtidig solgtes det gamle Forsamlingshus og en stor, rummelig Forsamlingssal tilbyggedes det ny Højskolehjem, hvor Foredragsforeningen, Valgmenigheden og de unge kan holde deres Møder og Sammenkomster.

Valgmenigheden

i Gellerup er en Frugt af den aandelige Paavirkning, der er udgaet fra den for mange Aar siden nedlagte Hammerum Højskole, hvis Forstander Rs. Nielsen var, indtil han i 1879 valgtes til Folketingsmand, og fra Hammerum Foredragsforening. Valgmenigheden stiftedes i Oktbr. 1904, og som de Mænd, der var mest virksomme ved dens Dannelse, maa nævnes Sognefoged Marinus Pedersen, Hammerum, og Gaardejer Jens Birk, Birk. Ved en Sammenkomst hos Marinus Pedersen besluttede man at henvende sig til den Kreds, der samlede sig i Hammerum Foredragsforening, og som i en Aarrække sammen med en Kreds i Herning havde samlet sig om Sognepræst (først i Ørre, siden i Rind) Enevold Terkelsens Forkyndelse i Herning Kirke, hvor han prædikede et Par Gange hver Maaned, med Opfordring til at danne en Valgmenighed med Terkelsen som Præst. Tanken fandt udelt Tilslutning, og da Terkelsen straks indvilligede i at være Kredsens Præst, dannedes Herning-Gellerup Valgmenighed, der til at begynde med talte 40 Husstande i Gellerup. Den er siden vokset sin rolige Vækst og tæller nu 104 Husstande i Gellerup.

Indenfor Valgmenigheden, der benyttede Sognekirken og en Gang om Maaneden Højskolehjemmets Sal til Gudstjenester, kom efterhaanden Ønsket frem om at

faa en Kirke. R. Nielsen m. fl. tilbød gratis Byggegrund i Hammerum. R. Niensens Byggegrund paa Tornebuskehøj fik Flertallet for sig, og der tegnedes ca. 30,000 Kr. til Kirken. Paa Grund af Forholdene, der fremkaldtes af Verdenskrigen, maatte Opførelsen af Kirken udsættes til bedre Tider og de tegnede Penge indsættes i Sparekassen indtil videre. R. Nielsen har hele Tiden været Formand, og siden 1915, da Marinus Pedersen paa Grund af Sygdom maatte nedlægge Posten som midlertidig Formand i R. Niensens Fravær paa Rigsdagen, har R. Nielsen selv overtaget Formandsposten samt Hvervet som Valgmenighedens Kasserer. 1921 blev Lærer Brøndlund Formand, da R. Nielsen paa Grund af sin høje Alder ikke ønskede at fortsætte. —

Højskolehjemmet.

I Aaret 1891 byggedes »Samlingshuset« eller »Foramlingshuset« i Hammerum. Det blev benyttet til Gymnastik, Foredrag, Skyttefester m. m.

1914 var der Forslag fremme om at bygge til Foramlingshuset. Der fremkom da ogsaa et andet Forslag, nemlig at købe Hammerum Gæstgivergaard, og omdanne det til Højskolehjem. Gæstgivergaarden var bygget paa den Tid, da Banen kom, og Stationen var anlagt, altsaa omkring 1877, og var nu til at købe for den billige Pris af 21,000 Kr.

Fabrikant Chr. Jensen, Gaardejer Henrik Vejen, Førstelærer Brøndlund og Fabrikant Iver Stampe m. fl. blev enige om at indbyde en snæver Kreds af Mænd og forelægge dem Planen om at købe Ejendommen.

Den 11. Maj 1914 samledes 20 Mænd hos Iver Stampe. De var alle enige om at købe Gæstgivergaarden og omdanne den til Højskolehjem uden Udskænkning af Spiritus og med Forbud imod Kortspil i Restaurationen.

Der valgtes straks en Bestyrelse bestaaende af:

Gaardejer *Jens Kjærsgaard*,
Fabrikant *Chr Jensen*,
Gaardejer *Henrik Vejen*,
— *Niels Sjørvad* og
Fabrikant *Iver L. Stampe*.

Den 12. Maj 1914 blev Handelen afsluttet, og Overtagelsen skulde finde Sted 1. Juli s. A.

Den 15. Maj afholdtes et Møde i Forsamlingshuset, hvor 53 Personer tegnede sig som Aktionærer. De forelagte Love vedtoges. En ny Bestyrelse blev valgt. Denne kom til at bestaa af:

Fabrikant *Iver L. Stampe*, Formand.

Gaardejer *N. Sjørvad*, Kasserer.

— *Jens Kjærsgaard*,

Fabrikant *Chr. Jensen*,

Mejeribestyrer *Jensen*.

Aktieselskabet bestaar f. T. af 220 Aktionærer og har en Aktiekapital paa 16,000 Kr.

Den forrige Ejerinde af Gæstgivergaarden, Fru Ane Christensen, overtog Pladsen som Værtinde af Højskolehjemmet. Denne Plads havde hun til 1. Januar 1917, hvorefter den nuværende Værtinde, Frk. Kirstine Nørrelund fra Båring paa Fyn overtog Pladsen.

Da Højskolehjemmet blev oprettet, blev der sat en Etage mere paa Bygningen. Forsamlingshuset blev solgt, og det derved indkomne Beløb anvendtes til en Foredrags- og Gymnastiksal ved Højskolehjemmet.

Den særdeles smukke Have blev snart et yndet Samlingssted, og det varede ikke længe, før en Strøm af yngre og ældre paa Cykle og i Bil kom fra Herning dertil, særlig paa Sommersøndage er det et yndet Udflugtssted.

Hammerum Højskolehjems Bogsamling, der har Lokale paa Hammerum Højskolehjem, bestaar af omtrent 150 Bind, for største Delen Skønlitteratur fra den nyeste Tid. Bogsamlingen er fremkommen paa følgende Maade: En Del Medlemmer af Valgmenigheden har i flere Aar haft en Læsekrede. Denne Læsekrede's udcirkulerede Bøger er givet til og danner Grundlaget for Bogsamlingen. Adgang til Udlaan staar aaben for enhver Mand og Kvinde i Gellerup Sogn, der er over 14 Aar og har betalt det aarlige Kontingent 3 Kr. Udlaan foregaar en Gang ugentlig.

Kvindesamfundet.

Dansk Kvindesamfunds Kreds i Gellerup oprettedes 1904 under Ledelse af *Anna Brøndlund*, der blev Kredsen Formand og var det til sin Død 1920. Siden har Marie Birk som Formand ledet Foreningen, der begyndte med et Medlemstal af 40 og som nu tæller 40—50 Medlemmer, der baade bestaar af Mænd og Kvinder. Foreningens oprindelige Formaal var at virke for Kvindernes almenmenneskelige Udvikling og for deres Uddannelse til selvstændigt Erhverv og i det hele taget hjælpe Kvinder, eftersom der var Trang til. Virkemidler faar Kredsen af Medlemsbidraget samt af frivillige Gaver, som indsamles ved de maanedlige Møder, der afholdes rundt i Hjemmene, og hvor der veksles med Sang, Tale og Samtale.

Foreningen har oprettet forskellige Kursus, saasom Kogekursus, Sykursus m. fl., som alle har vundet god Tilslutning. Siden Kvinderne fik politisk Valgret og i saa Henseende blev ligestillet med Mændene, har Kredsen af brudt sin Forbindelse med Dansk Kvindesamfund, da dens politiske Formaal derved var naaet, og er gaaet over til kun at virke for lokale Formaal ved at yde Hjælp til fattige, enligtstillede Kvinder og fattige Familier. Hjælpen ydes i Form af Penge eller Klædningsstykker.

Gellerup nordre Skyttekreds.

Denne Forening blev oprettet den 5. Febr. 1887 af en Del unge Mænd og Karle med et Medlemsantal af 34 aktive og 12 passive. Det var for en Del Folk, som havde staaet i den Forening, som før den Tid var i Sognet, og som fra den Tid fik Navn af »Gellerup søndre Skyttekreds«

Den første Bestyrelse bestod af Lærer Agerskov, som var dens Formand. Det var særlig paa hans Initiativ Foreningen var blevet oprettet.

Jens Kr. Overgaard var Foreningens Kasserer, og Iver Lauridsen var alm. Bestyrelsesmedlem.

Lærer Agerskov vedblev at være Formand til sin

Bortrejse i Aaret 1892, hvorefter Gaardejer Fr. Demuth blev Formand.

I Begyndelsen dreves Gymnastik og Skydning samt Geværsersits. Foreningen gik sin gode Gang indtil Aaret 1902, da Gymnastikken ophørte begrundet paa for ringe Tilslutning og efter sigende af Mangel paa god Ledelse.

Skydningen fortsattes til 1913, da den ogsaa op-hørte paa Grund af, at der ingen Tilslutning var.

Den optoges igen 1914, men standsedes paa Grund af Krigen. I Aarene 1915—1916 og 1917 er der ikke afholdt nogen Generalforsamling.

I 1918 kom Skydningen paany i Gang. Der var da 15 Skytter, og det gik ret godt til 1920.

Kredsen har holdt Gymnastik i Fr. Demuths Lade i Gelleruplund hver Lørdag Aften indtil 1900, da man flyttede ned til Jens Lunds i Vraa, hvor man holdt Gymnastikken indtil 1902, da man maatte opgive den.

Gymnastikken blev ledet af Niels Østergaard. Lund. N. Chr. Knudsen, Gudumkjær, Peder Hesselvig, Gellerup, Knud Jacobsen, Birk, Iver Iversen, Gellerup, og N. J. Hampen, Lund. Den sidste Leder var P. Overgaard, Vraa.

Skydningen begyndte paa Banen ved Jørgen Lauridsen, Asbækhus. 1902 flyttede man Banen og skød imod Mariebakke hen over Jens G. Kristensens Ejendom. 3—4 Aar senere flyttedes til det Sted, hvor den er endnu, og der skydes hen over Jens Lund Jensens Mark i Vraa.

Gellerup søndre Skyttekreds.

I denne Forenings Virksomhed faar man et godt Indblik ved at læse det Festskrift, som udsendes i Aaret 1919 i Anledning af Foreningens 50 Aars Bestaaen, og hvori bl. a. meddeles følgende:

De første Skytteforeninger, saaledes som vi kender dem nu, oprettedes i 1861 efter Opfordring af Artillerikaptain *Mønster*. Han havde hentet Tanken i England.

Lærer Th. Nielsen, Birk, gav Stødet til, at Skytteforeningen blev oprettet i Eftersommeren 1869 under

Navn af Hammerum Skyttelag, med et Medlemsantal af 18. Man tog straks fat paa Gymnastik og Skydning.

Skydebanen fik man paa Gaardejer Niels Schølers Mark i Fastrup, hvor man skød fra Nord op imod Bakken.

Skyttelagets første Delingsfører var Seminarist Jens Ris Mikkelsen fra Birk. Hver 14. Dag samledes Skytterne paa Hammerum Højskole, hvor der blev læst Smaafortællinger og Træk af Fædrelandets eller Verdenshistorien, der blev sunget, og naar Vejret tillod det, afholdtes der Øvelser i Gymnastik, gymnastiske Lege, Geværgreb og Marschering.

Skydningen foretoges med 2 Minierifler; disse Rifler var lavet til Brug for Skytteforeningerne. Riflerne var Forladere. Først hældte man Krudtladningen ned, hvorefter Projektilen ved Hjælp af en Ladestok førtes gennem Løbet fra Munden af.

I Begyndelsen maatte Skytterne selv støbe Kuglerne, hvad der særlig foregik om Vinteren, mens der var Ild i Kakkelovnen. Der gik ca. 20 saadanne Blyprojektiler paa $\frac{1}{2}$ kg. Krudtet afmaaltes for hvert Skud. Det medførtes som Regel i et »Krudthorn«. Det første Aar blev der kun skudt paa 100 Alens Afstand, 7 Skud pr. Mand.

Den 22. Oktbr. 1869 skænkede Omegnens Piger Skyttelaget en Fane med Indskriften: »Sønderjylland vundet, det er Kampens Maal«. Fanen overrakte Skytterne ved Hammerum Højskole. Pastor Tesch, Gellerup, talte. Bagefter samledes man om en Bolle Punsch, hvor man udbragte forskellige Skaaler. Sammenkomsten sluttede med en Dans.

Det var først i Maj 1870 at Skyttelaget fik valgt en Bestyrelse. Den kom til at bestaa af Seminarielev J. Ris Mikkelsen, Vittrup, K. Lauridsen, Birk, Gaardejer N. Schøler, Fastrup, og Højskoleforstander Rs. Nielsen. Sidstnævnte blev Bestyrelsens Formand, og han var Skyttelagets egentlige Leder, saalænge han var paa Højskolen.

Dets Ejendele bestod i 1870 af:

1 Dannebrog, 2 Minierifler, 2 Skiver, 2 Kugleforme,

2 Krudtmaalere, 1 Krudthorn, 2 tyske Rifler, 1 Smelte-ske, 5 Stokke til Ringspil og 1 Idrætsbog.

Den 29. Oktbr. 1870 afholdtes den første Præmie-uddeling. Hver Skytte afgav 5 Skud. Der var 11 Præmier. 1 Præmie til den bedste Gennemsnitsskytte for hele Sommeren, 7 Præmier for Skydning, og 3 for Gymnastik. I Gymnastik bedømtes kun Højdespring, Længdespring og Løb.

I 1872 var de gamle Rifler udslidte. Man vedtog at købe en ny Riffel; men den kunde ikke faas. Ved Præmieskydning den 7. Sept. 1872 var Riflerne saa daarlige, at ingen af Skytterne kunde ramme Skiven paa 400 Al. og knap nok paa 300 Al. Afstand.

Endelig 1873 fik man en ny Riffel. I 1876 fik man 25 Øvelsesrifler af prøjsisk Model. Endvidere købte man en »Stuebøsse«, som man øvede Skydning med paa Højskolen.

Med Undtagelse af Høsttiden afholdtes Møde hver 14. Dag. Øvelserne lededes af Underkorporal P. Schøler til 1875, da han flyttede. Derefter overtoges Ledelsen af Lærer Mikkelsen-Tønning indtil 1876, da han flyttede fra Birk og blev Lærer i Busk.

I 1876 anskaffede Kredsen sig en Træhest — til en Pris af Kr. 8,70.

Efter 1875 kom der en Nedgangstid for Foreningen. Forskellige søger at faa mere Liv i den, men det førte ikke til noget videre.

Gymnastikken dreves især i Simon Schølers Kørelade; men man foretog ogsaa rene militære Øvelser i fri Luft.

Da der 1887 oprettedes en Kreds i den nordlige Del af Sognet, fik den gamle Kreds Navnet »Gellerup søndre Skyttekreds«.

Den 26. Aug. 1888 var der Skyttefest i Herning, hvor en Del Kredse konkurrerede i Skydning. Gellerup søndre Kreds sejrede. 10 Kredse viste Gymnastik. Gellerup søndre Kreds fik 1. Pr., 12 Kr.

For Skydning fik Kredsen en af Ministeriet skænket Riffel.

1886 begyndte Jens Grimstrup fra Timring at hol-

de Gymnastik med Børn i Jens Fløes Lade i Hammerum.

1891 begyndte Lærerinde Kirstine Nielsen fra Herning Børnehjem at holde Gymnastik for Piger i Forsamlingshuset i Hammerum. Børn og Piger drev svensk Gymnastik, hvorimod Karlene drev dansk.

Jens Albæk, Fastrup, begyndte i Halvfemserne at øve svensk Gymnastik med de unge.

Vinteren 1900—1901 lededes Gymnastikken af Okkels Birk, og de to følgende Aar lededes den af hans Broder Kristian Birk. 1903 valgtes A. Stengaard til Formand for Foreningen. Da han paa Grund af mange offentlige Hverv, der lagde Beslag paa hans Tid, maatte trække sig tilbage, overtog Peder Birk Arbejdet som Delingsfører for Gymnasterne.

Foreningens Formænd har været følgende:

Rasmus Nielsen (1869—1877), Højskoleforstander Vigtoft m. fl. (1877—1885), Svend Nytoft (1885—1893), Lærer Brøndlund (1893—1900), Jens Albæk (1900—1903), A. Stengaard (1903—1917). Siden 1917 har Gaardejer Jens Rasmussen været Formand.

Aandelig Vækkelse.

Denne Bog er ikke tænkt at skulle være en religiøs Bog; men jeg vilde ikke være Sandheden tro, om jeg ikke nævnede den Betydning, som de aandelige Vækkelser, der er gaaet hen over Sognet, har haft for Sognets Beboere saavel som for mig selv. For nogle blev Vækkelsen til Frelse, idet de lod Guds Aand faa Magt over Hjerterne, for andre blev den til Forhærdelse, idet de modstod Guds Aand, derfor har den haft stor Betydning — ja Evighedsbetydning for enhver, som har oplevet den.

Vækkelse — ja tænk, hvormange Foredrag der er holdt bare om én enkelt Mands, f. Eks. Grundtvigs Vækkelse. Og tænk ogsaa hvilken Betydning den havde for ham selv og andre.

Og selv om ingen af de, der blev vakt op af Syn-desønnen ved de Vækkelser, der er gaaet hen over Gellerup, har sat saa brede Spor som Grundtvig, saa har

enkelte maaske sat dem lige saa dybe, og saa naaede dog mange gennem Vækkelsen selv at blive frelst, og mange af dem var med til at bære Frelsens Budskab ud til andre, nogle ved Hjemmearbejdet blandt Børn i Børnegudstjenesten, blandt de unge i K. F. U. K. og K. F. U. M. o. s. v., andre ved som Guds Ords Forkyndere at bringe Budskabet ud til Mennesker paa andre Egne, og gennem disse Arbejder er mange ledet til Kristus.

I Aaret 1897 gik en stor, aandelig Vækkelse hen over Sognet. Ved Thomas Nielsens Forkyndelse var der adskillige Aar før blevet en Del Mennesker vakte og kommet til Troen, og tillige havde der været ikke saa lidt Forbindelse med Bording, hvor den bekendte Lægprædikant Anders Stubkjær var født og begyndte sin Virksomhed til stor Velsignelse først for sit eget Sogn, og dernæst for de omkringliggende Sogne.

I Tredserne kom der en levende, troende Præst til Bording; hans Navn var A. Bülow, han efterfulgtes i Embedet af andre varme og nidkære Herrens Tjenere.

I disse Tider var der mange Mennesker fra Gellerup Sogn, som gik de ca. 2 Mil til Bording Kirke og kom rigt velsignet hjem derfra.

Ved Familieskab samt Til- og Fraflytning var der fremdeles Samkvem med det nyvakte Liv deroppe, flere Lægprædikanter kom paa Besøg, og herfra stammede Troslivet sikkert for manges Vedkommende blandt dem, der sluttede sig til »Indre Mission«.

Men med en Del var det i Tidens Løb gaaet som med de ti Brudejomfruer — de slumrede og sov ind. Mange skikkede sig lige med denne Verden.

Det kunde saaledes nok hænde for flere, at de en Markedsdag i Herning kunde faa saa megen Spiritus, at de var kendelig paavirket deraf, naar de sammen med andre sad enten paa en af Gæstgivergaardene eller i et eller andet af de ca. 100 Beværtningstelte, som Markedet var prydet med, og drak »Omgange« som Lidkøb paa en eller anden Handel. Mange saa nok, at sligt var af det onde, men de havde ikke Mod til at bryde dermed. Men da Vækkelsen kom, blev mange af de troende ogsaa ruskede op af deres Dvale, og mange af disse ældre Mænd græd bitre Angerstaarer

over sig selv. De fik et nyt Opgør, og de kom igennem en Rensnings- og Lutringstid. Paa den Tid kom ogsaa Brændevinsflasken ud af de helliges Hjem.

Men ogsaa her passer det gamle Ord: »Efter Regn kommer Solskin«, og Regn og Solskin giver Grøde og Vækst, og manges Liv kom ind i et nyt Spor.

Og saaledes som det skete den Gang, at de troende skikkede sig lige med denne Verden, saaledes kan der maaske ogsaa nu findes Forhold, hvor Guds Folk ikke er vaagne, og hvor de skikker sig lige med Verden.

Naar saaledes en Mand udenfor Sognemenigheden for nylig har udtalt: »Æ Skjel er snaar hiel væk«, saa er der sikkert Grund til for hver ærlig Sjæl at blive stille for Herrens Ansigt, og da vil maaske disse faa Ord lyde som den alvorligste Prædiken, der har lydt i Gellerup Sogn i mange Aar.

En af de Sange, som blev sunget mest, særlig i Vækkelsens første Tid, var den saakaldte Kildesang, som her aftrykkes. Den er værd at synge endnu en Gang; og der er sikkert mange, til hvem det kan siges den Dag i Dag:

»Du længe nok har drukket der,
hvor Tørsten ej slukkes kan«.

Kildesangen.

Kom hid, hver tørstig Sjæl
og drik af Livets Vand;
∴ du længe nok har drukket der,
hvor Tørsten ej slukkes kan. ∴
K o r: Kom nu til Kilden,
kom nu til Kilden god,
kom og drik af Livets Flod,
saa faar du Kraft og Mod.

Saa mangel Vandringsmand
har drukket af den før;
∴ o, salig Tanke for min Sjæl:
den Kilde bli'r aldrig tør. ∴

Blot drik igen, min Sjæl,
des større Kraft du faar,

∴ at svinge Aandens skarpe Sværd,
naar du i Striden gaar. ∴∴

Naar saa din Strid er endt,
og Kampen kæmpet ud,
∴∴ skal du faa drikke Livets Vand
i Paradis hos Gud. ∴∴

Der har ogsaa senere været Vækkelse i Gellerup Sogn, men ikke saa omfattende og gennemgribende som den i 1897.

I denne Vækkelsestid gik det mange Mennesker paa samme Maade, som det i sin Tid gik den kendte Skolemand Kristen Kold, da han havde sin aandelige Opvækkelse. og fik Fred med Gud. Da gik han rundt fra Hjem til Hjem og spurgte Folk, om de havde hørt og var klar over, at Gud elskede dem.

Hvad sagde Folk da om Kr. Kold?

»Har I hørt, at en af Seminaristerne er blevet sindssyg«?

Kr. Kold gik da til en af sine Lærere og spurgte, om det var sandt, hvad Folk sagde om ham, hvortil Læreren meget fornuftigt svarede, at det passede ikke, nej, du er derimod blevet rask; men det er de andre, der er syge endnu.

Hvorledes en saadan Vækkelse kommer, er vanskeligt at sige.

Men Bøn og Guds Ords Forkyndelse er to af de Ting, der forbereder en aandelig Vækkelse. Og i Gellerup Sogn var da ogsaa Bøn og Guds Ords Forkyndelse i Aand og Sandhed gaaet forud og havde forberedt Vækkelsen, som kom.

Nidkære Præster har været med til at lægge Guds Ords Sæd i Menneskehjerterne; men medens disse oplevede den Tid, da den rige Høsttid kom, var de to Lægmænd, som havde virket med hele deres Sjæls og Legems Kraft for Sjæles Frelse i Gellerup Sogn, to Aar før Vækkelsestiden gaaet ind til Sabbatshvilen hjemme hos Gud. De havde saaet Sæden med Graad hernede, histoppe skal de istemme Frydesangen. Da der med det første kan ventes et lille Skrift, som om-

taler disse to Mænd og deres Arbejde, skal jeg kun her omtale dem ganske kort.

Den ældste af disse to var *Kristoffer Hansen*. Han var født 1853 i Klovborg, levede i sin Ungdom i Snejbjerg, hvor han lærte Tømrerhaandværket, og i 20 Aars Alderen gav han Gud sit Hjerte. 1875 flyttede han til Gellerup sammen med sin Hustru, og ved Siden af, at han drev sit Haandværk, holdt han en Mængde Møder dels i Sognet og i Omegnen men ogsaa paa lange Rejser rundt om i Landet. Ofte vandrede han med sin Bogpakke milevidt til Fods, og hans hjertegribende, dybt alvorlige og tillige kærlige Vidnesbyrd blev hørt af mange Mennesker.

»Han prædikede Kristus«, staar der paa den Sten, som Vennerne rejste paa hans Grav paa Gellerup Kirkegaard, og denne Indskrift er saa betegnende for hans Prædikens Indhold.

Han var en sjælden Bønnens Mand, og faa har vel som han bedt om Vækkelse. Han bad, ja han raabte til Gud herom. Han saa Sjælenes evige Værdier i Færd med at fortabes. Han saa Nøden, og han raabte og tryglede, som kun den kan gøre, som i Sandhed elsker sine Medmennesker og ser dem i Nød.

Sine sidste Aar levede han i Silkeborg, hvor han døde i August 1895.

Samtidig med Kristoffer Hansen levede og virkede Lærer *L. P. Pedersen* i Have Skole. Mærkelig nok kom de til Sognet samme Aar og døde samme Aar og med kun én Maanedes Mellemrum, og begge blev begravede fra Missionshuset »Silo«, for hvis Opførelse de saa ihærdigt havde virket, og i hvilket de saa mange Gange havde forkyndt Guds Ord.

Lærer Pedersen var en meget dygtig og samvittighedsfuld Lærer, hvem Børnenes evige og timelige Vel laa paa Sinde, men naar hans Navn nævnes her i denne Forbindelse, da er det, fordi han drevet af Kristi Kærlighed tillige i sin Fritid nidkært arbejdede for Guds Riges Fremgang i Gellerup Sogn.

Han stod i Indre Missions Tjeneste de sidste 10 Aar han levede, men han havde helt fra sin Ungdomstid holdt kristelige Møder. Ud fra Missionshuset ar-

bejdede han i Børnegudstjenesten, fik oprettet Pigeferiening (K. F. U. K.) samt holdt mange Møder baade hjemme i Sognet og udenfor dette.

Ogsaa han var en Bønnens og en Arbejdets Mand.

Han stod hver Morgen op et Par Timer før andre i Huset. Disse Timer brugte han til Bøn og Granskning i Guds Ord. Og naar flere af hans tidligere Elever, da Vækkelsen kom, gav Gud deres Hjerte, da har sikkert hans Bøn, Liv og Vidnesbyrd været med til at berede Hjerterageren for Herren.

Men det stadige, aandelige Arbejde baade i Skolen og udenfor denne sled ham tidlig op. Han blev kun 46 Aar gammel. Dog er det jo ikke det Tal af Aar, et Menneske virker i, det kommer an paa, men det er det Arbejdes Beskaffenhed, der er ydet, som giver Værdien af et Menneskeliv. Naar Venner paa Lærer Pedersens Grav satte den Indskrift: »Han vandrede med Gud«, saa skal det siges, at det ogsaa kunde spores, at hans Vandring her førte Velsignelse med til mange i Gellerup Sogn.

Han døde paa Rigshospitalet i Købhvn. 13. Septbr. 1895, hvor han havde ligget syg i 3 Maaneder, og han havde da virket som Lærer i Gellerup i 20 Aar.

Silo.

Missionshuset Silo i Hammerum er bygget omkring Aarene 1887—1888.

Beslutningen om at bygge dette Hus blev taget en Fastelavnsmandag hos Fabrikant N. Larsen. Ved den Lejlighed var Indremissionær Kr. Jacobsen ogsaa til Stede.

Christoffer Hansen og Lærer Pedersen i Have holdt Raadslagning i sidstnævntes Hjem om, hvorledes Sagen skulde gribes an. Mulig ogsaa Provst Blom var med der. Christoffer Hansen tegnede sig for et større Bidrag, idet han tillige sikrede sig Bolig i Missionshuset. Lærer Pedersen tegnede sig ligeledes for et efter hans Forhold stort Bidrag, hvorefter Tegningen af Bidrag fortsattes ude i Sognet.

Christoffer Hansen og Lærer Pedersen havde forinden haft manganen en Samtale om Sagen, idet de mente,

at Arbejdet og Tiden krævede et saadant Hus. Provst Blom var i Begyndelsen ikke rigtig stemt derfor, thi baade Præstegaarden og de Helliges Hjem stod aabne for Guds Ords Forkyndelse, og store Skarer havde igennem Aarene været samlet snart i en Lade, snart i en »Storstue«, i flere smaa Stuer eller i Præstegaardshaven.

Dog gik Provsten snart ind paa Tanken. Hans Hjerte brændte for Guds Riges Fremgang i Sognet.

I Silo hænger Billeder af de to Mænd, der først tog Arbejdet op for Husets Opførelse, og fra dette Sted, hvor de saa ofte havde talt Guds Ord til Mennesker, foregik deres Begravelse med kun ca. 1 Maanedes Mellemrum; endskønt ingen af dem døde i Gellerup, men den ene døde i Silkeborg og den anden i København, blev for begges Vedkommende Silo det Sted, hvor Kisten med deres trætte Legemer stilledes hen indtil Jordefærden paa Gellerup Kirkegaard fandt Sted.

Navnet Silo er hentet fra Beretningen i Josvas Bog 18. Kapitel 1. Vers og 1. Sam. Bog 1. Kapitel 3. Vers, hvor der tales om Herrens Helligdom — Tabernaklet, der fik sin Plads i »Silo«; saaledes var det disse Mænds Bøn og Haab, at dette Hus maatte være en Helligdom for Herren, hvor Herligheden maatte ses. Og dette Haab er ikke blevet beskæmmet. Det er ofte saadan her i Livet, at meget ser herligt ud udenpaa, medens det indvortes ikke svarer dertil. Her har det modsatte været Tilfældet. Er Husets udvortes Herlighed ikke stor, saa har Herligheden inden Døre været saa meget større.

Naar vi ser, at Syndere vækkes, ved vi, at Gud er nær. Disse herlige Stunder, hvor Syndere vækkedes op, og hvor Syndere fik lagt Byrden ned ved Korssets Fod hos Jesus, har ofte fyldt dette Hus med Herlighed. — Man tænke bare paa Vækkelsen i 1897. Eller man tænke paa de mange Møder, hvor Herrens Ord særlig havde Magt over Hjerterne, da Lovsangen tonede:

»O, at jeg kunde min Jesus prise,
som jeg af Hjertet dog saa gerne vil,
fordi han vilde den Naade vise,
at byde mig sit Himmerige til.«

Provst H. Blom var Missionshusets første Formand, og Fabrikant N. Larsen var dets Kasserer.

F. T. er Sognepræst Nielsen-Vrads Formand, og Fabrikant Jacob Jensen er Kasserer.

I 1905 byggedes en Gymnastiksal, der er sammenbygget med Silo. Denne Sal kostede 3100 Kr. og har været til stor Nytte gennem Aarene. Dels har den for en Del tjent som Gymnastiklokale for K. F. U. M. og K. F. U. K. skiftevis, dels har den gjort særdeles megen Nytte som Mødelokale, idet selve Missionshuset i mange Aar ikke nær har kunnet rumme de mange, som kom til Møderne.

I Missionshusets østre Ende er der en Beboelseslejlighed til Bolig for den eller de, som passer Huset med Hensyn til Varme og Rengøring m. v.

Der foreligger en Tegning til Ombygning og Udvidelse af Huset. Naar denne Plan engang realiseres, vil Huset fremtræde i en smukkere Skikkelse, og der vil blive betydelig mere Plads deri.

Zoar.

Missionshuset i Langelund er bygget i 1898. Indvielsen fandt Sted den 29. Juli 1898. Det var efter den store Vækkelse, som gik hen over Sognet, mange Mennesker var gaaet ind i Guds Rige, og de ældre troende havde faaet Hjerterne opvarmede.

Grunden er skænket af daværende Gaardejer M. Mouritsen, Langelund.

Selve Bygningen har kostet ca. 3000 Kr. Murer Knud Knudsen har udført Murerarbejdet. Tømrermester Jens Jensen, Hammerum, har udført Tømrer- og Snedkerarbejdet, og Malermester P. Jensen, Herning, har udført Malerarbejdet.

Man har fra mange Sider udtalt Ønsket om at faa det flyttet hen i Nærheden af Have Skole, da det ligger meget ucentralt, hvor det ligger. Og Mødedeltagernes Antal vilde utvivlsomt ogsaa i høj Grad forøges, dersom Huset laa ved Skolen.

Sognepræst Nielsen-Vrads taler i Zoar den første Søndag i hver Maaned. Dette er et meget stort Gode,

særlig for ældre Folk i den sydlige Del af Sognet, da de har langt til Kirken.

Foruden andre Møder er der i mange Aar holdt Børnegudstjeneste der om Søndagen.

Hvad de kirkelige Forhold i Sognet angaar, saa præges disse saa godt som udelukkende af Indre Mission og Grundtvigianismen, idet vel nok de fleste Mennesker i Sognet slutter sig til én af disse kirkelige Retninger, og kun de færreste staar ganske uberørt og uforstaaende overfor det hele.

Og saaledes som der ud fra det Arbejde, der gøres fra grundtvigsk Side, er opstaaet en Del Foreninger og Sammenslutninger i Tilknytning dertil, saaledes har ogsaa det aandelige Liv indenfor Indre Mission affødt en Del Foreninger m. v., som hver især har sit specielle Arbejde, sit lille Bed i Herrens store Vingaard at dyrke. Herom i det efterfølgende.

Børnegudstjenesten.

I Aaret 1885 begyndte Stationsforstander Petersen Dan med Børnegudstjeneste i Jernbanestationens Ventesaal i Hammerum.

Han udsendte Indbydelse til Børnene gennem Skolerne. Første Gang mødte ca. 10 Børn, snart steg Antallet til 20—30 Børn.

Til Tider kunde vi ikke faa Plads i Ventesaalen, men Kontoret maatte benyttes ogsaa.

Jeg husker endnu saa klart, da Petersen Dan talte til os om Hyrden, der forlod de 99 Faar og gik ud at søge efter det, som var faret vild i Ørkenen.

Enkelte Gange var vi i Stationsforstanderens private Stuer paa 1. Sal; men det var ikke saa godt, da han jo skulde høre efter Telegrafan.

Børnegudstjenesten afholdtes hver Søndag Fm. eller Eftm., eftersom der var Gudstjeneste i Kirken, saa Børnegudstjenesten og den almindelige Gudstjeneste ikke kom i Vejen for hinanden.

Stationsforstanderen uddelte 20 Eksplr. af Indre Missions Børneblad.

Den første Sangbog, vi havde, hed »Af mange« og var udgivet af Lærer Jensen, Alling. Teksten var som Regel den samme som i Kirken.

Da Silo blev bygget, flyttedes Søndagsskolen, som den den Gang kaldtes, derhen, vist omkring 1888. Ledelsen overtoges derefter af Lærer Pedersen, Have. Antallet af Børn naaede snart op paa 100, og i 1893 var det oppe paa 150. Petersen Dan var stadig Medarbejder i Børnegudstjenesten, indtil han i 1893 forlod Hammerum.

I de Aar Søndagsskolen var i Ventesalen, afholdtes der aarlig Juletræ samme Sted, hvor vi Børn blev be- værtede med Chokolade. Det var en større Begivenhed for Børnene at faa Chokolade den Gang, end det nu er.

Om Sommeren afholdtes mindre Udflugter f. Eks. til Søren Krøjgaards Plantage, hvor Børnene ret kunde dyrke Legen.

Ved Lærer Pedersens Død 1895, tog Niels Larsens Datter, Mette Larsen, der den Gang ikke var 20 Aar, Arbejdet op blandt Børnene, der samledes i Silo.

Omkring Aaret 1900 blev Fabrikant Jacob Jensen Forstander for Søndagsskolen i Hammerum og har været det hele Tiden siden.

I 1895 eller 1896 begyndte Kjersten Siggaard i Frølund at samle Børnene fra Nabolaget i sit Hjem til Børnegudstjeneste. Der kom Børn fra Bjerregaard, Busk, Sønderbjerg, Frølund og enkelte fra Gellerup. Til Tider kunde der samles 30—35 Børn. Senere hjalp Ole Frølund Andersen i denne Søndagsskole, og det var et stort Savn, da han døde.

Omkring 1914 flyttedes Børnegudstjenesten fra Frølund til Busk.

Børnegudstjenesten i Have er begyndt af Fru Hansine Berthelsen, efter gentagne Tilskyndelser af hendes Mand, Lærer Chr. Berthelsen, i Aaret 1896.

Fru Berthelsens første Medhjælper var Gaardejer Peder Sønderby, Bjødstrup, der indtil den Tid havde arbejdet ved Søndagsskolen i Hammerum. 1897 eller 1898 kom Gaardejer Peder Ringsted i Agerskov til, og han har trolig holdt ud siden.

Det vidner om stor Kærlighed og Trofasthed, at

han endnu trods sine 70 Aar spadserer den ikke helt korte Vej fra Hammerum til Langelund Søndag efter Søndag.

I de første Aar afholdtes Børnegudstjenesten i Have Skole, men den er senere flyttet til Zoar i Langelund.

Børnegudstjenesten i Lund er, efter hvad jeg har kunnet faa oplyst, begyndt af Frk. Poulina Blom (død 12. Maj 1890). Senere afholdtes den i Konfirmandstuen og lededes af Fru Pastorinde Kastrup og Frk. Lene Rasmussen paa Børnehjemmet. De sidste Aar af Halvfemserne medvirkede Lærerinde Frk. Anna Pedersen, og Mine Pedersen afløste Lene Rasmussen.

I Slutningen af Halvfemserne begyndte Pastor Kastrup at samle Lederne af de forskellige Børnegudstjenester til Forklaringsmøder i Præstegaarden. Der var paa dette Tidspunkt begyndt med Gruppesamtale eller Klassedeling i Hammerum, hvor Børnene var samlet efter Alder, Drengene og Piger hver for sig. Gruppelederne talte da med Klassen om selve Teksten, hvorefter Forstanderen for Søndagsskolen talte til Børnene samlet om Bibelsproget.

Disse Forklaringsmøder, der er fortsat af de forskellige Sognepræster siden, har været til megen Velsignelse og Opbyggelse for Lederne, der efter Præstens Forklaring af Teksten har kunnet sidde og samtale om, hvad hver enkelt havde faaet ud af Ordet.

Forklaringsmøderne afholdes som Regel hver 14. Dag. I de første Aar deltog Lederne af Børnegudstjenesten i Sunds ogsaa i disse Møder.

K. F. U. K.

Kristelig Forening for unge Kvinder er stiftet 19. Novbr. 1885. Lærer Pedersen, Have og Inger Marie Madsen i Gellerup By, senere gift med Niels Hede i Gullestrup, ledede den til at begynde med, og Foreningen gik den Gang under Navnet »Pigeforeningen«.

Dog ligger den første Begyndelse endnu længere tilbage, idet Provst Blom begyndte at samle baade unge Mænd og unge Kvinder i Præstegaarden, som den Gang var i Lund. De unge samledes da til fælles Ungdomsmøder.

Provst Blom bad en Gang Christoffer Hansen tale ved et saadant Møde. Christoffer var noget betænkelig derved, »For«, sagde han, »man maa vel ikke sige dem Sandheden«.

Men da Provst Blom sagde ham, at det netop var Meningen, at de skulde høre Sandheden, talte Christoffer til de unge paa den ham egne gribende Maade.

Provst Blom holdt ogsaa specielle Møder for unge Mænd og unge Kvinder.

En Søndag lukkede Provst Blom baade Gellerup og Sunds Kirker og 400—500 Mennesker fra de to Sogne tog da med Toget til Silkeborg, hvor de holdt Møde ude i Skoven, hvilket den Gang var noget ret ukendt. Der var den Dag en Del Mennesker med fra Sunds, som aldrig før havde set en Skov.

Foreningens ældste Protokol er fra 1895. Dens Styrelse bestod da af Pastor Kastrup og Fru Petrea Jacobsen, Birkelyst.

Der strømmede en Tid saa mange til Møderne der, saa Konfirmandstuen blev for lille til at rumme dem. Hvad gjorde man saa? Man tog et Høsehus, som laa ved Siden af, i Brug sammen med Konfirmandstuen til disse Møder. Lokalerne var ikke første Klasses, men der var Liv over Møderne, der var Glæde i Hjerterne, og der lød Sang, som kunde høres langt bort.

Foreningens Protokol ligner mange andre af den Slags i at være ført ret mangelfuldt. Dog kan nogle Tal angaaende Foreningens Vækst opgives. Medlemsantallet har været følgende: Aar 1895: 73; 1899: 76; 1901: 72; 1905: 44; 1906: 33; 1916: 60; 1920: 64; 1921: 70 og 1922: 63.

Som man ser, har det gaaet op og ned med Medlemsantallet, og det staar omtrent nu som ved Begyndelsen. Men man maa huske, at de ganske unge nu har en Afdeling for sig selv.

Møderne former sig dels som Bibelsamtaler, dels som Hedningemissionsmøder. Af og til har de Fællesmøde med Ungdomsafdelingen, ved hvilken Lejlighed man som Regel har en fremmed Taler.

En Gang imellem har man Spørgsmaalsbesvarelse.

I 1920 overtog Søster Jenny Mortensen Stillingen som Foreningens Leder.

K. F. U. K.s U. A.

Kristelig Forening for unge Kvinders Ungdomsafdeling er stiftet 4. Novbr. 1908 med 26 Medlemmer, og blev ledet af Lærerinde Frk. Gravesen, Busk. Ogsaa her har Medlemsantallet svinget op og ned.

Aar 1909 var der 29 Medl.; 1910: 42; 1911: 52; 1913: 39; 1914: 48; 1915: 44; 1916: 59; 1917: 52; 1918: 50; 1919: 42; 1920: 42; 1921: 65, og 1922: 50.

Møderne afholdes hver anden Onsdag. Der læses højt af gode Bøger og sluttes med en Andagt ud fra et Ord af den hellige Skrift.

De unge har hver sin Æske, hvori de lægger deres Gaver til Hedningemissionsarbejdet. En Gang hvert Efteraar afholdes »Bøssefest«. Æskerne eller »Bøsserne« aabnes, og Pengene tælles under stor Spænding.

Senere paa Aftenen er det især de medbragte Æblekager, der har de unges Opmærksomhed. Aftenen slutter som sædvanlig med en Andagt, hvor de unge lytter til Livets Ord, og hvor de stilles overfor det store Valg.

Disse Møder er flittigt besøgt af de unge, som her har god Lejlighed til at finde virkelig gode Veninder og være sammen med dem, og hvad mere er, de unge har Lejlighed til at blive ledede i det allervigtigste Spørgsmaal.

Jeg kender mange unge Kvinder, som netop i en U. A. fandt Fred med Gud.

Paa Grund af, at Frk. Gravesens Helbred ikke tillod hende at ofre ret meget af sin Tid paa dette Arbejde, har Foreningen den sidste Tid været ledet af Søster Jenny Mortensen.

K. F. U. M.

Kristelig Forening for unge Mænd.

Angaaende Tidspunktet for denne Forenings Stiftelse er det vanskelig at faa paalidelige Oplysninger, da der, saavidt jeg kan skønne, er bortkommet en Protokol.

Hovedkontoret i Aarhus siger, den er stiftet 1907, men dermed maa vist menes, at den er »indmeldt« dette Aar. Og da jeg personlig har været Formand for den i 1900 og Tiden deromkring, og jeg har hørt nævne 4, som har været Formænd før mig, maa Foreningens Stiftelse ligge en hel Del forud for den Tid.

Lærer Frie siger, at K. F. U. M. bestod som Forening, da han kom til Sognet i 1893, men Mødedeltagerne var da kun en halv Snes Stykker. I Tiden omkring 1900 var vi ofte 60—70 til Møde.

Der menes, at Medlemsantallet i 1897 var ca. 30.

Fra 1908—1922 var Medlemstallet følgende:

I Aaret 1908: 40; 1909: 43; 1910: 49; 1911: 41; 1912: 46; 1913: 37; 1914: 36; 1915: 45; 1916: 28; 1917: 30; 1918: 56; 1919: 51; 1920: 39; 1921: 40, og 1922: 43.

Desuden er der en Del unge Mænd, som kommer til Møderne uden at være Medlemmer; men der er ogsaa en Del Medlemmer, som ikke er særlig flittige Mødegængere.

I 1909 stiftede Sognepræst Sigurd Madsen K. F. U. M.s Ungdomsafdeling. Den har i 1922 ca. 45 Medlemmer.

Møderne saavel i Hovedafdelingen som i Ungdomsafdelingen ledes efter tilnærmelsesvis samme Principper som i K. F. U. K. Væver Søren Andersen er Hovedafdelingens nuværende Formand.

Bogsamlinger.

Af Bogsamlinger er der flere i Sognet.

Allerede omkring Aaret 1770 skænkede de to Brødre Jens og Ole Lund (Trikotagehandlere i Kbhv.) en Bogsamling til Gellerup Sogn. Desværre brændte denne Bogsamling delvis sammen med Præstegaarden i Aaret 1801.

Allerede da Provst Blom var Sognepræst i Gellerup, fandtes et mindre Bibliothek indeholdende Bøger af religiøst Indhold.

Pastor Kastrup overtog Bibliotheket efter Provst Blom, og forestod en Tid Bytningen af Bøgerne, der

henstod i Præstegaarden. Omkring Aaret 1900 flyttedes Bogsamlingen til Silo, og man søgte at supplere Beholdningen med Bøger af lignende Art, og Samlingen overgik da til K. F. U. M. og K. F. U. K.

Denne Bogsamling indeholder Bøger af religiøst Indhold, Levnedsskildringer m. v.

Medlemsbidraget er kun 1 Kr. aarlig. Udlaanet forestaas f. T. af Johanne Larsen i Silo. Samlingen omfatter f. T. kun ca. 150 Bind. Den benyttes baade af ældre og yngre.

Den 21. Septbr. 1920 udsendte Sognepræst Nielsen-Vrads Indbydelse til at danne en Læsekreds: »Gellerup Sognemenigheds Læsekreds«, som saa blev stiftet 1. Novbr. 20.

Det aarlige Kontingent er 10 Kr.

Naar Bøgerne er udcirkulerede, overgaar de gratis til K. F. U. M. og K.s Bogsamling, hvorved denne faar en værdifuld Forøgelse.

Bøgerne udvælges blandt Skønlitteratur, Rejsebeskrivelser, Historie og Biografier, ligesom der findes en hel Del af den dyre illustrerede Missionslitteratur.

Der regnes med en Bog for hvert Medlem. Bøgerne maa beholdes 14 Dage. Medlemsantallet er f. T. 50.

Tabithaforeningen.

Denne Forening har sit Navn efter en Kvinde, der staar omtalt i Apostlenes Gerninger 9. Kpt. 36. Vers. »Men der var en Discippelinde i Joppe ved Navn Tabitha, hvilket udlagt betyder Dorkas (en Raa), hun var rig paa gode Gerninger og gav mange Almisser«.

Hende ønskede man at ligne i dette Stykke, og efter Indbydelse fra Indremissionær Kristoffer Hansen i Hammerum samledes en Del Kvinder i hans Hjem den 7. Januar 1878 og stiftede en Tabithaforening for Gellerup Sogn.

Ideen til denne Forenings Stiftelse er hentet i Tau-lov, hvor Lærer Pedersen, Have, og Christoffer Hansen havde hørt om en saadan Forenings Virkemaade, og de var blevet saa betagne deraf, saa de ønskede at faa en

saadan Forening i Gellerup; (der findes ogsaa Tabithaforeninger flere andre Steder i Landet).

Fru Lærer Pedersen, Have, var Foreningens første Leder eller Formand. Hun afløstes af Christoffer Hansens Kone.

Foreningens Formaal er at hjælpe værdige trængende i Sognet.

Det første Aar afholdtes 10 ordinære Møder foruden en Stiftelsesfest samt to af de saakaldte Uddelingsmøder, ved hvilke det tilvirkede Tøj m. m. uddeltes, og hvorved der uddeltes Gaver til ialt 36 Personer eller Familier, hvoraf de 9 modtog Gaver to Gange. Der var skænket over 100 dels nye og dels brugte Klædningsstykker m. m.

Der blev bl. a. ogsaa givet Bidrag i Uld (Tow), og hvem der ikke havde dette, gav saa »Topenge«.

Under Møderne staar en Bøsse paa Bordet, hvori der lægges Pengebidrag af Mødegæsterne, eller rettere af Medlemmerne.

Der blev de første Aar lavet, »gjort« Tøj baade Lærred, »Latt« og Hvergarn, og af dette sidste fik fattige Konfirmander i mange Aar Klæder. Det var i de Tider, da selv velstillede Gaardmandsdøtre »stod paa Kirkegulvet« i Hvergarnskjoler. Omkring 1890 saas som Regel kun et Par Piger af hvert Hold Konfirmandinder (baade fra Gellerup og Sunds) i sorte Kjoler.

Nogle af de pæneste Hvergarnskjoler var den Gang brune med gule Striber. Men da det let kunde konstateres, hvem af Børnene der mødte i »Tabithaklæder«, da disse var ens, saa var Børnene kede af dem, og man gik da heldigvis over til at købe Tøjet til Konfirmandklædningerne, for at Børn fra fattige Hjem ikke skulde føle sig saarede ved, at deres Dragt var kendelig fra de andre Børns.

Uddelingsmøderne var store Begivenheder. Medlemmerne ordnede og delte Gaverne i Pakker, der blev syede sammen, og morsomt var det at se og høre de enkeltes Iver for at samle saa meget som muligt til Pakkerne til de fattige i »deres Kreds«.

Saa kom de, der skulde modtage Gaverne, og alle samledes om Kaffebordene. Gaverne uddeltes til Glæde for begge Parter. Derefter taltes Guds Ord af Sognepræsten, Missionæren eller hvem, det nu var. Der skulde ikke alene sørges for deres timelige men ogsaa for deres aandelige Vel.

Noget af det kønneste ved disse Møder og den Gerning, som øvedes der ud fra synes mig at være dette, at Kvinder af de forskellige kirkelige Retninger havde fundet hinanden i dette at gøre vel mod de fattige.

Indtægt i Penge var det første Aar:

Medlemsbidraget 25 Kr. Samlebøssen 44 Kr. 19 Øre. Ialt 69 Kr. 19 Øre. Udgiften var Kr. 63,17. Overskud Kr. 6,02. Der var ialt vævet 215 Alen Tøj og Lærred, der uddeltes dels syet og dels usyet.

I Aaret 1918 havde Foreningen en Indtægt af Kr. 392,64. Der uddeltes Varer til ca. 30 Familier, og det er meget interessant at se Listen over de uddelte Sager. Man forstaaer, at den enkelte har faaet netop det, som Vedkommende havde Brug for.

Listen for 1918 ser saaledes ud:

116¼ Alen Lærred, 91½ Al. Bomuldstøj, 31 Alen Flonel, 12 Alen Dynebetræk, 2 Al. uldent Tøj, 54 Par Benklæder, 10 Haandklæder, 16 Livstykke, 2 Nederdele, 4 Skørter, Tøj til en Nederdel, 1 Forhæng, 6 Tæpper, 7 Lagener, 8 Par Strømper, 4 Forklæder, 6 Trøjer, 3 Stortrøjer, 1 Sæt Drengtøj, 5 Par Sko, 2 Pelskraver, 2 Huer, 1 Hat, 2 Stk. Damelinned, 1 Barnekjole, 1 Dynevaar samt Uld og Garn.

Foreningen holder Møde en Gang om Maanednen. Der begyndes og sluttes med Bøn. Mens Strikkepinde og Synaalene gaar flittig, er der gerne én, som læser op, og senere, naar man samles om en Kaffeaar, drøfter man, hvem man nu skal gøre vel imod — alt ialt nogle herlige Møder, synes det mig. — Denne Forening bør have meget mere Tilslutning, end den har, og saadanne Foreninger burde oprettes i alle Sogne.

Foreningens nuværende Leder er Fru Mette Marie Krøjgaard, Gellerup.

Blaa Kors.

Lokalforeningen »Det blaa Kors« i Gellerup stiftedes den 28. Februar 1905. Ved Mødet denne Dag, hvor Pastor Nimb Lassen, daværende Præst i Herning, førte Ordet, indmeldtes 89 Medlemmer, og inden Aarets Udgang var der indmeldt 144. Fabrikant Jacob Jensen, Hammerum, var Foreningens første Formand.

Trods den mægtige Tilslutning og Begejstring svandt Medlemsantallet i de nærmest følgende syv Aar mere og mere ind. Aaret 1912 slutter Protokollen med Bemærkningen: »Foreningen tæller nu *kun* 38 Medlemmer«. Hvori Børnesygdommene har bestaaet, fortæller Opgørelsen intet om; derimod viser Protokollen efter dette Tidspunkt en jævn Fremgang. Aaret 1921 sluttede med 75 Medlemmer. Endnu tæller Foreningen 13 Medlemmer af de, som indmeldte sig paa Stiftelsesdagen. Af de Mænd, som særlig har været Sagens bedste Støtter, maa nævnes Jacob Jensen, Hammerum, og Peder Ringsted, Agerskov. De har begge som Formænd ledet Arbejdet mest. Med Undtagelse af ét Aar, hvori Andreas Olsen, Hammerum var Formand, ledede de Foreningen til 1919, da Lærer J. Kornum, Hauge, blev Formand.

Hedningemissionen.

Frk. Poulina Blom nævnes som den første i Sognet, der begyndte at arbejde for denne Sag, idet hun samlede en Del Kvinder til Møder for Sagen. Mens Kvinderne syede og strikkede, fortalte Frk. Blom om Guds Riges Arbejde ude paa de øde Vange, om Hedningernes Nød. Dette var først i Firserne. De tilvirkede Genstande solgtes ved et Udsalg i Præstegaardens Lade. Dette var noget ganske Nyt, og Udsalget blev imødeset med stor Spænding, men det slog godt an, og megen Velsignelse er senere udgaaet derfra. Ja saa megen Velsignelse, at der er dem, som den Dag i Dag husker, hvor deres Hjerter den Gang grebes ved at høre om Hedningernes Nød, og disse Venner staar endnu som varme og trofaste Venner af Sagen.

I Aarene der svandt, er Interessen stadig stegen, og der er dannet flere Kredse, saa der f. T. er tre Kvindekredse og fire alm. Kredse under D. M. S. Desuden findes der en Sudankreds, og der menes, at der i nær Fremtid bliver dannet en Kreds for »Arabien og Østerlandsmissionen«. N. Sepstrup tog sig særlig af Israelsmissionen, de sidste Aar han levede.

Alle Kredsene holder Møde en Gang om Maanedn.

Det havde en ikke ringe Betydning for denne Sag, at Missionsskolen i 1890 blev flyttet til Herning, da flere af Missionseleverne ofte kom til Gellerup og holdt Møder og fortalte om Hedningemissionsarbejdet.

Om de forskellige Kredse skal her kortelig meddeles følgende:

Frk. Bloms Kvindekreds er, efter hvad der nu kan oplyses, indmeldt den 28. Febr. 1890, altsaa den sidste Vinter, Frk. Blom levede. Kredsen fik Nr. 246 og havde den Gang 32 Medlemmer.

Efter Frk. Bloms Død svandt Kredsen meget ind, saa den omtrent helt var sygnet hen. I 1894 oprettedes der saa en almindelig Kreds, for hvilken Lærer Frie blev Formand. Efter en Del Forhandling med Pastor Løgstrup, som den Gang var Sekr. for D. M. S., blev det bestemt, at den nye Kreds beholdt det gamle Nummer, 246.

Kredsens Medlemsantal er nu 40, og N. Østergaard i Lund er dens nuværende Formand.

Omkring Aar 1890 oprettedes Fastrup-Hauge Kvindekreds, der er indmeldt som Nr. 884. Der menes, at det særlig var Juliane Herning, der tog Initiativet til Oprettelsen af denne Kreds. Dog var Fru Lærer Pedersen, Hauge Skole, dens første Formand og ledede den indtil sin Bortrejse 1896. De forskellige Ledere efter den Tid har været følgende: Juliane Herning, Ane Andersen, Ane Marie Møller, Karen Marie Ringsted og Maren Rønnow, som er det f. T. Kredsen tæller nu 24 Medlemmer.

Efter Vækkelsen i 1897 vaagnede ogsaa Kærligheden til Hedningemissionsarbejdet. Lærer Berthelsen, Hauge, fik d. A. oprettet en Kreds, som er ind-

meldt 23. Jan. 1897 med 25 Medlemmer, og som fik Nr. 255. Den blev kaldt »Gellerup søndre Kreds« og Nr. 246 blev da kaldt »Gellerup nordre Kreds«.

Kredsen i Hauge (Nr. 255) tæller nu 38 Medlemmer og har til Formand Købm. Simonsen i Hauge.

Aar 1898 blev der i Hammerum stiftet en Kreds med Sognepræst Kastrup som Formand. Den blev indmeldt den 25. Maj 1898 med 51 Medlemmer og fik Nr. 666. Kredsen tæller nu 35 Medlemmer og Joh. Jensen er dens Formand.

Mange af de Kvinder, som havde været med i Frk. Bloms Kvindekreds, kunde ikke glemme disse Møder, hvorfra de havde hentet saa megen Velsignelse. Der var derfor ogsaa nogle Kvinder, som fik dannet en Kvindekreds under Navnet »Gellerup nordre Kvindekreds«. Den stiftedes allerede i 1903, men den blev først indmeldt den 27. Jan. 1911.

Kredsens daværende Formand var Kristiane Sørensens, Birk. Den fik ved Indmeldelsen Nr. 1076. Dens nuværende Formand er Fru Pastorinde Nielsen-Vrads. Medlemsantallet er f. T. 26.

»Sennepstræet« skød stadig nye Skud. I 1918 havde denne Kreds vokset sig saa stor, at man mente, det var praktisk at dele den. Dette blev ogsaa gjort, og den nye Kreds »Lund Kvindckreds« Nr. 1520 stiftedes i 1918 men blev først indmeldt 18. Novbr. 1919. Den tæller nu 26 Medlemmer, og Lærerinde Frk. Kallesø er dens Formand.

Dette er dog ikke den eneste Deling af Kredse, der har fundet Sted. Allerede i 1911 var »Gellerup nordre«, Nr. 246, saa stor, saa den maatte deles. Den nye Kreds, der kom til at hedde »Gellerup Kredsen« burde maaske rettere have haft Navnet »Lund Kredsen«. Den er indmeldt den 14. Febr. 1913 og fik Nr. 1148. Lærer Frie er Formand for Kredsen, der f. T. har 25 Medlemmer.

Det skal dog bemærkes, at en Del af Kvindekredsens Medlemmer ogsaa er Medlemmer af de almindelige Missionskredse.

En Del Missionsvenner giver aarlige Bidrag til de

armeniske Born, men der er ikke dannet nogen Kreds.

Sudan-Kredsen er stiftet i Juni 1921 med 28 Medlemmer og har som Formand Købmand Lund i Hammerum.

Som man ser, er det Historien med det lille Senepskorn, der blev til et stort Træ, som har gentaget sig her, og Træet har skudt adskillige Grene.

En Del af disse Grene er dog en Del ældre end fra den Dag, da de er indmeldt som Kreds i D. M. S.

Den sidste »Bazar« eller det sidste Udsalg i Gellerup Sogn til Fordel for Hedningemissionen afholdtes i Aaret 1894. Efter den Tid blev der ved den aarlige Efteraarsfest solgt Kaffe og Chokolade, hvortil Kvinderne gav Mælk, Fløde og Brød gratis.

Det gav en ganske god Indtægt, men det medførte ogsaa visse Ulæmper, hvorfor Sognepræst Sigurd Madsen i 1911 fik Udsalget afskaffet, og der er senere afholdt en Offerfest hvert Efteraar.

Allerede det første Aar gav denne Offergave ca. 200 Kr. mere, end Udsalget nogensinde før havde givet.

At Gellerup Sognemenighed er offervillig, ser man bl. a. deraf, at Sognepræst Nielsen-Vrads i Aaret 1920 indsendte ca. 12,000 Kr. foruden, hvad de forskellige Kredsformænd indsendte, og hvad de forskellige fremmede Talere, som i Aarets Lob holdt Moder i Sognet, tog med — og det var ikke Smaasummer, som blev medgivet til Guds Riges forskellige Virksomheder.

Saaledes fortæller Sømandsmissionær Andersen, at Gellerup Sogn er det Sted i hele Landet, hvorfra Sømandsmissionen faar den største Gave til Jul i Form af Brugsgenstande til Søfolkene.

Ligeledes har Soldatermissionen altid haft mange Venner i Gellerup Sogn.

Dersom Poulina Blom, der er født 5. Novbr. 1841 og død 12. Maj 1890, havde levet nu og set Børnehjemmet og D. M. S. Kredsen, som hun begyndte i det smaa, saa vilde hendes Hjerte, der brændte saa varmt for Guds Riges Arbejde, have frydet sig. Naar der er sagt, at ingen Kvinde i Gellerup Sogn i de sidste Hundrede Aar har haft saa stor Betydning for Guds Riges Ar-

bejde som Frk. Blom, saa er dermed sikkert ikke sagt mere, end hvad sandt er. Det er sandt, hvad der staaar paa hendes Mindesten paa Gellerup Kirkegaard:

»Hun var en Herrens Tjenerinde«.

Børnehjemmet »Gamle Minder«.

Angaaende Børnehjemmet kan jeg henvise til det Festskrift, som Pastor Kastrop skrev i 1916 i Anledning af dets 25 Aars Jubilæum, og hvori bl. a. siges følgende:

Børnehjemmet er stiftet af Frk. Poulina Blom, der var en Søster til Provst Blom, som var i Gellerup. Frk. Blom ejede et lille Hus tæt ved Lund Skole paa den sydige Side af Vejen. Dette Hus, som Ejerinden havde kaldt »Gamle Minder«, testamenterede hun til et Børnehjem for Piger. Det indviedes den 5. Marts 1991 af Provst Blom.

Det var betinget af Stifterinden, at Børnene skulde opdrages i »de helliges Tro«, og Hjemmet stilledes i et aandeligt Afhængighedsforhold af »Kirkelig Forening for indre Mission i Danmark«.

Børnehjemmet havde selvfølgelig sine Vanskeligheder til at begynde med. Dens første Bestyrerinde syntes ikke at egne sig til at omgaas Børn, og hendes Virksomhed blev kun kort, saa den næste Bestyrerinde, Lene Rasmussen fra Herning, nævnes som Hjemmets egentlige Grundlægger. Hun var dets Bestyrerinde fra 1892 til 1897, da hun afløstes af Vilhelmine Pedersen fra Mørkøv, som var der fra 1897 til 1902, hvorefter Marie Nielsen, som er der endnu, overtog Pladsen.

Den sidste Bestyrerinde har haft en udmærket Medhjælperinde i Johanne Lisberg.

I Begyndelsen var der syv Smaa børn, og der brugtes et Aar kun 323 Kr. til Husholdningen, og dog levede Børnene godt.

Til Beklædning medgik et Aar 117 Kr., og dog mente enkelte ældre Folk, at Børnene var for fine.

Det viser ikke alene, at det den Gang var andre Tider end nu, men ogsaa, at Lene Rasmussen var en ualmindelig dygtig Leder.

Hjemmets Budget var de første Aar ca. 1000 Kr. Senere blev Budgettet større; men samtidig kom ogsaa Pengene rigeligere ind, og enkelte større Bidrag hjalp godt til at fremme Gerningen.

Grosserer P. F. Nielsen, Kbhvn., testamenterede 25,000 Kr. til Hjemmet, og 1906 stod det nuværende Børnehjem færdigt paa en Grund paa ca. 1 Td. Land af Fattiggaardens Jord i Hammerum lige ved Anlæget.

Det har Plads til 20 Børn, har faaet Statstilskud, samt Tilskud fra Amt. Bank, og Sparekasse. Som de af private, der særlig har støttet Børnehjemmet, nævnes i Festskriftet foruden Grosserer P. F. Nielsen ogsaa Fabrikant N. Larsen, Hammerum, der i mange Aar var dets Kasserer, samt Gaardejer P. Larsen, Agerskov, og Enke Maren Knudsen i Thorup. Desuden har Sognets Beboere bl. a. ogsaa ydet Støtte i Form af gratis Mælk fra Mejeriet.

Sygeplejeforeningen.

At der i et Sogn som Gellerup ogsaa tænkes paa de syges Pleje og Pasning, er en Selvfølge.

Gentagne Gange og for mange Aar tilbage i Tiden er der sket Henvendelse til Diakonissestiftelsen om at faa en Søster til Menighedssygeplejen i Gellerup Sogn: men desværre havde de ingen at sende, da der var Mangel paa Diakonisser.

En ung Pige ved Navn Marie Dam fik saa nogle Maaneders Uddannelse og virkede som Sygeplejerske en kort Tid, hvorefter hun blev gift.

Petrea Jacobsen gik en Tid ud at pleje de syge i Sognet; desuden maatte hun tit vadske Stovvask o. s. v. i de Hjem, hvor hun kom, og da hun kun havde faa Kræfter, kneb det hende at holde ud. Hun blev senere uddannet som Diakonisse og er nu en meget skattet Leder af et Børnehjem i København.

Marie Sørensen i Langelund tog sig ogsaa en Tid af de syge i Sognet, men da hun ingen Uddannelse havde i Sygeplejergerningen, blev det mere dette, at hun hjalp med Husgerningen i Hjem, hvor f. Eks. Husmo-

deren var syg. Dette var ogsaa mange en god Hjælp.

Endelig i Aaret 1918 fik man Løfte om en Diakonisse.

Ledelsen af Sygeplejeforeningen var Sognepræst S. Madsen, Købm. Simonsen, Have, Laurits Hjørnholm, Mette Marie Krøjgaard og Sine Skovhus. Pastor Madsen var Formand. Senere valgtes Fabrikant Jacob Jensen til Kasserer.

Den 5. Oktober 1918 begyndte den nuværende Diakonisse, Søster Jenny Mortensen, sin Gerning som Mønstredsygeplejerske i Gellerup Sogn.

I Begyndelsen var der kun én Patient. Søster Jenny var hos hende hele Dagen og passede baade Patienten og Husgerningen.

Dog varede det ikke længe, før Patienternes Antal forøgedes, og da »den spanske Syge« i Novbr. rigtig tog fat, forøgedes Patienternes Tal i en uhyggelig Grad. Søster Jenny havde da mere end nok at gøre med at passe de syge. Husgerningen maatte overlades til Venner og Naboer, og siden den Tid har Søster Jenny i Hovedsagen kun passet de syge, mens Husgerningen er overladt til andre.

Da Pastor Nielsen-Vrads afløste Pastor S. Madsen som Sognepræst i Gellerup, afløste han ham ogsaa som Formand for Sygeplejeforeningen, som da fik Navnet »Gellerup Sognemenighedspleje«.

At der er nok for en Sygeplejerske at gøre, udviser følgende Tal:

I Tiden fra 5. Oktbr. 1918 til 30. Septbr. 1919 er der plejet 48 Patienter og aflagt 1146 Sygeplejebesøg.

Fra 1. Febr. 1919—1. Febr. 1920 er der plejet 81 Patienter og aflagt 1524 Sygeplejebesøg.

I Efteraaret 1920 suppleredes Styrelsen med Niels Schøler, Fastrup, og Fru Købm. Lund, Hammerum.

Udgifterne til dette Arbejde kommer ind ved frivillige Bidrag. Der foretages én Gang aarligt en Indsamling hos Sognemenighedens Medlemmer. Bidrag modtages af enhver, som har Lyst til at støtte Sagen, og Diakonissen har Lov at pleje ogsaa dem, som staar udenfor Sognemenigheden.

I Dagene for Jul modtager Diakonissen Bidrag til Julegaver til de syge i Sognet. Disse Gaver i Form af Varer eller Penge bringer megen Glæde i de syges Hjem, og tjener til at sprede lidt Lys i mangt et Hjem og Hjerte, hvor det saa mørkt ud, og ogsaa dermed er der sikkert ofte beredt Plads for Julens Fyrste.

Spejderne.

Spejderbevægelsen har ogsaa fundet Vej til Gellerup Sogn. Den 8. Juni 1921 oprettedes paa Foranledning af Sognepræst Nielsen-Vrads en »grøn Spejder-trop« paa 2 Spejderpatrouiller. Dens første større Udflugt var en Cykletur i stærk Blæst og Regn til Sønderjylland, hvor de deltog i det store Ungdomsmøde paa Dybbøl, hvorhen unge fra K. F. U. M. og K. fra hele Landet var stævnet.

Turen varede 3 Dage. De cyklede baade frem og tilbage og gjorde Turen uden at faa varm Middagsmad i de 3 Dage.

Troppens Fører er Martinus Frederiksen, der har været det siden, Troppen oprettedes.

Slutningsbemærkning.

Naar man nu en Sommerdag fra et eller andet Højdedrag ser ud over Gellerup, da ser man Markerne bugne af Korn og Græs. Velnærede Kreaturer smykker Agrene. Plantninger og levende Hegn bryder Ensformigheden, og smukke Haver omkranser de fleste Steder de smukke, teglhængte Gaarde.

En god og sund Ungdom, en dygtig og kraftig Manddom smykker de fleste Steder Hjemmenes hyggelige Stuer.

Men saaledes har det ikke altid været, hvilket især Ungdommen bør gøre sig bekendt med.

Og naar saa den unge Mand eller Kvinde er blevet klar over den Forandring, der er foregaaet til det bedre de sidste 70 Aar, baade hvad Huse, Marker og Besæt-

ninger angaar, fæst da dit Blik paa den gamle Mand eller Kvinde, som er i dit eget eller i Naboens Hjem, dem, som du saa ofte har trukket paa Smilebaandet ad, naar du saa deres krogede Ryg, deres Ubehjælpsomhed, naar det kneb med at stavre rundt, deres krogede Fingre paa de barkede Hænder, som ofte tager saa kejtet og »umoderne« paa dette og hint, og bøj dig saa i den dybeste Ærbødighed for dem og sig ham eller hende Tak, og tænk saa over, om ikke den allerstørste Pryd i Hjemmet er den ældre Slægt; thi det er dog — næst Gud — den vi kan takke for, at vi nu har saa gode Kaar.

De levede efter Dalgas' Ord: »Arbejd skrap, lev knap«. Ved deres Flid og Sparsommelighed skabtes den Velstand, som nu findes i Sognet.

Maatte nu Gellerup Sogns Ungdom og Manddom følge vore Fædres smukke og værdige Eksempel, saa den engang med Ære kan overlevere det til den Slægt, der følger efter!

Efterslæt:

Efter at de paagældende Afsnit var trykt, er indkommet følgende Oplysninger:

Kendte Mænd (se Side 151): Naturforskeren *Peder Vilhelm Lund* (f. 1807, d. 1880, Farbroder til Historikeren *Troels Lund*) er bleven verdensberømt ved Undersøgelse af 200 Knokkelhuler i Brasilien, hvor han fandt 150 Arter af Forverdenens Dyr (før Syndfloden). Museerne i Paris og London bød uhyre Summer for den store Samling af Forverdenens uddøde Dyr, men han vilde intet Bud modtage. Han skænkede sit Fædreland den store Samling, som findes i det zoologiske Museum i København.

Valgmenigheden (se Side 186): Valgmenighedens Kirkegaard blev delvis indviet til kirkelig Begravelse 17. November 1922, da Rs. Niensens Hustru, som den første, blev begravet dér.

Hjørnholm (se Stednavne Side 10): Navnet Hjørnholm siges at være fremkommet ved, at man dyrkede et Jordhjørne, som kaldtes en Holm.

Gaarden har ligget mellem Vestergaard og Meldgaard i Frølund og flyttedes ca. 1816. Der var Aar 1799 i Frølund 2 Nørregaarde, 2 mellem Gaarde, 2 Vestergaarde og 1 Hus. (Se Bykortet af 1800).

Notater.

Aar og Dato

Paa de blanke Sider opføres, hvad der i Tidens Løb kan være af Interesse angaaende Gellerup Sogn. (For Modtagelse af saadanne Oplysninger er Forfatteren meget taknemlig). Husk at anføre Aar og Dato.